

Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2026

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN

Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2026

Barnombudsmannens byrås publikationer 2026:2

ISBN (pdf): 978-952-400-614-9

ISBN (inb.): 978-952-400-630-9

ISSN (pdf): 1798-4009

ISSN (inb.): 1798-3991

Riksdagsnummer: B 1/2026 rd

Grafisk design: Suunnittelutoimisto Tammikuu Oy

Foton: Barnombudsmannens byrå och Adobe Stock (s. 104)

Tryck: Grano Oy, Vanda, 2026

SISÄLTÖ

SAMMANDRAG	4
TIIVISTELMÄ / Sammandrag på finska	5
ČOAHKKÁIGEASSU / Sammandrag på nordsamiska	6
ČUÁKÁNKIÄSU / Sammandrag på enaremiska	7
Õ'HTTEĶEÄSSMÕŠ / Sammandrag på skoltsamiska	8
SUMMARY / Sammandrag på engelska	9
 Förord: Det krävs superkrafter för att främja barnets rättigheter på 2020-talet – eller strategisk vishet	 11
Barnombudsman Elina Pekkarinen	
 Barnombudsmannens förslag till riksdagen	 21
 Barnens hälsningar till riksdagen	 27
Terhi Tuukkanen, specialforskare, och Katja Mettinen, överinspektör, barnombudsmannens byrå	
 Barn och unga i 2020-talets krissamhälle	 45
Johanna Vuorelma, docent i statsvetenskap, universitetsforskare, Helsingfors universitet	
 Omfattande reformer av servicesystemet	 65
Heikki Hiilamo, forskningsprofessor, Institutet för hälsa och välfärd och Helsingfors universitet	
 Elevhälsotjänsternas uppgifter och arbetsfördelning med andra social- och hälsovårdstjänster bör förtydligas	 87
Marke Hietanen-Peltola, överläkare, Institutet för hälsa och välfärd	
 Död av förtvivlan bromsar minskningen av dödligheten bland unga	 105
Pekka Hakkarainen, forskningsprofessor emeritus, Institutet för hälsa och välfärd	
 Vem lär sig i skolan idag? – Differentieringsutvecklingen utmanar jämlikheten inom utbildningen	 109
Juhani Rautopuro, forskningsprofessor emeritus & Najat Ouakrim-Soivio, biträdande professor, Pedagogiska forskningsinstitutet (Jyväskylä universitet)	
 Utvecklingen av den nationella lagstiftningen 2022–2025 mot bakgrund av genomförandet av FN:s konvention om barnets rättigheter	 139
Merike Helander, jurist, barnombudsmannens byrå	

SAMMANDRAG

Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2026

Barnombudsmannen uppgift är att trygga att barnets rättigheter och ställning beaktas i lagstiftningen och det samhälleliga beslutsfattandet. En gång vart fjärde år överlämnar barnombudsmannen en berättelse över sitt förvaltningsområde till riksdagen. Den föregående berättelsen till riksdagen publicerades 2022.

Syftet med berättelsen till riksdagen är att ge riksdagen en översikt över barnens ställning och hur deras rättigheter har förverkligats i Finland 2022–2025. Avsikten med berättelsen är att stödja riksdagen i att beakta barnets rättigheter i beslutsfattandet så att den ska kunna främja en god barn-, ungdoms- och familjepolitik som grundar sig på barnets rättigheter.

Riksdagsberättelsen innehåller ett förord, förslag till riksdagen och sju kapitel av vilka det första förmedlar synpunkter från barn och unga som barnombudsmannen har träffat 2022–2025. Det andra kapitlet granskar vilka teman som har dominerat samhällsdebatten om barn och vad debatten berättar om barnens ställning i det finländska samhället och politiken. Det tredje kapitlet analyserar välfärdsområdesreformen utifrån tjänsterna för barn, unga och familjer samt den genomförda social- och hälsovårdspolitiken. Det fjärde kapitlet granskar elev- och studerandevården som helhet, dess utmaningar och betydelse. Det femte kapitlet diskuterar ökningen och förebyggandet av död av förtvivlan. Det sjätte kapitlet behandlar utvärderingen av inlärningsresultaten på systemnivå och differentieringsutvecklingen av inlärningsresultaten. Det sjunde kapitlet presenterar en översikt över utvecklingen av den nationella lagstiftningen om barn.

Riksdagsberättelsen visar att barnens liv har överskuggats av flera överlappande kriser under granskningsperioden, såsom coronapandemin med sina följder, den allt snabbare klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden, Rysslands anfallskrig mot Ukraina, den kraftiga ökningen av levnadskostnaderna och statens snabba skuldsättning. Barns och ungas psykiska problem och död av förtvivlan har ökat. Skillnaderna i barnens lärande har ökat. Samtidigt har social- och hälsovården genomgått en reform som har krävt förmåga till förändring hos yrkespersonerna och klienterna. Det har gjorts ändringar i lagstiftningen och nedskärningar i den sociala tryggheten där barnets bästa har beaktats i varierande grad. När det är fråga om att beakta barnets bästa krävs det kontinuerlig påminnelse och resultaten av barnkonsekvensanalyserna beaktas inte nödvändigtvis när besluten fattas. Verkställandet av den nationella barnstrategin måste målmedvetet stödjas och främjas.

Berättelsen innehåller fyra förslag.

1. Barnets bästa prioriteras och införs i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna.
2. Inom missbrukar- och mentalvårdstjänsterna för barn och unga skapas enhetliga strukturella lösningar och en arbetsfördelning fastställs genom nationell lagstiftning.
3. Ett råd för utvärdering av barnpolitiken inrättas i Finland och indikatorer för uppföljning av barnpolitiken definieras. En databas skapas för detta ändamål.
4. Totalreformen av barnskyddslagen sammanställs av de olika delarna på ett sakkunnigt sätt och utan dröjsmål.

TIIVISTELMÄ

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on varmistaa, että lapsen oikeudet ja asema otetaan huomioon lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Kerran neljässä vuodessa lapsiasiavaltuutettu luovuttaa eduskunnalle kertomuksen hallinnonalaltaan. Edellisen kerran eduskuntakertomus on julkaistu vuonna 2022.

Eduskuntakertomuksen tarkoitus on antaa eduskunnalle katsaus lasten asemasta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa vuosina 2022–2025. Kertomuksen tavoitteena on auttaa eduskuntaa huomioimaan lapsen oikeudet päätöksenteossa, jotta se voisi edistää hyvää ja lapsioikeusperustaista lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaa.

Eduskuntakertomus sisältää esipuheen, ehdotukset eduskunnalle ja seitsemän lukua, joista ensimmäisessä välitetään vuosina 2022–2025 tavattujen lasten ja nuorten näkemyksiä. Toisessa luvussa tarkastellaan, millaiset teemat ovat hallinneet lapsista käytävää yhteiskunnallista keskustelua ja mitä se kertoo lasten asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa. Kolmannessa luvussa analysoidaan hyvinvointialueuudistusta lasten, nuorten ja perheiden palvelujen sekä toteutetun sosiaali- ja terveystalouden suunnista. Neljännessä luvussa tarkastellaan opiskeluhuollon kokonaisuutta, haasteita ja merkitystä. Viidennessä luvussa tartutaan epätoivokuolemien lisääntymiseen ja ehkäisyyn. Kuudennessa luvussa käsitellään oppimistulosten järjestelmätason arviointia ja oppimistulosten eriytymiskehitystä. Seitsemännessä luvussa luodaan katsaus lapsia koskevan kansallisen lainsäädännön kehitykseen.

Eduskuntakertomus osoittaa, että tarkastelujaksolla lasten elämää ovat varjostaneet useat päällekkäiset kriisit, kuten koronapandemia seurauksineen, kiihtyvä ilmastonmuutos ja luontokato, Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, elinkustannusten voimakas nousu ja valtion nopea velkaantuminen. Lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmat ja epätoivokuolemat ovat lisääntyneet. Lasten väliset erot oppimisessa ovat kasvaneet. Samalla sosiaali- ja terveydenhuollossa on toteutettu uudistus, joka on edellyttänyt muutoskykyä ammattilaisilta ja asiakkailta. On tehty lainsäädännön muutoksia ja sosiaaliturvan leikkauksia, joissa lapsen etu on huomioitu vaihtelevasti. Lapsen edun huomioon ottaminen vaatii jatkuvaa muistuttamista, eikä lapsivaikutusten arviointien tuloksia välttämättä huomioida silloin, kun päätökset tehdään. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa täytyy määrätietoisesti tukea ja edistää.

Kertomus sisältää neljä ehdotusta.

1. Lapsen edun ensisijaisuus on sisällytettävä perustuslain perusoikeussäännöksiin.
2. Lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluihin on luotava yhtenevät rakenteelliset ratkaisut ja työnjako kansallisella lainsäädännöllä.
3. Suomeen on perustettava lapsipolitiikan arviointineuvosto, määriteltävä lapsipolitiikan seurannan indikaattorit ja luotava niitä varten tietokanta.
4. Lastensuojelulain kokonaisuudistus on koottava palasista taitavasti ja viivytyksettä.

ČOAHKKÁIGEASSU

Mánáidáittardeaddji mitalus riikkabeivviide 2026

Mánáidáittardeaddji bargu lea sihkkarastit, ahte máná vuoigatvuodát ja sajádat váldojuvvojit vuhtii lánkaásaheamis ja servodaga mearrádusbargamis. Oktii njealji jagi siste mánáidáittardeaddji geige riikkabeivviide mitalusa iežas hálddahussuorggis. Ovddit háve riikkabeaimitalus lea almmustahtton jagi 2022.

Riikkabeaimitalusa ulbmil lea addit riikkabeivviide geahčastaga mánáid sajádagas ja sin rivttiid ollašuvvamis Suomas jagiid 2022–2025. Mitalusa ulbmil lea veahkehit riikkabeivviid vuhtiiváldit máná vuoigatvuodaid mearrádusbargamis, vai dat sáhtášedje ovddidit buori ja mánáid vuoigatvuodaid vuodul mánná-, nuoraid- ja bearašpolitihka.

Riikkabeaimitalus sisttisdoallá ovdasága, evttohusaid riikkabeivviide ja čieža logu, main vuosttaš gaskkusta jagiid 2022–2025 mánáid ja nuoraid oainnuid. Nuppi logus dárkkodit, makkár temát leat ráđđen servodatlaš ságastallama mánáid birra ja maid dat mitala mánáid sajádagas suopmelaš servodagas ja politihkas. Goalmmát logus analyserejuvvo buresveadjinguovloodastus mánáid, nuoraid ja bearašiid bálvalusaid ja ollašuhthtojuvvon sosiála- ja dearvvašvuodapolitihka geahččanguovllus. Njealját logus dárkkodit studeantafuolahusa ollisvuoda, hástalusaid ja mearkkašumi. Vidát logus darvánit eahpedoaivojápmimiid lassáneapmái ja eastadeapmái. Guđat logus gieđahallat oahppanbohtosiid ortnetdási árvvoštallama ja oahppanbohtosiid sierrananovdáneami. Čihččet logus ovdanbuktit geahčastaga mánáide guoski našuvnnalaš lánkaásaheami ovdáneapmái.

Riikkabeaimitalus čájeha, ahte dárkkodanáigodagas mánáid eallima leat dávjá báidnán latnjalas kriissat, dego

koronapandemii ja oktan čuovvumušaidisguin, jođálmuvvi dálkkádatrivedan ja luonddujávkku, Ruošša fallehansohti Ukrainai, eallingoasttádusaid fámoláš lassáneapmi ja stáhta johtilis vealgáduvvan. Mánáid ja nuoraid mielladearvvašvuoda čuolmmat ja eahpedoaivojápmimat leat lassánan. Mánáid gaskasaš erohusat oahppamis leat lassánan. Seammás sosiála- ja dearvvašvuodafuolahusas lea ollašuhthton ođastus, mii lea eaktudan sihke ámmátolbmui ja áššehasain nuppástuvvanmáhtu. Lánkaásaheapmi lea rievdaduvvon ja sosiáladorvvu leat čuohppan, ja dain máná ovdu lea vuhtiiváldojuvvon molsašuddi lánkai. Máná ovddu vuhtiiváldin gáibida bistevaš muittuheami, eaige mánnáváikkuhusaid árvvoštallamiid bohtosat vealttakeahhtá vuhtiiváldojuvvo dalle, go mearrádusat dahkkojit. Našuvnnalaš mánnástrategiija ollašuhthtuma ferte mearredidolaččat doarjut ja ovddidit.

Mitalus sisttisdoallá njeallje evttohusa.

1. Máná ovddu ovdasadjii galgá leat mielde vuodđolága vuodđovuoigatvuodanjuolggadusain.
2. Mánáid ja nuoraid gárrenávnas- ja mielladearvvašvuodabálvalusaide galgá ráhkadit oktilaš struktuvrralaš čovdosiid ja bargujuogu našuvnnalaš lánkaásaheami bokte.
3. Supmii galgá vuodđudit mánnápolitihka árvvoštallanráđi, meroštallat mánnápolitihka čuovvuma indikáhtoriid ja hábmet daid várás diehtovuodu.
4. Mánáidsuodjalanlága oppalašodastusa galgá čohkket bihtáziin čehpet ja ájitkeahhtá.

ČUÁKÁNKIÄSU

Pärniäššiváldálii muštálus ovdâskoodán 2026

Pärniäššiváldálii pargon lii visásmittiđ, et párnáá vuoigâdvuodáh já sajadáh válđojeh huámášumán lahâaasâtmist já ohtsâškodálii miärádâstohâmist. Ohtii neelji ivveest pärniäššiváldálâš luovât ovdâskoodán muštálus jieijâs haldâšemsyergist. Oovdeb tove ovdâskoddemuštálus lii almostittum ive 2022.

Ovdâskoddemuštálus ulmen lii adelid ovdâskoodán kejâstuv párnái sajaduvâst já sii vuoigâdvuodái olášuumist Suomâst iivij 2022–2025. Muštálus ulmen lii išediđ ovdâskode vâldid huámášumán párnái vuoigâdvuodâid miärádâsâi tohâmist, vâi tot puávtáččij ovdediđ šiev já pärnivuoigâdvuotâvuáđđuslii pärni-, nuorâi- já perâpolitik.

Ovdâskoddemuštálus ana sistees ovdâsaavâ, iävtuttâsâid ovdâskoodán já čiččâm lohhood, main vuossâmuš oovdânpuáhtá iivij 2022–2025 teivum párnái já nuorâi uáinuid. Nubbe loho tárkkoo, et magareh teemah láá haldâšâm ohtsâškodálii savâstállâm párnái aášijn já maid tot muštâl párnái sajaduvâst syemmili ohtsâškodeest já politikist. Kuálmád loho analysist pyereestvaijeemkuávlu-udâdâs párnái, nuorâi já perrui palvâlusâi sehe olášuttum sosial- já tiervâsvuotâpolitik suundijđ. Niäljád loho tárkkoo uáppeehuolâttâs olesvuodâ, háástuid já merhâšume. Viidâd loho kuorâttâl epituáivujämimij lasanem já estâlem. Kuudâd loho kiedâvuš oppâmpuátusij oornigtäâsi árvuštállâm já oppâmpuátusij sierrimovdánem. Čiččâd loho keeijâst párnáid kyeskee aalmuglii lahâasâtem ovdánmân.

Ovdâskoddemuštálus čáittá, et tarkkumpaje ääigi párnái eellim láá suoivânistám maangah pajaluvâi tiättojejee kriisah,

tego koronapandemia čuávumušâidiskuin, jođálmeijee šonjâdâhnuvástus já luánduláppu, Ruošâ volliittensuáti Ukrainan, eellimkoloi vuáimálâš lasanem já staatâ jotelis viälgádume. Párnái já nuorâi mielâtiervâsvuodâ čuolmah já epituáivujämimeh láá lasanâm. Párnái koskâsih iäruh oppâmist láá stuárnum. Siämmâst sosial- já tiervâsvuodâhuolâttâsâst lii olášuttum udâdâs, mii lii vaattâm nubástusnaavcâ áámmátlijn já äššigâsâin. Láá tohhum nubástusah já sosialtorvo čuoppâme, main párnáá hiätu lii valdum huámášumán mulsâšuddeht. Párnáá hiädu huámášumán vâldim váátá juátkojejee muštottem, ige pärnivaiguttâsâi árvuštálmij puátuseh veltihánnáá valduu huámášumán talle, ko miärádâsah tahhojeh. Aalmuglii pärnistrategia tooimânpieijâm kalga meritiäduvávt tuárjuđ já ovdediđ.

Muštálus ana sistees nelji iävtuttâs.

1. Párnáá hiädu vuosâsajasâšvuodâ kalga siskeldittiđ vuáđuáavâ vuáđuvuoigâdvuotânjuolgâdussáid.
2. Párnái já nuorâi uáivádâs- já mielâtiervâsvuotâpalvâlussáid kalga hammiđ ohtâlâs rááhtusliđ čuávdusijđ já pargojuávu aalmugliin lahâaasâtmáin.
3. Suomân kalga vuáđudiđ pärnipolitik árvuštállâmäädi, miäruštállâd pärnipolitik čuávum indikaattorijđ já rähtiđ toi várás tiätuvuáđu.
4. Párnaisuojelemaavâ ubâlâšudâdâs kalga čokkiđ pittáin čeeppiht já ájättâlhánnáá.

Õ'HTEKEÄSSMÕŠ

Päärnažä'sšvä'lddsee'kk maainäs ee'ttiik-kádda 2026

Päärnaiä'sšvä'lddum tuájjan lij ainsmâ'tted, što päärna vuõiggâdvuõđ da sââ'j vä'ldde lokku lää'jjišöttummšest da õhttsažkääddlaž tu'mmstõktuâjast. Õ'htešt neelljast ee'jjest päärnaiä'sšvä'lddum luõvat ee'ttiik-kádda rapoort vaaldšemsue'rjest. Oou'dab vuâra ee'ttiik-kâ'ddrapoort lij čõõđtum ee'kken 2022.

Ee'ttiik-kâ'ddrapoort õõlgtõssân lij u'vdded ee'ttiik-kádda kiõčldõk päärnai sââ'jest da sij vuõiggâdvuõđi teâuddjummšest Lää'ddjânnmest ee'jjin 2022-2025. Rapoort täävtõssân lij veä'kkted ee'ttiik-kää'dd vä'ldded lokku päärna vuõiggâdvuõđid tu'mmstõktuâjast, nu'tt što sij vuei'tte oou'deed pue'rrvuõđ da päärnažvuõiggâdvuõđtuâdšad päärnaž-, nuõr- da piärpolitiikk.

Ee'ttiik-kâ'ddrapoort sii'skad ouddsaagg, e'tkkõõzzid ee'ttiik-kádda da čiččâm låakkad, koin vuõssmõõzzâst vää'lte ee'jjin 2022-2025 teivvum päärnai da nuõri vuei'nlmid. Nuu'bh låaggast ta'rkstâ'le, mu'vddem tee'mm liâ vaaldšam päärnain jeállum õhttsažkääddlaž sagstõõlmõõžž da mâi'd tõt ceälkk päärnai sââ'jest lää'ddjânnam õhttsažkää'ddest da politiikkâst. Kuälmad låaggast analysâ'stte pue'rrvââjjamvu'vddoõdummuš päärnai, nuõri da piärrii kääzzkõõzzin de čõõđtum sosiaal- da tiõrvâsvuõđtpolitiikk täävtõõzzin. Neelljad låaggast ta'rkstâ'le mätt'tõõttâmhuâl ceâlaivuõđ, vä'žžlõõzzid da miärkkõõzzid. Viidad låaggast kidee vuâmmšõõzz panntuäivvjäämm'mõõžž lãssnummša da cõggõõttmõ'sše. Kuudad låaggast kiõtt'tâ'le mättjempuâđõõzzi riâžldõktä'zz arvvlãsttmõõžž da mättjempuâđõõzzi järnemouddnummuž. Čiicčad låaggast rä'jje kiõčldõõgg päärnaid kuõskki meerlaž lää'jjišõtteem ouddnummša.

Ee'ttiik-kâ'ddrapoort čuä'jat, što tä'rkstõõllâmpooddâst päärnai jie'llem liâ seurram tääu'jab pãjilõs kriis, mã't-a

koronapandemia seu'rrjõõzzineez, ouddnee iäimm-muuttâs da luättvää'nn, Ruõššjânnam kõrmmlemväinn Ukrainaa'je, jie'llemkuuli viõkksaž pãjnummuš da valdia jã'tlõs veälggõõvmmõš. Päärnai da nuõri miõlltiõrvâsvuõđ jeä'd da panntuäivvjäämm'mõõžž lãssnummuš. Päärnai kõskksaž räatk mättjummšest liâ lãssnam. Seämma ääi'j sosiaal- da tiõrvâsvuõđthuâlast liâ čõõđtam oõdummuš, kää'tt lij oudldãsttam muuttãsooddid ämmatnii'kkîn da ää'sšlain. Liâ raajjâm lää'jjišõtteem muttsid da sosiaalstaan uu'ccummšid, koin päärna oudd lij valddum lo'kke vaajtõõll'jen. Päärna ooud lokku vãlddmõš õõlgât juãtkkjeei mušt'tummuš, jiâ-ga päärnažvaikkõõžzi arvvlã'stem puãđõõzzid veãltt'tekãni valddu lokku tâ'l, gu tu'mmstõõggid rä'jje. Meerlaž päärnaž-strategia toimupiiijmõõžž älgg viõkksãnji staanãd da oou'deed.

Rapoortt sii'skad nellj e'tkkõõzz.

1. Päärna ooud vuõss-sãjjsažvuõtt älgg sii'skeed vuãđdlãä'jj vuãđđvuõiggâdvuõđtšõõttõõzzid.
2. Päärnai da nuõri peä'nec- da miõlltiõrvâsvuõđtkääzzkõõzzid ä'lğge raajjãd õhttneei raajõõđlaž rä'tkkõõzz da tuãjj-juãkkmõš meerlain lää'jjišõttõõzzin.
3. Lää'ddjânnma älgg vuãđdeed päärnažpolitiikk arvvlã'sttemsuãvtõs, meä'rtõõllãd päärnažpolitiikk seurram indikaattor da raajjãd tõi vä'rdd teãtnorldõk.
4. Päärnaisuejjeemlãä'jj ceâlaioõdummuš älgg noorrãd ku'skk kuu'skest čie'ppeld da mãä'jeeãni.

SUMMARY

Report to Parliament by the Ombudsman for Children 2026

The task of the Ombudsman for Children is to ensure that the rights and status of children are taken into account in legislation and societal decision-making. Once every four years, the Ombudsman for Children submits a report to Parliament from its governmental branch. The previous Report to Parliament was published in 2022.

The purpose of the Report to Parliament is to provide Parliament with a review of the status of children and the implementation of their rights in Finland in the period 2022–2025. The aim is to help Parliament take the rights of the child into consideration in its decision-making to enable the promotion of good child, youth and family policy that is founded on the rights of the child.

The report contains a foreword, proposals to Parliament and seven chapters, the first of which presents the views of children and young people whom the Ombudsman met between 2022 and 2025. The second chapter examines the themes that have been dominating the discussions on children in society and what this reveals about the status of children in Finnish society and politics. The third chapter analyses the wellbeing services county reform from the perspectives of the services for children, young people and families and the implemented healthcare and social welfare policy. The fourth chapter examines student welfare as a whole, including its challenges and significance. The fifth chapter addresses the increase in and prevention of deaths of despair. The sixth chapter explores the evaluation of learning outcomes at the systemic level and the widening differences in learning outcomes. The seventh chapter provides an overview of the evolution of national legislation concerning children.

The Report to Parliament shows that, during the period under review, children's lives have been

overshadowed by several overlapping crises, including the COVID-19 pandemic and its consequences, accelerating climate change and biodiversity loss, Russia's war of aggression against Ukraine, a sharp increase in costs of living, and rapid central government indebtedness. There has been an increase in mental health problems and deaths of despair among children and young people. Differences in children's learning have widened. At the same time, Finland has implemented a healthcare and social welfare reform that has required adaptability from both professionals and clients. Legislative amendments have been adopted and social security has been cut, and the best interests of the child have been considered to different extents in these contexts. Taking the best interests of the child into account requires constant reminders, and the results of child impact assessments are not always considered when decisions are made. The implementation of the National Child Strategy must be firmly supported and promoted.

This report contains four proposals.

1. The priority of the best interests of the child must be included in the fundamental rights provisions of the Constitution of Finland.
2. Consistent structural solutions and division of labour must be introduced to the substance abuse and mental health services for children and young people through national legislation.
3. A council of child impact analysis must be established in Finland, indicators for the monitoring of child policy must be determined, and a database must be created for them.
4. A comprehensive reform of the Child Welfare Act must be put together from fragments skilfully and without delay.

FÖRORD

Det krävs superkrafter för att främja barnets rättigheter på 2020-talet – eller strategisk vishet

"Min mamma säger alltid att om det kommer monster så använder mamma sina superkrafter."

(6-årig respondent, Barnbarometern 2022)

Superkrafter, det är något som många verkligen har saknat under de senaste åren. När vi i februari 2022 överlämnade vår föregående berättelse till riksdagen genomfördes evenemanget på distans och människorna använde fortfarande andningsskydd för att skydda sig. Vi fick ändå överlämna riksdagsberättelsen personligen till talman Matti Vanhanen. Vi satt med juristen Merike Helander på den höga soffan i talmannens kansli och där i det lugna ögonblicket kändes det som om världens bekymmer var någonstans mycket långt borta. Vad lite vi visste. Endast två veckor efter tillställningen den 24 februari 2022 inledde Ryssland ett aggressivt anfallskrig mot Ukraina och Finland tog på kort tid emot 46 000 ukrainare som sökte tillfälligt skydd.

När det stormar i världen återspeglas det i de finländska barnens liv

Enligt FN pågår 61 våldsamma konflikter i världen, vilket är den största siffran efter andra världskrigets slut.¹ Alla dessa kriser i världen drabbar barn och återspeglas också i Finland. Därför riktar jag förordet i riksdagsberättelsen till internationella fenomen och samarbete. Institutionerna som försvarar barnets rättigheter har ett starkt samarbete både i Norden, Europa och globalt. Barnombudsmannens byrå har under fyra år deltagit i över 80 internationella evenemang eller möten och utfört påverkansarbete i direktionen för Nätverket för barnombudsmän i Europa (ENOC). Det internationella arbetet har lärt oss att de saker som stöder och försvårar barnens välfärd är mycket likadana på olika håll i Europa.

---

1 United Nations Peacekeeping, 2025

I många länder har man observerat att barns och ungas psykiska illamående har ökat och man utreder sambandet mellan fenomenet och covid-19-pandemins följder, smarta enheter, ensamhet, ökade krav och förändringar i livsmiljön. Både våldet mot barn och våldet som barn gör sig skyldiga till har ökat i många länder. Till och med på Island, som är känt som ett fridfullt land, har barn dött till följd av våld, i Sverige plågas man av gängbrottslighet, skolattacker förekommer på olika håll i Europa och i Ukraina lever barn mitt i ett våld som förstör hela samhället. Barnens jämlika rättigheter till en tillräcklig levnadsstandard och till tjänster, såsom hälso- och sjukvård, tillgodoses inte. Skillnaden mellan välbärgade och sämre lottade barn ökar i fråga om såväl lärande, hälsa, försörjning som framtidsutsikter.

Men det finns också ljusglimtar. I flera länder är man mer medveten än tidigare om och erkänner barnens rättigheter och barnens välfärd anses vara en viktig värdering. Kunskapen om faktorer som påverkar barnens välfärd ökar och förståelsen för barnens behov har ökat både bland yrkespersoner och föräldrar. Dödligheten bland barn, smittsamma sjukdomar och olycksfall har minskat. Barn konsumerar mindre alkohol än tidigare, och även om det talas mycket om att brottsligheten har ökat, har den minskat i många länder jämfört med 1990-talet. Att inom det internationella samarbetet dela kunskap om missförhållanden, framgångar och god praxis är ovärderligt för ett litet land som Finland.

Barnfamiljernas ekonomiska nöd får inte bli djupare

Trots ett livligt internationellt arbete ligger tyngdpunkten i barnombudsmannens verksamhet på barnen i Finland. De viktigaste fenomenen i Finland i början av 2020-talet har varit covid-19-pandemin med dess efterdyningar, Rysslands anfallskrig mot Ukraina, den omfattande strukturella reformen av social- och hälsovården, skuldsättningen inom den offentliga ekonomin och den svaga ekonomiska konjunkturen samt förändringen i befolkningsstrukturen. Alla dessa fenomen har påverkat barnfamiljernas vardag och detta verk tar upp dem alla.

I februari 2022 hade världen knappt återhämtat sig från den hotbild som följde av covid-19-pandemin när Ryssland anföll Ukraina. Anfallet mot Ukraina följdes av att priserna på energi och livsmedel steg på ett sätt som verkade nästan omöjligt att kontrollera, vilket ledde till att bankernas styrräntor steg. Situationen var påtaglig i barnfamiljernas hushåll, eftersom det snabbt blev mycket dyrare att leva än tidigare. När räntorna småningom sjönk blev världsmarknaden instabil som en följd av den nya amerikanska presidentens riktlinjer.

I Finland har den ekonomiska tillväxten varit hämmad ända sedan finanskrisen 2008, särskilt på grund av svårigheterna inom elektronikindustrin och skogsindustrin. Samtidigt gör den åldrande befolkningen och den försvagade försörjningskvoten framtidsutsikterna dystrare. Endast i Japan och Italien finns det relativt sett fler 64-åringar än i Finland. I Finland finns cirka 2,4 miljoner förvärvsarbetande och cirka 2,9 miljoner människor är utanför arbetskraften. Det finns alltså 1,3 personer utanför arbetskraften per förvärvsarbetande person.² Av dem är pensionärerna den största gruppen, barnen den näst största, studerandena den tredje största och de arbetslösa arbetsökandena den fjärde största gruppen. Resten av dem som är utanför arbetskraften är personer

---

2 Jalovaara m.fl., 2023

med funktionsnedsättning, sjuka och vårdlediga personer eller personer i militär- eller civiltjänst. Det är ändå värt att nämna att försörjningskvoten fortfarande ligger långt från siffrorna under lågkonjunkturen på 1990-talet: som sämst var siffrorna 1993, då det fanns 1,7 personer utanför arbetskraften per förvärvsarbetande i Finland.³

Arbetslösheten har ökat stadigt på 2020-talet och drivit flera familjer i ekonomiska trångmål. I augusti 2025 fanns det 311 100 arbetslösa arbetssökande inom kommunernas sysselsättningstjänster.⁴ Den senaste tidens nedskärningar i den sociala tryggheten har förvärrat barnfamiljernas ekonomiska nöd ytterligare och enligt de senaste prognoserna kommer antalet barn som lever i relativ fattigdom att öka med 31 000 barn, vilket innebär att antalet fattiga barn ökar till över 150 000.⁵

Eftersom den relativa låginkomstgraden inte beskriver den upplevda fattigdomen, är det viktigt att granska andra indikatorer som beskriver fattigdom. Enligt Statistikcentralen löper en person risk för fattigdom eller utslagning om hens hushåll har låga inkomster eller är undersysselsatt eller om det förekommer allvarlig materiell och social brist i hushållet. Enligt Statistikcentralen har risken för fattigdom eller utslagning bland barn ökat från cirka 14 procent till över 17 procent på 2020-talet. Nio procent av personerna hörde 2024 till hushåll som hade svårigheter eller stora svårigheter att få inkomsterna att räcka till för de obligatoriska utgifterna. Andelen ökade för tredje året i rad. Svårigheterna i fråga om försörjningen ökade mest bland barnfamiljer med två föräldrar, från knappt sex procent till nästan nio procent. Över 18 procent av familjerna med en förälder berättade om svårigheter att få inkomsterna att räcka till.⁶

Att leva i materiell brist innebär att en persons pengar inte räcker till för obligatoriska utgifter, såsom uppvärmning av bostaden eller hela möbler. Det är svårt att betala boende och lån och det finns inga pengar för barnens hobbyer, födelsedagar eller kamratbesök. 3,7 procent av barnen upplevde materiell brist 2021. I maj 2025 upplevde tio procent av barnen materiell brist.⁷

Enligt många undersökningar har fattigdom som upplevs i barndomen negativa konsekvenser som i hög grad påverkar individens liv genom boende, brist på näring och stimulans samt sociala faktorer, såsom mobbning, ostracism och ensamhet. Social- och arbetskraftspolitiska åtgärder, men också mer omfattande samhälleliga åtgärder, har betydelse för att förebygga fattigdom.⁸ Flera undersökningar visar att barnfattigdom är kopplad till generationsöverskridande utslagning, låg utbildning, psykiska problem, arbetslöshet och brottslighet.^{9 10} Barnfamiljernas fattigdom och ekonomiska svårigheter syns i varje artikel som publicerats i detta verk.

---

3 Statistikcentralen, 2024

4 Sysselsättningsöversikt augusti 2025

5 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025

6 Statistikcentralen, 2025a

7 Statistikcentralen, 2025b

8 Bucelli & McKnight, 2023

9 Barnombudsmannen, 2023)

10 Bucelli & McKnight, 2024

Den nationella barnstrategin kan ge den finländska barnpolitiken en tydlig riktning

Barnombudsmannens uppgift är att utvärdera nationella lagstiftningsprojekt och politikprogram som är centrala med tanke på ett barns rättigheter. Den nationella barnstrategin, vars beredning inleddes redan 2018, är ett centralt och viktigt politiskt program när det gäller barnens rättigheter. I den föregående berättelsen till riksdagen gjorde jag en omfattande analys av bakgrunden och impulsen till barnstrategin, programarbetet, den parlamentariska kommitténs betänkande och genomförandet av strategin fram till dess¹¹. Ett av mina centrala krav var att den nationella barnstrategienheten, i stället för att inrättas vid ett enskilt ministerium, skulle inrättas i en struktur som samordnar alla förvaltningsområden, till exempel vid statsrådets kansli. Detta har också varit åsikten hos FN:s kommitté för barnets rättigheter. Jag efterlyste också en stark struktur som skulle se till att barnpolitiken är långsiktig och säkerställa att målen i den nationella barnstrategin beaktas redan när regeringsprogrammet utarbetas.

Den nationella barnstrategigruppen placerades vid social- och hälsovårdsministeriet trots ovan nämnda förbehåll. Den permanenta strukturen har lidit av personalbyten, men visstidsanställda har gjort sitt bästa för att främja strategiarbetet som har fått en god början. Som åtgärder i den nationella barnstrategin har man publicerat flera utmärkta handböcker om bl.a. vård utom hemmet inom barnskyddet, barnbudgetering, minoritetsgrupper och barns delaktighet. Dessa fyller bristerna i informationen på det barnpolitiska fältet¹². Den tiodelade utbildningshelheten på webben om barnets rättigheter som ingår i barnstrategin är även internationellt sett en unik satsning på utbildning av yrkespersoner och myndigheter och den har varit mycket populär bland yrkespersoner och experter inom olika branscher¹³. Arbetet med barnstrategin har varit planmässigt och grundat sig på en genomförandeplan vars innehåll olika aktörer har kunnat utvärdera redan i beredningsskedet.

Eftersom det långsiktiga arbetet med den nationella barnstrategin håller på att starta, upprepar jag det som jag konstaterade i föregående riksdagsberättelse, istället för att göra en ny utvärdering. Ur arbetet med den nationella barnstrategin ska faktorer som kan påverkas gallras bort, såsom ostrukturerade faktorer som beror på brådska och oförutsägbarhet på grund av politiska skillnader. Uppmärksamhet bör också fästas vid att personalen är varaktig. Målet med strategin ska vara att långsiktigt främja en hållbar barnpolitik som grundar sig på de mänskliga rättigheterna. I arbetet Barnets tid är det bra att bevara tvärvetenskapligheten, dynamiken och glädjen och öppenheten i det gemensamma arbetet; i det parlamentariska arbetet i den nationella barnstrategin är det bra att ta tillvara det att arbetet grundar sig på barnets rättigheter och på att analysen av programmen gjorts med pietet samt noggranna teoretiska bakgrundsutredningar. Om man i fortsättningen kan kombinera och bevara de bästa sidorna av de bakgrundsarbeten som är kritiska med tanke på färdigställandet av den nationella barnstrategin, kan den finländska barn-, ungdoms- och barnfamiljspolitikerna få en tydligare roll än tidigare när det gäller att tillgodose barnets rättigheter. Jag gör mitt bästa för att främja arbetet med den nationella barnstrategin, eftersom våra barn behöver det.

11 Pekkarinen, 2022

12 Den nationella barnstrategin, 2025a; 2025b

13 eOppiva & den nationella barnstrategin, 2022

Berättelsen till riksdagen belyser aktuella fenomen

Med dessa tankar och ord överlämnar vi redan för tredje gången vår berättelse till riksdagen. Syftet med riksdagsberättelsen är att ge riksdagen en översikt över barnens ställning och hur barnens rättigheter har tillgodosetts i Finland 2022–2025. Vårt mål är således att hjälpa riksdagen att beakta barnets rättigheter i sitt beslutsfattande så att riksdagen kan främja en god barn-, ungdoms- och familjepolitik som grundar sig på barnets rättigheter.

Den föregående riksdagsberättelsen, som vi överlämnade 2022, innehöll tre förslag. Det första förslaget gällde att prioriteringen av barnets bästa i framtiden ska inkluderas i bestämmelserna om de grundläggande rättigheterna i Finlands grundlag. Det andra förslaget, totalreformen av barnskyddslagen, skrevs in i statsminister Petteri Orpos regeringsprogram. Det tredje förslaget, tryggheten av datagrunden och resurserna för Finlands utbildningspolitik över regeringsperioderna genom att förbinda sig till en tydligt definierad finansieringsnivå som motsvarar de övriga nordiska ländernas finansiering väntar fortfarande på att förverkligas. Redan 2018 presenterade barnombudsmannen i riksdagsberättelsen ett förslag om att konkret definiera indikatorerna för uppföljning av barnpolitiken i Finland. Detta förslag väntar också fortfarande på att förverkligas.

I den nu aktuella berättelsen lägger barnombudsmannen fram fyra förslag, som motiveras närmare efter förordet (s. 21). För det första föreslår vi att **barnets bästa prioriteras och införs i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna**. För det andra föreslår vi lagstiftning som säkerställer **enhetliga strukturella lösningar och arbetsfördelning inom mentalvårdstjänster för barn och unga** i hela landet. För det tredje föreslår vi att ett **råd för utvärdering av barnpolitiken** inrättas i Finland och att man samtidigt fastställer indikatorerna och databasen för uppföljningen av barnpolitiken. För det fjärde kräver vi att **reformen av barnskyddslagen** verkliggen genomförs som en totalreform.

Ovan nämnda förslag grundar sig på de åtta kapitel som denna riksdagsberättelse består av. I det första kapitlet låter specialforskaren **Terhi Tuukkanen** och överinspektör **Katja Mettinen** vid barnombudsmannens byrå barn som har fungerat som unga rådgivare vid vår byrå komma till tals. Verksamheten Unga rådgivare och intervjuundersökningen Barnbarometern för barn i åldern 6–7 år har under många år finslipats och blivit etiskt utvärderade och kostnadseffektiva sätt att ta reda på barnens åsikter. Dessutom möter barnombudsmannen barnen under olika besök och gör utredningar om barnens välfärd och hur deras rättigheter tillgodoses. Tuukkanen och Mettinen beskriver i sin omfattande översikt 1 463 barns åsikter om teman som med ovan nämnda metoder samlats in 2022–2025. Dessa teman har visat sig vara särskilt viktiga för barnen och riksdagsledamöter och andra läsare måste därför få kännedom om dem. Under träffarna diskuterade barnen trygghet, lärande och skolgång, mobbning och diskriminering, serviceupplevelser och bemötande. Barnens åsikter kan sammanfattas i tre punkter, som de upplevde som viktiga: jämlikhet, delaktighet och en god vardag. Skribenterna beskriver hur skillnaderna i välfärden hos de finländska barnen har fördjupats och hur barnen strukturerar dessa teman i sin vardag. ”Barnen talar om att vuxna ska behandla barnen jämlikt och se varje barn som en värdefull individ”, skriver Tuukkanen och Mettinen. I slutet av kapitlet har de sammanfattat sina rekommendationer till riksdagen utifrån barnens åsikter.

Avsaknaden av barnens åsikter i samhällsdebatten och beslutsfattandet är en central observation i verkets andra kapitel. Universitetsforskaren **Johanna Vuorelma** granskar i kapitlet vilka teman och nyanser som har dominerat samhällsdebatten om barn under 2020-talets första hälft och vad debatten berättar om barnens ställning i det finländska samhället och politiken. Tidsperioden har definierats av flera överlappande kriser och även barnens liv har granskats med betoning på oro och bekymmer. Föremål för granskningen är följderna av coronapandemin, en politik som fokuserar på säkerhetisering och en barndom som domineras av smarta enheter samt barnens orörlighet. Vuorelmas centrala slutsats är att det finländska samhället och den finländska politiken inte i tillräcklig utsträckning har beaktat barnets synpunkter. De negativa konsekvenser som ovan nämnda fenomen har för barn och unga har framkommit först när problemen redan syns tydligt. Vuorelma konstaterar att "(allt)för ofta motiveras politiska beslut med nödvändigheter och tvång, även om det finns alternativ. Besluten om coronapandemin, säkerhetisering, smarta enheter och stillasittande har varit ett resultat av politiskt övervägande, inte oundvikliga utvecklingsförlopp." i sina slutsatser påminner Vuorelma om den nationella barnstrategin, där man betonar främjandet av barnens delaktighet och påverkningsmöjligheter. Vuorelma konstaterar att barnens delaktighet borde bli en allmänt delad samhällelig norm som inte endast gäller för tillvägagångssätten i samband med hörande.

Det tredje kapitlet övergår från att diskutera barnens synpunkter till servicefältet. Professor **Heikki Hiilamo** analyserar den historiskt sett omfattande reformen av välfärdsområdena, särskilt när det gäller riktningen på tjänsterna för barn, unga och familjer och den genomförda social- och hälsovårdspolitiken. I analysen fördjupar författaren sig förutom i reformerna av servicehelheterna även i de avbrott som uppstod mellan de tjänster som blev kvar i kommunerna och de tjänster som överfördes till välfärdsområdena. Skribenten diskuterar även de förändringar som skedde i verksamhetsmiljön och finansieringen. Den sjunkande nativiteten och det ökade antalet diagnoser på koncentrations- och uppmärksamhetsstörningar, ett ökat behov av vård utom hemmet och de konstant stigande kostnaderna samt det ökade antalet narkotikarelaterade dödsfall är exempel på förändringar som påverkar servicebehovet och berättar om bristen på tjänster. Som slutsats konstaterar Hiilamo att "forskningsrönen och utvärderingsinformationen tyder på att reformen har förbättrat tjänsternas jämlikhet och kvalitet åtminstone i en del av välfärdsområdena. På riksomfattande nivå är vi ändå fortfarande långt ifrån målet att trygga jämlika och högklassiga tjänster för alla." i sina slutsatser efterlyser Hiilamo betydande tilläggsresurser för utveckling, utvärdering och uppföljning av socialvården för att socialvården ska nå samma nivå som hälso- och sjukvården både i fråga om datainsamling och kunskapsbaserad ledning.

I det fjärde kapitlet fördjupar överläkaren **Marke Hietanen-Peltola** förståelsen för situationen inom elevhälsotjänsterna, som Hiilamo även tangerar. I sin noggranna analys beskriver Hietanen-Peltola elevhälsotjänsterna som helhet i vilken ingår allt från det gemensamma arbetet till individuella tjänster. Dessa omfattar skol- och studerandehälsovård samt kurators- och psykologtjänster. Dessa tjänster är mycket populära och uppskattade bland barnen, men en noggrannare granskning upptäcker också brister. De lagstadgade hälsoundersökningarna genomförs inte alltid och de elever som berättar om psykiska problem får inte alltid den hjälp de behöver. Tillgången till elevhälsotjänster varierar, det råder fortfarande tidvis brist på personal och bristfälliga arbetsutrymmen försvårar arbetet. Elevhälsotjänsterna är en viktig första linjes tjänster inom mentalvårdstjänsterna och i synnerhet skapar koncentrations- och uppmärksamhetsstörningarna hos barn nya behov

även för skolornas elevhälsotjänster. "Elevhälsotjänsternas uppgifter och arbetsfördelning i förhållande till andra social- och hälsovårdstjänster bör förtydligas. Nu håller det ökade behovet av stöd för elevernas och studerandenas psykiska hälsa småningom på att förändra hela arbetet inom elevhälsotjänsterna", sammanfattar Hietanen-Peltola. I sina slutsatser föreslår hon en riksomfattande övergång till den struktur inom mentalvårdstjänsterna för barn och unga som Institutet för hälsa och välfärd rekommenderar¹⁴ och lagstiftning som säkerställer enhetliga strukturella lösningar och arbetsfördelning inom mentalvårdstjänsterna för barn och unga i hela landet.

I det femte kapitlet fördjupar sig forskningsprofessor emeritus **Pekka Hakkarainen** i Hiilamos observation av ökningen av narkotikarelaterade dödsfall och granskar också andra dödsfall som kan förebyggas bland barn och unga – självmord och våldsrelaterade dödsfall – som med ett gemensamt begrepp kallas för död av förtvivlan. I sin koncisa text presenterar Hakkarainen synpunkter på hur andelen dödsfall av förtvivlan bland unga finländare har ökat från ungefär fyrtio procent till drygt femtio procent. Situationen är alarmerande även internationellt sett, eftersom andelen unga i Finland som är under 25 år och vars dödsorsak är narkotikarelaterad är högst i Europa. Hakkarainen räknar upp flera bra metoder för att minska antalet dödsfall av förtvivlan, såsom utbildning på andra stadiet, Ankarverksamheten, hälsorådgivning samt stärkande av missbrukar- och mentalvårdstjänsterna. Hakkarainens budskap är starkt: antalet dödsfall av förtvivlan minskar inte utan en betydande satsning på förebyggande och korrigerande tjänster för barn och unga. Men texten innehåller också ett förslag som inte kostar något: "I förebyggandet av död av förtvivlan borde vi kunna återge hoppet till dem som har förlorat det. Detta bör främjas vid alla möten på olika nivåer i samhället, kulturen och det sociala livet." Hakkarainens budskap är en viktig påminnelse till oss som dagligen möter barn och unga.

Det sjätte kapitlet i riksdagsberättelsen för oss in i lärandets värld, som i Finland utvärderas med hjälp av många nationella och internationella undersökningar. I sin genomgripande analys av utvärderingsmetoderna och resultaten fördjupar sig forskningsprofessor emeritus **Juhani Rautopuro** och biträdande professor **Najat Ouakrim-Soivio** i den differentieringsutveckling som på goda grunder väckt oro och där inlärningsresultaten försämras och polariseras: det finns allt färre goda elever och gruppen av svaga elever växer. Dessutom är de svaga eleverna svagare än tidigare och löper en verklig risk att marginaliseras. I resultaten syns ojämlikheten i samhället, eftersom skillnaderna i elevernas socioekonomiska bakgrund syns i inlärningsresultaten. "Framgången i skolan har ett starkt samband med stabiliteten när det gäller levnadsförhållanden och verksamhetssätt i hemmen. Skolan har sitt sociala ansvar, men många problem i hemmet och samhället som återspeglas via barnen till skolan är sådana som skolan och lärarna inte kan påverka eller som de inte kan lösa", konstaterar författarna. Ökningen av skillnaderna i elevernas färdigheter beror särskilt på den kraftiga ökningen av variationen inom skolorna, dvs. skillnaderna mellan eleverna. Även skillnaderna mellan skolorna och de regionala skillnaderna har ökat. I slutet av analysen frågar skribenterna därför om vi fortfarande har förbundit oss till den utbildningsmässiga jämlikheten med sina ideala närskoleprinciper och till ett utbildningssystem som erbjuder lika utbildningsmöjligheter för alla. Jag hoppas att varje beslutsfattare stannar upp vid denna fråga.

---

14 Huikko m.fl., 2023

I de tidigare riksdagsberättelserna¹⁵ presenterade barnombudsmannens byrås långvariga jurist **Merike Helander** en övergripande översikt över utvecklingen av den nationella lagstiftningen om barn med tanke på FN:s konvention om barnets rättigheter. I denna berättelse utvärderar Helander utvecklingen av lagstiftningen i synnerhet i ljuset av de slutsatser som FN:s kommitté för barnets rättigheter framförde sommaren 2023. I Finland har man gjort ett flertal ändringar i lagstiftningen 2022–2025. Dessa har en direkt eller indirekt inverkan på barnens rättigheter och välfärd. Barnens rättigheter har främjats bland annat genom att stärka barnens rätt till skydd mot våld, förbättra barnens tillgång till mentalvårdstjänster och förnya stödet för lärande i riktning mot ett tidigare stöd vid rätt tidpunkt. Tyvärr har man också rört sig i fel riktning. Till exempel har de många anpassningarna av den sociala tryggheten försämrat försörjningen för barnfamiljer som redan befinner sig i en svag ekonomisk ställning. Även ändringarna i alkohollagen och tobakslagen har för sin del påverkat negativt hur barnens rättigheter tillgodoses. I kapitlet konstaterar skribenten att man i samband med lagberedningen allt oftare gör en barnkonsekvensanalys, men att det ofta fortfarande förblir oklart vilka faktorer som vid respektive tidpunkt har ansetts utgöra barnets bästa eller vilken vikt olika faktorer har fått. ”Det är särskilt oroväckande att förändringar görs trots att de endast har konstaterats ha negativa konsekvenser för barnens rättigheter och välfärd.” Texten presenterar på nytt förslaget att lägga till prioriteringen av barnets bästa i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna. Genom detta formuleras en allt starkare skyldighet att beakta barnets bästa i lagstiftningen samt i all offentlig och privat verksamhet som gäller barn.

---

15 Barnombudsmannen 2022; 2018

Finland har utmärkta förutsättningar att ta hand om alla sina barn

Jag vill innerligt tacka alla skribenter och de anställda vid barnombudsmannens byrå för att de möjliggör denna riksdagsberättelse. Utan jurist Merike Helanders och kommunikationsexpert **Annaleena Airas** redaktionsarbete skulle detta verk inte ha blivit färdigt. Jag tackar överinspektör Katja Mettinen och Terhi Tuukkanen, inte bara för deras kapitel, utan också för deras ständiga beredskap att tillsammans reflektera över tankar. Vår jurist **Sonja Vahtera** och hennes vikarie jurist **Jenni Saukkola** har varit ett bra bakgrundsstöd och utan vår administrativa assistent **Mari Laitinen** skulle jag inte klara av mina dagar.

Vår lilla byrå är inte bara effektiv utan också ihärdig och stark. Under fyra år har vi hört närmare 1 500 finländska barns åsikter och gett över 250 utlåtanden i ärenden som gäller barnen till olika ministerier och utskott. Vår aktiva och administrativt sett övergripande barnombudsmannadelegation har sammanträtt fyra gånger per år och vi har träffat representanter för olika intressentgrupper nästan 500 gånger. Vi har efter bästa förmåga berättat om våra observationer för beslutsfattarna och allmänheten: under fyra år har vi publicerat över 70 rapporter, artiklar eller texter för allmänheten, hållit över 250 föredrag och gett nästan 300 intervjuer till medierna. Barnombudsmän från över 30 länder har fått bekanta sig med vårt land.

När jag reser runt i Finland funderar jag alltid på vilket fint samhälle vi lever i. Oberoende om målet för vårt besök är i ett område med allt fler tomma hus eller i ett livligt tillväxtcentrum finns där alltid ett daghem eller en skola som stolt presenteras av högutbildade yrkespersoner. Vi träffar yrkespersoner som arbetar med barn, organisationers anställda, frivilliga och aktivister. Vi möter föräldrar samt mor- och farföräldrar som tar hand om och bryr sig om sina barn. Framför allt lyssnar vi under våra besök på barnen som öppet berättar för oss om sina liv, problem och önskemål. I alla dessa möten ser jag ett Finland som har utmärkta förutsättningar att ta hand om alla sina barn. Detta förutsätter inte superkrafter, utan en stark vilja, ett målmedvetet arbete för att genomföra den nationella barnstrategin och vishet.

I Jyväskylä 20.11.2025

Elina Pekkarinen
barnombudsman

Källor

Barnombudsmannen (2018). Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2018. Barnombudsmannens byrås publikationer 2018:1.

Barnombudsmannen (2022). Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2022. Barnombudsmannens byrås publikationer 2022:1.

Barnombudsmannen (2023, 26 juni). Barnombudsmannens skrivelse om regeringsprogrammets inverkan på barnfattigdom. <https://lapsiasia.fi/sv/-/skrivelse-barnfattigdom>

Bucelli, I. & McKnight, A. (2023). Child poverty solutions for Finland – A review of international policies in selected countries. Itla Reports 2023:2.

Bucelli, I. & McKnight, A. (2024). Review of the mechanisms underlying the intergenerational transmission of poverty. Itla Reports 2024:3.

eOppiva & den nationella barnstrategin (2022). Utbildningshelheten om barnets rättigheter. <https://www.eoppiva.fi/sv/kokoelmat/utbildningshelheten-om-barnets-rattigheter/>

Huikko, E., Peltola, K. & Aalto-Setälä, T. (2023). Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen: Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. (Öka effektiviteten i mentalvårdsarbetet för barn och ungdomar. Slutrapport om åtgärd 13 i den nationella barnstrategin, svenskspråkigt sammandrag). Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag 3/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-345-4>

Jalovaara, M., Valkonen, T., Leinonen, T., m.fl. (2023). Väestörakenteen muutos haastaa yhteiskunnan kestävyys. Strategisen tutkimuksen Demography-ohjelman kokoama tietopaketti 20.1.2023.

Nationella barnstrategin (2025a). Guider och instruktioner. <https://barnstrategi.fi/publikationer/guider-och-instruktioner/>

Nationella barnstrategin (2025b). Utredningar och rapporter. <https://barnstrategi.fi/publikationer/utredningar-och-rapporter/>

Pekkarinen, E. (2022). Epilog – mot en framtid uppstakad av nationella barnstrategin. I verket Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2022, s. 141–155. Barnombudsmannens byrås publikationer 2022:1.

Social- och hälsovårdsministeriet (2025). Toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveystalvelulainsäädännön 2024–2026 muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. (De sammantagna konsekvenserna av ändringarna i lagstiftningen om utkomstskydd och social- och hälsovårdstjänster 2024–2026 för tillgodoseendet av olika gruppers grundläggande och mänskliga rättigheter, svenskspråkig sammanfattning). Social- och hälsovårdsministeriets promemoria.

Statistikcentralen (2024). Den ekonomiska försörjningskvoten var 132 år 2023. Meddelande 17.12.2024. <https://stat.fi/sv/publikation/clmfzjgqssf4i0bw615katggs>

Statistikcentralen (2025a). År 2023 levde 930 000 personer under risk för fattigdom eller social utestängning. Meddelande 6.3.2025. <https://stat.fi/sv/publikation/cm1hepbcn62b107w03plmxg8u>

Statistikcentralen (2025b). Aineellista puutetta koki yhä useampi lapsi, myös pienempiä puutteita oli aiempaa useammalla vuonna 2024. Översikt 16.5.2025. <https://stat.fi/julkaisu/cmaf244j48ixy07ut3s4yc24>

Sysselsättningsöversikt augusti 2025 (2025). UF-centret, Sysselsättningsöversikt. <https://www.tyollisyyskatsaus.fi/graph/tkat/tkat.aspx?lang=sv>

United Nations Peacekeeping (2025, den 16 september). Now is the time to invest in peace, not war. <https://peacekeeping.un.org/en/now-is-time-to-invest-peace-not-war>

Barnombudsmannens förslag till riksdagen

Barnets bästa prioriteras och införs i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna

I sina slutsatser från sommaren 2023 upprepade FN:s kommitté för barnets rättigheter sin oro över att barnets bästa enligt artikel 3.1 i konventionen om barnets rättigheter inte tillämpas konsekvent i Finland och rekommenderade att staten garanterar en riktig och systematisk tillämpning av principen om barnets bästa.

Av jurist Merike Helanders analys (i detta verk) framgår att barnets bästa fortfarande beaktas i varierande grad på författningsnivå i den nationella lagstiftningen. Den splittrade regleringen av barnets bästa stöder inte att barnets bästa tillgodoses på det sätt som förutsätts i konventionen om barnets rättigheter. Barnombudsmannen är upprepade gånger tvungen att påminna om att barnets rättigheter ska beaktas såväl i lagstiftningsarbetet, beslutsfattandet som i den offentliga debatten. Barnets bästa har inte utvärderats och beaktats tillräckligt i enskilda lagprojekt och inte heller i omfattande samhälleliga förändringar, såsom åtgärderna under covid-19-pandemin, i social- och hälsovårdsreformen, reformen av den sociala tryggheten, familjeledighetsreformen eller i nedskärningarna i den sociala tryggheten.

Till exempel i Norge har prioriteringen av barnets bästa skrivits in i grundlagen. En bestämmelse på grundlagsnivå förpliktar att beakta barnets bästa vid tillämpningen av all lagstiftning som direkt eller indirekt gäller barn, även när substanslagen inte särskilt föreskriver detta. Dessutom styr den på ett allt mer bindande sätt både lagberedare och andra som fattar beslut som gäller barn att sörja för bedömningen av konsekvenserna för barn.

Barnombudsmannen föreslår för riksdagen att prioriteringen av barnets bästa införs i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna. Bestämmelsen på grundlagsnivå om barnets bästa förtydligar betydelsen av barnets rättigheter och att konventionen om barnets rättigheter förpliktar hela samhället och i alla situationer där beslut som direkt eller indirekt gäller barn fattas.

Lagstiftningen tryggar enhetliga strukturer för mentalvårdstjänsterna för barn och unga

FN:s kommitté för barnets rättigheter framförde sommaren 2023 sin oro till finska staten över att depression, ångest och självskadebeteende är vanliga bland barn och rekommenderade att Finland brådskande tillhandahåller ändamålsenliga resurser, verkställer strategin för psykisk hälsa, ordnar missbrukarvård och förnyar barnskyddslagen. Samtidigt rekommenderade kommittén att man satsar på förebyggande åtgärder, ingriper i det stora antalet självmord bland barn och de bakomliggande orsakerna till psykiska problem samt att man säkerställer att barnens perspektiv beaktas när man utvecklar tjänster avsedda för dem för att lösa dessa problem. Dessutom uppmanade kommittén att effektivisera mentalvårdstjänsterna och -programmen för barn.

Enligt olika bedömningar genomförs mentalvårdstjänsterna på basnivå för barn och unga bristfälligt och tjänsterna inom den specialiserade sjukvården är överbelastade både inom barnpsykiatri och ungdomspsykiatri. Tjänster på basnivå ordnas på olika sätt i regionerna och de ökade behoven av stöd när det gäller den psykiska hälsan håller på att förändra arbetet inom elevhälsotjänsterna. Situationen försvåras av brister och oklarheter i arbetsfördelningen mellan mentalvårdstjänsterna på basnivå för barn och unga och mentalvårdstjänsterna på basnivå och specialnivå, skriver överläkaren Marke Hietanen-Peltola i detta verk.

I den modell som Institutet för hälsa och välfärd föreslår skulle Finland ha en gemensam nationell struktur för mentalvårdstjänsterna för barn och unga. Elevhälsotjänsterna skulle fokusera på förebyggande arbete och stödja barnet vid lindriga psykiska problem. Mentalvårdsarbetsgrupper för barn och unga på basnivå skulle koncentrera sig på svårare psykiska störningar och ADHD-diagnostik.

Barnombudsmannen föreslår att man genom lagstiftningen säkerställer enhetliga nationella strukturer för mentalvårdstjänsterna för barn och unga. Oklarheterna i arbetsfördelningen mellan mentalvårdstjänsterna på basnivå och specialnivå ska samtidigt lösas. Verkställandet av den förnyade strukturen bör stödjas och styras på nationell nivå. På så sätt är det möjligt att säkerställa hela servicekedjan: förebyggande arbete, tidigt stöd, vård på basnivå och specialiserad sjukvård för barn som lider av psykiska störningar.

Barnombudsmannen påminner samtidigt om den svåra situationen inom missbrukartjänsterna för barn och unga. I denna riksdagsberättelse påvisar professor Heikki Hiilamos (s. 65) och forskningsprofessor emeritus Pekka Hakkarainens (s. 105) analyser närmare de svagheter som förekommer i missbrukarvården för minderåriga. Barnombudsmannen anser det vara nödvändigt att missbrukartjänsterna för barn och unga utvecklas och tilldelas resurser i brådskande ordning och på ett övergripande sätt.

Ett råd för utvärdering av barnpolitiken inrättas i Finland och en gemensam databas för barninformation skapas

En nationell barnstrategi för Finland utarbetades 2020 som ett parlamentariskt samarbete, eftersom FN:s kommitté för barnets rättigheter 2011 hade efterlyst en heltäckande politik och handlingsplan för att verkställa konventionen till fullo. Kommittén konstaterade att det är barnombudsmannens uppgift att följa upp barnpolitiken, men att ombudsmannen inte har tilldelats tillräckliga resurser för att göra detta. FN:s kommitté för barnets rättigheter upprepade i sina rekommendationer 2023 att staten beviljar barnombudsmannens byrå tillräckliga ekonomiska och tekniska resurser för att möjliggöra en regelbunden övervakning och utvärdering av genomförandet av konventionen. Samtidigt rekommenderade kommittén att Finland stärker sitt system för att samla in data i fråga om indikatorerna för barninformation och säkerställer en effektiv samordning.

Barnombudsmannens byrå har fortfarande bristfälliga resurser för en omfattande och djupgående utvärdering av barnpolitiken. Därför föreslår barnombudsmannen att ett råd för utvärdering av barnpolitiken inrättas i anslutning till barnombudsmannens byrå.

Tanken är att rådet för utvärdering av barnpolitiken har till uppgift att utvärdera ändamålsenligheten i de mål som ställts upp för barnpolitiken och om målen har uppnåtts samt hur de valda metoderna fungerar med tanke på barnens ställning, välfärd och rättigheter. I en idealsituation har de barnpolitiska målen ställts upp i enlighet med den nationella barnstrategin. Dessutom är det meningen att rådet för utvärdering av barnpolitiken granskar kvaliteten på de barnkonsekvensanalyser som använts i samband med beredningen av politiken. Rådet för utvärdering skulle ge politiken ett forskningsbaserat perspektiv på barnen och på så sätt främja rättvisa, hållbarhet och kontinuitet i barnpolitiken.

Barnombudsmannen föreslår också att man skapar ett gemensamt datalager för barninformation och en gemensam webbplats för indikatorerna. Statistikcentralen har redan 2022 mer detaljerat beskrivit skapandet av datalagret i den välmotiverade bloggtexten "Barnindikatorerna på samma plats". Det är viktigt att arbetet inom rådet för utvärdering av barnpolitiken grundar sig på uppföljning av aktuella och relevanta indikatorer för barns välfärd.

Barnskyddslagen förnyas som en helhet

Barnombudsmannen föreslog i sin föregående riksdagsberättelse att en totalreform av barnskyddslagen inleds i Finland. I maj 2022 meddelade social- och hälsovårdsministeriet att den pågående partiella reformen av barnskyddslagen avbryts och att en totalreform av barnskyddslagen inleds. Reformen sker i två faser över regeringsperioderna. I detta sammanhang föreskrevs om personal- och klientdimensioneringen. I det första skedet av reformen skapades en vision för barnskyddet.

FN:s kommitté för barnets rättigheter gav Finland ett flertal rekommendationer om utvecklingen av barnskyddet i sina slutsatser i juni 2023 och rekommenderade också en reform av barnskyddslagen. För att tyngdpunkten inom barnskyddet ska flyttas till att förebygga problem och bort från den ekonomiskt ohållbara och dyra vården utom hemmet, som ska vara en åtgärd i sista hand, är det nödvändigt att man i samband med reformen också beaktar behovet av reglering av förebyggande tjänster till exempel i socialvårdslagen. Inom socialvården har man fått utmärkta resultat av tillämpningen av den s.k. Imatramodellen. Tack vare modellen skiljer sig nyckeltalen för barnskyddet i Södra Karelen från de övriga välfärdsområdena. ”Om alla välfärdsområden skulle lyckas sänka andelen barn som är placerade utom hemmet till Eksotes nivå eller nära den, skulle man kunna använda hundratals miljoner mer euro till andra tjänster för barn, unga och familjer (och/eller besparingar), skriver professor Heikki Hiilamo i detta verk. Det är skäl att studera detta underverk i Imatra noggrannare än hittills.

Barnombudsmannen påminner om målet att utarbeta en tydlig och konsekvent lagstiftning som med hjälp av motiveringar också förtydligas för yrkespersoner som tillämpar lagen och för personer vars livssituationer den tillämpas på. Ett förtydligande av barnskyddslagen kräver att den skrivs om i sin helhet. Det är av största vikt att man i reformen beaktar andra pågående lagprojekt och program som förnyar servicen och servicestrukturen. Alla dessa reformer måste tillsammans flytta tyngdpunkten bort från tjänster i sista hand, mot en servicestruktur som betonar förebyggande tjänster och tjänster inom barnskyddets öppenvård.

Barnens hälsningar till riksdagen

**Terhi Tuukkanen, specialforskare, och Katja Mettinen, överinspektör,
barnombudsmannens byrå**

Inledning

Vi har anlänt till Kajanaland för att träffa yrkesstuderande ungdomar. De är våra unga rådgivare idag. Vår maskot, mjukisdjuret katten Sisu, är med och en del av ungdomarna tar gärna den i famnen för att lindra på spänningen. Vi diskuterar studier, utbildningens betydelse och livet i övrigt. De unga talar om hur viktigt det är att var och en kan vara sig själv och att alla behandlas likvärdigt. Någon berättar om bristande motivation, en annan om stressen som studierna orsakar och många berättar att de blivit mobbade. Vissa kan inte träffa kompisar så ofta som de skulle vilja, eftersom bussförbindelserna från glesbygden till centrum har minskat. De ungas framtidstro är trots allt stark. De vill ha ett trevligt jobb och ha goda människor omkring sig. Ungdomarna har ett önskemål till beslutsfattarna, som de framför vid nästan varje möte oberoende av ort eller barngrupp: ”man måste lyssna på barn och unga!”

Barnombudsmannen har i uppgift att hålla kontakt med barn och unga och förmedla deras tankar till exempel till beslutsfattare och till dem som arbetar med barn. Genom att hålla kontakt med barnen förverkligar barnombudsmannen barnens rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som gäller dem själva. Barnens åsikter ska beaktas enligt barnets ålder och utvecklingsnivå.¹

Barnombudsmannen håller kontakt med barnen på flera sätt. Verksamheten Unga rådgivare grundar sig på möten med olika barngrupper. Ombudsmannen träffar årligen 6–10 barngrupper där barnen kommer från många olika bakgrunder. Under träffarna tar vi reda på barnens synpunkter på olika teman och frågor som är viktiga för barnen själva. Verksamhetsmodellen Unga rådgivare har under flera år utvecklats på ett barnorienterat sätt och målet har varit att göra den till en etiskt hållbar verksamhetsmodell för både barn och personer som arbetar med barn.

---

¹ FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2009.

Ombudsmannen gör också undersökningar som kartlägger barnens åsikter på ett bredare plan.” Dessa undersökningar omfattar sådana frågor eller målgrupper som i andra undersökningar får liten uppmärksamhet. Barnbarometern utreder regelbundet 6–7-åriga barns åsikter om olika teman. Separata utredningar fördjupar sig i vissa barngruppers åsikter eller kartlägger barnens synpunkter på aktuella fenomen. Barnombudsmannen förmedlar barns och ungas tankar till en bred eller riktad publik förutom genom undersökningar och utredningar även genom utlåtanden, initiativ, ställningstaganden, anföranden och andra publikationer.

I detta kapitel beskriver vi barnens² synpunkter som vi har samlat in med hjälp av de ovan nämnda metoderna mellan januari 2022 och juli 2025. Under denna tidsperiod deltog sammanlagt 1463 barn i barnombudsmannens träffar, undersökningar och utredningar. Ur detta material har vi valt ut teman som har visat sig vara särskilt viktiga för barnen. Vi har gjort valet på den grunden att dessa teman har betonats och upprepats i barnens åsikter oberoende av barngrupp, ort eller sätt att samla in materialet.

Träffar med Unga rådgivare

Vid tidpunkten för granskningen ordnades sammanlagt 31 träffar med Unga rådgivare. Träffarna ordnades på distans och på 16 orter på olika håll i Finland (Figur 1) och sammanlagt 345 barn eller unga deltog i dem. Deltagarna bodde i allmänhet på orterna där träffarna ordnades, men till vissa träffar reste barnen längre bortifrån. Barnen var 6–18 år gamla. Dessutom träffade barnombudsmannen barn och unga i samband med besök eller evenemang.

Figur 1. Orter där barnombudsmannen träffade Unga rådgivare mellan januari 2022 och juli 2025.

2 När vi talar om barn hänvisar vi i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter till alla som är under 18 år.

Träffarna var av tre olika slag: tematräffar, team samt besök och evenemang. Tematräffarna gällde i huvudsak det årliga temat för barnombudsmannens verksamhet, som 2022 var säkerhet, 2023 hälsa, 2024 utbildning och 2025 jämlikhet inom utbildning. Tematräffarna genomfördes i huvudsak i läroanstalternas lokaler under skoldagen.

Tabell 1. Barnombudsmannens tematräffar för Unga rådgivare från januari 2022 till juli 2025.

År	Ämnet för träffen	Plats	Antal barn	Barnens ålder
2022	Trygghet	Jyväskylä	21	Förskolor
		Vasa	18	Elever i årskurs 7–9
		Luhanka	13	Elever i årskurs 5–6
	Hjälp och stöd till barn som förlorat sin förälder	Distansträff	3	Elever i årskurs 1–6
2023	Hälsa	Helsingfors	12	Förskolor
		Multia	33	Elever i årskurs 8–9
		Kuopio	24	Elever i årskurs 6
	Barn som går i sjukhuskola	Publiceras inte ³	9	Publiceras inte ³
	Inläring	Äänekoski	17	Förskolor
2024	Utbildning och inläring	Joensuu	8	Yrkesstuderande unga
		Tohmajärvi	30	Elever i årskurs 5–6
		Lapua	10	Elever i årskurs 7–9
		Lahtis	12	Gymnasieelever
2025	Jämlik utbildning	Kotka	28	Elever i årskurs 7–9
		Ristijärvi	25	Elever i årskurs 3–9
		Kuhmo	30	Gymnasieelever
		Kuhmo	4	Yrkesstuderande unga
		Åbo	28	Elever i årskurs 5
Sammanlagt		18 barngrupper	325	6–18-åringar

Vid tidpunkten för granskningen hade barnombudsmannen tre Unga rådgivare-team, och ombudsmannen träffade varje team 3–6 gånger. I teamen fick barnen lyfta fram ämnen som är aktuella för dem. Med hjälp av teamen strävade man efter att nå till exempel sådana barn och unga som inte alltid blir hörda på annat sätt och som har nytta av flera träffar. Teamen ordnades tillsammans med en autismsklass, med barn som bor i vård utom hemmet inom barnskyddet och sådana barn som har en kronisk sjukdom.

³ Uppgifter om orten eller barnens ålder publiceras inte när ämnet för träffen är sensitivt, målgruppen för träffen är speciell eller träffen är förknippad med något annat som gör det möjligt att identifiera barnen.

Tabell 2. Barnombudsmannens team för Unga rådgivare från januari 2022 till juli 2025.

År	Teamets ämne	Plats	Antal träffar	Antal barn	Barnens ålder
2022–2023	Teamet för autismklassen	Jyväskylä	6	9	Elever i årskurs 1–6
2023	Teamet för barn med kronisk sjukdom	Distansträffar	3	4	12–17-åringar
2024	Teamet för barn som bor i vård utom hemmet inom barnskyddet	Åbo + distansträffar	4	7	13–17-åringar
Sammanlagt		3 barngrubber	13	20	

Utöver tematräffarna och teamen mötte barnombudsmannen barn- och ungdomsgrupper 13 gånger under sina besök och på evenemang. Genom besöken träffade barnombudsmannen ofta de barn som var svårast att nå eller å andra sidan bekantade sig barnombudsmannen med barnens vardag till exempel i skolorna. Vid tidpunkten för utredningen besökte barnombudsmannen Pohjolakoti i Muhos, Sippola skolhem i Kouvola, Lauste skolhem i Åbo, avdelningen för minderåriga häktade i Vanda fängelse, avdelningen för minderåriga fångar i Helsingfors fängelse, fängelsets familjeavdelning i Tavastehus fängelse, undersöknings- och vårdavdelningen för särskilt svårbehandlade minderåriga vid Niuvanniemi sjukhus i Kuopio samt Kymmenedalens Steinerskola och -daghem i Kouvola. Dessutom träffade barnombudsmannen barn som upplevt föräldrars skilsmässa i Helsingfors, Plans barnstyrelse på distans, medlemmar i elevkårens styrelse i Maiju Lassilan koulu i Tohmajärvi och barn som deltog i diskussionen om religions- och samvetsfrihet i barnets och den ungas vardag på Bra Sagt-festivalen i Tavastehus. För dessa träffar statistikförs inte antalet barn eller deras ålder och orterna för träffarna syns inte i figur 1.

Under träffarna handlade diskussionerna till exempel om erfarenheter av en svår livssituation och hur servicesystemet fungerade. Under träffarna diskuterade deltagarna också brister i systemet, framtidsdrömmar och möjligheter. Under träffarna framkom att många barn har erfarenheter av att bli utan stöd, inte känner till rättsmedel och har svårigheter att få kontakt med till exempel socialarbetare. Dessutom önskade de unga öppenhet i diskussionerna om frågor som berör dem, såsom sexualundervisning, religion eller föräldrarnas separation.

Barnbarometern och andra utredningar

Barnens åsikter kartlades mer omfattande i Barnbarometrarna 2022 och 2025. Barnbarometern 2022 baserade sig på telefonintervjuer med 404 barn och dess tema var trygghet.⁴ i undersökningen tog man reda på vad trygghet betyder för barn i förskoleåldern, vad som ökar barnens känsla av trygghet och vad som minskar den. I Barnbarometern 2025 deltog 408 barn och dess tema var förskoleundervisning.⁵ i undersökningen tog man reda på hurdana tillvägagångssätt det finns i förskolan, vilka faktorer som ökar och minskar meningsfullheten i förskolans vardag och hur barnen ser på inlärningen och stödet för inlärning i förskolan. Målgruppen för Barnbarometern var barn som bor på fastlandet i Finland.

4 Tuukkanen, 2022

5 Tuukkanen, 2025

Vid tidpunkten för granskningen genomförde barnombudsmannen tre separata utredningar i vilka man undersökte synpunkterna hos barn och unga som hör till specialgrupper. En av utredningarna gällde samiska barns välfärd och hur deras rättigheter tillgodoses⁶. I intervjuerna och utredningen som grundade sig på en elektronisk enkät deltog sammanlagt 89 barn i åldern 11–17 år som identifierar sig som samer och som kommer från samernas hembygdsområde samt från andra delar av Finland. Den andra utredningen av barnombudsmannen gällde romska barns välfärd och hur deras rättigheter tillgodoses.⁷ i utredningen deltog 11–17-åriga barn som identifierar sig som romer och kommer från olika delar av Finland. För utredningen intervjuades 18 barn och ett elektroniskt frågeformulär utarbetades. 93 barn besvarade enkäten. Den tredje separata utredningen var en analys av en enkätundersökning bland barn som utan tillstånd avlägsnat sig från barnskyddets vård utom hemmet.⁸ Syftet med utredningen var att fördjupa informationen om rymning ur barnens synvinkel och ta reda på varför barnen är borta utan tillstånd från platsen för vård utom hemmet och hur man kan förebygga att de avlägsnar sig. Dessa separata utredningar genomfördes som åtgärder i den nationella barnstrategin.

⁶ Weckström m.fl., 2023a

⁷ Weckström m.fl., 2023b

⁸ Kekkonen & Pekkarinen, 2024. Enkäten besvarades av 253 unga som någon gång utan tillstånd hade avlägsnat sig från platsen för vård utom hemmet. Av dem var 106 under 18 år när de besvarade enkäten.

Barnens åsikter om teman som är viktiga för dem

"Jag är rädd för att det blir krig och jag blir hemlös" – barnens syn på trygghet

Trygghet har under de senaste åren varit ett särskilt aktuellt tema i barnens liv. Många barn har upplevt rädsla på grund av det osäkra världsläget: till exempel Rysslands anfallskrig mot Ukraina, klimatförändringen, coronapandemin, brottsligheten, användningen av droger och den ekonomiska osäkerheten har orsakat rädsla hos barnen. Känslan av otrygghet ökar när barnen själva upplever att de knappast alls kan påverka dessa saker. Barnen anser att ansvaret för att lösa globala problem ligger hos vuxna. Även om många fenomen orsakar rädsla och en känsla av otrygghet hos barnen, har barnens trygghet inte nödvändigtvis försämrats när det gäller deras egen vardag.⁹

Barn i olika ålder upplever rädsla på olika sätt. Hos små barn under skolåldern är orsakerna till rädsla förknippade med den omedelbara närmiljön. De är till exempel rädda för mörkret, natten samt mardrömmar, djur och naturfenomen, såsom åska, och onda figurer, såsom spöken.¹⁰ När barnen blir äldre utvidgas orsakerna till rädsla från den omedelbara livsmiljön till mer omfattande fenomen. Elever i åk 1–6 berättar att de är rädda för till exempel trafik, användning av rusmedel, psykiska problem¹¹, vapen och hemlöshet. Barn i alla åldrar är rädda för mörker. Även elever i åk 7–9 undviker att röra sig i vissa områden i mörker. Utöver miljön kan sociala situationer orsaka otrygghet för barnen. Mobbning och till exempel att uppträda kan orsaka spänning och rädsla hos barnen. Eleverna i åk 7–9 berättar att de också är rädda för obekanta människor, krig, vapen, brottslighet och droger.

Om det är för mörkt och jag tror att det finns monster, även om de inte finns.

(Förskolebarn)

Det är skrämmande hur mycket droger det förekommer bland unga och kriget i Europa.

(Elev i åk 7–9)

Barnens uppfattning om faktorer som lindrar rädsla är likadana oberoende av ålder. Barnen får trygghet fram för allt av dem som står dem nära, bekanta och pålitliga människor, vuxna, vänner och familj. Grundläggande vardagliga saker och rutiner, såsom hem, mat, sömn, hobbyer, lek och husdjur, ger barnen en trygg känsla. Barnen upplever att det med tanke på tryggheten är viktigt att det är lätt att få stödtjänster. Till exempel upplever man att elevvårdstjänsterna, hälso- och sjukvården, nödcentralen och polisen ökar tryggheten. Å andra sidan påpekar barnen att man inte alltid får service även om det finns behov av det. Det orsakar otrygghet för barnen.

Vuxen: Vad tycker ni, kan polisen hjälpa?

Elev i åk 1-6 1: Ja, ibland.

Elev i åk 1-6 2: Om de orkar. Nuförtiden är de lite lata, de kommer inte längre överallt.

⁹ Tuukkanen, 2024

¹⁰ Tuukkanen, 2022

¹¹ Hälsa diskuterades med barnen under tematräffarna 2023. Barnens åsikter om hälsa presenteras i detta kapitel som en del av andra teman.

Vuxen: Varför orkar de inte komma överallt?
Elev i åk 1-6 2: De är så få.

Barnen har många tankar om hur man kan främja tryggheten i omgivningen. Barnen anser att naturen borde skyddas mer än för närvarande. Dessutom är det viktigt att förbättra vägarna och öka trafikövervakningen, gatubelysningen samt gång-, cykel- och skyddsvägarna. Även tillgängligheten borde beaktas i omgivningen.

”Man kan lära sig och träffa kompisar” – skolans många betydelser för barnen

Traditionellt har skolan framför allt ansetts vara en plats för inläring. När elevernas inlärningsresultat har försämrats under de senaste åren¹² har utbildningens betydelse och innehåll blivit ett samtalsämne i samhället. Under ledning av undervisnings- och kulturministeriet utfördes grundskolans framtidsarbete 2023–2025¹³, där målet var att bedöma grundskolans utvecklingsbehov och målen för utbildningen i framtiden. Tyvärr råkar barnens åsikter ofta i skuggan av experternas åsikter i samhällsdebatten om utbildningen. Vid träffarna med Unga rådgivare och i barnombudsmannens undersökningar och utredningar berättade barnen mångsidigt om sina åsikter om utbildningen och dess jämlikhet.

För de flesta barn är skolan en plats för inläring där man studerar och övar färdigheter som är viktiga för framtiden. Barn i förskoleundervisningen eller i början av den grundläggande utbildningen anser framför allt att läs-, skriv- och räknefärdigheter är viktiga när elever i åk 7–9 och unga som studerar på andra stadiet uppskattar allmänbildning samt färdigheter som är viktiga för fortsatta studier och arbetslivet. Barnens tankar om vad man studerar i skolan och varför förändras alltså naturligt med åldern.

Vuxen: Varför går du i skolan, varför studerar du?
Elev i åk 7–9: Jag vill utvecklas, lära mig nytt och få en bra arbetsplats i framtiden.

De viktigaste förändringsskedena för barnen på deras väg till utbildning är övergången från småbarnspedagogiken till förskoleundervisningen och från förskoleundervisningen till den grundläggande utbildningen samt från den grundläggande utbildningen till studier på andra stadiet.¹⁴ Barnen behöver särskilt stöd för dessa övergångar. Vid övergångarna är det viktigt att fästa uppmärksamhet vid gruppbildningen så att varje barn hittar sin egen plats i den nya gruppen.

Vuxen: Hur mycket gruppbildning har ni där i början?
Yrkesstuderande ung: Egentligen har det överhuvudtaget funnits ganska lite. Ja med den egna klassen, något litet, vi var och spelade mölkky där på parkeringsplatsen. Men inte något mera. Jag minns inte att vi skulle ha haft.

Skolan är mycket mer än bara en plats för inläring och för många barn är den framför allt något annat.¹⁵ En del av barnen berättar att de är i skolan enbart på grund av läroplikten. För dem

12 Hiltunen m.fl., 2023; se också Rautopuro & Ouakrim-Soivio i detta verk

13 Läs mer: <https://okm.fi/sv/framtidsarbetet-inom-grundskolan>

14 Can, 2025; Goman m.fl., 2020

15 Se t.ex. Lakka, 2024

är skolan en tråkig plats där man inte lär sig något viktigt. Då är det bästa med skolan de stunder då man får gå bort därifrån. Även om studierna inte motiverar, kan kompisarna ändå motivera. Många barn berättar att de kommer till skolan särskilt för kompisarnas skull. I skolan delar barnen tillsammans med andra barn samma livs- och upplevelsevärld, vilket skapar gemenskap och delaktighet.

Vuxen: Vad är det bästa med studier?

Gymnasieelev: Nå till exempel känslan av samhörighet eller att man har en viss gemenskap där man är med och det är bra att gå dit. Och till det hör sådana där sociala relationer, att du får vara med människorna där det händer saker.

Ur barnens synvinkel borde skolan ses som en plats där barnen inte bara är för att de växer upp till goda medborgare i framtiden, utan där barnen lever och upplever sin barndom just nu. När man granskar utbildningens innehåll, tillvägagångssätt och lokaler borde man därför framför allt höra barnens åsikter. På många ställen samlar man in respons från barnen om skolan, men utmaningen är att responsen inte alltid påverkar tillvägagångssätten.

Leken är en viktig del av barndomen, men lekens roll i utbildningen har under de senaste åren råkat i skuggan av den oro som de försämrade inlärningsresultaten orsakar. Forskarna inom småbarnspedagogiken har varit oroad över fenomenet "förskolning", där man redan inom småbarnspedagogiken och förskoleundervisningen för in skolaktiga element för att förbättra barnens inlärningsresultat och jämna ut skillnader som är en följd av barnens bakgrund, redan innan övergången till den grundläggande utbildningen¹⁶. Barnbarometern som publicerades 2025 betonar lekens betydelse i förskoleundervisningen: det var det roligaste för barnen i förskolan¹⁷. Dessutom visar tidigare undersökningar att barnens färdigheter när det gäller inläring utvecklas bäst när leken är central i undervisningen¹⁸. Dessa observationer uppmuntrar till att inkludera mera lek inte bara i förskoleundervisningen utan också i den grundläggande utbildningen, åtminstone i början.

FN:s kommitté för barnets rättigheter har uppmanat konventionsstaterna att skydda de unga mot onödig stress, inklusive psykosocial stress¹⁹. Vid träffarna med Unga rådgivare berättade ändå flera barn i olika ålder att de upplever stress och till och med ångest på grund av skolan. Stressen orsakas särskilt av läxor, prov och föredrag. I skolan vill man klara sig bra och få goda vitsord, eftersom de har en inverkan på fortsatta studier. Stressen och ångesten lindras enligt barnen av lärarnas och föräldrarnas förstående och uppmuntrande inställning till barnet och barnets skolgång. Det är viktigt för barnen att skol- och studerandehälsovårdens tjänster samt kurators- och psykologtjänsterna vid behov är lättillgängliga.

16 Karila, 2017; Ojala, 2020

17 Tuukkanen, 2025

18 Etelälahti, 2014

19 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2003

Det finns lite för många av dem (prov) och de stressar helt otroligt. Om de är många under en vecka så borde man använda all fritid för att läsa till dem och så borde man ännu orka med skoldagarna.

(Elev i årskurs 7–9)

Kuratorer, skolpsykologer och alla, de är så upptagna att man måste boka tid till dem. Så det är en sak som är väldigt svår att få gjort. Och sen har de väldigt bråttom, så det är sällan som de kommer och frågar. En gång fanns det för någon klass någon enkät om atmosfären i klassen och det var det enda som man såg den där kuratorn.

(Yrkesstuderande ung)

Mat, arbetsro, undervisningssätt och lokaler är viktiga för barnen i skolan. Barnen önskar tillräckligt med god mat, eftersom hunger påverkar hur man orkar. I många skolor har man under den senaste tiden prutat på skolmaten, vilket enligt barnen syns i kvaliteten på maten. Arbetsron väcker diskussion i många skolor och upplevs beroende på gruppen till och med som dålig. Elevernas beteende orsakar problem, men också opraktiska utrymmen där väggarna inte är tillräckligt ljud-isolerade. Undervisningssätten påverkar i sin tur elevernas beteende och via det arbetsron. Ett gammaldags undervisningssätt där läraren talar och eleverna lyssnar och skriver anteckningar upplevs ofta inte som meningsfullt, utan barnen behöver modernare arbetssätt som aktiverar eleverna mer. När det gäller skolornas lokaler önskar barnen att de är praktiska, rena och prydliga och trivsamma.

”Skolmobbing hotar den mentala hälsan” – Barnens åsikter om mobbning, diskriminering och ensamhet

Mobbning kan karakteriseras som ett bestående tema när barnen berättar om sitt liv och sitt välmående. Mobbning kan ha långvariga konsekvenser för barnens välmående, hälsa och liv. Temat kommer fram i många barns berättelser oberoende av ålder, bakgrund eller ort. En del av barnen berättar att de själva upplevt mobbning och många berättar att de observerat mobbning. Mobbning sker i kamratrelationer, men många barn beskriver också osakligt beteende hos vuxna, till exempel öknamn eller otrevligt, orättvist bemötande som känns dåligt. När det gäller kamratrelationer har man berättat att mobbning till exempel är diskriminering, öknamn, fysiskt våld eller beteende med vilket man visar att någon annan är mindre värd.

Sorgligt hur mycket diskriminering. Det är sorgligt att en del ser mig som en tjuv, dålig, dum.

(Romskt barn)

Mobbning kan för sin del förklara ett annat fenomen som framkommit i barnens åsikter, ensamhet. Vid flera träffar med Unga rådgivare har barnen berättat att de identifierar ensamma barn i sin grupp och en del av barnen har berättat att de känner sig själva ensamma. Barn som upplevt ensamhet har berättat att de tänker att ensamheten beror på deras minoritetsbakgrund, till exempel deras romska bakgrund. Även brist på språkkunskaper kan leda till ensamhet om det gör det svårare att lära känna andra barn.

Vi har en ukrainare i vår klass så det känns som att den inte riktigt på något sätt har kommit med i den här klassen. Så det skulle vara bra om man genast kunde ta den med, att man bara borde gå mera och prata med dem.

(Elev i åk 7–9)

Statistiken visar att mobbning och ensamhet är betydande problem i barnens liv. Enligt enkäten Hälsa i skolan²⁰ mobbas cirka nio procent av eleverna i årskurs 4–5 minst en gång i veckan och 11 procent av eleverna i årskurs 8–9 upplever att de inte har en enda nära vän. Antalet barn som upplever mobbning och ensamhet har ökat under de senaste åren. Det är alarmerande att de flesta barn som upplevt eller bevittnat mobbning också upplever att man inte har ingripit tillräckligt effektivt i mobbningen. Enligt enkäten Hälsa i skolan anser endast cirka hälften av eleverna i årskurs 8–9 att skolmobbningen har upphört eller minskat efter att de berättat om mobbningen. Under träffarna har barnen berättat att det i allmänhet inte hjälper att tala med mobbaren eller att tvinga mobbaren att be om ursäkt, utan mobbningen fortsätter. Situationen är sorgligast ur den mobbades synvinkel.

Mobbning är inte okej. En sådan tanke borde finnas i varje huvud. För att den mobbade får ett negativt minne som lämnar spår för resten av livet. Men mobbaren igen, så för honom är det till exempel en helt normal tisdag, så han kommer förmodligen inte ens sedan ihåg det.

(Yrkesstuderande ung)

Barnen känner till att mobbning kan bero på mobbarens personliga problem. Därför är det viktigt att det inte bara är den mobbade som får hjälp utan också den som mobbar. Barnen anser att ansvaret för att ingripa i mobbning ligger hos de vuxna. FN:s kommitté för barnets rättigheter har uppmanat Finland att reagera på alla former av våld som riktar sig mot barn²¹. Kommittén är djupt oroad över mobbning och diskriminering som riktar sig mot barn på grund av deras bakgrund och rekommenderar att Finland vidtar åtgärder för att förebygga mobbning, diskriminering och hatretorik.

”Det tar väldigt länge innan man får hjälp” – i barnens serviceupplevelser framträder problemen med att få hjälp

Alla barn har någon slags erfarenhet av de tjänster som samhället tillhandahåller. För många barn är till exempel social- och hälsovårdens tjänster samt elev- och skolhälsovårdens tjänster bekanta. De riksomfattande huvudmålen i social- och hälsovårdsreformen är servicesystemets jämlikhet, kostnadseffektivitet, samarbete mellan aktörer och ett system som baserar sig på kunskap.²² Barnen är inne på samma linje, eftersom det ifråga om servicen är viktigt för barnen att de har tillgång till information om servicen, att informationen är tillgänglig och att de får rätt service i rätt tid. Även yrkespersonernas kompetens och attityd, att det finns tillräckligt med yrkespersoner och att dessa är bestående samt att barnen har möjlighet att påverka tjänsterna och ge respons om dem är viktigt. Reformen av social- och hälsovården har präglats förutom av utmaningarna i början

20 Institutet för hälsa och välfärd, Statistik- och indikatorbanken Sotkanet.fi

21 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023

22 Se Hiilamo i detta verk; social- och hälsovårdsministeriet 2024

även av ekonomiska bekymmer och välfärdsområdenas anpassningsåtgärder även inom tjänsterna för barn, vilket har äventyrat barnens rätt till tjänster.

Eller när välfärdsområdet kom, så byttes min socialarbetare genast. Jag såg inte en socialarbetare på ett år. Hen varken ringde eller skickade ett meddelande eller något.

(Barn som bor i vård utom hemmet)

Barnens upplevelser av att få hjälp, stöd och service varierar. Vissa berättar att de fått hjälp när de behövde det, andra inte. Nära och tillgängliga yrkespersoner i vardagen, såsom kuratorer, ungdomsledare och egenhandledare vid barnskyddsanstalter, får beröm av barnen. Ett barn som bor i vård utom hemmet skriver: "Egenhandledarna är helt 1000x♥". Ur barnens synvinkel försämras tillgången till tjänster och tjänsternas tillgänglighet om tjänsterna är fysiskt långt borta eller kräver till exempel tidsbokning. Barnen behöver lättillgänglig och begriplig information om tjänsterna.

Jag skulle nog inte heller ha fått all den här hjälpen om min mamma inte skulle ha skaffat den eller gjort så mycket för det.

(Barn som förlorat sin förälder)

Om det förekommer problem med tillgången till service eller i servicehandledningen blir barnen inte förstådda, eventuellt hänvisade till fel ställe eller blir utan rätt slags hjälp. Barnen beskriver känslor av frustration när de har varit tvungna att gå från en lucka till en annan och vänta på rätt hjälp eller så har de slutligen inte alls orkat söka hjälp.

Så har jag fått ett par tre gånger något att gå hit och sen hit och sen hit.

(Barn som förlorat sin förälder)

Barnen har erfarenheter av överbelastade tjänster och långa väntetider. Att bli utan hjälp kan vara värre än att hänvisas till fel ställe. FN:s kommitté för barnets rättigheter uppmanar Finland att effektivisera utbudet av socialservice i hela landet samt att säkerställa att barn snabbt och effektivt får hälso- och sjukvårdstjänster av god kvalitet i hela landet. Särskilt ska uppmärksamhet fästas vid tillgången till mentalvårdstjänster och förebyggandet av självmord.²³

Att om den unga själv säger att hen behöver hjälp så får man inte tillräckligt mycket, det liksom hinner hända så mycket på ett halvt år. Så här brutalt sagt hinner någon till och med döda sig själv.

(Barn som går i sjukhusskola)

Jag hade det svårt och jag bad om att få bli placerad utom hemmet och jag sa att jag känner mig självdestruktiv väldigt ofta och att min mamma orkar inte längre. På socialjouren sa de bara att försök klara er, godnatt. Att de inte kan hjälpa just nu. Jag sätter er i en månads kö och sköt om er, godnatt.

(Barn som går i sjukhusskola)

---

23 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023

Barnen berättar om personalomsättningen och om villkoren för att få tillgång till service eller för hur länge servicen fortsätter. Barnen upplever att det är tungt när en bekant i personalen byts ut, eftersom det leder till att skötseln av ärendena börjar från början. Den hjälp eller service ett barn har fått kan upphöra för tidigt och mot barnets vilja. Barnen vet också att tillgången till hjälp kan vara förknippad med villkor, såsom en viss diagnos, och om den saknas kan tillgången till hjälp bli fördröjd. Barnen betonar därför att hjälpbehovet bedöms i stället för att en diagnos ställs eller att andra villkor uppfylls.

Jag skulle ha fått mer hjälp om jag skulle ha haft diagnosen tidigare. Och jag skulle ha fått hjälp genom olika metoder som hör ihop med den och jag skulle inte ha behövt placeras utom hemmet i en månad.

(Barn som går i sjukhusskola)

Att om man håller på att få saken i skick med en och så byts den ut, då bryts det och börjar alltid om från början.

(Barn som går i sjukhusskola)

Barnen beskriver betydelsefulla möten i samband med servicen och drag hos en bra vuxen eller yrkesperson; dessa beskrivs i följande underkapitel. Hinder för att få hjälp och service kan vara brister i yrkesskickligheten eller kunskapen eller i attityderna hos en enskild yrkesperson, som kan vara stämplande och leda till att behovet av hjälp inte blir identifierat.

Jag har träffat många professionella vuxna som känner till ordet autism eller adhd eller ocd, men de vet på riktigt inte vad det är eller som inte är proffs eller vuxna som inte vet om saker och ting och sedan blir det missförstånd. De accepterar inte barnet och hjälper inte ens till att få hjälp, eftersom de inte tror på de här sakerna.

(Barn som går i sjukhusskola)

Barnens möjligheter att påverka tjänstens innehåll eller ge respons varierar. Man kan visserligen fråga om barnets åsikt, men åsikten beaktas ändå inte alltid. Barnen behöver motiveringar till varför deras åsikter inte har beaktats. Majoriteten av barnen känner inte till metoderna för att söka ändring eller andra rättsmedel. FN:s kommitté för barnets rättigheter uppmanar Finland att garantera alla barn möjlighet att uttrycka sin åsikt och bli hörda i beslutsfattande, domstolar och förvaltningsförfarande som gäller dem själva. Kommittén uppmanar att alla yrkespersoner, som arbetar med barn, ska få utbildning i barnets rätt att bli hörd och få sina åsikter beaktade enligt ålder och utvecklingsnivå. Kommittén uppmanar till bättre information om rättsmedel särskilt för barn i vård utom hemmet²⁴ och bereder som bäst en ny allmän kommentar²⁵ om rättsmedel.

Jag hade inte fått veta att det finns något sånt som ett socialombud.

(Barn som bor i vård utom hemmet)

24 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023

25 Läs mer: <https://lapsiasia.fi/sv/allmanna-kommentarer>

Och så en annan sak, att beslutet ska vara så bra att det kan motiveras rätt för mig. Och ge goda och giltiga skäl till beslutet. Och sen också att du på sätt och vis inte kan ta emot kritik från mig om det beslutet. Att om jag till exempel, och att man sen också svarar på det, att kritiken tas emot. Att man inte behöver möta ett sådant ultimatum superargument som tyvärr är allmänt, eftersom vi är vuxna och du inte är det, så bestämde vi så här.

(Barn som bor i vård utom hemmet)

”Borde lyssna mer på vad barnet säger” – ett bra möte bygger barnens förtroende

Barnen möter vuxna i sina vardagsmiljöer, såsom inom småbarnspedagogiken, i skolan, på fritiden och i hobbyer, inom social- och hälsovårdstjänsterna samt i den övriga närmiljön. Goda möten är betydelsefulla och barnen kommer ihåg dem även om de är korta eller sporadiska – för att inte tala om de regelbundna mötena.

En bra vuxen är enligt barnen vänlig, pålitlig, humoristisk, trevlig, avslappnad och sådan som lyssnar och hjälper. I ett gott bemötande betonas förståelse, lugn samt vid behov tröst och omsorg och barnets ålder beaktas. Enligt barnen betonas gemensamma aktiviteter och tid tillsammans samt en lugn atmosfär i ett gott möte med en vuxen. En bra eller trevlig vuxen leker eller spelar till exempel tillsammans med barnet. Det är viktigt att den vuxna kommer med i situationen och är genuint intresserad av barnet och hens tankar.

Allt är inte alltid så allvarligt, kan komma med i situationen.

(Yrkesstuderande ung)

Barnen tycker att det är viktigt att man frågar dem om deras åsikter. Vuxna frågar inte alltid om barnens åsikter eller lyssnar inte alltid om barnet försöker berätta något. Som dåliga exempel berättade barnen om situationer där en vuxen ser ut att lyssna men koncentrerar ändå sig på sin egen telefon eller dator eller där barnet annars får en känsla av att den vuxna inte hinner lyssna på hens ärende. FN:s kommitté för barnets rättigheter uppmanar Finland att främja alla barns delaktighet i familjer, skolor och samfund²⁶.

Barnen anser att omsorg av och närhet till en vuxen är viktig i olika situationer. En bra och trevlig vuxen hjälper om barnet är sjukt eller annars behöver hjälp. Yngre barn tycker att bra föräldrar och anställda i förskolan håller i famnen och ger kramar. Äldre barn lyfter också fram betydelsen av ömhet, men konstaterar dessutom betydelsen av integritet och eget utrymme och önskar att de vuxna respekterar barnets gränser. För barnen är det viktigt att de vuxna visar respekt och uppskattning med ord, små gester, miner och uppmärksamhet.

Barnen betonar att alla barn är lika värdefulla och de borde accepteras som de är och behandlas jämlikt. Barnen beskriver situationer där det behövs tillämpning av regler eller tillvägagångssätt för vissa barn för att de ska ha jämlika möjligheter att delta i till exempel skolans eller den övriga

---

26 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023

gemenskapens verksamhet.²⁷ Barnen önskar att de vuxna identifierar och beaktar varje barns personlighet, individuella behov och förmågor.

Jag har ännu något att säga om det där, att man behandlar unga på samma sätt. Jag menade alltså att behandla lika bra och inte på samma sätt. Vet du, man behandlas inte sämre, utan det är lite olika.

(Barn som bor i vård utom hemmet)

Men för ett år sedan var det väldigt tungt för mig och mina krafter räckte bara inte till för att gå i skolan, så det beaktades liksom inte. Någon har det så individuellt och det är bara så svårt på grund av de här utmaningarna. Man skrek ju helt hemskt åt mig hela tiden, att varför går du inte i skolan och bla bla bla. De kunde inte specifikt se att jag nu har en sådan situation att jag inte kan gå i skola nu. Så det var en ganska dålig upplevelse.

(Barn som bor i vård utom hemmet)

Vid regelbundet återkommande möten framhävs betydelsen av att det finns förtroende. Ett gott bemötande ökar barnets trygghetskänsla och bygger upp förtroendet. En trygg känsla uppstår genom en förtroendefull relation där den unga också vågar tala om svåra saker utan att behöva oroa sig för att informationen används mot den unga. En trygg känsla uppstår också när man talar på ett trevligt sätt med barnet. En bra vuxen är inte arrogant och skriker inte heller.

Om barnet har ångest, ta ett steg tillbaka och håll dig lugn. Tala inte fult/våldsamt. Det kan vara ett tecken för barnet att hen går på dina nerver.

(Barn som går i sjukhuskola)

Nå jag tycker att en sådan där känsla av trygghet uppstår när ett sådant förtroende, en förtroendefull relation uppstår mellan en ung person och en vuxen. Och på sätt och vis är just poängen att man kan prata om de svårare sakerna utan att oroa sig för att den andra kan använda informationen fel eller på sätt och vis mot en.

(Barn som bor i vård utom hemmet)

---

27 I diskrimineringslagen (1325/2014) används termen positiv särbehandling för detta.

Slutsatser och rekommendationer

Barnen som barnombudsmannen har träffat har berättat om en vardag där det finns mycket som är bra, men också mycket att förbättra. När saker och ting är bra trivs barnet i skolan, hemmet och de närstående i hemmet ger barnet trygghet, man lyssnar på barnets åsikter och behov och vid behov får barnet hjälp och stöd genom olika sorters service. Tyvärr är det inte alltid så här. Barnen berättar till exempel om den känsla av otrygghet, om mobbning och diskriminering som de globala problemen skapar, problem med tillgången till tjänster samt tråkiga möten med vuxna. Problemen är inte nya eller överraskande i ljuset av undersökningar, såsom resultaten från enkäten Hälsa i skolan²⁸. Det är synd att man inte har tagit itu med problemen på ett effektivt sätt, trots att man har känt till att de existerar.

Skilnaderna i finländska barns välmående har blivit större ur många synvinklar. Motgångar och problem i livet påverkar barnen på olika sätt och barnet kan ha flera riskfaktorer i sitt liv med tanke på välmåendet. Barnet kan inte välja den familj hen föds till och inte heller den bostadsort där familjen har etablerat sig. Familjer och närstående har olika möjligheter och beredskap att stödja barnen. Det förekommer ojämlikhet mellan socioekonomiska grupper, kön, majoritetsbefolkning och minoriteter samt geografiska områden. Barnens bakgrund, såsom fattigdom i barnfamiljer samt familjens eller barnets egna problem med missbruk och psykiska problem, påverkar jämlika möjligheter. Ojämlikheten syns kraftigt till exempel i utbildning, hälsa, välbefinnande, delaktighet och trygghet.²⁹ Ojämlikhet och misstro som upplevts i barndomen överförs lätt till följande generation och undergräver grunden för välfärdssamhället. Ojämlikheten bland barn ökar om man inte åtgärdar problemen på samhälls- eller samfundsnivå.

Vi sammanfattar tre teman i barnens synpunkter: jämlikhet, delaktighet och en god vardag. Barnen talar om att vuxna borde behandla barnen jämlikt och se varje barn som en värdefull individ. Barn är aktiva deltagare som vill bli sedda och hörda som betydelsefulla medlemmar av samhället. Enligt barnens åsikter består en god vardag av nära människor, ett hem och saker som är viktiga för dem själva, såsom att vistas utomhus, leka och att vara tillsammans med kompisar samt hobbyer. Det är viktigt att tillbringa tid tillsammans med föräldrarna eller andra närstående för att göra något trevligt, äta godsaker och äta god mat. Även små stunder är minnesvärda för barnen, då man lättar på reglerna och rutinerna i vardagen och gör något som avviker från det normala. Barnen anser att de grundläggande faktorerna i vardagen stöder hälsan och välmåendet.

---

28 Statistik- och indikatorbanken Sotkanet

29 T.ex. Hiltunen m.fl., 2023; Castaneda & Eid, 2025; Paakkari m.fl., 2025

Rekommendationer till riksdagen utifrån barnens åsikter

- ▶ Säkerställ en trygg och god vardag för varje barn. Se till att familjernas och barnens grundläggande behov tillgodoses. När familjerna mår bra, mår barnen bra.
- ▶ Förnya skolan genom att lyssna på barnen och förstå de många betydelser som skolan har för barnen.
- ▶ Ingrip effektivare än nu i mobbning.
- ▶ Stärk resurserna med hjälp av vilka tjänsterna kan föras nära barnen, utvecklas och följas upp ur barnens synvinkel och man kan informera barnen om dem.
- ▶ Utred oftare barnens åsikter och beakta dem i beslutsfattandet i alla frågor som direkt eller indirekt gäller barnen.
- ▶ Förstå att barndomen som sådan är ett viktigt livsskede. Välmående barn är en investering i framtiden.

Källor

Can, J. (2025). Lasten siirtymäresurssit ja -pääomat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen siirtymissä. Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0687-1>

Castaneda, A. & Eid, M. (2025). Lasten ja nuorten yhdenvertainen Suomi? Selvitys alle 30-vuotiaiden etnisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta Suomessa (sammandrag på svenska). Statsrådets publikationer 2025:32. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-829-1>

Diskrimineringslagen 1325/2014.

Etelälahti, A. (2014). Näkökulmia esiopetuksen vaikuttavuuden tutkimiseen: Vaikuttavuustutkimus vuoden 2000 esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Tammerfors universitet. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9495-6>

FN:s kommitté för barnets rättigheter (2003). Allmän kommentar nr 4 (2003) om ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter. CRC/GC/2003/4. <https://lapsiasia.fi/sv/allmanna-kommentarer>

FN:s kommitté för barnets rättigheter (2009). Allmän kommentar nr 12 (2009). Barnets rätt att bli hörd. CRC/C/GC/12. <https://lapsiasia.fi/sv/allmanna-kommentarer>

FN:s kommitté för barnets rättigheter (2023). Slutsatser av Finlands kombinerade femte och sjätte rapport (CRC/C/FIN/CO/5-6, på finska). <https://um.fi/suomelle-annetut-ihmisoikeussuosituksset>

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., m.fl. (2020). Alternativ, val och nya möjligheter: Utvärdering av ungdomarnas studievägar och handledningen vid övergången från den grundläggande utbildningen till andra stadiet Nationella centret för utbildningsutvärdering, Publikationer 6:2020. karvi.fi/sv/publikationer

Karila, K. (2017). ECEC pedagogy in the Nordic Countries: Its roots and current challenges. I verket K. Karila, m.fl. (red.) Pedagogy in ECEC: Nordic challenges and solutions: seminar report, Helsinki Finland, 22 September 2016, s. 11–13. Nordic Council of Ministers. <http://hdl.handle.net/10138/184895>

Kekkonen, O. & Pekkarinen, E. (2024). Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta (sammandrag på svenska). Barnombudsmannens byrås publikationer 2024:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6>

Klavus, J., Hastrup, A., Jarvala, T., m.fl. (2023). PISA 2022 första resultaten. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2023:49. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231204151333>

Lakka, L. (2024). Takarivin tekstikäytänteet. Helsingfors universitet. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9671-2>

Ojala, M. (2020). Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämislle erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsingfors universitet, Pedagogiska fakultetens publikationer 2020. <http://hdl.handle.net/10138/313941>

Paakkari, L., Kulmala, M., Markkanen, I., m.fl. (2025). Eriarvoisuus näkyy lasten ja nuorten itsearvioidussa terveydessä. Lääkärilehti 80. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202501241542>

Social- och hälsovårdsministeriet (2024). De riksomfattande målen för ordnandet av social- och hälsovården Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2024:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5424-3>

Statistik- och indikatorbanken Sotkanet Institutet för hälsa och välfärd. Hänvisat 16.9.2025.

Tuukkanen, T. (2022). Barnbarometern 2022: "Om jag har någon nära mig då är jag inte rädd" – barns åsikter om trygghet Barnombudsmannens byrås publikationer 2022:9 (publikationen är på finska, sammandrag på svenska). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-835-8>

Tuukkanen, T. (2024). Yksityinen, puolijulkinen ja julkinen tila lasten turvallisuutta koskevissa näkemyksissä. Yhteiskuntapolitiikka 89(1), 18–28. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202402157389>

Tuukkanen, T. (2025). Barnbarometern 2025: "Leken är bäst" – barnens åsikter om förskolan. Barnombudsmannens byrås publikationer 2025:3 (publikationen är på finska, sammandrag på svenska). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-908-7>

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023a). "Jag är glad över att jag får studera detta språk som är en del av min kultur": Samiska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter. Barnombudsmannens byrås publikationer 2023:1 (publikationen är på finska, sammandrag på svenska). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-908-7>

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023b). "Det känns som att de accepterar mig på riktigt": Romska barn och ungas välfärd och tillgodoseendet av deras rättigheter. Barnombudsmannens byrås publikationer 2023:3 (publikationen är på finska, sammandrag på svenska). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-401-5>

Barn och unga i 2020-talets krissamhälle

Johanna Vuorelma, docent i statsvetenskap, universitetsforskare,
Helsingfors universitet

Inledning

Den första hälften av 2020-talet definierades av flera överlappande kriser i Finland: coronapandemin, den allt snabbare klimatförändringen, den framskridande förlusten av den biologiska mångfalden, den kraftiga höjningen av energipriset, anfallskriget som inleddes av vårt grannland och finska statens snabba skuldsättning. Krisstämningen återspeglades på många sätt också på barn och unga. I synnerhet begränsningsåtgärderna under coronapandemin hade märkbara negativa konsekvenser för barn och unga, särskilt i de familjer som redan befann sig i en svagare socioekonomisk ställning.

Under 2020-talets första år var barn och unga synliga i samhällsdebatten, men snarare som föremål för agerande och bekymrade diskussioner än som aktiva deltagare. Även om man i den första nationella barnstrategin som publicerades 2021 starkt betonar främjandet av barnens delaktighet och påverkningsmöjligheter, återspeglas barnens större delaktighet ofta inte i den samhällsdebatt som medierna förmedlar.

Under de första åren på 2020-talet lyfte journalistiska medier regelbundet fram hotbilder med anknytning till barn och unga, i synnerhet den ökade våldsbrottsligheten bland unga¹, smarta enheters inverkan på barnens välbefinnande², de ökade psykiska problemen bland unga³, barns stillasittande⁴ och den ökade mobbningen⁵.

De som uttalade sig i medierna var vanligtvis vuxna personer – experter, lärare, poliser, föräldrar – i stället för barnen och ungdomarna. Vi får därför ofta inte höra vad barnen själva tänker om å ena

---

1 Danielsson, 2022

2 Kosola m.fl., 2024

3 Gyllenberg m.fl., 2023

4 Kokko & Martin, 2023

5 Finska Vetenskapsakademien, 2024

sidan omfattande samhälleliga kriser som krig och klimatförändring och å andra sidan om hotbilder som direkt berör barnen.

Vi får ofta inte höra vad barnen själva tänker om omfattande samhälleliga kriser eller om hotbilder som direkt berör barnen.

2020-talets första år har präglats av tal om trygghet och säkerhet och det är också en av processerna där barnens perspektiv har hamnat i marginalen, även om de allt fler tillvägagångssätten för säkerhetisering direkt också gäller barnen. Säkerhetisering innebär att ett samhälleligt fenomen, en sak eller en händelse presenteras som ett säkerhetshot. I och med säkerhetiseringen börjar rädsla ofta styra människors beteende, oavsett om det är fråga om förhållandet mellan föräldrarna och barnen, det politiska beslutsfattandet eller mediernas agerande.⁶

I säkerhetiseringen förvandlas saker som anses vara vardagliga och mänskliga till säkerhetshot som kräver lösningar. Detta syns till exempel i hur barns fysiska aktivitet allt oftare övervakas och kontrolleras med hjälp av positioneringssystem och annan teknik, skolmiljön tryggas med tanke på våldsamma attacker och medierna ramar in barndomen och ungdomstiden med hot mot säkerheten.

Dessa åtgärder motiveras med trygghet och barnets rätt till särskilt skydd och särskild omsorg. Detta är viktiga och berättigade argument. Samhällsdebatten om säkerhetiseringen av barndomen och ungdomen ska emellertid föras tillsammans med barnen, inte så att deras åsikter förbises.

Barnen måste få vara aktivt delaktiga i samhällsdebatten om i vilken mån det är motiverat att säkerhetisera en allt större del av barndomen och ungdomen. Liksom i samhället i stort kan säkerhetiseringen när det gäller barnen leda till överdrifter och på ett oskäligt sätt inskränka barnets rätt till frihet och integritet.

I detta kapitel granskar vi barnets ställning i det finländska samhället och i politiken under den första hälften av 2020-talet. Föremål för granskningen är i synnerhet de fyra ovan nämnda temana: (1) coronapandemins långa skugga, (2) barnen och säkerhetisering, (3) barndomen som kontrolleras av smarta enheter och (4) barnens orörlighet. Målet är att analysera hur det finländska samhället och den finländska politiken beaktar barnets synpunkter när det gäller dessa teman och strävar efter att lösa problem i anslutning till temana. Innan vi granskar det första temat presenterar vi en kort översikt över barnets ställning i det finländska samhället på 2020-talet.

Barnen i Finland på 2020-talet

På 2020-talet var barnens ställning och välfärd i Finland bra enligt många indikatorer. Finlands lagstiftning stöder barnens välfärd på flera olika sätt från familjeledigheter till småbarnspedagogik, rådgivningsverksamhet, barnskydd och skolhälsovård. Allt färre unga använder alkohol och dödsfall på grund av olyckshändelse bland barn och unga har minskat betydligt under de senaste årtiondena.

---

6 Koskela, 2013

Å andra sidan är situationen för barn i sårbar ställning till många delar svår, vilket återspeglar den samhälleliga ojämlikheten mellan olika grupper. Fattigdomen bland barnfamiljer⁷, tillgodoseendet av rättigheterna för barn med funktionsnedsättning⁸, resursbristen inom barnskyddet⁹ och förverkligandet av likabehandlingen av asylsökande barn¹⁰ var samhälleligt betydande frågor i början av 2020-talet.

Detta vittnar för sin del om att välfärdsstaten Finland på 2020-talet inte i tillräcklig utsträckning kan jämna ut skillnaderna mellan olika grupper, vilket leder till att barn som föds i Finland har olika utgångspunkter i livet beroende på deras socioekonomiska ställning, bostadsort och om de har en funktionsnedsättning eller inte. Barnens ojämlika ställning är en svår fråga i ett land där man är van vid att tänka att alla ska vara på samma linje trots socioekonomiska utgångspunkter.

Barnets ställning i det finländska samhället och i politiken är strikt sammanflätad med hur man talar om barn i nyhetsmedier och politisk retorik.

Den offentliga debatten om barnens ojämlika ställning visar hur svårt det är att tala om frågan. Detta syns till exempel i hur medierna skriver om differentieringen i skolorna och valet av skola. De som kommer till tals är typiska välbärgade människor som inte är "förlorare" i processen när ojämlikheten utvecklas, utan kan effektivt utnyttja de möjligheter som erbjuds.

Den aktiva diskussionen om differentiering av skolor och skolval som fördes i Helsingin Sanomat 2023 återspeglade enligt forskning medelklassens norm, som skuffade ut en del av de grupper som var relevanta med tanke på ämnet – elever, föräldrar till elever i allmän undervisning, föräldrar till S2-elever – helt i marginalen¹¹.

Barnets ställning i det finländska samhället och i politiken är strikt sammanflätad med hur man talar om barn i nyhetsmedier och politisk retorik. Barn används till exempel för att rättfärdiga politiska val som väcker kritik. Finansminister Riikka Purra (Sannf) försvarade regeringens nedskärningar i utgifterna i december 2024 genom att konstatera att "kommande generationer, barn och barnbarn tackar" regeringen för dess nedskärningspolitik¹².

Även om det i början av 2020-talet rådde en mycket omfattande samhällelig konsensus om behovet av att anpassa statens utgifter, kritiserade många aktörer regeringens nedskärningspolitik uttryckligen för att den påverkar barn och unga. Till exempel konstaterade ekonomen Sixten Korkman 2024 att "nedskärningar som påverkar barn är både elakt och dumt. Vi som hör till de stora åldersklasserna hittar de skyldiga till problemen med de offentliga finanserna bara genom att titta i spegeln"¹³. Enligt beräkningar ökar antalet fattiga barn betydligt på grund av regeringens nedskärningar i den sociala tryggheten¹⁴.

---

7 Itla, 2025

8 Pekkarinen & Schalin, 2021

9 Ängeslevä, 2024

10 Martiskainen & Peltonen, 2023

11 Hatunpää m.fl., 2024, s. 125–127

12 Ilta-Sanomat, 2024

13 Friman, 2024

14 Tervola & Ollonqvist, 2025

I följande avsnitt (1) om coronapandemins långa skugga, (2) om barn och säkerhetisering, (3) om smarta enheter och barndomen och (4) om barnens orörlighet fäster vi särskild uppmärksamhet vid hur barn och unga har ramats in i den offentliga debatten, som de journalistiska medierna och den politiska retoriken har förmedlat i Finland på 2020-talet.

Coronapandemins långa skugga

Coronapandemin, som kom till Finland 2020, hade vittgående konsekvenser för det finländska samhället. Barn och unga var en av de grupper som påverkades särskilt negativt av begränsningarna under pandemin.¹⁵ Distansundervisningen ökade skillnaderna i lärandet och försvårade många barns skolgång. Detta syntes särskilt tydligt i de familjer som redan hade en utmanande situation, svaga resurser och ett ökat stödbehov.

Åtgärderna för att lösa krisen orsakade nya problem.

Även ångest, depression och ensamhet ökade bland barn och unga under pandemin.¹⁶ De ungas möjlighet att bygga upp sin identitet, delta i grupper och planera sin framtid försvårades avsevärt. Även om de unga enligt statistiken inte insjuknade allvarligt i coronaviruset, var de sociala och psykiska konsekvenserna av begränsningsåtgärderna betydande.¹⁷

För en del unga erbjöd coronatiden också positiva erfarenheter. De hade nytta av distansundervisningen, den ökade fritiden, de tätare nära relationerna, studierna som var oberoende av tid och plats och möjligheten att studera utan oljud i klassen och eventuell mobbning.¹⁸ Det är viktigt att beakta att barnens och de ungas erfarenheter är mycket varierande även under kristider när man överväger de rätta proportionerna för och effektiviteten av åtgärderna under kristider ur barns och ungas synvinkel.

Lärdomarna från hanteringen av coronapandemin understryker syndemiperspektivets betydelse för hanteringen av hälsorelaterade och samhällseliga kriser. Syndemi som begrepp hänvisar till en situation där det under vissa omständigheter samtidigt förekommer många problem som försämrar hälsan och som förvärrar varandra.¹⁹ I Finland syntes detta till exempel så att åtgärderna för att lösa krisen orsakade nya problem.

Sådana problem var bland annat de ökade psykiska problemen hos barn och unga. Åtgärderna för att korrigera dessa kommer att fortsätta långt efter pandemin. I ett mer övergripande syndemiskt tillvägagångssätt skulle politiken inte enbart ha svarat på pandemins direkta hälsoeffekter utan även beaktat andra politiska områden som påverkas av hälsokrisen.

I det syndemiska tillvägagångssättet efterlyses också vilka konsekvenser riktlinjerna för kristiden har för att berättiga politiken på längre sikt och för samhällets förmåga att återhämta sig från

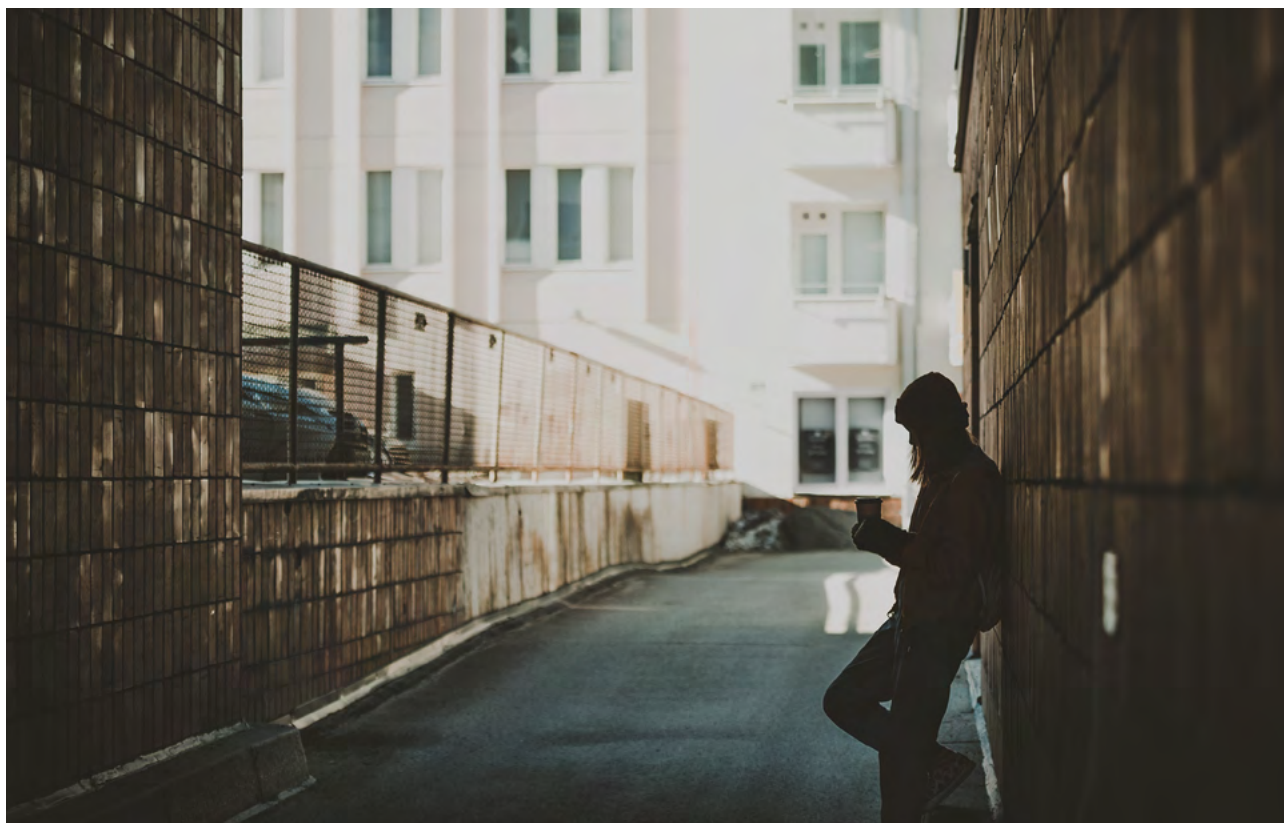
15 Kekkonen m.fl., 2022

16 Panula m.fl., 2023

17 Kekkonen m.fl., 2022

18 Tuuva-Hongisto m.fl., 2022

19 Sorsa, 2024

krisen. Lärarna framförde kritiska synpunkter särskilt om att de politiska beslutsfattarna under coronatiden fattade beslut om skolornas begränsningsåtgärder i "sitt torn" utan tillräcklig förståelse för skolmiljön.²⁰ Besluten om begränsningarna kritiserades också för att de vuxna hade möjlighet att fritt gå till barer och restauranger samtidigt som hobbyverksamheten för barn och unga begränsades.²¹

Risken är att unga och yrkespersoner som arbetar med unga och som har varit föremål för orimliga restriktioner under coronatiden får ett mer negativt förhållande till den offentliga makten, vars förtroende traditionellt har varit på en hög nivå i Finland. I en enkät som genomfördes i början av 2021 och som besvarades av över tusen gymnasieelever, yrkesstuderande och deras föräldrar syntes bitterheten mot beslutsfattarna särskilt tydligt.²²

Mediabevakningen under coronatiden i Finland presenterade barnen vanligtvis som disciplinerade skolelever eller glada lekande barn. De unga presenterades däremot som framtidsinriktade studerande eller ansvarslösa festare som inte använde munskydd och lät bli att följa säkerhetsavstånden.²³ Barn och unga hade en mycket begränsad möjlighet att påverka hur de bevakades i nyhetsrapporteringen och stilen på nyhetsrapporteringen om dem, vilket framhäver redaktionernas ansvar för hur man producerar nyheter om barn och för barn under kristider.

Även om barnen har rätt att delta i beslutsfattande som gäller dem själva och bli hörda, förverkligas detta i praktiken i mycket varierande grad i Finland.²⁴ I forskning betonas vikten av att barns

20 Vuorelma, 2025, s. 40

21 Stenvall m.fl., 2022

22 Hukkanen & Jansson, 2021

23 Martikainen & Sakki, 2021

24 Statsrådet, 2021

och ungas rättigheter tillgodoses även under undantagsförhållanden.²⁵ Det är en väsentlig del av krishanteringen och säkerställandet av att samhället även efter krisen grundar sig på ett högt och välgrundat förtroende för de samhälleliga institutionerna.

Barn och säkerhetisering

Det går inte att analysera det finländska samhället under 2020-talets första år utan en hänvisning till coronapandemin, och inte heller utan en hänvisning till utvecklingen av säkerhetiseringen som stärktes i och med att Ryssland inledde anfallskriget mot Ukraina.²⁶ Som tidigare konstaterades hänvisar säkerhetisering till ett fenomen där något samhälleligt fenomen, en fråga eller en händelse presenteras som ett säkerhetshot. Roten till fenomenet går emellertid längre tillbaka i tiden och återgår särskilt till den samhälleliga utvecklingen i början av 2000-talet, där allt fler fenomen började behandlas ur ett säkerhetsperspektiv.

Detta syntes till exempel i hur EU-länderna införde nya övervakningsmetoder, skärpte invandringspolitiken och utvidgade säkerhetsmyndigheternas befogenheter. Cybersäkerhet, hybridhot och gränssäkerhet har blivit vardagsspråk även i Finland. Även klimatförändringen har i allt högre grad börjat ses som ett hot mot stabiliteten och säkerheten i samhället, även om det är betydligt svårare att säkerhetisera den långsamt framskridande klimatförändringen eller förlusten av den biologiska mångfalden, än att säkerhetisera statsgränserna eller invandringen.

Barn och unga har inte lämnats utanför utvecklingen av säkerheten i samhället. Säkerhetiseringen av barns och ungas liv syns både hemma, i skolorna och i medierna. På 2000-talet följer och övervakar många föräldrar var och hur deras barn rör sig och barnens interaktioner i realtid med hjälp av teknik och lokaliseringssystem.²⁷ Övervakningen sker både på nätet och utanför nätet, men enligt vissa forskare överbeskyddas barn i den verkliga världen och underbeskyddas i den virtuella världen.²⁸

På grund av skolattackerna i Finland har säkerhetsaspekterna lyfts fram starkare än tidigare även i fråga om skolorna. Skolorna gör upp allt noggrannare beredskapsplaner för våldsamma attacker och andra störningssituationer. Samtidigt känner sig skoleleverna otryggare än tidigare i Finland, vilket på ett väsentligt sätt är förknippat med rädsla för att bli mobbad antingen fysiskt eller via nätet.²⁹

Medierna och samhället skriver om barns och ungas säkerhet ur flera olika synvinklar. Barnen framställs å ena sidan som objekt som ska skyddas och som uttrycker oskuld³⁰, å andra sidan som orsaker till hot och otrygghet. I medierapporteringen på 2020-talet har i synnerhet ungdomarnas gatugång beskrivits som orsaker till rädsla och otrygghet.

---

25 Panula m.fl., 2023, s. 39

26 Hast & Kotilainen, 2024

27 Mols m.fl., 2023

28 Haidt, 2024

29 Badura, 2024

30 Moeller, 2002

I nyheterna urskiljs både en stil som inger rädsla och otrygghet och en stil som är förstående och betonar stödbehovet bland gatugängen.³¹ Medierna berättar till exempel om hur ”en farlig subkultur har landat”³² i Finland, men också om hur barn och unga själva är de största offren för gatugång.³³

Barnen framställs som objekt som ska skyddas och som uttrycker oskuld, eller som orsaker till hot och otrygghet.

Polisens sätt att informera om fenomenet med gatugång har en central roll i hur medierna ramar in fenomenet och de ungas roll i det. Före detta överkommissarie Jari Taponen har betonat att även polisen aktivt deltar i den offentliga debatten om brottslighet. Taponen är bekymrad över att den offentliga debatten om gatugängen leder till att ”ungdomar med utländsk bakgrund som tillbringar tid i grupper stämplas som gatu- eller ungdomsgång. I polisens arbete syns detta i att det har uppstått mer spänningar i mötena mellan polisen och unga och att unga utlänningar isoleras i fängelser utan grund.”³⁴

Den offentliga debatten om unga gatugångmedlemmar kopplas samman med det uttalade hotet om ökad våldsbrottslighet bland unga. I medierapporteringen om denna fråga framträder de skyldigas etniska bakgrund som en betydande faktor, varvid de unga delas in i unga och unga med utländsk bakgrund.³⁵

Den regelbundet upprepade åsikten om vikten av att ta till sig spelreglerna i det finländska samhället stärker bilden av att uttryckligen de unga som kommer från länder utanför de nationella gränserna utgör ett särskilt hot mot det finländska samhället och att man måste hålla dessa under uppsikt. Som Ainomaija Mikola skriver ”kommentarerna hänvisar till dem som inte följer spelreglerna som personer med invandrarbakgrund”.³⁶

Ovan nämnda teman visar att frågan om barn och säkerhet är ett uppenbart omfattande och mångfacetterat ämne. Å ena sidan handlar det om i vilken samhällelig situation barnen växer upp, vilka frågor som lyfts fram som säkerhetshot och å andra sidan om vem som får vara med och forma samhällsdebatten om säkerheten.

Frågan om säkerhet anknyter till förhållandena i barnens närmiljö, men också till världspolitikens strömningar, som skapar den politiska verklighet och framtidshorisont som omger barnen. Å andra sidan handlar säkerhetiseringen om barnets rätt till integritet när man strävar efter att inskränka integriteten med hänvisning till säkerheten.

En central fråga för barn och unga är om de ska skyddas eller om de är skyldiga när man talar om säkerhetshot. Det allra viktigaste är att barn och unga får sin röst hörd bättre än för närvarande och att de inte skjuts till sidan när man talar om säkerhet.

31 Nousiainen, 2023

32 Hujanen, 2025

33 Nissinen, 2023

34 Taponen, 2025

35 Mikola, 2022

36 Ibid., s. 44

En barndom som domineras av smarta enheter

En av de mest synliga samhällsdebatterna under 2020-talets första år gällde barns användning av smarta enheter. Barns användning av smarta enheter började kallas ett ”människoexperiment” som pågått i flera år³⁷, eftersom när de smarta enheterna blev vanligare på 2010-talet spred de sig snabbt också till barn utan att samhället grundligt hade övervägt eventuella skador som enheterna kan orsaka.

Att det är lätt att få tillgång till smarta enheter och att det är vanligt att använda dem betyder att de kan finnas i barnets omedelbara närhet genast från födseln. Frågan är inte bara om smarta enheter är tillgängliga för barn redan från den tidigaste barndomen, utan också i vilken utsträckning barn ofrivilligt är en del av den digitala världen genast från födseln.

På 2020-talet blev forskningsresultaten om smarta enheters negativa konsekvenser för barnens psykiska hälsa³⁸, koncentrationsförmåga³⁹ och talutveckling⁴⁰ starkare än tidigare, vilket för sin del förklarar att samhällsdebatten om smarta enheter på olika håll i världen blev mer kritisk och identifierade skador mer än tidigare.

Enligt forskning är sociala medier särskilt skadliga för flickors psykiska hälsa, eftersom de lägger fokus på utseendet och får flickor att jämföra sig med andra.⁴¹ Skadligt spelande av videospel verkar däremot vara vanligare bland pojkar än bland flickor.⁴² I samhällsdebatten riktar man nu de kritiska blickarna bort från barnens skärmtid mot såväl barnens föräldrar som teknikföretagen, samhället och barnen.

I den kritik som riktar sig mot föräldrarna hittar man den grundläggande orsaken till problemet ofta i att föräldrarna misslyckas i sin roll som fostrare, eftersom de inte i tillräcklig utsträckning kontrollerar sina barns skärmtid och förhindrar uppkomsten av beroende av smarta enheter. Ofta anklagas föräldrarna också för att föregå med dåligt exempel när de själva ständigt sitter vid de smarta enheterna och därmed styr barnens beteende genom sitt eget agerande.⁴³ Detta kan ha negativa följder för barnets sociala och emotionella färdigheter.⁴⁴

Samtidigt skapar uttalanden som skuldbelägger föräldrarna skamkänslor hos föräldrarna⁴⁵, vilket gör det svårt att dryfta frågan i samhället. Kampanjer och journalistiska artiklar som fördjupar sig i problemet har ansetts skuldbelägga föräldrar och i synnerhet mammor, vilket i synnerhet vittnar om den offentliga kontroll och kritiska granskning som riktar sig mot småbarnsmammor.⁴⁶ Den offentliga diskussionen om moderskap är ofta problemcentrerad.⁴⁷

Kritiken som riktar sig mot teknikföretagen överför ansvaret från individen till företagen, som har

37 Pettersson, 2024

38 Carter m.fl., 2024

39 Haidt, 2024

40 Rayce m.fl., 2024

41 Papageorgiou m.fl., 2022

42 Vadlin m.fl., 2016

43 Basu, 2019

44 Mantere & Raudaskoski, 2015

45 Roberts, 2024

46 Ronkainen, 2018

47 Berg, 2015

ekonomisk nytta av överdriven och beroendeframkallande användning av smarta enheter bland barn och unga. Många av de applikationer som teknikföretagen utvecklar har planerats för att maximera användarens uppmärksamhet och erbjuda användarna noggrant skraddarsytt innehåll.⁴⁸ i synnerhet algoritmerna i sociala medier fungerar ofta med en logik som leder till ökat beroende.

I vilken utsträckning barn ofrivilligt är en del av den digitala världen genast från födseln?

Applikationerna samlar in data om barnen som används för att rikta reklamen och förstärka engagemanget. Detta ökar i sin tur användningen av applikationerna och försämrar barnens självreglering. Även om många av de applikationer som barn använder är förbjudna för barn och unga är övervakningen av åldersgränsen ofta obefintlig.⁴⁹

Kritiken mot samhället ifrågasätter å sin sida de samhälleliga normer som gör det möjligt att sprida och normalisera beteendenormer som är skadliga för barn. Ett individcentrerat konkurrenssamhälle där barnens fysiska liv övervakas och kontrolleras allt hårdare skapar en fruktbar miljö för överdriven användning av smarta enheter.⁵⁰

En del föräldrar lämnar "digitala fotavtryck" av sitt barn genom att uppdatera information om barnet och publicera bilder på plattformar i sociala medier, vilket kan ha många negativa konsekvenser för barnet.⁵¹ Det digitala fotavtryck av barnet som föräldrarna lämnar kan utsätta barnet för mobbning, trakasserier och till och med identitetsstöld.

Föräldrarnas uppdateringar kan ha en negativ inverkan på formandet av barnets eller den ungas identitet. Föräldrarnas digitala berättelse om barnet kan vara något helt annat än barnets bild av sig själv och då motsvarar barnets digitala identitet inte barnets egen identitet. Fenomenet omfattar också den ekonomiska nytta som föräldern får och i strävan efter nyttan "deltar barnen som anställda i att bygga upp varumärket och i det kommersiella samarbetet".⁵²

Barn har rätt till integritet, men samhällets rättsliga och sociala normer beaktar ofta inte denna rättighet tillräckligt, vilket medför en risk för att barnens integritet kränks i den digitala miljön. Frågan om i vilken utsträckning föräldrarna är juridiskt ansvariga inför sina barn för att kränka deras integritet på webbplattformar har sålunda regelbundet tagits upp under de senaste åren.⁵³

I den offentliga debatten om barnens överdrivna skärmtid och beroende av smarta enheter riktas ibland också kritiska blickar mot barnen och ungdomarna. När man talar om detta är problemet framför allt barnens och ungdomarnas oförmåga till självbehärskning och disciplin, vilket syns i den överdrivna och beroendeframkallande användningen av smarta enheter både hemma, i skolan och på fritiden.

Barnpsykiater Janna Rantala sammanfattar frågan om barnens, föräldrarnas, teknikföretagens och samhällets ansvarsroll i uppkomsten av problemet genom att konstatera att "vi vuxna har orsak

48 Rosenquist m.fl., 2022

49 Haidt, 2024

50 Boyd, 2016

51 Plunkett, 2020

52 Kallio, 2021, s. 54

53 Bessant, 2018

att fråga oss själva varför vi först och främst skaffar prylar åt våra barn som vi med säkerhet vet att skapar beroende hos våra barn och sedan med alla medel försöker slita dem ur händerna på barnen”.⁵⁴

Europeiska unionen strävar efter att reglera sociala medier bland annat genom att kräva att plattformarna för sociala medier tar ansvar för innehållet som delas på plattformen samt transparens i reklamen, kurateringen av innehållet och insamlingen av information. I Finland har man försökt lösa problemet genom att förbjuda smarta enheter i skolorna. Lagändringen trädde i kraft i augusti 2025. Utbildningsstyrelsen rekommenderar att skolorna begränsar användningen av smarta enheter under hela skoldagen, men även efter lagändringen får skolorna själva dra upp riktlinjer för användningen av smarta enheter utanför lektionerna.

I Finland syns allt tydligare tecken på att de sociala normerna för barns användning av smarttelefoner förändras. Allt fler föräldrar ifrågasätter beslutet att skaffa en smarttelefon till ett barn som bara är sju år gammalt när barnet börjar skolan.⁵⁵ Ett beslut att låta bli att skaffa en smarttelefon till barnet är särskilt svårt i en situation där föräldrarna till de andra barnen i klassen skaffar en telefon till sina barn.⁵⁶ Därför kräver beslutet kollektiv omdaning och ökad medvetenhet. Rekommendationen i det nationella programmet för hjärnhälsa är att barnet ska ha tillgång till en smarttelefon först i högstadiet.

I den offentliga debatten om barns smarta enheter är det skäl att också lyfta fram fördelarna med digitala färdigheter, inte bara nackdelarna. Barnen fäster själva uppmärksamhet vid den nytta som den digitala miljön medför, som till exempel att få sin egen röst hörd i frågor som påverkar dem och att få information från hela världen.⁵⁷

Applikationerna kan utveckla problemlösningsförmågan, kreativiteten och det kritiska tänkandet. De kan också vara till nytta för att utforma barnets sociala relationer och för att få kamratstöd. Pedagogiska spel som utnyttjas i småbarnspedagogiken och grundläggande utbildningen kan stödja lärandet av matematiska färdigheter och språk.

Smarta enheter är ett väsentligt verktyg för informationssökning som ger barn och unga tillgång till högklassig information. Å andra sidan kan det ibland vara svårt för barn och unga att urskilja vad som är högklassig information och vad som inte är det. Till exempel verifieringen av information, som produceras av program för artificiell intelligens som för tillfället växer snabbt, kräver en utvecklad förmåga att identifiera vad som är korrekt och vad som är felaktig information.

Barn som användare av smarta enheter, som är en central samhällelig fråga på 2020-talet, kräver en noggrant avvägd balans mellan fördelar och nackdelar, utveckling av regleringen, identifiering av sociala normer och att man lyssnar på barnens egna åsikter.

---

54 Helsingin Sanomat, 2022

55 Partanen, 2025

56 Haidt, 2024

57 FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2021

Barnen rör inte på sig

Att barn inte rör på sig är det fjärde temat som behandlas i detta kapitel och det knyter samman de teman som har behandlats tidigare och visar deras komplicerade samband. Det talas i medierna mycket om att finländska barn inte rör på sig och detta tyder på att en stor del av de finländska ungdomarna utövar ansträngande motion i alltför liten utsträckning och tillbringar största delen av sin dag stilla på sin plats, vilket belastar hjärtat och förutspår hälsoproblem som äldre.⁵⁸

Att barn inte rör på sig har betydande negativa konsekvenser för både individen och samhället. Stillasittande orsakar redan årliga kostnader på över tre miljarder euro i Finland⁵⁹ och ett aktivt liv med motion lär man sig vanligtvis redan som barn.

Orörligheten bland barn ökade under coronatiden, vilket sammankopplar problemet med coronapandemins långa skugga som vi diskuterade tidigare.⁶⁰ Ur ett syndemiskt perspektiv kan man konstatera att coronatidens begränsningar för barn och unga hade som mål att lösa ett problem, men samtidigt stärkte de ett annat samhällsproblem, dvs. barns stillasittande, som är såväl en folkhälsofråga som en nationalekonomisk fråga.

Utvecklingen av nedläggningen av skolorna kan inte ses som ett fenomen som är separat från hur barnens stillasittande ökar.

Skolor inom grundläggande utbildningen läggs ned i allt snabbare takt och detta har inneburit en betydande förlängning av barnens skolresor, vilket har lett till att skjutsandet med privatbil och antalet skolskjutsar har ökat. Mellan 1990 och 2020 lades över hälften av skolorna inom grundläggande utbildningen i Finland ned och följaktligen har en betydande del av närskolorna på tryggt gångavstånd försvunnit.

Under de första åren på 2020-talet diskuterade medierna och samhället allt mer hur skjutsandet med privatbil har blivit vanligare på olika håll i Finland.⁶¹ Problemet handlar om att barn körs till såväl skolan, daghemmet som hobbyerna och detta minskar barnens aktiva fysiska aktivitet i Finland.

Utvecklingen av nedläggningen av skolorna inom grundläggande utbildningen kan inte ses som ett fenomen som är separat från hur barnens stillasittande ökar, eftersom det att ett barn tar sig till skolan till fots och med cykel utgör en väsentlig del av barnets dagliga motion och påverkar utvecklingen av barnets motionsvanor. Om barnets vardag består av att sitta i baksätet mellan skolan, hemmet och hobbyer, kan det vara svårt att ändra på motionsvanorna senare.

Med tanke på detta är det inte överraskande att ungdomarnas ansökningar om dispens för körkort har ökat explosionsartat i och med att kraven på dispens har lättats. Medan några tusen 17-åringar tidigare beviljades dispens årligen, beviljades redan över 20 000 unga dispens för körkort 2024. Den ökade bilismen bland unga innebär inte bara ökad orörlighet, utan också att risken för trafikolyckor ökar. Unga förare har en betydligt förhöjd olycksrisk jämfört med hela befolkningen.

58 Haapala m.fl., 2024

59 Kolu m.fl., 2022

60 Husu m.fl., 2024

61 Hytönen, 2023

Barns stillasittande har också ett nära samband med säkerhetstemat. I samhällseliga frågor som gäller barn och säkerhet kan man observera liknande säkerhetsparadoxer som i flera andra säkerhetsteman. I forskningslitteraturen hänvisar säkerhetsdilemmat till att strävan efter ökad säkerhet paradoxalt nog kan leda till att säkerheten försämras. När det gäller barn och unga syns detta särskilt väl i de samhällseliga normerna för hur barn rör sig.

Om allt fler föräldrar väljer att köra sina barn till skolan med bil, eftersom de anser att det är det säkraste alternativet för sina barn, försämras barnens säkerhet i slutändan när skjuttrafiken med motorfordon ökar i skolans närmiljö. Som forskarne Jouni Kallio konstaterar är föräldrar som skjutsar sina barn "själva en risk för dem som rör sig på skolans område. Om alla skulle ta sig till skolan med cykel eller till fots skulle farorna längs med skolvägen minska."⁶²

Lösningen på detta säkerhetsdilemma ligger förutom i att ändra de samhällseliga normerna så att de gynnar aktiv motion även i att göra omgivningen kring daghem och skolor säkrare. Helsingfors stad beslöt 2025 att sänka körhastigheterna i närheten av tiotals skolor för att förbättra barnens säkerhet. Dessutom beslöt man att på flera gator lägga till trafikmärken som varnar för barn, upphöjningar av körbanan, automatisk trafikövervakning och övergångsställen som styrs med trafikljus.

Föräldrar som skjutsar sina barn är själva en risk för dem som rör sig på skolans område.

Bakgrunden till beslutet var många Helsingforsbors oro för sina barns säkerhet i skolornas omgivning, där skolelever regelbundet råkar i farliga situationer på grund av bilisternas trafikbeteende. Invånare som oroar sig för barnens säkerhet har blivit vittnen till att "bilarna kör mot rött, chaufförerna pratar i telefon, tränger sig framför varandra och accelererar före trafikljuset".⁶³ År 2021 skrevs det också om hur "Det råder full anarki på Helsingfors övergångsställen".⁶⁴

I den offentliga debatten hänvisar man ofta till att den nuvarande stadsstrukturen är en del av problemet när det gäller orörlighet. Forskaren Mikko Kärmeniemi skriver om "den onda cirkeln", som uppstår när en stadsstruktur som förverkligas på privatbilismens villkor ytterligare ökar bilismen och försämrar stadsmiljöns attraktivitet för fotgängare och cyklister.⁶⁵

Barnen har varit förlorare i stadsmiljön som domineras av bilar, eftersom de på grund av sin storlek och utvecklingsnivå är i en betydligt mer sårbar ställning än vuxna människor i trafiken. Den europeiska rörelsen för en miljö som är tryggare och lättare att gående röra sig i har ofta startat från kraven att bygga en tryggare stadsmiljö uttryckligen för barn.⁶⁶

Orörligheten bland barn är också kopplad till det tredje temat som behandlas i detta kapitel, att barndomen domineras av smarta enheter. Forskning visar att det finns ett samband mellan riklig användning av smarta enheter och liten fysisk aktivitet⁶⁷, även om det också finns forskning som pekar i motsatt riktning.

Det finns betydande skillnader mellan olika grupper, vilket ofta förbises i den offentliga debatten.

62 Haapala, 2019

63 Salomaa, 2024

64 Moilanen m.fl., 2021

65 Kärmeniemi, 2017

66 Norton, 2008

67 de Araújo m.fl., 2018; Lahti m.fl., 2020

Det är sannolikt att såväl välbefinnande som utsatthet hopar sig även i denna fråga. Med andra ord har barn som redan motionerar mycket nytta av applikationer i smarta enheter som uppmuntrar till motion, medan de skadliga effekterna drabbar dem som rör på sig lite, varvid användningen av smarta enheter ytterligare minskar den ringa motionen.

Utifrån forskningsrön kan man konstatera att problemet med att barn inte rör på sig inte kan granskas separat från barnens ökade användning av smarta enheter. Å andra sidan är det också möjligt att ladda ner sådana applikationer till de smarta enheterna som uppmuntrar till fysisk aktivitet. Att bygga upp en stark och entydig motsättning mellan smarta enheter och rörlighet kan därför snedvrider förståelsen för olika former av barns och ungas fysiska beteende.

I den offentliga debatten har man lagt fram ett flertal förslag till lösningar på problemet med att barn inte rör på sig. Åtgärder för att lösa problemet efterlyses av såväl politikerna som skolorna, idrottsföreningarna och hemmen. Även de traditionella uppmaningarna ”upp och hoppa, ut i friska luften” är fortfarande aktuella när man i offentligheten diskuterar att barn inte rör på sig.

Även om målet att öka barnens aktiva fysiska aktivitet är något man är allmänt överens om i samhället, råder det inte enighet om metoderna för att nå målet. I Petteri Orpos regeringsprogram ingår ett mål om att inkludera en boll i moderskapsförpackningen vilket ledde till gliringar, även om man har varit överens om det bakomliggande målet att öka motionen bland barnen. Även de stadspolitiska försöken att öka gång-, cykel- och kollektivtrafiken orsakar regelbunden kritik både bland politiker och medborgare, även om de främjar barnens aktiva och trygga rörlighet.

Slutligen

Barnets ställning i det finländska samhället och i politiken definierades under den första hälften av 2020-talet särskilt av fyra teman: coronapandemins långa skugga, säkerhetiseringen, en barndom som domineras av smarta enheter och att barnen inte rör på sig. I detta kapitel analyserade vi hur det finländska samhället och den finländska politiken beaktar barnets synvinkel när det gäller dessa teman och hur man strävar efter att lösa problem i anslutning till dessa teman.

Barnen på 2020-talet är vanligtvis föremål för samhällsdebatt och agerande och deras röst hörs fortfarande inte i journalistiska medier eller politisk retorik. Barnens mångsidiga erfarenheter i det finländska samhället reduceras ofta till enkla tolkningar av barnens verklighet. Olika aktörer i samhället, allt från journalister till politiska beslutsfattare, har skäl att fästa särskild uppmärksamhet vid att lyssna på och beakta barnens åsikter.

Krisretorik används när man offentligt uttalar sig om alla de teman som beskrivs här. Såväl coronapandemin, användningen av smarta enheter som stillasittande definieras som kriser i början av 2020-talet, som sker samtidigt som klimatkrisen och andra tidigare nämnda samhällsrelaterade kriser. Även den historiskt låga aktivitetsnivån i Finland är en del av denna allt mer frekventa krisretorik.

En krisretorik som genomsyrar hela samhället innebär att 2020-talets barn och unga växer upp omgivna av den oändliga strömmen av hotbilder som mediebevakningen och den politiska

retoriken producerar. De vuxna bär ett tungt ansvar för hur mycket barnen belastas med ständigt prat om kriser och hot.

Även om många av kriserna på 2020-talet är verkliga och kräver snabba och målmedvetna åtgärder, används krisretoriken också för att rättfärdiga politiska beslut. En av de samhälleligt viktiga frågorna på 2020-talet är hur man identifierar verkliga hot och samtidigt motsätter sig överdrivna och ogrundade hotscenarier.

Det är också viktigt att berätta för barn och unga om positiva utvecklingsförlopp, som begravs under krisretorik och prat om hot. Professor Juho Saari har påmint om att början av 2020-talet historiskt sett var en av de bästa tidsperioderna för Finland.

I en internationell jämförelse är Finland en av världens mest framgångsrika stater, vilket också framgår av att Finland för åttonde gången valdes till världens lyckligaste land 2025. Det finländska samhället på 2020-talet är inte bara kriser utan också hoppfulla framtidsbilder som är särskilt viktiga uttryckligen för barn och unga.

2020-talets barn och unga växer upp omgivna av den oändliga strömmen av hotbilder som mediebevakningen och den politiska retoriken producerar.

De teman som definierar barnets ställning förenas också av att alla är starkt förknippade med en dimension av ojämlikhet. Under coronapandemin hade välbärgade familjer resurser och nätverk för att omorganisera livet enligt de begränsningar som pandemin krävde. Det gick smidigt att arbeta på distans om man hade ett separat arbetsrum i stället för att ett hörn av bordet i ett stöjt kök eller en bordsskiva i ett trångt badrum fungerade som arbetsrum.

Även möjligheten till distansarbete delade in finländarna i olika grupper. Vissa kunde skydda sig mot eventuell smitta hemma, medan andra var tvungna att riskera sin hälsa och sitt liv genom att gå till arbetsplatser där det fanns risk för smitta.

En smidig distansundervisning av barnen förutsatte att barnet hade lämpliga utrymmen och tekniska anordningar hemma. En del av barnen fick mångsidigt stöd hemifrån för att studera, syssla med hobbyer och upprätthålla sociala relationer, medan andra lämnades ensamma utan ett stöd-nätverk från hemmet.

Familjerna har också en ojämlik ställning när det gäller säkerhetsfrågor. Barns och ungas etniska och socioekonomiska bakgrund kan påverka om de i det offentliga rummet tolkas som säkerhets-hot eller som personer som behöver skydd. Det är också fråga om säkerhet att familjer som har det bra ställt har möjlighet att flytta från ett område som känns otryggt till ett annat bostadsområde och följaktligen börjar utsattheten småningom hopa sig i vissa områden.

Skolshopping är en del av detta fenomen där välbärgade familjers val stärker utvecklingen av ojämlikhet. När det gäller skolorna i Helsingfors talar man redan om en ”djup tudelning” som skiljer åt barnen utifrån var de studerar.⁶⁸

---

68 Kuokkanen, 2025

Inte heller frågan om barnens smarta enheter kan granskas separat från utvecklingen av ojämlikhet. Välbärgade familjer har resurser att skapa annat program för sina barn än överdriven användning av smarta enheter, vilket ger barnen bättre utgångspunkter för livet. Som det nationella programmet för hjärnhälsa betonar har överdriven användning av smarta enheter märkbara biverkningar för barns och ungas hjärnhälsa.

Frågan om stillasittande har också ett samband med familjens socioekonomiska ställning. Den ekonomiska situationen, familjeförhållandena och utbildningsbakgrunden påverkar finländarnas motionsvanor. Högutbildade och höginkomsttagare rör på sig mer och oftare på fritiden än personer i svagare socioekonomisk ställning, vilket också återspeglas direkt i mängden fysisk aktivitet bland barnen.⁶⁹

Sammanfattningsvis kan man konstatera att det finländska samhället och den finländska politiken inte i tillräcklig utsträckning har beaktat barnets synpunkter i något av de teman som behandlas ovan. Såväl under coronapandemin, i fråga om säkerhet, smarta enheter som när det gäller stillande har de negativa följderna för barn och unga framkommit först i det skedet då problemen redan är tydligt synliga och de åtgärdas fortfarande inte med tillräcklig kraft.

Alltför ofta motiveras politiska beslut med nödvändighet och tvång, även om det finns alternativ. Besluten om coronapandemin, säkerhetisering, smarta enheter och stillasittande har varit ett resultat av politiskt övervägande, inte oundvikliga utvecklingsförlopp.

Därför är det av största vikt att barnen och ungdomarna får komma till tals bättre än hittills när politiska beslut fattas. Dessutom borde de politiska övervägandena göras med det syndemiska tillvägagångssättet som nämns tidigare i detta kapitel, dvs. med beaktande av hur politiska beslut indirekt påverkar även andra områden än de som beslutet gäller. Lösningen på ett problem får inte leda till nya problem.

Den första nationella barnstrategin som publicerades 2021 och som betonar främjandet av barnens delaktighet och påverkningsmöjligheter är ett viktigt steg för att stärka barnens ställning i samhället. Barnens aktiva delaktighet i samhället borde bli en allmän norm som följs av alla och inte enbart gäller de officiella förfarandena för hörande. FN:s konvention om barnets rättigheter strävar efter att öka barnens delaktighet och detta är särskilt viktigt under kriserna på 2020-talet.

---

69 Institutet för hälsa och välfärd, 2024.

Källor

- Badura, P., Eriksson, C., García-Moya, I., m.fl. (2024). A focus on adolescent social contexts in Europe, Central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children. International Report from the 2021/2022 Survey. Volume 7. WHO Regional Office for Europe.
- Basu, T. (2019). Two studies lay the blame for childhood screen time at moms' feet. MIT Technology Review, 25.11.2019.
- Berg, K. (2008). Äitiys kulttuurisina odotuksina (Moderskap som kulturella förväntningar, svenskspråkig sammanfattning). Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008.
- Bessant, C. (2018). Sharenting: Balancing the conflicting rights of parents and children. Communications Law 23(1), 7–24.
- Boyd, D. (2016). Blame society, not the screen time. The New York Times, 11.7.2016.
- Carter, B., Payne, M., Rees, P., m.fl.. (2024). A multi-school study in England, to assess problematic smartphone usage and anxiety and depression. Acta Paediatrica 113, 2240–2248.
- Danielsson, P. (2022). Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Centralkriminalpolisen, 8.3.2022.
- de Araújo, L.G.M., Turi, B.C., Locci, B., m.fl. (2018). Patterns of physical activity and screen time among Brazilian children. Journal of Physical Activity and Health 15(6), 457–461.
- Finska Vetenskapsakademierna (2024). Ilmiökartta: Lasten ja nuorten (alle 23-vuotiaiden) kiusaaminen ja väkivalta: Tilannekuva, taustatekijät, vaikutukset ja erityispiirteet Suomessa.
- FN:s kommitté för barnets rättigheter (2021). Allmän kommentar nr 25 (2021) om barnets rättigheter i den digitala miljön (på engelska).
- Friman, T. (2024). Lapsilta leikkaaminen on ilkeää ja tyhmää. Småbarnspedagogikens Lärarförbund 21.10.2024.
- Gyllenberg, D., Bastola, K., Wan Mohd Yunus, W.M.A., m.fl. (2023). Comparison of new psychiatric diagnoses among Finnish children and adolescents before and during the COVID-19 pandemic: A nationwide register-based study. PLoS Medicine 20(2), e1004072.
- Haapala, E.A., Leppänen, M.H., Lee, E., m.fl. (2024). Accumulating sedentary time and physical activity from childhood to adolescence and cardiac function in adolescence. Journal of the American Heart Association 13(6), 38497441.
- Haapala, V. (2019). Tutkija: Lyhyt koulumatka kannattaa kulkea pyöräillen tai kävellen – nämä suositut harrastukset ovat hyötyliikuntaa vaarallisempia. MTV Nyheter 19.8.2019.
- Haidt, J. (2024). The anxious generation. How the great rewiring of childhood is causing an epidemic of mental illness. Penguin Press.
- Hast, S. & Kotilainen, N. (red.) (2024). Sodan pauloissa – Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa. Gaudeamus.
- Hatunpää, F., Puustinen, M., Sääntti, J. & Kalske, K. (2024). Maailman paras ja romahduksen partaalla? Retorinen analyysi koulushoppailu- ja eriytymiskeskustelusta Helsingin Sanomissa keväällä 2023. Politiikka 66(2), 119–140.
- Helsingin Sanomat (2022). Lastenpsykiatri keksi tavan rajoittaa lasten kännykän käyttöä. Helsingin Sanomat 24.10.2022.

- Hujanen, M. (2025). Poliisi: Suomeen on pesiytynyt vaarallinen alakulttuuri – ”Nuorilla on 3 000 euroa taskussa viikossa”. MTV Nyheter 27.2.2025.
- Hukkanen, V. & Jansson, K. (2021). Katkeruutta, uupumusta ja yksinäisyyttä – Ylen kysely paljastaa, miten kypsiä amislaiset ja lukiolaiset ovat etäopiskeluun: ”2004 syntyneistä tulee väliinputoajia”. Rundradion 8.2.2021.
- Husu, P., Tokola, K., Vähä-Ypyä, H., m.fl. (2024). Physical activity has decreased in Finnish children and adolescents from 2016 to 2022. BMC Public Health 24, 1343.
- Hytönen, T. (2023). Kysely: Lapsia kyyditään kouluun autolla, koska se on arjessa kätevää, ja niin tekevät muutkin vanhemmat. Rundradion 22.10.2023.
- Ilta-Sanomat (2024). Purra: Lapset ja lapsenlapset kiittävät leikkauksista – oppositiolta välitön vastaus. Ilta-Sanomat 16.12.2024.
- Institutet för hälsa och välfärd (2024, den 15 oktober). Liikunnan harrastaminen Suomessa.
- Itla (2025). Lapsiperheköyhyys datana. Självständighetsjubileets barnstiftelse Itla. <https://itla.fi/lapsiperhekoehyys-datana/>
- Kallio, S. (2021). Lasten kaupalliset kasvot: Sharenting-ilmiö äitien blogeissa. Media & Viestintä 44(3), 52–72.
- Kekkonen, M., Gissler, M., Känkänen, P. & Isola, A. (red.) (2022). Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan: Nuorten elinolot -vuosikirja 2022. Institutet för hälsa och välfärd.
- Kokko, S. & Martin, L. (red.) (2023). Lasten ja nuorten liikuntakäyttätyminen Suomessa. (Undersökning om barns och ungas fysiska aktivitets vanor i Finland) Resultat av LIITU-undersökningen 2022. Statens idrottsråds publikationer 2023:1.
- Kolu, P., Kari, J.T., Raitanen, J., m.fl. (2022). Economic burden of low physical activity and high sedentary behaviour in Finland. Journal of Epidemiology & Community Health 76(7), 677–684.
- Koskela, H. (2013). Pelkokierre – Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Gaudeamus.
- Kosola, S., Möro, S. & Holopainen, E. (2024). Smartphone use and well-being of adolescent girls: a population-based study. Archives of Disease in Childhood 109, 576–581.
- Kuokkanen, K. (2025). Tutkimus paljastaa: Syvä kahtiajako erottelee lapsia Helsingin kouluissa. Helsingin Sanomat 1.4.2025.
- Kärmeniemi, M. (2017). Kaupunkirakenne voi kannustaa liikkumaan. Liikunta & Tiede 54(6), 13–16.
- Lahti, J., Pietilä, J. & Palomäki S. (2020). Viekö älypuhelin aikaa liikunnalta? Nuorten älypuhelimien käytön ja fyysisen aktiivisuuden yhteydet. Liikunta & Tiede 57(4), 79–85.
- Mantere, E. & Raudaskoski, S. (2015). Kun matkapuhelin vie vanhemman huomion. I verket A.R. Lahikainen, T. Mälkiä & K. Repo (red.), Media lapsiperheessä, s. 205–226. Vastapaino.
- Martikainen, J. & Sakki, I. (2021). How newspaper images position different groups of people in relation to the COVID-19 pandemic – A social representations approach. Journal of Applied and Community Social Psychology 31(4), 465–494.
- Martiskainen, T. & Peltonen, R. (2023). Ilman huoltajaa tulleiden edustajajärjestelmä: Katsaus nykytilaan ja kehittämisehdotukset. Centralförbundet för Barnskydd.
- Mikola, A. (2022). Nuoret ja väkivalta mediassa: kuka kuuluu ja miten? Nuorten väkivaltaisesta käyttäytymisestä kertova uutisdiskurssi ja siinä esiintyvät nuoriin kohdistuvat rajaamisen käytännöt. Pro gradu-avhandling, Helsingfors universitet.

- Moeller, S. (2002). A hierarchy of innocence: The media's use of children in the telling of international news. *Harvard International Journal of Press/Politics* 7(1), 36–56.
- Moilanen, K., Kantola, A. & Takala, S. (2021). Helsingin suojateillä vallitsee täysi anarkia. *Helsingin Sanomat* 11.10.2025.
- Mols, A., Campos, J.P. & Pridmore, J. (2023). Family surveillance: Understanding parental monitoring, reciprocal practices, and digital resilience. *Surveillance and Society* 21(4), 469–484.
- Nissinen, E. (2023). Entinen nuorisorikollinen kertoo katujengien huumaavasta kutsusta – Paras torjuntakeino on samaan aikaan helppo ja vaikea. *Helsingin Sanomat* 5.10.2023.
- Norton, P. (2008). *Fighting traffic: The dawn of the motor age in the American city*. MIT Press.
- Nousiainen, K. (2023). "Yksikään nuori ei yhtäkkiä päättä ryhtyä rikolliseksi" – Nuorten katujengeistä tuotetut identiteettikategoriat kotimaisessa uutisoinnissa. Pro gradu-avhandling, Tammerfors universitet.
- Panula, V., Kiuru, N., Pöysä, S., m.fl. (2023). Hiljaisia ääniä: Nuorten kokemuksia koronapandemian vaikutuksesta hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja oppimiseen. *Utbildningsstyrelsen, Rapporter och utredningar* 2023:2.
- Papageorgiou, A., Fisher, C. & Cross, D. (2022). "Why don't i look like her?" How adolescent girls view social media and its connection to body image. *BMC Women's Health* 22, 261.
- Partanen, A. (2025). En halua lapselleni älypuhelinta. Mutta en voi vastustaa niitä yksin. Tervetuloa joukkoon! Vanhempien Whatsapp-ryhmissä muhii muutos. *Uusi Juttu*, 12.6.2025.
- Pekkarinen, E. & Schalin, A. (red.) (2021). *Vammaisuus ja lasten oikeudet. Lapsen elämään vamman kanssa*. Barnombudsmannens byrås publikationer 2021:4.
- Pettersson, M. (2024). Aivotutkija: Älylaitteet vaikuttavat lasten aivoihin, on aika tehdä uudenlainen ihmiskoe. *Helsingin Sanomat* 12.8.2024.
- Plunkett, L. (2020). *Sharenthood: Why we should think before we talk about our kids online*. MIT Press.
- Rayce, S.B., Okholm, G.T. & Flensburg-Madsen, T. (2024). Mobile device screen time is associated with poorer language development among toddlers: results from a large-scale survey. *BMC Public Health* 24(1), 1050.
- Roberts, T. (2024). We've been asking the wrong questions about kids and screen time. *Michigan Medicine*, 16.2.2024.
- Ronkainen, A. (2018). Äitejä syylistänyt korppikampanja sai tutkijat liikkeelle – tulos oli selvä: Isät saavat näppäillä älypuhelintaan rauhassa, vain äidit tuomitaan julkisesti. *Rundradion* 30.10.2018.
- Rosenquist, J., Morton, F. & Weinstein, S. (2022). Addictive technology and its implications for antitrust enforcement. *North Carolina Law Review* 431, 431–486.
- Saari, J. (2025). Hyviä uutisia Suomesta – Menestyvän yhteiskunnan tilannekuva. *Vastapaino*.
- Salomaa, M. (2024). Helsingin Päivi Raivion kauhunhetki suojatiellä Töölössä aloitti kansanliikkeen, joka vaatii toimia autoille. *Helsingin Sanomat* 25.11.2024.
- Sorsa, V. (2024). *Terveyskriisien hallinta syndemiana*. Welgo Policy Brief.
- Statsrådet (2021). *Lapset, nuoret ja koronakriisi: Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi*. (Barn, unga och coronakrisen: Bedömning och förslag för att tillgodose barnets rättigheter från arbetsgruppen för barnstrategin, svensk sammanfattning). Statsrådets publikationer 2021/2.

Stenvall, J., Leskelä, R., Rannisto, P., m.fl. (2022). Koronajohtaminen Suomessa: Arvio covid-19-pandemian johtamisesta ja hallinnosta syksystä 2020 syksyyn 2021. (Coronaledarskap i Finland: Utvärdering av Covid-19 pandemins ledarskap och förvaltning från höst 2020 till höst 2021, svenskspråkig sammanfattning). Statsrådets kansli.

Taponen, J. (2025). Katujengien uhan korostaminen on poliittinen valinta. Helsingin Sanomat 23.3.2025.

Tervola, J. & Ollonqvist, J. (2025). Muuttuuko arvio sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista, kun toimeentulotuen simulointia tarkennetaan? INVEST Working Papers 127.

Tuuva-Hongisto, S., Korjonen-Kuusipuro, K., Armila, P. & Haverinen, V. (2022). Nuoret poikkeusajan digitaalisissa imperatiiveissa. I verk et M. Kekkonen, M. Gissler, P. Känkänen & A. Isola (red.) (2022). Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan Nuorten elinolot -vuosikirja 2022, s. 137–148. Institutet för hälsa och välfärd.

Vadlin, S., Åslund, C., Hellström, C. & Nilsson, K. (2016). Associations between problematic gaming and psychiatric symptoms among adolescents in two samples. Addictive Behaviors 61, 8–15.

Vuorelma, J. (2025). Kriisiajan auktoriteetti Suomessa: legitimizeettiä vahvistavat ja heikentävät tekijät. Yhteiskuntapolitiikka 90(1), 34–44.

Ängeslevä, P. (2024). Lastensuojelun kriisi syvenee – ”Asiakasturvallisuus on vaarantunut”. Suomen Kuvalehti 9.1.2024.

Omfattande reformer av servicesystemet Social- och hälsovården till välfärdsområdena och bildningen till kommunerna – hur går det för barn, unga och familjer?

**Heikki Hiilamo, forskningsprofessor,
Institutet för hälsa och välfärd och Helsingfors universitet**

Välfärdsområdesreformens inverkan på hälso- och sjukvården – i synnerhet på tillgången till läkare – diskuteras intensivt. Reformen förändrade också på ett dramatiskt sätt tjänsterna för barn, unga och familjer. Nedan granskas förändringarna i tjänsterna för barn, unga och familjer, i vilken riktning tjänsterna utvecklas samt utmaningar i utvecklingen av tjänsterna¹.

I januari 2023 genomfördes äntligen den jättereform av social- och hälsovården som beretts under flera regeringsperioder. Ansvar för att ordna social- och hälsovårdstjänster överfördes från kommunerna och sjukvårdsdistrikten till de nya välfärdsområdena, Helsingfors stad och HUS-sammanslutningen. Samtidigt överfördes ansvaret för finansieringen av tjänsterna helt till staten. I det sista skedet inkluderades också räddningsväsendet i reformen.

Målen för reformen var ambitiösa: att trygga jämlika och högklassiga social- och hälsovårdstjänster samt räddningsväsendets tjänster, förbättra tillgången på tjänster och tjänsternas tillgänglighet, minska skillnaderna i välfärd och hälsa, trygga tillgången på yrkeskunnig arbetskraft, svara på de utmaningar som den sjunkande natalitet och den åldrande befolkningen medför samt att dämpa kostnadsökningen.²

Det var fråga om en av de största administrativa reformerna i Finlands historia. Till följd av reformen överfördes uppgifter till välfärdsområdena som motsvarade över hälften av kommunernas budgetar. När vi utvärderar reformen är det ändå viktigt att beakta att det uttryckligen var fråga om en administrativ reform som inte ändrade substansen i lagstiftningen om tjänsternas innehåll.

---

1 Jag tackar Merike Helander, Hanne Kalmari och Elina Pekkarinen för att de kommenterat manuskriptet.

2 Tynkkynen m.fl., 2025, s. 15

Med andra ord var målet med reformen att säkerställa att de tjänster som lagstiftningen redan tidigare har tryggt finansieras och ordnas effektivare och att de är av högre kvalitet.

Med tjänster för barn, unga och familjer avses i detta kapitel lagstadgade tjänster för barn, unga och familjer. Till dem hör bland annat rådgivningstjänster, skol- och studerandehälsovård samt andra elevhälsotjänster, familjetjänster enligt socialvårdslagen, mentalvårds- och missbrukartjänster för barn och unga, tjänster för personer med funktionsnedsättning samt barnskyddet.

Även om social- och hälsovårdsreformen³ hade beretts grundligt kunde ingen förutse förhållandena vid tidpunkten för när reformen trädde i kraft. År 2023 höll Finland precis på att återhämta sig från coronapandemin och befann sig samtidigt mitt i den kostnadskris som orsakades av kriget i Ukraina. Den ekonomiska tillväxten hade återigen varit svagare än väntat. Dessutom led social- och hälsovårdsbranschen av allvarlig personalbrist. Under det första året då reformen verkställdes började också en ny regering vars social- och hälsovårdspolitik var klart annorlunda än den tidigare regeringens, som var den regering som drev igenom reformen.

I detta kapitel granskas först behovet av tjänster för barn, unga och familjer inför social- och hälsovårdsreformen. Statsminister Petteri Orpos regering inledde verkställandet av reformen och därför granskas den social- och hälsovårdspolitik som Orpos regering driver. Därefter analyseras förändringarna i social- och hälsovårdsreformen inom respektive servicehelhet. Social- och hälsovårdsreformen påverkade barn, unga och familjer också på grund av att den bröt det administrativa sambandet mellan social- och hälsovårdstjänsterna och de tjänster som kommunerna ansvarar för, i synnerhet inom bildnings- och idrottsväsendet. Reformen ändrade även verksamhetsmiljön för och finansieringen av tjänsterna för barn, unga och familjer.⁴ i det följande är fokus emellertid i huvudsak på de förändringar som social- och hälsovårdstjänsterna orsakar.

Servicebehovet ökar

FN:s barnorganisation Unicef⁵ publicerade våren 2025 en jämförelse av barns välmående, som ur Finlands synvinkel inte var särskilt smickrande. Finland var inte högre än på plats 17 bland 43 rika länder. I jämförelsen granskades med hjälp av sex indikatorer förutsättningarna för en god barn- dom inom områdena psykisk hälsa, fysisk hälsa och livskunskap. Jämförelseinformationen beskrev året 2022, dvs. tiden före social- och hälsovårdsreformen. Informationen från den föregående jämförelsen var från 2018, då Finland placerade sig på femte plats i jämförelsen.

Finlands resultat försämrades väsentligt i fråga om självmord bland unga, övervikt hos barn och inlärningsresultat. När det gäller antalet självmord bland unga, dvs. 15–19-åringar, är situationen i Finland så dålig att Finland placerade sig långt ned jämförelsen.

Resultaten berättar om tiden efter coronapandemin, då barns och ungas välmående har börjat

3 Reformens officiella namn är välfärdsområdesreformen. Detta skiljer den genomförda reformen från tidigare planerade modeller. Samtidigt betonar namnet att reformen förutom social- och hälsovårdstjänsterna även gäller räddningsväsendet. I det följande är fokus ändå enbart på social- och hälsovårdstjänsterna och därför används social- och hälsovårdsreformen.

4 Kaivosoja & Kalmari, 2023

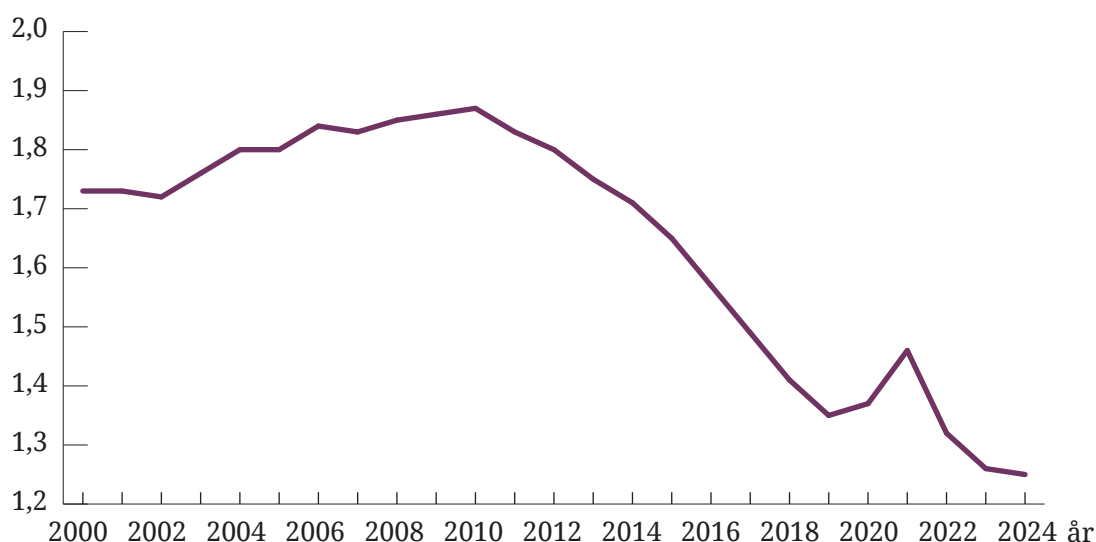
5 Unicef, 2025

försämrats i de rika länderna – i Finland ändå mer än på andra håll. Nederländerna, Danmark och Frankrike klarade sig bäst i jämförelsen. Finlands placering var förvånansvärt svag, eftersom Finland i allmänhet har legat i toppen i motsvarande jämförelser tillsammans med de övriga nordiska länderna.

Innan social- och hälsovårdsreformen inleddes var med andra ord behoven och förväntningarna stora på att reformen är framgångsrik även inom tjänsterna för barn, unga och familjer.

Nedgången i nativiteten fortsätter

Service för barn, unga och familjer påverkas väsentligt inte bara av enskilda barns, ungdomars och familjers servicebehov utan också av deras antal. Den kraftiga minskningen av nativiteten som började 2010, mätt enligt summerad fruktsamhet, fortsatte från och med 2022, efter den korta återhämtningen under coronaåren 2020 och 2021. Knappt 44 000 barn föddes 2024, medan det ännu 2010 föddes nästan 61 000 barn. Det totala fertilitetstalet sjönk 2023 under 1,3, som anses vara gränsen för mycket låg nativitet (figur 1).

Figur 1. Det totala fertilitetstalet i Finland 2000–2024.

Den kraftiga minskningen av antalet barn samtidigt som de stora åldersklassernas åldras flyttar behovet av serviceresurser från tjänster för barn, unga och familjer till äldreservice och tillhörande sjukvård. Förändringarna som sker under ett eller två år ser kanske inte särskilt stora ut i statistiken, men detta är en illusion: det är fråga om en smygande men dramatisk förändring. Det har delvis varit möjligt att förbereda sig på att de stora åldersklasserna åldras – åtminstone när det gäller mängderna. Däremot har minskningen av nativiteten efter 2010 blivit en trend som har kommit som en överraskning.⁶

6 Hiilamo, 2021

I välfärdsområdenas verksamhet återspeglas den minskade nativiteten bland annat i behovet av personal och lokaler. Det kan också synas i prioriteringar och utveckling av verksamheten.

Befolkningsstatistiken för 2023 och 2024 visar att nativiteten fortfarande har minskat. Social- och hälsovårdsreformen strävade efter att stoppa nedgången i nativiteten, men målet har alltså åtminstone inte genast uppnåtts. Uppgifterna från början av 2025 tyder trots allt på att nedgången i nativiteten äntligen håller på att stabiliseras.

I diskussionen om social- och hälsovårdsreformen har målet för nativiteten inte varit synligt, vilket i sig är överraskande. Social- och hälsovårdstjänsterna kan påverka nativiteten på många olika sätt.⁷ Fungerande tjänster för barn, unga och familjer skapar en barnvänlig atmosfär och bidrar för sin del positivt till nativiteten. Det direkta sambandet mellan tjänsterna och nativiteten är förknippat med identifiering och behandling av förlossningsrädsla: enligt forskning minskar förlossningsrädsla sannolikheten för att få barn.⁸ Beredningsgruppen för det befolkningspolitiska programmet betonade i sin promemoria ”Åtgärder för att stödja önskan att få barn och öka fruktbarheten” betydelsen av fungerande familjetjänster.⁹

Motstridigt budskap i regeringsprogrammet

Servicebehovet hos barn, unga och familjer påverkas också av förändringar i barnfamiljernas ekonomiska situation och sociala trygghet. Det inledande skedet av social- och hälsovårdsreformen sammanföll med riksdagsvalet och regeringsbytet. Statsminister Petteri Orpos regering¹⁰, som inledde sitt arbete sommaren 2023, gav ett motstridigt budskap till barnfamiljerna. Å ena sidan betonade regeringsprogrammet behovet av att utveckla tjänsterna, å andra sidan föreslog regeringsprogrammet betydande nedskärningar i den sociala tryggheten för barnfamiljer.

I regeringsprogrammets avsnitt om barn, unga och familjer betonades många utvecklingsobjekt, bland annat bedömningen av konsekvenserna för barn och familjer, verkställandet av barnstrategin och mentalvårdstjänsterna. I den del av regeringsprogrammet som behandlar mentalvårds- och missbrukartjänster konstaterades ”Att psykisk ohälsa blivit allt vanligare i synnerhet bland unga kräver målmedvetna åtgärder”. Programmet fäster särskild uppmärksamhet vid ”förebyggande mentalvårds- och missbrukararbete i verksamheten riktad till barn- och ungdomar”.¹¹

Programmet lyfte separat fram utvecklingen av tjänster för barn med neuropsykiatriska symtom och för deras familjer. I programmet nämndes också utvecklingen av lågröskeltjänster för familjer med hjälp av familjecenter och i samarbete med tredje sektorn och församlingarna. Ett viktigt utvecklingsobjekt för regeringen var löftet om att med hjälp av lagstiftning genomföra terapigarantin för barn och unga, dvs. ”lika tillgång för barn och unga till korttidspsykoterapi eller annan effektiv psykosocial vård på basnivå”.¹²

---

7 Ibid.

8 Zheng m.fl., 2023

9 Statsrådet, 2025

10 Statsrådet, 2023

11 Ibid., s. 31

12 Ibid., s. 32

Regeringens primära mål var ändå att dämpa statens skuldsättning genom att minska utgifterna. Senare infördes också skattehöjningar. Detta innebar en mycket strikt ekonomisk disciplin för välfärdsområdena, som oundvikligen också har återspeglats i tjänsterna för barn, unga och familjer. Dessutom gallrades servicelöftena bland annat i fråga om vårdgarantin och barnskyddets eftervård.

De största nedskärningarna i den sociala tryggheten drabbade barnfamiljer som upplevt arbetslöshet. Barnförhöjningarna slopades i utkomstskyddet för arbetslösa, även i grundskyddet för arbetslösa, vilket förvärrade den svåra situationen för familjer med de lägsta inkomsterna.¹³ Avskaffandet av skyddsdelarna i den sociala tryggheten försvårade å sin sida den ekonomiska ställningen för deltidsarbetande – i synnerhet för ensamförsörjare. Samtidigt höjde regeringen barnbidragen något, men dess inverkan var klart mindre än nedskärningarna. Enligt en kalkyl som baserar sig på den preciserade simuleringen av utkomststödet i Tervola och Ollonqvist¹⁴ leder nedskärningarna i den sociala tryggheten, som Orpos regering gjort 2024–2025, till att 27 000 barn befinner sig under gränsen för låga inkomster (enligt en tidigare uppskattning var siffran 13 000).

Medan allt knappare försörjning har ett samband med ett ökat behov av social- och hälsovårdstjänster, skapade regeringens nedskärningar i den sociala tryggheten ett extra tryck på tjänsterna för barn, unga och familjer. Nedskärningarna ökade särskilt behovet av att bevilja kompletterande och förebyggande utkomststöd för dem som överförts på välfärdsområdenas ansvar. Behovet av social- och hälsovårdstjänster ökade också på grund av nedskärningar i understöden till i social- och hälsovårdsorganisationerna. Organisationerna erbjuder barn, unga och familjer lågtröskeltjänster, såsom samtalsstöd, kamratstödsverksamhet samt handledning och rådgivning. Tjänsterna är inte lagstadgade och det finns inga registeruppgifter om användningen av dem. Det är ändå sannolikt att minskningen av dessa tjänster ökar behovet av lagstadgade tjänster.

Serviceintegration

Den ledande tanken i social- och hälsovårdsreformen var integrationen av tjänster och finansiering, som genomfördes exceptionellt djupgående även ur ett internationellt perspektiv. Integration av tjänster innebär att tjänster på special- och basnivå ordnas tillsammans. Tidigare hade sjukvårdsdistrikten, som fungerade som samkommuner, hand om den specialiserade sjukvården och den finansierades av medlemskommunerna. Ansvar för att ordna andra social- och hälsovårdstjänster låg hos kommunerna, av vilka en del hade grundat integrerade samkommuner, en del hade helt eller delvis kontrakterat ut tjänsterna eller producerat dem enligt värdkommunmodellen eller i samarbete med angränsande kommuner. Social- och hälsovårdsreformen förenhetligade med en gång en servicestruktur som hade blivit en ”administrativ halmhimmel”.

Strukturerna före reformen påverkar hur betydande de förändringar som social- och hälsovårdsreformen medförde blev för regionerna. Inom de integrerade samkommunernas områden var förändringarna naturligtvis mindre än på andra håll, eftersom tjänsterna redan ordnades inom en organisation som var av samma storlek som samkommunen.

---

¹³ Hiilamo m.fl., 2023

¹⁴ Tervola & Ollonqvist, 2025

Reformen av serviceintegrationen gäller endast en liten del av barnen och ungdomarna, eftersom användningen av specialiserad sjukvård koncentreras till de äldre åldersklasserna. En större förändring ur barns, ungas och familjers synvinkel är däremot att social- och hälsovårdstjänsterna ordnas inom samma organisation.

Välfärdsområdenas ekonomi styrs strikt av staten. Det centrala målet med reformen är att dämpa kostnadsökningen för social- och hälsovårdstjänsterna till följd av att befolkningen åldras, vilket syns förutom i de strikta budgetramarna även i att områdena inte har getts metoder för att självständigt skaffa inkomster och att deras möjligheter att ta lån regleras noggrant. Områdenas beslutsfattare kan visserligen påverka hur tjänsterna ordnas – inom de ramar som lagstiftningen tillåter. Detta syns till exempel i hur social- och hälsovårdstjänsterna för barn, unga och familjer genomförs.

Ändringar i tjänsterna under de två första åren

Än så länge finns det endast preliminära uppgifter om effekterna av genomförandet av social- och hälsovårdsreformen. Reformen har varit i kraft bara en kort tid. Dessutom måste andra förändringar som genomförts samtidigt beaktas, till exempel vård- och omsorgsskulden som orsakades av coronapandemin samt de ovan beskrivna budgetbesparingarna som regeringen genomfört och den önskade ekonomiska utvecklingen. Våren 2025 publicerades två rapporter som ger en preliminär bild av konsekvenserna av reformen.

Institutet för hälsa och välfärd THL publicerade i mars 2025 den första omfattande sakkunnigrapporten om genomförandet av reformen.¹⁵ I rapporten om tjänster för barn, unga och familjer granskades separat familjecentren¹⁶, mödra- och barnrådgivningsverksamheten¹⁷, elevhälsotjänsterna¹⁸, socialvårdens familjetjänster¹⁹, barnskyddet²⁰ samt tjänsterna för unga²¹. Utvärderingen granskade genomförandet av reformen under de två första åren, dvs. 2023 och 2024, huvudsakligen med hjälp av enkätmaterial.

Social- och hälsovårdsministeriet SHM publicerar årligen en riksomfattande utredning som utvärderar hur jämlikt social- och hälsovården som ordnats i enlighet med lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021) genomförs och om finansieringsnivån är tillräcklig. I utredningen 2025 utvärderade tjänstemännen vid social- och hälsovårdsministeriet (2025) hur ansvaret för att ordna social- och hälsovårdstjänster förverkligas utifrån THL:s expertbedömningar, utredningar som välfärdsområdena och tillsynsmyndigheterna (Valvira och regionförvaltningsverken) publicerat, separata utredningar och annan information från välfärdsområdena samt riksomfattande information om social- och hälsovården som gäller välfärdsområdena.

---

15 Tynkkynen m.fl., 2025

16 Kalmari m.fl., 2025

17 Nieminen m.fl., 2025

18 Hietanen-Peltola m.fl., 2025

19 Kalmari & Vuorenmaa, 2025

20 Yliruka & Niemi, 2025

21 Karvonen m.fl., 2025

SHM:s allmänna bedömning av hur social- och hälsovårdsreformen hade lyckats²² var positiv: välfärdsområdena har förbättrat jämlikheten och lagenligheten i social- och hälsovårdstjänsterna jämfört med det tidigare kommunbaserade systemet. THL drog samma slutsats. Enligt THL fanns det många tecken på att tjänsterna har stärkts i välfärdsområdena trots budgetutmaningarna.²³ Med jämlikhet avses enligt lagen om ordnande av social- och hälsovård²⁴ tillgången till tjänster, tjänsternas tillgänglighet och effektivitet.

Båda rapporterna visade emellertid också på betydande problem. Enligt SHM var det viktigt att förbättra en snabbare tillgång till icke-brådskande vård²⁵ och att börja använda digitala tjänster. THL fäste uppmärksamhet vid de stora regionala skillnaderna och att de strikta budgetramarna eventuellt kan leda till att man blir tvungen att försämra tjänsterna. Båda instanserna var oroade över mentalvårdstjänsterna och vårdköerna.

Oron är störst över mentalvårdstjänsterna och tjänsterna för drogmissbrukare

Den terapigaranti för barn och unga som utlovades i regeringsprogrammet trädde i kraft i början av maj 2025. Terapigarantin innebär att barn och unga under 23 år ska få tillgång till vissa avgiftsfria mentalvårdstjänster senast inom en månad efter att behovet har konstaterats. Garantin behövs. Enligt SHM:s utredning²⁶ förekom det, medan utvärderingen pågick, lagstridiga fördröjningar i mentalvårds- och missbrukartjänsterna för barn och unga samt i den icke-brådskande specialiserade sjukvården. SHM framförde i sin utvärdering en mycket allvarlig oro över tillgången till tjänster för barn och unga som har psykiska problem och som använder rusmedel. Enligt ministeriet har dessa tjänster allvarligt äventyrats i alla välfärdsområden och i Helsingfors stad. Problemet med verkställandet av terapigarantin är ändå att största delen av skolkuratorerna inte kan fatta servicebeslut i enlighet med terapigarantin, eftersom de inte är yrkesutbildade personer inom socialvården. De flesta skolkuratorer arbetar inte i ett tjänsteförhållande.²⁷

SHM bedömde hur jämlikheten inom social- och hälsovårdstjänsterna förverkligades enligt fem indikatorer, varav en var andelen klienter inom mentalvårdstjänsterna för de barn och unga som hade väntat på att få service i över 90 dygn. Jämförelsen avslöjade betydande regionala skillnader. Något överraskande fungerade tjänsterna bäst i Östra Finland, medan de största problemen fanns i Birkaland och Norra Finland (tabell 1).

22 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025

23 Tynkkynen m.fl., 2025

24 Lagen om ordnande av social- och hälsovård 612/2021

25 Det är osäkert om den positiva utvecklingen fortsätter, eftersom Petteri Orpos regering som sparåtgärd förlängde tidsgränserna för icke-brådskande vård från och med början av 2025. Inom primärvården ska man få vård senast inom tre månader (tidigare 14 dygn). Personer som är under 23 år ska ändå få vård senast inom 14 dygn om det är fråga om undersökning eller behandling av en sjukdom eller skada. Inom munhälsovården är tidsgränsen för vårdgarantin sex månader för andra än för personer som är under 23 år, som måste få vård senast inom tre månader. Inom den specialiserade sjukvården ska bedömningen av vårdbehovet enligt vårdgarantin inledas inom tre veckor efter att remissen anlänt. Ett undantag är undersökningar som krävs för bedömning av vårdbehovet inom den psykiatriska specialiserade sjukvården för barn och unga (under 23 år) och en bedömning av en specialistläkare som ska genomföras inom sex veckor efter att remissen anlänt och vården ska ordnas inom tre månader efter att vårdbehovet har konstaterats.

26 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025

27 Kalmari & Ståhle, 2025

Tabell 1. Barn och unga som väntat över 90 dygn på att få mentalvårdstjänster i juli 2024.

	% av patienterna	Placering
Södra Karelen	0	1
Kajanaland	0	1
Norra Karelen	0	1
Norra Savolax	0	1
Satakunta	1,8	2
Päijänne-Tavastland	2,5	3
Södra Savolax	3,8	4
Mellersta Österbotten	8,9	5
Österbotten	11,4	6
Södra Österbotten	13,9	7
Mellersta Finland	14,3	8
Kymmenedalen	14,3	8
Helsingfors	16,9	9
Östra Nyland	16,9	9
Mellersta Nyland	16,9	9
Västra Nyland	16,9	9
Vanda och Kervo	16,9	9
HUS	16,9	9
Egentliga Tavastland	22,2	10
Egentliga Finland	29,8	11
Lappland	36,6	12
Norra Österbotten	59,3	13
Birkaland	61,4	14

Ministeriet kritiserade också välfärdsområdena för att de inte har tillräckligt med behovsenliga tjänster för barn och unga som använder droger. I Petteri Orpos regeringsprogram²⁸ anvisades permanent finansiering för åtgärder som definieras separat för att minska narkotikarelaterade dödsfall bland unga. Bakgrunden till beslutet var en observation om att den alkohol- och narkotika-relaterade dödligheten bland 15–34-åringar nästan fördubblades mellan 2015 och 2020 (figur 2). En ny topp inom de alkohol- och narkotikarelaterade dödsfallen nåddes 2023 under social- och hälsovårdsreformens första år.

SHM:s bedömning och ökningen av unga personers alkohol- och narkotikarelaterade dödsfall från 2022 till 2023 väcker oro över att tjänsterna för barn, unga och familjer fortfarande inte klarar av att förhindra dödsfall i anslutning till rusmedel.

28 Statsrådet, 2023

Figur 2. Alkohol- och narkotikarelaterad dödlighet bland 15–34-åringar / 100 000 personer i samma ålder 2010–2023 (Källa: Sotkanet).

Modellen för familjecenter framskrider

I Finland har man utvecklat familjecenter som erbjuder sektorsövergripande tjänster sedan 2003, då statsrådet fattade ett principbeslut om riktlinjerna för familjecenterverksamheten. På centren kan barn, familjer och unga få tjänster som främjar välfärd och hälsa, uppväxt och utveckling samt tidiga stöd-, vård- och rehabiliteringstjänster.

Målet med modellen är att erbjuda barnfamiljer lättillgängliga och smidiga tjänster under en helhet. Familjecentren samlar ihop till exempel rådgivningar, socialtjänster, mentalvårds- och familjerådgivning samt organisationers kamratstöd och betonar tidigt stöd och förebyggande arbete. Det handlar om den största sociala innovationen inom barn- och familjetjänster under de senaste årtiondena. Familjecentren är också ett exempel på projektarbete som leder till bestående förändringar och strukturer. Utvecklingsarbetet inleddes i enskilda kommuner och samkommuner med hjälp av PERHE- och KASTE-projekten och fortsatte i det riksomfattande LAPE-projektet under två regeringsperioder (2016–2019 och 2020–2023). Det fanns 161 familjecenter i Finland 2024 och i hela 18 välfärdsområden hade tjänsterna för barn, unga och familjer organiserats enligt familjecentermodellen i hela (välfärds)området.

Enligt en enkät som THL genomförde i välfärdsområdena i augusti 2024 stärkte social- och hälsovårdsreformen verksamhetsmodellen för familjecenter särskilt i de områden som inte sedan tidigare hade en samkommun för social- och hälsovård på regional nivå. Reformen förpliktade

områdena att samla ihop de splittrade tjänsterna för barn, unga och familjer och skapade en god grund för utvecklingen av dem.²⁹

Områdena skiljer sig trots allt fortfarande från varandra beroende på vilka tjänster centren erbjuder. Mödra- och barnrådgivningstjänsterna, skolhälsovården, hemservicen för barnfamiljer samt rådgivningen i uppfostrings- och familjefrågor finns i serviceutbudet vid familjecentren i alla områden. I nästan alla områden erbjuder centren också studerandehälsovård, psykolog- och kurators-tjänster inom elevhälsan samt familjearbete och familjerättsliga tjänster. I över två tredjedelar av områdena fanns dessutom tillgång till andra läkartjänster för barn och unga, psykologtjänster på rådgivningen, terapitjänster för barn och unga, tjänster för preventivrådgivning och sexuell hälsa, social handledning samt tjänster inom socialarbetet för barnfamiljer och barnskyddet.³⁰

Vid tidpunkten för enkäten hade cirka hälften av välfärdsområdena kombinerat tjänster inom mun- och tandvård och specialiserad sjukvård för barn och unga, tjänster för personer med funktionsnedsättning samt tjänster inom småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen med familjecentrens verksamhet. I vissa områden var det dessutom möjligt att vid familjecentren få tillgång till mentalvårds- och missbrukartjänster inom primärvården för barn och unga, hälsotjänster för NEET-unga samt FPA:s, polisens och Ankarverksamhetens tjänster.³¹

Även SHM tackade välfärdsområdena för att de hade stärkt den funktionella integrationen särskilt inom familjecentertjänsterna. Trots det bedömer SHM att "det centrala problem som välfärdsområdena ska lösa är att servicesystemet för barn och unga är splittrat och att det saknas tillräckliga tjänster för barn och unga mellan den förebyggande hälso- och sjukvården och den specialiserade sjukvården".³²

Enligt THL:s experter är den största utmaningen för utvecklingen av familjecentren att samla in och utnyttja information om effekterna. Kalmari m.fl. konstaterar: "Nästa steg är att utreda om familjecentren som förväntat främjar tjänsternas effektivitet och om välfärden hos barn, unga och familjer förbättras."³³ i den föregående bedömningen av effekterna visade Klavus m.fl. att ökningen av antalet psykiatriska remisser vid familjecentren var mindre än i modellen för decentraliserade familjetjänster och att familjecentermodellen var kostnadseffektiv med tanke på minskningen av korrigerande tjänster och servicekontakternas längd.³⁴ Observationen stöder social- och hälsovårdsreformens strävan att med hjälp av serviceintegration skapa bättre och förmånligare servicekedjor än tidigare.

---

29 Kalmari m.fl., 2025

30 Ibid.

31 Ibid.

32 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025, s. 9

33 Kalmari m.fl., 2025, s. 223

34 Klavus m.fl., 2019

Den låga nativiteten syns i rådgivningsverksamheten

Även ur mödra- och barnrådgivningsverksamhetens synvinkel avvek konsekvenserna av social- och hälsovårdsreformen tydligt från varandra beroende på om det redan fanns en integrerad samkommun i området eller inte.³⁵ i de områden som fungerade som samkommuner fungerade dessa tjänster redan sedan tidigare som en del av andra hälso- och sjukvårdstjänster och de hade etablerade samarbetssätt med socialservicen för barnfamiljer och småbarnspedagogiken.³⁶ i övriga områden ansvarade hälsovårdscentralerna i allmänhet för mödra- och rådgivningstjänsterna. Social- och hälsovårdsreformen förenhetligade tjänsterna i dessa områden: mödra- och rådgivningstjänsterna fungerar nu som en del av familjecentren i hela landet. Till följd av detta har mödra- och rådgivningstjänsterna i de flesta välfärdsområdena administrativt blivit en del av sektorn för familje- och socialtjänsterna samt funktionshindersservicens resultatområde eller sektorn för tjänster för barn, unga och familjer och familjecentrens resultatområde istället för att höra till hälsovårdstjänsterna. Detta har underlättat mödra- och rådgivningstjänsternas samarbete med socialservicen.

Enligt THL:s enkät om familjecentren hade mödra- och rådgivningstjänsterna i 14 områden skurits ned på grund av den sjunkande nativiteten: rådgivningsenheter hade stängts, uppgifter hade lagts ned, tjänster hade lämnats obesatta, yrkesutbildade personer hade flyttats till andra enheter och arbetsuppgifterna hade omdefinierats. Dessutom var hälsovårdarnas arbete splittrat, det mobila arbetet hade ökat och årskontrollerna av vissa sjukdomar hade överförts från den specialiserade sjukvården till rådgivningsläkarna.

Efter social- och hälsovårdsreformen har samarbetet med småbarnspedagogiken visat sig vara ett problem för rådgivningstjänsterna – som befarat. THL:s experter Nieminen m.fl. skriver: "Efter reformen kan det finnas 30 kommuner inom välfärdsområdet vars småbarnspedagogiska tjänster har olika verksamhetssätt. Å andra sidan har välfärdsområdets rådgivningsverksamhet vanligtvis endast en anvisning för samarbetet som borde passa alla kommuners småbarnspedagogiska verksamhet."³⁷ Det har inte skett några stora förändringar i spädbarnsfamiljernas serviceupplevelser, men klienternas erfarenheter var delvis sämre 2024 än 2020. Enligt THL:s experter borde rådgivningarna fortfarande fästa uppmärksamhet vid att utveckla förlossningsförberedelsen och identifiera förlossningsrädsla.

THL:s bedömning av social- och hälsovårdsreformens konsekvenser för mödra- och barnrådgivningsverksamheten var ändå som helhet positiv. I många områden har tillgången på tjänster och deras tillgänglighet och kontinuitet blivit bättre. Samtidigt finns det bättre förutsättningar än tidigare för att utveckla specialkompetensen. Även valfriheten har blivit bättre: klienterna kan välja vilket verksamhetsställe som helst i välfärdsområdet.

---

35 Nieminen m.fl., 2025

36 Ibid.

37 Ibid., s. 229

Elevhälsotjänsterna söker sin plats

Organisatoriskt sett medförde social- och hälsovårdsreformen den största förändringen inom tjänsterna för barn, unga och familjer i elevhälsotjänsterna. Till följd av reformen tog välfärdsområdet ansvar för elevhälsotjänsterna vid alla läroanstalter i välfärdsområdet. Detta förtydligade organiseringsansvaret och eliminerade den regionala variationen i sättet att ordna tjänster.³⁸

Trots den organisatoriska förändringen har tjänsterna fortsatt i samma form och de farhågor man hade på förhand om att tjänsterna försämrats förverkligades inte. THL genomför vartannat år en enkät med vilken institutet samlar in uppföljningsinformation från elevhälsotjänsterna och enligt enkäten förblev tillgången till tjänster i stort sett oförändrad mellan 2022 och 2024, men en försämring observerades i fråga om läkar- och psykologtjänsterna. Enligt SHM finns det problem med tillgången till psykologtjänster.

Enligt THL:s bedömning upplevde yrkesutbildade personer inom elevhälsan att samarbetet med mentalvårdstjänsterna hade försämrats. Problemet framhävs av att psykiska symptom hos barn och unga blev vanligare under coronapandemin och symptomen har inte heller minskat efter pandemin. Enligt SHM:s utredning "har förväntningarna på ett tätare samarbete mellan elevhälso-tjänsterna och andra social- och hälsovårdstjänster ännu inte uppfyllts".³⁹ Våren 2024 undersökte regeringen ett alternativ enligt vilket ansvaret för att ordna elevhälsotjänster skulle ha återförts till kommunerna. Detta förverkligades emellertid inte. Däremot började regeringen bereda en lagändring som skulle ge välfärdsområdena möjlighet att komma överens med kommunerna om organiseringen av tjänsterna.

Familjetjänsterna inom socialvården fungerar inte

Inom tjänsterna för barnfamiljer har målet redan länge varit att betona tjänster för tidigt stöd i stället för tunga korrigerande tjänster – till exempel barnskyddstjänster och specialiserad sjukvård. Ett viktigt steg i denna riktning var ändringen av socialvårdslagen 2015, genom vilken en del av stödåtgärderna inom barnskyddets öppenvård överfördes till tjänster enligt socialvårdslagen. Verkställandet av lagen och uppföljningen av den förblev ändå svaga. THL:s experter Kalmari och Vuorenmaa berättar om observationer som gjorts under den nationella utvecklingsprocessen för rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor: "Det visade sig att rådgivningstjänsten i uppfostrings- och familjefrågor till sitt innehåll och sina arbetsmetoder i stor utsträckning hade blivit en mentalvårdstjänst inom primärvården som behandlade psykiska störningar hos barn i stället för att vara ett tidigt stöd för familjer, som socialvårdslagen förutsätter."⁴⁰

Enligt experterna har stödet för styrning, uppföljning och utveckling inom familjetjänsterna enligt socialvårdslagen förverkligats mycket sämre under social- och hälsovårdsreformen än till exempel inom basservicen inom hälso- och sjukvården samt barnskyddet. Roten till problemet ligger djupt. Eftersom det i kommunerna inte fanns någon aktör inom primärvården som skulle ha ansvarat

38 Hietanen-Peltola m.fl., 2025

39 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025, s. 78

40 Kalmari & Vuorenmaa, 2025, s. 243

för mentalvårdstjänsterna för barn, hade ansvaret för dem överförts till den rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor som familjerådgivningarna producerade. Detta minskade möjligheten att producera tidigare stöd för föräldrar och barnfamiljer, vilket borde vara fallet när rådgivning i uppfostrings- och familjefrågor ingår i socialservicen.

Samtidigt kan de regionala kriterierna för förenhetligande ha försämrat den lokala tillgången till tjänster, även om kvaliteten på tjänsterna kanske har förbättrats i och med dessa kriterier. Enligt enkätundersökningen FinLapset 2024 rapporterade hela 79 procent av dem som skulle ha behövt tjänsterna för att kunna fungera i vardagen att servicebehovet inte hade uppfyllts. Motsvarande siffra för samtalsstödet var 49 procent. Enligt Kalmari och Vuorenmaa ska områdena i fortsättning- en stärka effektiviteten när det gäller familjetjänsterna enligt socialvårdslagen genom att satsa på att utveckla tjänsternas innehåll, verksamhetsmodeller och arbetsmetoder.⁴¹

Social- och hälsovårdsreformen medförde märkbara förändringar i tjänsterna för unga: den regionala praxisen förenhetligades, byråkratin ökade, arbetsområdena samt antalet klienter och anställda förändrades.⁴² En del av förändringarna har varit oavsiktliga. Till exempel har ungdomsverkstäder lagts ner och tjänsteutbudet i de återstående verkstäderna har minskat. Verkstäderna fördelades nämligen mellan verkstäder i välfärdsområdena och i kommunerna. Eftersom arbetsverksamhet i rehabiliteringssyfte hör till välfärdsområdena kan kommunernas verkstäder inte längre ordna den.

Enligt THL:s experter är kunskapsunderlaget om förändringarna i tjänsterna för unga fortfarande så tunt att det ännu inte går att dra långtgående slutsatser: "Integrationen av social- och hälsovården, servicehelheterna för unga vuxna och det sektorsövergripande samarbetet inom tjänsterna för unga behöver undersökas på nytt när välfärdsområdena och deras verksamhetspraxis förhoppningsvis har etablerats. Dessutom är det i fortsättningen viktigt att jämföra kvaliteten, effektiviteten och kostnadseffektiviteten hos de tjänster och köpta tjänster som välfärdsområdet själv producerar samt ungas och yrkesutbildade personers erfarenheter av tjänsterna som producerats på olika sätt."⁴³

Ett särskilt utvärderingsobjekt i THL:s utvärderingar av välfärdsområdena 2025 var tjänster för barn, unga och familjer. De regionala utvärderingarna publicerades i oktober 2025 och var tyvärr inte tillgängliga i skrivande stund.

Stora skillnader i vården utom hemmet

En jämn ökning av behovet av vård utom hemmet inom barnskyddet, oberoende av ekonomiska konjunkturer och samhälleliga kriser, har varit en svår fråga för barn, unga och familjer redan i tre decennier.⁴⁴ Verkställandet av social- och hälsovårdsreformen lyfter på ett nytt sätt fram frågan om hur mycket det å ena sidan är fråga om ett eventuellt ökat behov och hur mycket det handlar om verksamheten i servicesystemet, det vill säga olika sätt att ordna och producera tjänster för barn, unga och familjer.

41 Kalmari & Vuorenmaa, 2025

42 Karvonen m.fl., 2025

43 Ibid., s. 258

44 T.ex. Hiilamo, 2022

I Södra Karelen inledde Finlands första omfattande integrerade samkommun för social- och hälsovårdstjänster sin verksamhet 2010. Samkommunen förenade social- och hälsovårdstjänsterna och delvis den specialiserade sjukvården i sina medlemskommuner inom samma förvaltning. Området som kallades Eksote blev ett riksomfattande pilotprojekt, vars erfarenheter utnyttjades i beredningen av social- och hälsovårdsreformen. I fråga om tjänsterna för barnfamiljer var Eksotes förebild Imatramodellen som utvecklades i början av 2000-talet. Idén bakom modellen var att flytta tyngdpunkten från dyra korrigerande barnskyddsåtgärder till förebyggande familjearbete med låg tröskel och stöd som erbjöds direkt i vardagen.

Integreringen av tjänsterna innebar att även rådgivningarna, barnskyddet, skolhälsovården och familjerådgivningen slogs samman administrativt och funktionellt. Integreringen förbättrade informationsgången och gjorde det möjligt att satsa på tidigt stöd när olika aktörer såg familjens situation som en helhet. Eksote satsade målmedvetet på förebyggande tjänster och tjänster för tidigt stöd, såsom familjearbete och hemservice, med hjälp av vilka man strävade efter att stödja familjerna innan problemen tillspetsades och tunga tjänster blir nödvändiga. Samkommunen deltog aktivt i utvecklingen av familjecenterverksamheten.

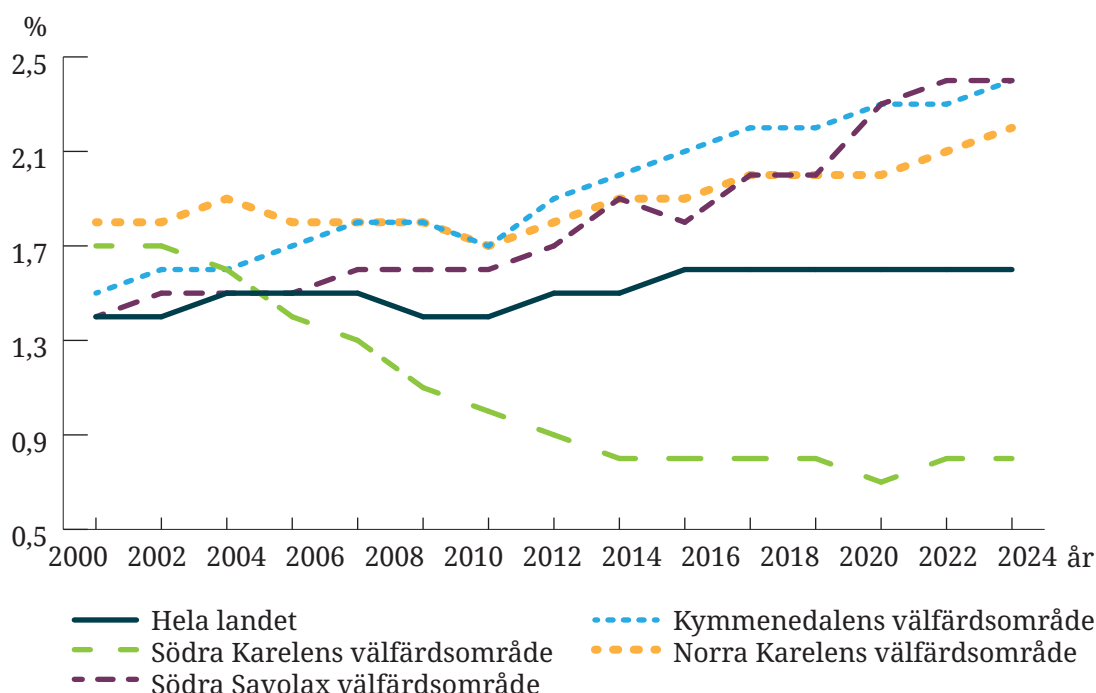
Redan i början av 2010-talet började satsningarna på lågtröskeltjänster och samordning ge önskade resultat inom Eksote i och med att andelen barn placerade utom hemmet började minska jämfört med utvecklingen i hela landet och i grannregionerna, dvs. Kymmenedalen, Södra Savolax och Norra Karelen (figur 3). Andelen utom hemmet placerade barn minskade kraftigt i Södra Karelen fram till 2018. Därefter har andelen förblivit oförändrad vid 0,8 procent, medan den klart har ökat i grannregionerna. Början av social- och hälsovårdsreformen har inte stoppat differentieringsutvecklingen, tvärtom har den fortsatt trots reformen. Detta torde tyda på att reformen inte har uppnått sina mål att i hög grad flytta tyngdpunkten i tjänsterna för barn, unga och familjer från tunga korrigerande tjänster till tjänster för tidigt stöd.

Till skillnad från till exempel rådgivningsverksamheten riktas barnskyddet endast till en del barn, unga och familjer. Barnskyddet använder emellertid tre fjärdedelar av de ekonomiska resurserna för tjänster för barn, unga och familjer.⁴⁵ i barnskyddets utgiftsram tar vården utom hemmet upp största delen av anslagen. De reella kostnaderna för alla tjänster inom socialvården för barn, unga och familjer har ökat snabbt just på grund av att vården utom hemmet blivit dyrare

De regionala skillnaderna i andelen placerade barn har ett samband med kostnaderna för tjänsterna för barn, unga och familjer i förhållande till befolkningen under 18 år. Kostnaderna var 2024 högst i Södra Savolax och Kymmenedalen och lägst i Österbotten och Mellersta Österbotten.⁴⁶ i hela landet utgjorde kostnaderna för tjänsterna för barn, unga och familjer åtta procent av alla social- och hälsovårdskostnader. Barnbefolkningens andel återspeglas också i kostnaderna. I Vanda och Kervo välfärdsområde utgjorde tjänsterna för barn, unga och familjer 12,5 procent av social- och hälsovårdskostnaderna, medan motsvarande andelar i Södra Karelen och Österbotten var 4,6 och 4,8 procent.

45 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025, s. 98

46 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025

Figur 3. 0–17-åringar som placerats utom hemmet, % av befolkningen i samma ålder i hela landet och i fyra välfärdsområden (Källa: Sotkanet).

Utöver kostnaderna är ordnandet av vård utom hemmet förknippat med trygghet av kompetens och beredskap för störningssituationer, som förutsätter att välfärdsområdena har förmåga att själva erbjuda tjänster. Nu genomför välfärdsområdena upp till 80 procent av institutionsvården inom barnskyddet som köpta tjänster. SHM rekommenderar att områdena säkerställer en tillräcklig egen produktion särskilt i fråga om de tjänster som de numera i huvudsak skaffar som köpta tjänster.⁴⁷

THL:s bedömning av social- och hälsovårdsreformens konsekvenser för barnskyddstjänsterna fäste också uppmärksamhet vid betydande statistiska skillnader mellan regionerna.⁴⁸ Skillnaderna beror åtminstone delvis på olika urval av tjänster och sätt att tillhandahålla tjänster. Detta framgår bland annat av att det förutom vård utom hemmet även finns betydande skillnader mellan områdena i antalet klienter inom barnskyddets öppenvård.

Social- och hälsovårdsreformen förändrade avsevärt strukturen på socialarbetarnas arbete inom barnskyddet när ansvaret överfördes till större enheter. Före reformen ingick i socialarbetarnas arbetsuppgifter, förutom arbete enligt socialvårdslagen, även barnskydd. I och med reformen minskade det integrerade arbetet och på motsvarande sätt stärktes den separata produktionen av familjesocialarbete och barnskydd. Enligt THL:s experter har genomförandet av social- och hälsovårdsreformen inom barnskyddet försvårats av att de nya tillvägagångssätten inte har varit färdiga och den bristande uppskattningen av socialarbetarnas arbete.⁴⁹

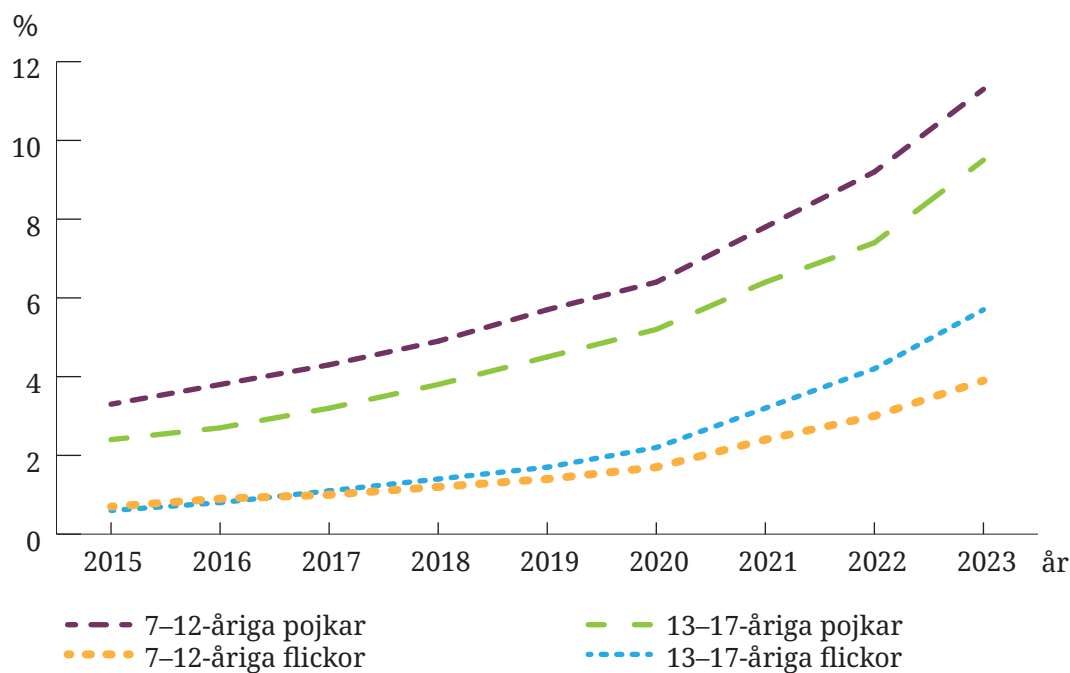
47 Ibid.

48 Yliruka & Niemi, 2025

49 Ibid.

ADHD-diagnoserna och medicineringen blir vanligare

Utmaningen med att bedöma konsekvenserna av social- och hälsovårdsreformen är att utreda hur tillgången till eller bristen på tjänster är kopplade till hälsa och välfärd. Uppgifterna om användningen av tjänsterna ger inte alltid ett tydligt svar. Förutom underanvändning av tjänsterna kan det också vara fråga om över- eller underdiagnoser. Ett exempel är störningar i barns och ungas aktivitet och uppmärksamhet (ADHD), vars diagnoser har blivit betydligt vanligare i Finland.⁵⁰

Figur 4. Årlig förekomst av ADHD-diagnoser hos barn och unga 2015–2023. (Källa: Vuori m.fl. 2025.)

Andelen pojkar i åldern 7–12 år som fått en ADHD-diagnos 2015–2023 fyrdubblades och andelen flickor i åldern 13–17 år var upp till åtta gånger större (figur 4).

Med tanke på social- och hälsovårdsreformen är det också väsentligt att det finns synnerligen märkbara skillnader mellan välfärdsområdena när det gäller diagnoserna och användningen av ADHD-läkemedel. I Norra Karelen är indikatorerna flera gånger större än till exempel i Österbotten. I Norra Karelen fick fler än var femte pojke i årskurserna 1–6 en ADHD-diagnos.

Diagnoser och recept på läkemedel beskriver inte nödvändigtvis de verkliga mängderna av aktivitets- och uppmärksamhetsstörningar. Det förekommer regionala variationer i förekomsten av störningar på samma sätt som i fråga om andra problem med hälsa och välfärd, men de ovan beskrivna skillnaderna väcker frågan om social- och hälsovårdstjänsterna genomförs jämnt: använder man ADHD-diagnoser för att täcka andra problem eller stödtjänster som saknas?

50 Vuori m.fl., 2025

I juni 2025 framförde den riksomfattande etiska delegationen inom social- och hälsovården ETENE ett ställningstagande om att ADHD och neuropsykiatriska symptom och diagnoser hos barn och unga har blivit allt vanligare. ETENE var särskilt oroad över överdiagnostiseringen och dess följder: "Med de nuvarande, exceptionellt höga prevalenstalen för ADHD är det skäl att fråga i vilken mån man med diagnoserna beskriver situationer som inte har någon egentlig neuropsykiatrisk störning som bakgrund. --- En del barn kan ha symptom på grund av belastningar i uppväxtförhållandena utan att det är fråga om ett tillstånd som ska diagnostiseras. Sådana drag får inte leda till att barnet får en diagnos som tyder på en neuropsykiatrisk störning utan en noggrann och övergripande bedömning."⁵¹

ETENE betonade att det varken är etiskt eller samhällseligt hållbart att överföra samhällseliga förändringar, till exempel barns och ungas användning av smarta enheter och pedagogiska problem, till diagnoser på individnivå. ETENE krävde en noggrann utredning av de regionala skillnaderna i diagnoserna och användningen av läkemedel.⁵²

Aktivitets- och uppmärksamhetsstörningarna har blivit vanligare och detta har väckt mycket diskussion, vilket ETENEs ställningstagande är ett bevis på. Bedömningarna av problemen i tjänsterna för barn, unga och familjer – särskilt i fråga om mentalvårdstjänster, som gjorts i SHM:s utredning av välfärdsområdena, tyder på att det uttryckligen finns problem med andra tjänster och att dessa ligger bakom ADHD-diagnoserna och de regionala skillnaderna i användningen av läkemedel. ADHD har blivit ett slags eldprov för social- och hälsovårdsreformen: lyckas reformen jämnar ut de regionala skillnaderna till en nivå som återspeglar de verkliga skillnaderna i behovet av diagnoser och medicinering?

Som svar på den ovan beskrivna utvecklingen har FPA inlett projektet Rehabilitering i vardagen för barn och ungdomar med utvecklingsneurologisk funktionsnedsättning (Projektet Spektrum), där man utvecklar smidiga tjänster för barn och unga med utvecklingsneurologisk funktionsnedsättning i samarbete med välfärdsområdena och anordnarna av fostran och utbildning 2024–2027.

Slutsatser

I skrivande stund har genomförandet av social- och hälsovårdsreformen pågått i 2,5 år, vilket är en ganska kort tidsperiod för att bedöma hur de omfattande målen för reformen har uppnåtts inom tjänsterna för barn, unga och familjer. De ovan beskrivna forskningsresultaten samt informationen från utvärderingarna tyder på att reformen har förbättrat jämlikheten i fråga om tjänster och kvaliteten på tjänsterna åtminstone i en del av välfärdsområdena. På riksnivå är vi ändå fortfarande långt från målet att trygga jämlika och högklassiga tjänster för alla. Det finns fortfarande synnerligen märkbara skillnader mellan välfärdsområdena till exempel när det gäller genomförandet av familjecentermodellen, behovet av vård utom hemmet samt i behandlingen av koncentrations- och uppmärksamhetsstörningar.

---

51 ETENE, 2025, s. 4

52 ETENE, 2025

Som svar på aktuella observationer blev målet med social- och hälsovårdsreformen i slutet av beredningen att trygga tillgången på arbetskraft. Den akuta bristen på arbetskraft präglade de första stegen av social- och hälsovårdsreformen. Situationen förbättrades emellertid när det allmänna sysselsättningsläget försämrades och tillgången på arbetskraft följaktligen förbättrades. Den viktigaste rekommendationen i SHM:s utredning 2025 om tjänster för barn, unga och familjer var att trygga tillräckliga mängder personal samt tillgången på personal.⁵³ Däremot framkom bristen på arbetskraft inte tydligt i THL:s bedömningar i samband med tjänsterna för barn, unga och familjer.⁵⁴ Inom rådgivningstjänsterna konstaterades att den minskade nativiteten återspeglas i behovet av arbetskraft.

Ministeriet betonade också det sedan länge aktuella målet att flytta tyngdpunkten i serviceproduktionen till tjänster för tidigt stöd och tjänster på basnivå.⁵⁵ I förslagen för respektive område betonade ministeriet behovet av en förbättring av tjänsterna för barn, unga och familjer i fem områden: Kymmenedalen, Österbotten, Norra Karelen, Norra Österbotten och Päijänne-Tavastland. Enligt THL har det också skett en positiv utveckling i tillgången på tjänster och tjänsternas tillgänglighet.⁵⁶ Detta framgår bland annat av hur familjecentermodellen och utvecklingsarbetet i anslutning till den framskrider. Å andra sidan finns det fortfarande problem särskilt med tillgången på mentalvårds- och missbrukartjänster och dessa tjänsters tillgänglighet.

Målet med social- och hälsovårdsreformen är att minska skillnaderna i välfärd och hälsa. Utöver social- och hälsovårdstjänsterna påverkar många andra faktorer uppkomsten av dessa skillnader, såsom sysselsättnings- och utbildningspolitiken, de ekonomiska konjunkturerna och invandringen. I Finland finns det också ett starkt informationsunderlag om skillnaderna i välfärd och hälsa när det gäller att jämföra situationen för barn, unga och familjer. Däremot finns det mindre information om hur tjänsterna påverkar skillnaderna i välfärd och hälsa och hurdana förändringar i tjänsterna som kunde minska skillnaderna. Dessutom är det viktigt att beakta att skillnaderna i välfärd och hälsa har uppstått under en lång tid och att det är för tidigt att förvänta sig att social- och hälsovårdsreformen kan påverka dessa på kort sikt. Undersökningar av faktorer som påverkar skillnaderna och interventioner som åtgärdar dem är viktiga objekt för uppföljningen av social- och hälsovårdsreformen.

Social- och hälsovårdsreformen strävar också efter att svara på de utmaningar som åldrandet och den minskade nativiteten medför. Det är något oklart om målet med reformen är att stoppa nedgången i nativiteten och kanske höja nativiteten – eller om syftet enbart är att säkerställa att mängden barn, unga och familjer inte konstant minskar. Den större andelen äldre personer samtidigt som andelen barn, unga och familjer minskar har inneburit att resurser frigörs inom sektorn för barn, unga och familjer till sektorn för äldre personer.

En betydande minskning av nativiteten syns direkt i att behovet av tjänster för barn, unga och familjer minskar. När antalet klienter är färre behövs också färre yrkesutbildade personer och serviceenheter. Minskningen av antalet klienter och kostnader kan synas, förutom i beslutsfattandet och utvecklingsarbetet, även i att uppmärksamheten för och betydelsen av hela serviceområdet

53 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025

54 Tynkkynen m.fl., 2025

55 Social- och hälsovårdsministeriet, 2025

56 Tynkkynen m.fl., 2025

minskar. En prognostisering av mindre mängder barn kan innebära att serviceinvesteringarna skjuts upp eller återtas, vilket försämrar tillgången och kvaliteten på tjänsterna. Det finns en risk för att det uppstår en ond cirkel där tjänsterna minskar, vilket leder till att de offentliga tjänsterna försvagas och de familjer, som har råd att betala, övergår till att använda privata tjänster. Följden är att barns, ungas och familjers illamående ökar och att ojämlikheten blir större.

Verkställandet av social- och hälsovårdsreformen inleddes samtidigt som mandatperioden för statsminister Petteri Orpos regering. Regeringen har i målen för social- och hälsovårdsreformen allra mest betonat att kostnadsökningen ska dämpas. I diskussionen om social- och hälsovårdsreformen har man ändå inte målmedvetet analyserat metoder för att åstadkomma kostnadsbesparingar för den viktigaste kostnadsposten för tjänster för barn, unga och familjer, dvs. barnskyddets vård utom hemmet. Om alla välfärdsområden skulle lyckas sänka andelen barn som är placerade utom hemmet till Eksotes nivå eller nära den, skulle man kunna använda hundratals miljoner euro mer till andra tjänster för barn, unga och familjer (och/eller besparingar). Dessutom måste man beakta att vården utom hemmet långt ifrån alltid lyckas trygga att barnen utan problem engagerar sig i till exempel utbildning och arbete.⁵⁷ Särskilt barn som placerats utanför hemmet som tonåringar behöver som unga vuxna klart mera tunga korrigerande tjänster än andra, såsom psykiatriska tjänster och missbrukartjänster. De är också överrepresenterade bland dem som får långvarigt utkomststöd och arbetslöshetsförmåner samt bland fångar.

Social- och hälsovårdsministeriet bereder hösten 2026 en regeringsproposition till riksdagen om en reform av socialvårdslagstiftningen så att den ger en årlig besparing på 100 miljoner euro. Sparmålet väcker oundvikligen frågan om vilka lagstadgade tjänster vi kan avstå från i fortsättningen. Samtidigt erbjuder reformen ett tillfälle att stärka det tidiga stödet och förebygga ökningen av specialtjänster samt åtgärda problem som tidigare identifierats i lagstiftningen. Det är särskilt viktigt att reformen också stöder utvecklingen av produktionen av information och informationshanteringen inom socialvården så att branschen så småningom uppnår samma synlighet och betydelse som hälso- och sjukvården.

Som en första utvecklingsåtgärd är det nödvändigt att skapa en systematisk struktur för uppföljnings- och utvärderingsinformation. Inom hälso- och sjukvården följer man noggrant upp kostnaderna för den specialiserade sjukvården och primärvården. På samma sätt borde man i uppföljningen och utvärderingen särskilja kostnaderna för socialservice för tidigt stöd till barn, unga och familjer (familjetjänster enligt socialvårdslagen) från kostnaderna för barnskyddet. En sådan åtskillnad skulle möjliggöra en tillförlitlig bedömning av kostnadseffektiviteten när det gäller investeringarna i tidigt stöd.

För närvarande finns det ingen regelbunden statistik om till exempel antalet klienter inom olika tjänster inom socialvården. Endast uppgifter som baserar sig på expertbedömningar finns tillgängliga för respektive serviceuppgift. Samtidigt kan man inom hälso- och sjukvården detaljerat följa upp innehållet i enskilda mottagningsbesök med hjälp av åtgärds-koder. Denna obalans försämrar socialvårdens möjligheter att påvisa effekterna av sina tjänster och motivera användningen av resurser utifrån information.

---

57 Sariaslan m.fl., 2022

I en mer omfattande granskning är det nödvändigt att rikta betydande tilläggsresurser till utveckling, utvärdering och uppföljning av socialvården för att socialvården ska nå samma nivå som hälso- och sjukvården både i fråga om datainsamling och kunskapsbaserad ledning. Detta kunde för sin del stärka socialvårdens ställning i samhällsdebatten, även i debatten om social- och hälsovårdsreformen. Socialvården övergår till Kanta-systemet i september 2026 och det är ett betydande framsteg som möjliggör en bättre uppföljning och utvärdering än tidigare.

Och hur har självmord och övervikt hos barn, som blivit smärtpunkter för social- och hälsovårdstjänsterna i Finland, utvecklats i Unicefs jämförelse?⁵⁸ Enligt databasen Sotkanet begick 91 personer i åldern under 25 år självmord 2022. Ett år senare, det vill säga under det första året av social- och hälsovårdsreformen, var antalet 118, vilket är den högsta siffran efter 2011. Övervikten har däremot minskat bland de andra åldersgrupperna, utom bland 2–6-åringar. Förändringarna som skett på två år är naturligtvis små och kan inte direkt kopplas till social- och hälsovårdsreformen. Siffrorna vittnar trots allt om behovet av att vidareutveckla och stärka det stöd som barn, unga och familjer får av samhället.

Källor

ETENE 2025. Eettisiä näkökulmia lasten ja nuorten ADHD:n ja neuropsykiatrisen oireilun ja diagnoosien yleistymiseen. Den riksomfattande etiska delegationen inom social- och hälsovården ETENE. Ställningstagande 27.6.2025.

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Huurre, T. & Vaara, S. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Opiskeluhoitopalvelut. I verket L.-K. Tynkkynen m.fl. (red.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 232–242 (Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen, sammandrag på svenska). Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 3/2025.

Hiilamo, H. (2021). Syntymättömät lapset: Väestökysymys Suomen perhepolitiikassa. Into Kustannus.

Hiilamo, H. (2022). Lapsipolitiikka ja yhteiskunta. I verket Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2022, s. 19–44. Barnombudsmannens byrås publikationer 2022:1.

Hiilamo, H., Kivipelto, M., Moisio, P., m.fl. (2023). Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027. Institutet för hälsa och välfärd, Arbetspapper 45/2023.

Kaivosoja, M. & Kalmari, H. (2023). Hyvinvointialueet, kunnat ja lapsipalvelujen kokonaisuus – vaikea yhtälö realisoituu nyt! Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 139(10), 779–781.

Kalmari, H. & Ståhle, M. (2025). Terapiatakuun onnistuminen sosiaalihuollossa vaatii vielä viilausta. Itla-blogi. <https://itla.fi/blogi/terapiatakuun-onnistuminen-sosiaalihuollossa-vaatii-viela-viilausta/>

Kalmari, H. & Vuorenmaa, M. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Sosiaalihuollon perhepalvelut. I verket L.-K. Tynkkynen m.fl. (red.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 243–248 (Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen, sammandrag på svenska). Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 3/2025.

---

58 Unicef, 2025

Karvonen, S., Lipponen, O., Hästbacka, N. & Aaltonen, S. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Nuorten palvelut. I verket L.-K. Tynkkynen m.fl. (red.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 255–259 (Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen, sammandrag på svenska). Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 3/2025.

Klavus, J., Hastrup, A., Jarvala, T., m.fl. (2019). Monialainen perhekeskus tuottaa kustannusvaikuttavia palveluja – lapsiperhepalvelujen taloudellinen arviointi. Institutet för hälsa och välfärd, Forskning i korthet 17/2019.

Lagen om ordnande av social- och hälsovård 612/2021

Nieminen, S., Klemetti, R., Vuorenmaa, M., m.fl. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Äitiys- ja neuvolatoiminta. I verket L.-K. Tynkkynen m.fl. (red.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 225–231 (Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen, sammandrag på svenska). Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 3/2025.

Sariaslan, A., Kääriälä, A., Pitkänen, J., m.fl. (2022). Long-term health and social outcomes in children and adolescents placed in out-of-home care. *JAMA Pediatrics* 176(1), e214324. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2021.4324>

Social- och hälsovårdsministeriet (2025). Utredning om hur välfärdsområdenas ansvar för att ordna social- och hälsovård uppfylldes 2024. Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2025:14.

Statsrådet (2023). Ett starkt och engagerat Finland: Regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023. Statsrådets publikationer 2023:59.

Statsrådet (2025). Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi Väestöpoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän muistio (Åtgärder för att stödja önskan att få barn och öka fruktsamheten, sammandrag på svenska). Promemoria från arbetsgruppen för beredning av det befolkningspolitiska programmet. Statsrådets publikationer 2025/35.

Tervola, J. & Ollonqvist, J. (2025). Muuttuuko arvio sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista, kun toimeentulotuen simulointia tarkennetaan? Arbetspapper. https://osf.io/preprints/socarxiv/f7yxn_v2

Tynkkynen, L.-K., Paatela, S., Aalto, A.-M., m.fl. (red.) (2025). Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen. Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 3/2025.

Unicef (2025). Child well-being in an unpredictable world: Innocenti Report Card 18. Unicef Office of Research – Innocenti. <https://www.unicef.org/innocenti/reports/child-well-being-unpredictable-world>

Vuori, M., Paavilainen, M., Vuorenmaa, M., m.fl. (2025). Förekomsten av ADHD-diagnoser hos barn och unga 2023. ADHD-diagnoserna ökar fortfarande – de könsrelaterade skillnaderna minskar speciellt bland unga. Institutet för hälsa och välfärd, Statistikrapport 5/2025.

Yliruka, L. & Niemi, M. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Lastensuojelu. I verket L.-K. Tynkkynen m.fl. (red.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 249–254 (Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen, sammandrag på svenska). Institutet för hälsa och välfärd.

Zeng, T., Li, B., Zhang, K., m.fl. (2023). The association between childbirth-related fear, childbirth readiness, and fertility intentions, and childbirth readiness as the mediator. *Reproductive Health* 20, 62.

Elevhälsotjänsternas uppgifter och arbetsfördelning med andra social- och hälsovårdstjänster bör förtydligas

Marke Hietanen-Peltola, överläkare, Institutet för hälsa och välfärd

Elev- och studerandevård är välfärdsarbete som utförs och social- och hälsovårdstjänster som tillhandahålls i barns och ungas vardagsmiljöer, i skolor och läroanstalter. Elevhälsotjänsterna omfattar skol- och studerandehälsovård samt kurators- och psykologtjänster¹.

Elev- och studerandevården lever i tiden och alla faktorer som påverkar samhället, utbildningssystemet och social- och hälsovårdssystemet återspeglas i elev- och studerandevården och elevhälsotjänsterna. När lagstiftningen ändrar tvingas vi att se över verksamhetssätten och arbetet som helhet.

Även stödbehovet bland barn och unga lever hela tiden och förändringarna återspeglas omedelbart i elev- och studerandevården samt i elevhälsotjänsterna. De ökade problemen i de ungas psykiska hälsa, särskilt ångest, koncentrationssvårigheter och frånvaro, syns i skolorna och läroanstalterna.

I detta kapitel granskas användningen av elevhälsotjänster och verksamhetsförutsättningarna, särskilt under perioden 2019–2025. Granskningsperioden omfattar bland annat coronaepidemin, social- och hälsovårdsreformen och terapigarantin för barn och unga träder ikraft under perioden. Barnens och ungdomarnas egna erfarenheter av tillgången till tjänster, hälsoundersökningar och till hjälp granskas utifrån resultaten från enkäten Hälsa i skolan 2025.

Elev- och studerandevården är en omfattande helhet – inte enbart tjänster

Enligt lagen om elev- och studerandevård är elev- och studerandevård arbete som utförs i skolor och läroanstalter och som främjar de studerandes hälsa, välbefinnande, lärande och delaktighet samt förebygger uppkomsten av problem. Dessutom främjar elev- och studerandevården välbefinnandet i hela skol- eller läroanstaltsgemenskapen och -miljön samt samarbetet med vårdnadshavarna.

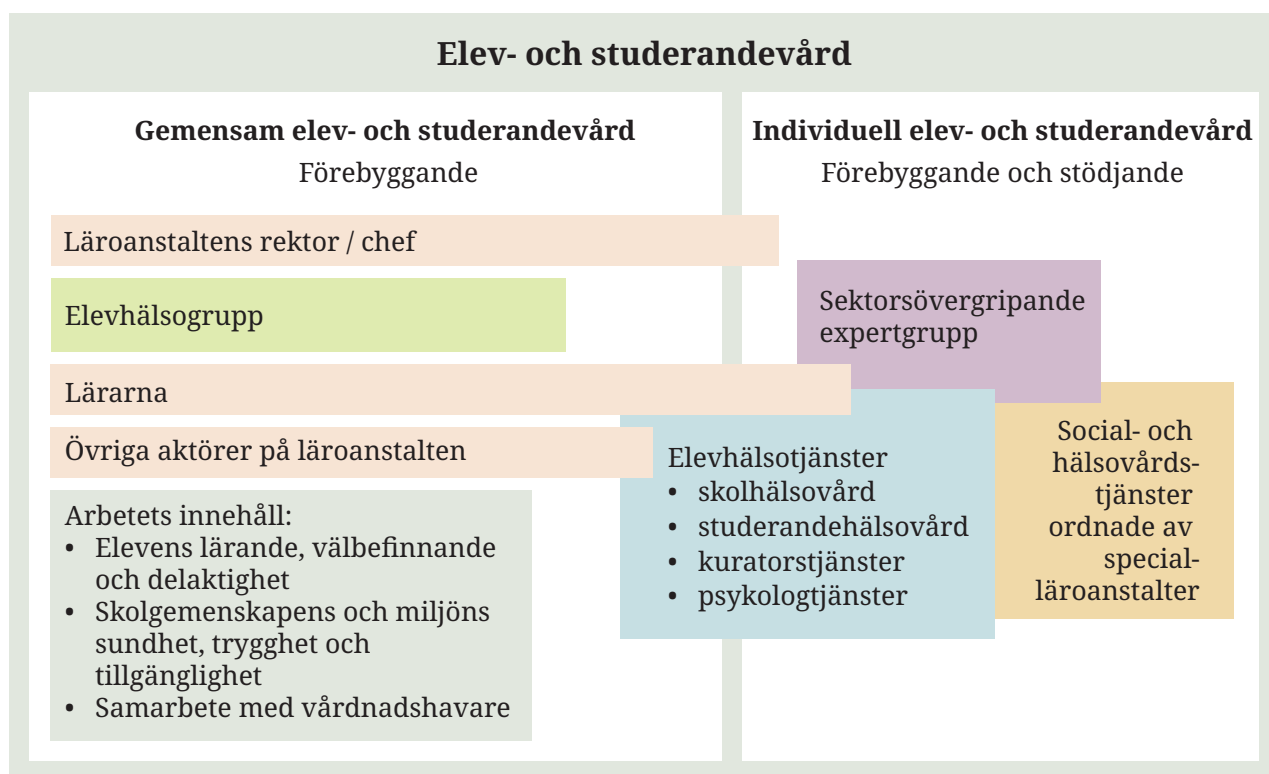
¹ Lagen om elev- och studerandevård 1287/2013; hälso- och sjukvårdslagen 1326/2010

Elev- och studerandevården omfattar barn i förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen samt studerande på andra stadiet.

Administrativt indelas elev- och studerandevårdsarbetet i två delar. Undervisnings- eller utbildningsanordnaren ansvarar för det gemensamma arbetet och för en verksamhetskultur som stöder välbefinnandet samt för strukturerna för den lokala helheten inom elev- och studerandevården, till exempel elev- och studerandevårdsgruppens verksamhet. Det gemensamma arbetet görs i första hand av lärarna, men också av alla andra som arbetar i skolor och läroanstalter.²

Den studerande har också rätt till förebyggande och stödjande elevhälsotjänster som tillhandahålls av yrkespersoner inom hälso- och socialvården, det vill säga individuell elev- och studerandevård. Målet med elevhälsotjänsterna är att vara tillgängliga bastjänster som är lätta att nå för alla elever samt studerande på andra stadiet. Tjänsterna är frivilliga, avgiftsfria och konfidentiella och det finns tidsfrister för att få tillgång till dem. Det välfärdsområde inom vars region läroanstalten är belägen ansvarar för att ordna elevhälsotjänster samt kurators- och psykologtjänster.³

Inom elev- och studerandevården samarbetar yrkespersoner intensivt och sektorsövergripande inom läroanstalten och vid behov även externt med andra tjänster. Genom samarbete, t.ex. konsultationer och en sektorsövergripande expertgrupp, kan läraren vara med och planera och genomföra den individuella elev- och studerandevården för sin elev. På motsvarande sätt deltar yrkespersoner inom elevhälsotjänsterna i planeringen och genomförandet av arbetet med läroanstaltens gemensamma elev- och studerandevård.⁴ (Figur 1)

Figur 1. Elev- och studerandevården som helhet är indelad i gemensamt och individuellt arbete. (Källa: THL, 2025.)

² Lagen om elev- och studerandevård 1287/2013

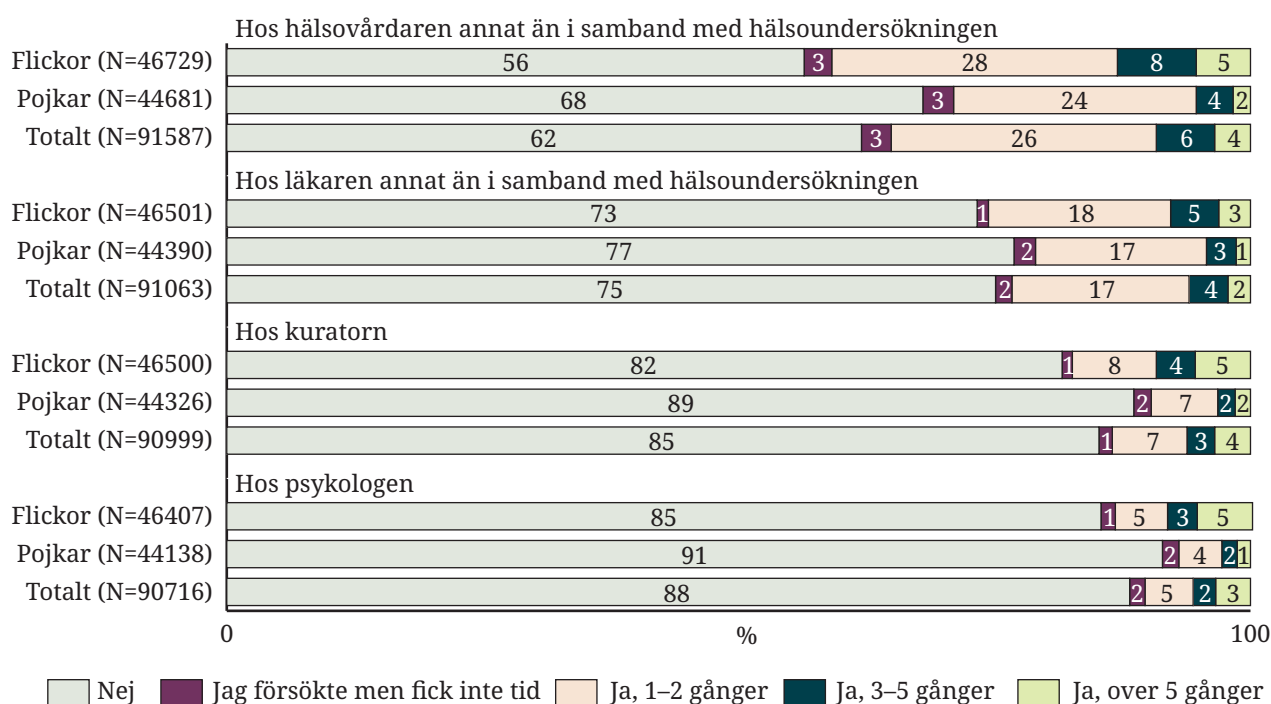
³ Ibid.; hälso- och sjukvårdslagen 1326/2010

⁴ Lagen om elev- och studerandevård 1287/2013

Elevhälsotjänsterna används mycket

Målet är att elevhälsotjänsterna och deras personal ska vara bekanta för de studerande och lättillgängliga. Detta har man åtminstone i viss mån lyckats med, eftersom barn och unga använder elevhälsotjänsterna mycket.

Enligt resultaten från enkäten Hälsa i skolan 2025 hade drygt en tredjedel (36 %) av eleverna i årskurs 8 och 9 besökt hälsovårdaren och nästan en fjärdedel (23 %) hade besökt läkaren under läsåret, annat än i samband med hälsoundersökningen. 14 procent av eleverna hade besökt kuratorn och 10 procent av eleverna hade varit hos psykologen.⁵ (Figur 2)

Figur 2. Besök av elever i årskurs 8 och 9 inom den grundläggande utbildningen hos elevhälsotjänsterna under läsåret i andelar (%) av flickorna och pojkarna (Källa: Hietanen-Peltola m.fl., 2025a).

Flickor använder tjänsterna mer än pojkar, men andelen pojkar som har besökt elevhälsotjänsterna har ökat inom alla elevhälsotjänster mellan 2023 och 2025, mest hos hälsovårdaren⁶. Både antalet besök och användningen av flera elevhälsotjänster under läsåret har småningom ökat⁷. Detta vittnar om ett mer långsiktigt arbete för att stödja eleven, men eventuellt också om allt svårare problem. Det är känt att i synnerhet elever i årskurs 8 och 9 som placerats utom hemmet, men också elever som hör till könsminoriteter och sexuella minoriteter, besöker oftare än andra elevhälsotjänsterna⁸.

⁵ Hietanen-Peltola ym., 2025a

⁶ Ibid.

⁷ Hietanen-Peltola m.fl., 2023a

⁸ Helenius m.fl., 2022

Sammanlagt hälften (49 %) av eleverna i årskurs 8 och 9 hade under läsåret 2024–2025 besökt minst en elevhälsotjänst, annat än i samband med en hälsoundersökning. Andelen var densamma 2019, men tre procentenheter mindre under coronaåret 2021 och fortfarande fyra procentenheter mindre 2023⁹.

Hälsoundersökningarna genomförs bristfälligt och skillnaderna mellan välfärdsområdena är stora. Till exempel läsåret 2023–2024 var täckningen för den omfattande hälsoundersökningen i årskurs fem endast 53 procent av åldersgruppen i hela landet; täckningen per välfärdsområde varierade mellan 14 och 86 procent¹⁰. Det skulle emellertid uttryckligen vara möjligt att vid hälsoundersökningarna tidigt identifiera behoven av undersökningar, uppföljning och stöd och inleda nödvändiga tilläggsutredningar, nödvändig vård och behövligt stöd i rätt tid. Nu erbjuds inte alla barn och unga denna möjlighet på ett heltäckande sätt. Dessutom har elever, studerande och familjer som blivit utan hälsoundersökning inte fått en möjlighet att diskutera sina hälsovanor, skolupplevelser, sin livssituation och sina bekymmer med en yrkesperson inom hälso- och sjukvården. Deras fysiska och psykiska hälsa har inte främjats, deras resurser har inte stärkts och de har inte fått stöd för sitt föräldraskap.

Barns och ungas erfarenheter av elevhälsotjänsterna

Enligt enkäten Hälsa i skolan 2025 hade största delen av eleverna i årskurs 4 och 5 upplevt att växelverkan under den senaste hälsoundersökningen inom skolhälsovården hade varit bra: man hade talat om saker som var viktiga för dem, lyssnat på deras åsikter och också diskuterat frågor som gällde familjen. Pojkarna hade oftare än flickorna upplevt att det var tryggt att berätta om sina angelägenheter.¹¹ (Figur 3)

Drygt hälften av flickorna i årskurs 8 och 9 (55 %) och en femtedel av pojkarna (22 %) uppgav i enkäten Hälsa i skolan 2025 att de varit oroliga för sin sinnesstämning under de senaste 12 månaderna. De tillfrågades om hurdan hjälp de fått med sin sinnesstämning från olika håll. Cirka hälften (flickor 48 %, pojkar 59 %) uppgav att de inte hade behövt hjälp av elevhälsotjänsterna. Cirka en tredjedel (flickor 32 %, pojkar 28 %) av dem som var oroliga för sin sinnesstämning hade fått hjälp med den (mycket eller i viss mån) av elevhälsotjänsterna. 20 procent av flickorna och 14 procent av pojkarna upplevde att de inte hade fått hjälp med sin sinnesstämning av elevhälsotjänsterna, trots att de skulle ha behövt det. De som hade berättat för någon om sin oro med anledning av sin sinnesstämning hade fått mer hjälp av elevhälsotjänsterna än de elever som inte hade berättat om sin oro för någon.¹²

Andelen personer som oroat sig för sin sinnesstämning, men inte fått hjälp av elevhälsotjänsterna, är betydande. Resultaten visar emellertid inte om den unga har försökt söka hjälp för sin sinnesstämning från elevhälsotjänsterna eller tagit upp behovet av stöd i samband med en hälsoundersökning eller om det är fråga om den ungas egen bedömning, kanske till och med i efterhand, av att

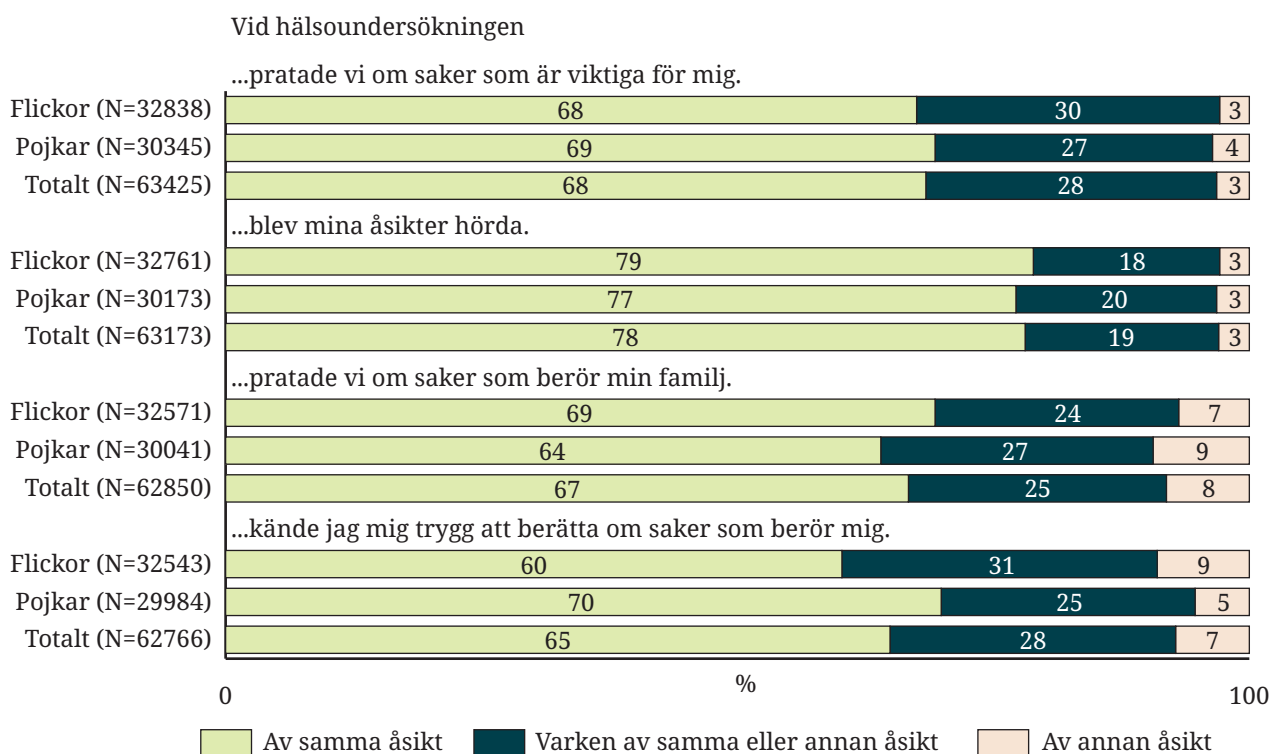
9 Hietanen-Peltola m.fl., 2025a

10 THL, 2024

11 Hietanen-Peltola m.fl., 2025a

12 Ibid.

hen hade kunnat ha nytta av elevhälsotjänsternas hjälp om hen hade fått den. Det är också möjligt att eleven har använt elevhälsotjänsterna och berättat om sitt hjälpbehov, men ändå upplevt att hen inte fått hjälp med sin sinnesstämning.

Figur 3. Upplevelser av växelverkan och det personliga bemötandet under hälsoundersökningen bland elever i årskurs 4 och 5 inom den grundläggande utbildningen i andelar (%) av flickor och pojkar. (Källa: Hietanen-Peltola m.fl., 2025a.)

En liten del (1 % – 3 %) av eleverna i årskurs 8 och 9 uppgav i enkäten Hälsa i skolan att de hade försökt få tillgång till någon elevhälsotjänst, men att de inte hade lyckats med det (Figur 2). Andelen har hållits på samma nivå under olika år som enkäten har gjorts. År 2025 förekom det tydliga variationer mellan välfärdsområdena i andelen personer som inte fått tillgång till tjänsterna endast bland dem som utan att lyckas försökt anlita hälsovårdare: i hela landet var andelen 2,9 procent av respondenterna, variationen per välfärdsområde var 0,9–4,7 procent. Även om andelarna är små innebär resultatet i en stor grupp av respondenter att ett betydande antal elever blir utan den tjänst de söker.¹³

Av resultaten går det inte att dra slutsatser om orsakerna till varför någon inte har tillgång till en tjänst, men sannolikt finns det flera olika orsaker. Formuleringen av frågan och resultatet ger inte information om hur eleven har försökt få tillgång till tjänsterna: har hen försökt komma överens om en mottagningstid eller har hen försökt knacka på dörren. Det är till exempel möjligt att den anställda inte har varit anträffbar i skolan eller att hen har varit upptagen precis då när eleven har försökt få kontakt med den anställda och eleven har inte senare återkommit till saken. Våren 2024 uppgav 25 procent av hälsovårdarna som arbetar inom den grundläggande utbildningen och/eller

¹³ Ibid.

på andra stadiet att de kan erbjuda en icke-brådslande mottagningstid samma eller följande dag, 58 procent inom en vecka, 12 procent inom två veckor, 3 procent inom tre veckor och 1 procent inom en månad.¹⁴ Alla hälsovårdare kunde alltså erbjuda en mottagningstid, även om det för en del tog längre tid. Det skulle därför vara viktigt att få närmare information direkt av eleverna och de studerande om hindren för att få tillgång till tjänsterna.

Verksamhetsförutsättningarna för elevhälsotjänsterna måste förbättras

Av de olika verksamhetsförutsättningarna för elevhälsotjänsterna granskas här tillgången till tjänsterna i skolan eller läroanstalten, personalresurserna och arbetsutrymmena.

Alla elevhälsotjänster är inte tillgängliga i alla skolor

Enligt lagen om elev- och studerandevård (9 §) och hälso- och sjukvårdslagen (15a §) ska elevhälsotjänsterna inom den grundläggande utbildningen vara tillgängliga i skolan eller i skolans omedelbara närhet. På andra stadiet kan en del av tjänsterna tillhandahållas vid ett centraliserat serviceställe.

Även om lagstiftningen förpliktar välfärdsområdena att ordna elevhälsotjänster för alla elever och studerande på andra stadiet, meddelar en del skolor, gymnasier och verksamhetsställen inom yrkesutbildningen att tjänsterna inte är tillgängliga eller att det inte finns information om tillgången till dem¹⁵.

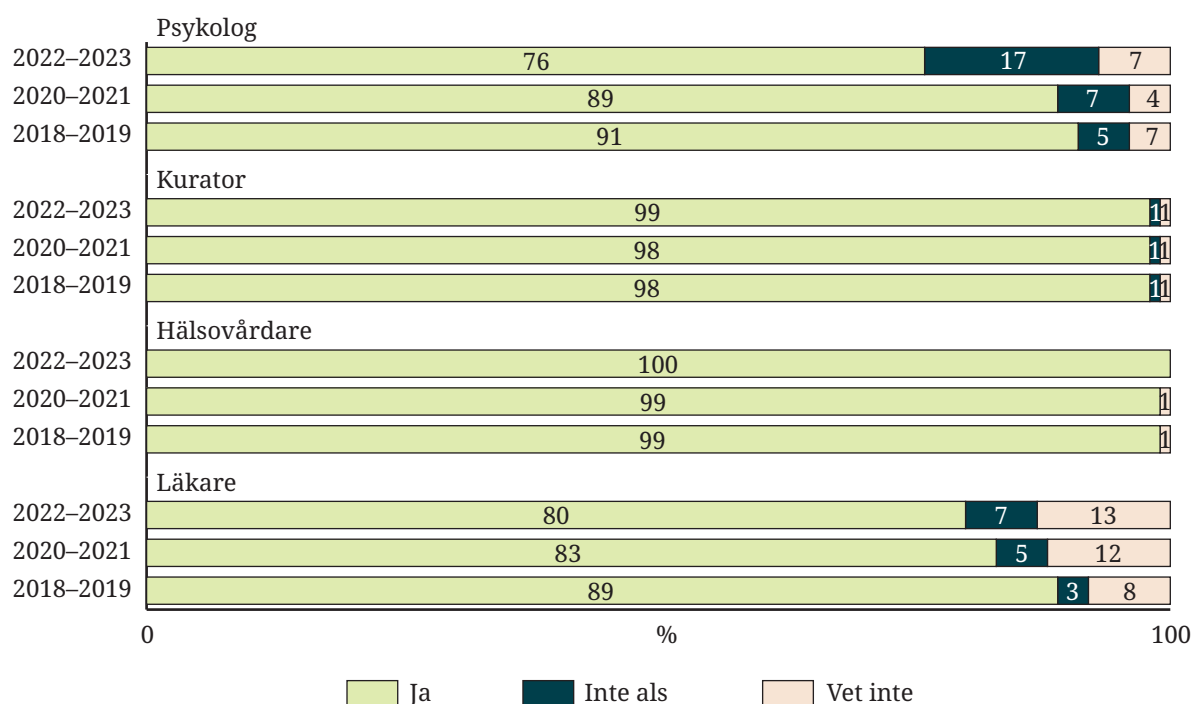
Under läsåret 2022–2023 var tillgången till kurators- och hälsovårdartjänster heltäckande i skolorna inom den grundläggande utbildningen. Däremot uppgav en fjärdedel (24 %) av skolorna inom grundläggande utbildningen att psykologtjänster saknades och en femtedel (20 %) att läkartjänster saknades eller så fanns det inte information om dem. Bristerna i fråga om dessa tjänster har ökat efter läsåret 2018–2019.¹⁶ (Figur 4)

---

14 Hietanen-Peltola m.fl., 2025b

15 THL, 2025; Wiss m.fl., 2024a; 2025

16 Wiss m.fl., 2024a

Figur 4. Tillgängliga elevhälsotjänster i skolorna mellan läsåren 2018–2019 och 2022–2023, skolornas procentandelar. (Källa: Wiss m.fl., 2024a.)

Personalresurserna har småningom förbättrats, men är ändå delvis bristfälliga

På lång sikt har personalresurserna inom elevhälsotjänsterna småningom förbättrats. På nationell nivå ligger hälsovårdar- och kuratorsresurserna på den nivå som rekommendationerna¹⁷ och lagstiftningen¹⁸ förutsätter. Resurserna är ändå inte regionalt sett jämnt fördelade, utan i vissa välfärdsområden finns det för få hälsovårdare och kuratorer i förhållande till antalet elever och studerande, medan personalresurserna inom andra områden överskrider de uppställda målen.¹⁹

Det råder brist på psykologer och i synnerhet läkare inom elev- och studerandevården. Läkarresurserna har under hela uppföljningstiden varit klart mindre än rekommendationerna. Psykologresurserna har på lång sikt småningom ökat, men den lagstadgade dimensioneringen som trädde i kraft i augusti 2023²⁰ har inte uppnåtts på nationell nivå. Från och med 2021 har både läkar- och psykologresurserna försvagats.²¹ (Figur 5)

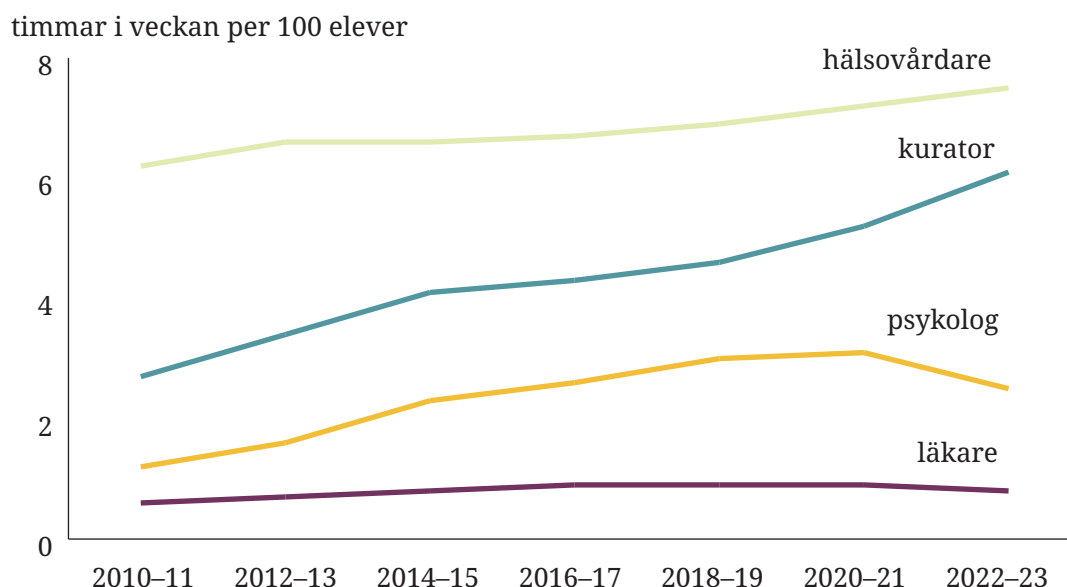
¹⁷ Hietanen-Peltola m.fl., 2023b

¹⁸ Lagen om elev- och studerandevård 1287/2013, 9a §

¹⁹ Wiss m.fl., 2024b

²⁰ Lagen om elev- och studerandevård 1287/2013, 9a §

²¹ Ståhl m.fl., 2025

Figur 5. Arbetsinsatsen av yrkespersonerna inom elevhälsotjänsterna inom den grundläggande utbildningen, timmar i veckan per hundra elever, 2011–2024. (Källa: Ståhl m.fl., 2025.)

Bristfälliga arbetsutrymmen försvårar arbetet

Utbildningsanordnaren ska erbjuda ändamålsenliga arbetsutrymmen för elevhälsotjänsterna²². Det finns emellertid brister i yrkespersonernas arbetsutrymmen i skolorna och läroanstalterna som försvårar klientarbetet och till exempel samarbetet med andra elevhälsotjänster²³.

De flesta yrkespersoner inom elevhälsotjänsterna har fått ett arbetsutrymme i de skolor och läroanstalter där de arbetar. Arbetsutrymmet är ändå inte alltid det samma. Utrymmet är inte heller alltid tillgängligt vid behov och lämpligt för arbetsuppgifterna. Kuratorerna och psykologerna meddelar oftare om brister i arbetsutrymmena än hälsovårdarna och läkarna²⁴.

Enligt uppgifter som skolorna inom den grundläggande utbildningen själva meddelat kan cirka hälften av skolorna inte samtidigt erbjuda arbetsutrymmen till flera yrkespersoner inom elevhälsotjänsterna.²⁵ Detta försämrar möjligheterna för ett samarbete mellan de olika tjänsterna i elevens ärende.

²² Hälso- och sjukvårdslagen 1326/2010, 15a §

²³ THL, 2023

²⁴ Hietanen-Peltola m.fl., 2024

²⁵ THL, 2023

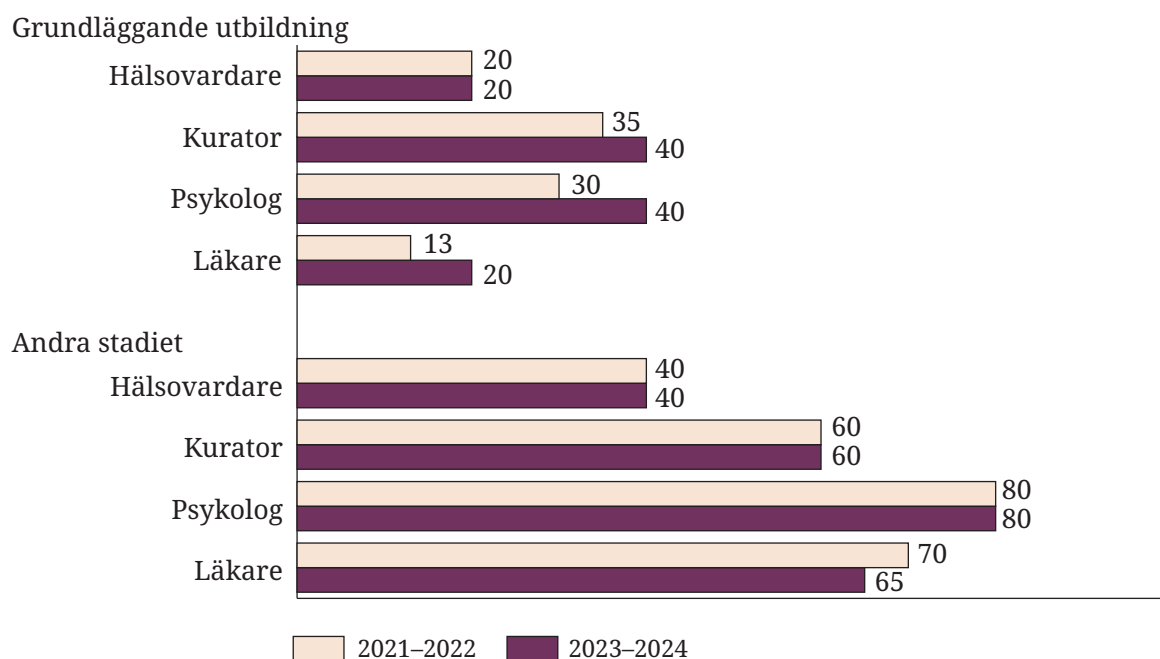
En viktig första linjens mentalvårdstjänst för barn och unga

Elevhälsotjänsterna är en viktig del av mentalvårdstjänsterna på basnivå för barn och unga. Det är lätt för elever och studerande att själva söka sig till tjänsterna och dessutom styr vårdnadshavarna, lärarna och andra yrkespersoner vid läroanstalten eleverna till tjänsterna.

Risker för det psykiska välbefinnandet, psykiska symptom och psykiska störningar samt behov av stöd och vård identifieras allmänt i skol- och studerandehälsovårdens hälsoundersökningar samt på alla mottagningar inom elevhälsotjänsterna. Att utreda psykiska problem och planera och erbjuda stöd, vid behov inom ett sektorsövergripande samarbete, är vardag för yrkespersonerna inom elevhälsotjänsterna.

En stor del av arbetstiden används för psykiska problem

Yrkespersonerna inom elevhälsotjänsterna använder en betydande del av sin klientarbetstid på elevernas och studerandenas psykiska problem och samarbetet i anslutning till dem. Under läsåret 2023–2024 varierade andelarna arbetstid som användes för psykiska problem beroende på yrkesgrupp mellan 20 och 40 procent inom den grundläggande utbildningen och 40–80 procent på andra stadiet. Särskilt inom den grundläggande utbildningen har andelen arbetstid som användes för psykiska problem ökat under de senaste åren.²⁶ (Figur 6)

Figur 6. Andelen klientarbetstid som använts för mentalvårdsarbete per yrkesgrupp (%) enligt utbildningsnivå läsåren 2021–2022 och 2023–2024. (Källa: Hietanen-Peltola m.fl., 2024.)

Yrkespersonerna upplever att de kan hjälpa och metodutbildningarna ökar kompetensen

Yrkespersonerna inom elevhälsotjänsterna upplever att de kan hjälpa en studerande som känner sig deprimerad och har ångest. Största delen av psykologerna (83 %) samt cirka hälften av kuratorerna (54 %), läkarna (54 %) och hälsovårdarna (51 %) upplevde att deras möjlighet att hjälpa var bra eller ganska bra vid depression. Vid ångest var möjligheterna att hjälpa lika goda, men vid problem med ätandet, beteendeproblem och neuropsykiatriska svårigheter upplevdes möjligheterna att hjälpa som något sämre.²⁷

Yrkespersonerna inom elevhälsotjänsterna har omfattande utbildning i användningen av vårdinterventioner för olika psykiska problem. Till exempel hade knappt hälften av kuratorerna (43 %), en betydande del av hälsovårdarna (33 %) och psykologerna (26 %) samt en liten del av läkarna (2 %) före våren 2024 genomgått metodutbildning i interpersonell handledning (IPC) för behandling av depression. Metodutbildningen ökade tydligt yrkespersonernas upplevelse av sina egna möjligheter att hjälpa.²⁸

Koncentrationssvårigheter är ett enormt nytt arbetsområde för elevhälsotjänsterna

Allt fler elever och studerande upplever att det är svårt att koncentrera sig och behovet av utredning, uppföljning och handledning i samband med detta är stort. Arbetsuppgifter när det gäller uppmärksamhetsstörningar är sålunda mycket vanliga bland yrkespersonerna inom hälso- och sjukvård som arbetar inom elev- och studerandevården. Genomförandet och poängsättningen av olika symptomenkäter ingår allmänt i hälsovårdarnas, psykologernas och läkarnas arbetsuppgifter. Av de läkare som arbetar inom elevhälsotjänsterna uppger 70 procent att det ingår i arbetsbeskrivningen att ställa ADHD-diagnos. 76 procent uppger att påbörjande av medicinering och 90 uppger procent att uppföljning av medicinering ingår i arbetsbeskrivningen. Uppföljning av läkemedelsbehandlingen av ADHD ingår i nästan alla (97 %) hälsovårdares uppgifter.²⁹

Yrkespersonerna använder upp till en femtedel av sin klientarbetstid för arbete med anknytning till uppmärksamhetsstörningar. De regionala skillnaderna är stora och varierar från 10 procent i Kymmenedalen, Lappland och Norra Österbotten till 30 procent i Norra Karelen.³⁰ i Norra Karelen är också andelen barn och unga som använder ADHD-läkemedel den största nationellt sett.³¹ Lokalt överenskomna vårdvägar syns i tidsanvändningen. I en del av välfärdsområdena har undersökningarna och diagnostiken helt eller delvis centraliserats, i en del har uppgiften helt decentraliserats till elevhälsotjänsterna i skolor och läroanstalter.

Det är alltid nödvändigt att beakta vardagen i skolan och läroanstalten när man utreder koncentrationssvårigheter. Dessutom är det viktigt att yrkespersoner inom elevhälsotjänsterna är med och

---

27 Ibid.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Ibid.

31 Vuori m.fl., 2024

handleder eleverna, studerandena och familjerna i fråga om levnadsvanor som stöder koncentrationen och inleder nödvändiga fortsatta utredningar. Överföringen av hela ADHD-diagnostiken och -vården till elevhälsotjänsterna är emellertid en stor förändring i arbetsfördelningen mellan olika tjänster och aktörer inom hälso- och sjukvården. Hälso- och sjukvårdslagen förpliktar att endast studerandehälsovården inom elevhälsotjänsterna sköter sjukvårdsuppgifter.³² Även de nationella rekommendationerna om skolhälsovårdens resurser och lagstiftningen om psykologresurser har beräknats utifrån behoven av förebyggande och tidigt stöd.³³

Coronapandemin återspeglas fortfarande i arbetet inom elevhälsotjänsterna

Coronapandemin påverkade starkt skolorna, läroanstalterna och även elevhälsotjänsterna, precis som de andra social- och hälsovårdstjänsterna. Man övergick till distansundervisning och även många elevhälsotjänster tillhandahölls endast som distanstjänster. Till en början minskade användningen av alla social- och hälsovårdstjänster kraftigt, även om stödbehoven ökade.³⁴

Personalen inom skol- och studerandehälsovården överfördes till de uppgifter som coronapandemin krävde och genomförandet av hälsoundersökningarna försämrades och upphörde till och med för en tid.³⁵ Efter pandemin har hälsoundersökningarnas täckning permanent förblivit på en sämre nivå. Antalet besök på plats inom skolhälsovården var 2023 cirka 1 260 000, vilket är 260 000 besök färre än 2019. Även andra besök inom skol- och studerandehälsovården än hälsoundersökningarna minskade under coronatiden men har småningom återgått till samma nivå som tidigare³⁶.

Distanstjänsterna under coronatiden var en början på att distanstjänsterna inom elevhälsotjänsterna blev mer permanenta. I synnerhet för studerande vid läroanstalter på andra stadiet har distanstjänsterna ökat tillgängligheten till tjänsterna, till exempel under arbetspraktikperioder. Man vet att barn och unga i första hand önskar fysiska tjänster och ofta uttryckligen i skolan och läroanstalten³⁷, så de distanstjänster som erbjuds i nuvarande omfattning kan inte motiveras enbart med klientorientering. I vissa områden har bristen på psykologer lett till att psykologtjänster elev- och studerandevården endast erbjuds som distanstjänster, även inom den grundläggande utbildningen. Regionförvaltningsverket har fäst uppmärksamhet vid det rikliga utbudet av distanstjänster inom elev- och studerandevårdens psykologtjänster³⁸.

---

32 Hälso- och sjukvårdslagen 1326/2010, 17 §

33 Hietanen-Peltola m.fl., 2023b; lagen om elev- och studerandevård 1287/2013

34 Lammi-Taskula m.fl., 2020

35 Hietanen-Peltola m.fl., 2020

36 Hietanen-Peltola m.fl., 2025a; THL 2024

37 RP 131/2024

38 RFV 2024

Social- och hälsovårdsreformen ändrade sättet att ordna social- och hälsovård – inte tjänsterna eller arbetet i sig

Före social- och hälsovårdsreformen fanns det stora regionala skillnader i tillgången till elevhälso-tjänster bland annat på grund av skillnader i personalresurserna. Dessutom varierade elevhälso-tjänsternas roll och ställning som en del av social- och hälsovårdens servicekedjor mellan olika områden.³⁹

Före 2023 hade elev- och studerandevårdens kurators- och psykologtjänster ordnats i en del kom-muner inom undervisningsväsendet och i en del inom social- och hälsovården. Elev- och stude-randevården har alltid varit en del av den lokala primärvården. Kuratorer och psykologer som arbetade inom undervisningsväsendet hade delvis svårt att genomföra arbets- och dokumenta-tionspraxis i enlighet med social- och hälsovårdslagstiftningen och det förekom stora variationer i yrkespersonernas uppgiftsbeskrivningar. Även det yrkesmässiga stödet och säkerställandet av kompetensen varierade. Det heterogena sättet att ordna elevhälsotjänsterna försvårade den na-tionella styrningen av tjänsterna, överenskommelsen om gemensamma verksamhetsmodeller och utvecklingsarbetet.⁴⁰

I social- och hälsovårdsreformen överfördes ansvaret för att ordna alla elevhälsotjänster till väl-färdsområdena. Som samarbetsstrukturer mellan utbildningsanordnarna och välfärdsområdena bildades en regional samarbetsgrupp för elev- och studerandevården och en regional plan för elev- och studerandevården utarbetades. I reformen överfördes ett stort antal kuratorer och psykologer, som tidigare arbetat inom kommunernas undervisningsväsende, till välfärdsområdets social- och hälsovårdsorganisation.

När vi granskar den uppföljningsinformation som hittills samlats in verkar arbetet inom servicen ha fortsatt på samma sätt som före reformen. Inte heller de på förhand uppmålade hotbilderna i anslutning till ändringen av sättet att ordna elev- och studerandevården har förverkligats; elev-hälsotjänsterna tillhandahålls fortfarande i huvudsak i skolor och läroanstalter, samarbetet med undervisningspersonalen har fortsatt att vara intensivt och yrkespersonerna inom elevhälsotjän-sterna utför lika mycket gemensamt arbete som tidigare⁴¹. Även inom elevhälsotjänsterna har uträt-tandet av ärenden fortsatt som tidigare, andelen som besökt tjänsterna är på nationell nivå lika stor som tidigare eller till och med något större än tidigare⁴².

Det är ännu för tidigt att bedöma om man har uppnått alla önskade fördelar med reformen. Kuratorernas och psykologernas dokumentationspraxis samt verksamheten enligt social- och hälsovårdslagstiftningen har stärkts med hjälp av nationell och regional styrning⁴³. Det är möjligt att först senare utvärdera elevhälsotjänsternas enhetliga innehåll och kvalitet samt det förväntade intensifierade samarbetet med andra social- och hälsovårdstjänster. Det finns fortfarande regiona-la skillnader i tjänsternas tillgänglighet och användning, liksom i personalresurserna, både mellan välfärdsområdena och inom välfärdsområdena⁴⁴.

39 Hietanen-Peltola m.fl., 2022a, 2022b

40 RP 19/2022; RP 241/2020

41 Hietanen-Peltola m.fl., 2025a; 2024; THL 2023

42 Hietanen-Peltola m.fl., 2025a

43 Hietanen-Peltola m.fl., 2024

44 Hietanen-Peltola m.fl., 2025a; 2025b; 2024; Papinaho-Rajala m.fl., 2024; Wiss m.fl., 2024

Sammanfattning av situationen 2025

Elevhälsotjänsterna är viktiga första linjens tjänster för barn och unga och tillhandahålls i deras uppväxtmiljö i vardagen. Barn och unga använder elevhälsotjänsterna mycket. Ungefär hälften av dem har besökt någon elevhälsotjänst under läsåret annat än i samband en hälsoundersökning. Användningen av tjänsterna minskade under coronatiden, men har småningom återgått till nivån före epidemin 2019, delvis till och med ökat. Andelen personer som uträttat ärenden hos kurators-tjänsterna har småningom ökat, samtidigt som den lagstadgade dimensioneringen av kuratorer har förverkligats. Under coronatiden genomfördes hälsoundersökningar i mindre omfattning och detta förblev därefter kvar på en mer permanent nivå. Detta syns också som en tydlig minskning i det årliga antalet besök hos skolhälsovården. Personalresurserna inom elevhälsotjänsterna har förbättrats på lång sikt, men det råder fortfarande brist på i synnerhet läkare och psykologer.

Tillgången till elevhälsotjänster kan i huvudsak anses vara god, men de regionala skillnaderna är stora. Resurserna för elevhälsotjänster och prioriteringen av det förebyggande arbetet varierar. Efter social- och hälsovårdsreformen har de tidigare skillnaderna mellan kommunerna i stället blivit skillnader mellan välfärdsområdena. Dessutom vet man att det finns regionala skillnader i tillgången till tjänster även inom välfärdsområdena. Jämlikheten som eftersträvas i tillgången till elevhälsotjänster förverkligas fortfarande inte.

Även om största delen av eleverna anser att hälsoundersökningarna är individuella och interaktiva och att de har fått tillgång till tjänster samt vid behov fått hjälp med sin sinnesstämning från elevhälsotjänsterna, framträder också utvecklingsobjekt. Det nuvarande kunskapsunderlaget

berättar inte varför en del av eleverna inte har fått tillgång till tjänsten, trots att yrkespersonerna samtidigt meddelar att de alltid kan ge en tid till mottagningen. Varför möts inte efterfrågan och utbud? Det förblir också oklart varför eleverna inte upplever att det är tryggt att berätta om sina angelägenheter under hälsoundersökningen och hur yrkespersonerna borde ändra sin verksamhet för att öka känslan av trygghet. För att lösa dessa frågor behövs en dialog mellan dem som arbetar inom dessa tjänsteformer och eleverna.

De ökade psykiska symptomen bland barn och unga, som hade börjat öka redan tidigare men förvärrades under coronatiden, utgör en stor utmaning för elevhälsotjänsterna. Mentalvårdstjänsterna på basnivå för barn och unga är bristfälliga och tjänsterna inom den specialiserade sjukvården är överbelastade, så elevhälsotjänsterna förväntas i stor utsträckning diagnostisera och behandla psykiska störningar hos skolelever och studerande. Med tanke på att elevhälsotjänsterna ska vara lättillgängliga är utvecklingstrenden klientorienterad, men detta medför många frågor som måste lösas och som man hittills inte har fäst tillräcklig uppmärksamhet vid. Förändringen är också mycket snabb och delvis okontrollerbar. Elevhälsotjänsterna anvisas nya uppgifter inom välfärdsområdet, som till exempel diagnostisering och behandling av uppmärksamhetsstörningar, genom att lägga en ny uppgift till allt tidigare arbete. I ändringarna beaktas inte i tillräcklig utsträckning servicens lagstadgade arbetsuppgifter, de resurser som behövs för det nya arbetet och säkerställandet av tillräcklig kompetens. I THL:s nätverksarbete har yrkespersoner inom elevhälsotjänsterna uttryckt sin oro över att den stora arbetsmängden i anslutning till ADHD-diagnostik och -vård försämrar möjligheten att utföra förebyggande arbete, till exempel hälsoundersökningar och gemensam elev- och studerandevård.

Terapigarantin för barn och unga trädde i kraft i början av maj 2025 och den förverkligas bland annat inom elevhälsotjänsterna. En del av vårdinterventionerna för psykiska problem passar bra att genomföras inom elevhälsotjänsterna, där elever och studerande som behöver stöd redan tidigare har fått stöd under upprepade besök hos tjänsteproducenten. Metoderna skapar en struktur för mötena och visar en tidpunkt i serviceprocessen där tillräckligheten av stödet och behovet av andra eventuella stöd- eller vårdformer ska bedömas. Bristen på psykologer och läkare inom elevhälsotjänsterna försvårar emellertid på många områden att stöd- och vårdprocesserna framskrider rationellt och i rätt tid. Även oklarheter i kuratorernas möjligheter att använda olika interventionsmetoder försvårar genomförandet av terapigarantin. De första erfarenheterna av genomförandet av terapigarantin inom elevhälsotjänsterna samlas in under läsåret 2025–2026.

Servicesystemet för barn och unga måste utvecklas som en helhet

Elevhälsotjänsternas uppgifter och arbetsfördelning i relation till andra social- och hälsovårdstjänster borde förtydligas. Nu håller det ökade behovet av stöd för elevers och studerandes psykiska hälsa småningom på att förändra hela arbetsbilden inom elevhälsotjänsterna. Situationen försvåras av brister och oklarheter i arbetsfördelningen mellan mentalvårdstjänsterna på basnivå och mentalvårdstjänsterna på specialnivå för barn och unga. Det finns allt mindre tid för förebyggande arbete inom elevhälsotjänsterna och de tids- och personalresurser som reserverats för detta ifrågasätts upprepade gånger på olika håll. Det är ändå genom förebyggande arbete, till exempel

via individuell hälsorådgivning som genomförs vid hälsoundersökningar och individuellt skräddarsytt tidigt stöd inom elevhälsotjänsterna, som man kan främja goda hälsovanor, fungerande människorelationer, smidigt lärande och smidiga studier samt hantering av vardagen, som bland annat är viktiga bakgrundsfaktorer för det psykiska välbefinnandet.

En del av interventionsmetoderna för behandling och stöd av lindriga psykiska problem lämpar sig väl att användas inom elevhälsotjänsterna, där man även i övrigt regelbundet träffar eleven eller den studerande flera gånger i en situation som väcker oro. Användningen av metoderna kräver inte att man ställer en diagnos, utan man kan börja använda dem redan vid lindriga symptom. Användningen och ett ändamålsenligt genomförande av interventionsmetoderna behöver däremot kontinuerligt underhållsstöd, tillräckliga resurser och chefernas engagemang som stöd. Uttalanden från fältet i olika sammanhang visar att yrkespersonerna för närvarande inte alltid kan utnyttja sin metodkunskap på grund av den stora mängden andra arbetsuppgifter och brådska.

Diagnostisering av ADHD, uteslutande av andra störningar som i hög grad hör till ADHD-diagnostiken och övervägande av olika behandlingsalternativ ingår inte i elevhälsotjänsternas grundläggande uppgift, med undantag av studerandehälsovården. Numera belastar ändå detta arbete elevhälsotjänsterna så mycket att andra grundläggande uppgifter, till exempel hälsoundersökningar eller arbete i anslutning till terapigarantin, hotar att bli ogjorda.

Institutet för hälsa och välfärd har föreslagit en gemensam nationell struktur för mentalvårdstjänsterna för barn och unga⁴⁵. Enligt modellen skulle elevhälsotjänsterna stödja lindriga psykiska problem och svårare psykiska störningar samt ADHD-diagnostiken skulle koncentreras till mentalvårdsarbetsgrupper för barn och unga som fungerar på basnivå. En centraliserad service skulle säkerställa tillräcklig erfarenhet och kompetens för yrkespersonerna. Samtidigt skulle det frigöra tid för förebyggande arbete och tidigt stöd för yrkespersonerna inom elevhälsotjänsterna, till exempel för att genomföra interventioner som ingår i terapigarantin.

För närvarande har en del av välfärdsområdena redan ett system för mentalvårdstjänster för barn och unga som motsvarar den modell som THL rekommenderar eller så håller man på att utveckla ett sådant, medan mentalvårdstjänster på basnivå, inkl. ADHD-diagnostik och -vård, har helt eller delvis överförts till elevhälsotjänsterna. Barn och unga har således regionalt sett en mycket olika ställning i fråga om tillgången till mentalvårdstjänster på basnivå och förebyggande elevhälsotjänster. Det behövs lagstiftning som säkerställer enhetliga strukturella lösningar och en arbetsfördelning mellan mentalvårdstjänsterna för barn och unga i hela landet. Endast på så sätt är det möjligt att målinriktat utveckla hela kedjan av mentalvårdstjänster: förebyggande arbete, tidigt stöd, vård på basnivå samt barn- och ungdomspsykiatrisk specialiserad sjukvård. Den nationella servicestrukturen enligt den föreslagna modellen säkerställer en gradering av vården i rätt tid och främjar en jämlik tillgång till tjänster, både elevhälsotjänster och mentalvårdstjänster i hela landet.

---

45 Huikko m.fl., 2023

Källor

Helenius, J., Kivimäki, H. & Hietanen-Peltola, M. (2022). Perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaiden kokemuksia kouluarjesta: Kouluterveyskyselyn tuloksia. (Upplevelser av skolvardagen hos elever i årskurserna 8 och 9 i den grundläggande utbildningen. Resultaten av enkäten Hälsa i skolan., svensk sammanfattning). Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag 54/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-988-7>

Hietanen-Peltola, M., Vaara, S., Hakulinen, T., m.fl. (2020). Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronakeväänä 2020: Tuloksia kouluterveydenhuollon verkoston ja perhekeskusverkoston tiedonkeruista. Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag 26/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-521-6>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Laitinen, K., m.fl. (2022a). Kohti yhteistä työtä hyvinvointialueilla: Opiskeluhoitopalvelujen seuranta OPA 2022. (Mot gemensamt arbete i välfärdsområdena – Uppföljning av elevhälsotjänsterna OPA 2022.) Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 11/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-931-3>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Ervasti, E. m.fl. (2022b). Terveystarkastusten toteutuminen koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa lukuvuonna 2020–2021 – Kouluterveyskyselyn tuloksia. Institutet för hälsa och välfärd, Forskning i korthet 11/2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-830-9>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Ervasti, E., m.fl. (2023a). Opiskeluhoitopalvelujen käyttö perusopetuksessa ja toisella asteella. Resultaten av enkäten Hälsa i skolan 2023. Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag 32/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-155-9>

Hietanen-Peltola, M., Ahvalo, J. & Jahnukainen, J. (2023b) Lastenneuvolan ja kouluterveydenhuollon henkilöstömitoitussuosituksat 2023. Institutet för hälsa och välfärd, Handledning 9/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-082-8>

Hietanen-Peltola, M., Huurre, T., Jahnukainen, J., m.fl. (2024). Yhteinen työ opiskelijoiden tueksi jatkuu hyvinvointialueilla: Opiskeluhoitopalvelujen seuranta OPA 2024. (Gemensamt arbete till stöd för studerande fortsätter i välfärdsområdena – Uppföljning av elevhälsotjänsterna OPA 2024.) Institutet för hälsa och välfärd., Rapport 8/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-425-3>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen J., Huurre T., m.fl. (2025a). Opiskeluhoitopalvelujen käyttö perusopetuksessa ja toisella asteella Kouluterveyskyselyn 2025 tuloksia. Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag xx/2025 [Opublicerat manuskript].

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Huurre, T., m.fl. (2025b). Hyvinvointialuekohtaisia tuloksia opiskeluhoitopalvelujen OPA 2024 -seurannasta. Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag 27/2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-530-4>

Huikko, E., Peltola, K. & Aalto-Setälä, T. (2023). Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen: Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. (Öka effektiviteten i mentalvårdsarbetet för barn och ungdomar. Slutrapport om åtgärd 13 i den nationella barnstrategin, svenskat sammandrag). Institutet för hälsa och välfärd, Diskussionsunderlag 3/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-015-6>

Hälso- och sjukvårdslagen 1326/2010.

Institutet för hälsa och välfärd (THL) (2023). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – TEA 2023, teaviisari.fi. https://teaviisari.fi/teaviisari/content/file/493/Peruskoulujen_perustaulukot_2023

Institutet för hälsa och välfärd (THL) (2024). Hälsoundersökningar av gravida, små barn och skolbarn 2023: Fortfarande utmaningar i genomförandet av hälsoundersökningar av barn i rådgivningsålder och skolelever. Institutet för hälsa och välfärd, Statistikrapport 59/2024. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20241216103510>

Institutet för hälsa och välfärd (THL) (2025). Främjande av välbefinnande och hälsa i gymnasierna – TEA 2024. Institutet för hälsa och välfärd, Statistikrapport 25/2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025050637313>

Lagen om elev- och studerandevård 1287/2013.

Lammi-Taskula, J., Klemetti, R., Heino, T., m.fl. (2020). Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi. I verket L. Kestilä, V. Härmä & P. Rissanen (red.) Covid-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen, s. 46–55. Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 14/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-578-0>

Papinaho-Rajala, S., Kaartinen, M. & Honkakorpi, T. (2024). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisten psykologipalveluiden toteutuminen Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella. (Tillgången till psykologtjänster enligt lagen om elev- och studerandevård regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finlands område svenskspråkigt sammandrag.) Regionförvaltningsverkens publikationer 229/2024.

Regionförvaltningsverket (RFV) (2024). Missä määrin opiskeluhoollon palveluja voidaan tuottaa etäpalveluina – etätöyön soveltuvuuden pohdinta tärkeää. Meddelande från Regionförvaltningsverket i Östra Finland 1.11.2024. <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/70630207>

RP 241/2020 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om inrättande av välfärdsområden och om en reform av ordnandet av social- och hälsovården och räddningsväsendet samt till lämnande av underrättelse enligt artiklarna 12 och 13 i Europeiska stadgan om lokal självstyrelse. <https://www.finlex.fi/sv/regeringspropositioner/2020/241>

RP 19/2022 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om elev- och studerandevård och till vissa lagar som har samband med den. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2022/19?language=swe>

RP 131/2024 Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om en terapigaranti för barn och unga. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2024/131?language=swe>

Ståhl, T., Saaristo, V., Wiss, K. m.fl. (2025). Ehkäisevä ja edistävä työ sosiaali- ja terveystalpalveluissa. I verket L.-K. Tynkkynen, S. Paatela, A.-M. Aalto m.fl. (red.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta – muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina (Lägesbilder från välfärdsområdena – ändringar i servicesystemet under de första åren av social- och hälsovårdsreformen, svenskt sammandrag), s. 77–86). Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 2025/003. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-459-8>

Vuori, M., Sourander, A., Sarnola, K., m.fl. (2024). Poikien ADHD-lääkkeiden käyttö Suomessa yleistyy edelleen – alueelliset erot käytössä ovat selkeitä. Kelan tutkimusblogi 23.5.2024.

Wiss, K., Hietanen-Peltola, M., Hänninen, L., m.fl. (2024a). Främjande av välbefinnande och hälsa i grundskolorna – TEA 2023. Institutet för hälsa och välfärd, Statistikrapport 21/2024. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024051029128>

Wiss, K., Hietanen-Peltola, M., Huurre, T., m.fl. (2024b). Äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan sekä opiskeluhoitolpalvelujen henkilöstövoimavarat hyvinvointialueilla 2023. Institutet för hälsa och välfärd, Tutkimusta tiiviisti 46/2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-420-8>

Wiss, K., Jahnukainen, J., Saaristo, V., m.fl. (2025). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa 2024. Institutet för hälsa och välfärd, Tutkimuksesta tiiviisti 22/2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-512-0>

Död av förtvivlan bromsar minskningen av dödligheten bland unga

**Pekka Hakkarainen, forskningsprofessor emeritus,
Institutet för hälsa och välfärd**

De amerikanska ekonomerna Anne Case och Angus Deaton, som också har fått Nobelpriset i ekonomi, har introducerat begreppet död av förtvivlan (death of despair) i forskningslitteraturen.¹ Med begreppet död av förtvivlan avser de självmord, drogrelaterade överdoser och alkoholrelaterade dödsfall, vars ökning förklarar varför minskningen av dödligheten bland vita amerikaner i medelåldern har avstannat och börjat öka. Bakom utvecklingen ligger de sociala och ekonomiska problem som försätter människor i nöd.

Självmord och drogrelaterade dödsfall är också centrala dödsorsaker för unga personer.² Var tredje dödsfall i åldersgruppen 15–24 år var självmord i Finland 2023. Hälften av dödsfallen bland flickor i åldern 15–19 år skedde på grund av självmord. Fler drogrelaterade dödsfall bland personer under 25 år registrerades 2023 än någonsin tidigare. Var fjärde ung person i åldern 15–24 år dog det året av droger. Ingen under 15 år dog av droger, fyra självmord registrerades.

Eftersom alkoholrelaterade dödsfall främst inträffar bland den vuxna befolkningen, räknar vi i projektet Ulos epätoivosta (Young Despair, kan översättas till svenska Ut ur förtvivlan)³ våldrelaterade dödsfall som dödsfall av förtvivlan bland unga. Dessa dödsfall sker ofta i samband med drogmissbruk.⁴ Projektet Ulos epätoivosta finansieras av rådet för strategisk forskning. Figur 1 belyser utvecklingen av dödligheten bland 15–29-åringar enligt dödsorsak på 2000-talet.

Figuren visar att andelen dödsfall av förtvivlan av dödsfallen i åldersgruppen har ökat från fyrtio procent till drygt femtio procent. För drogrelaterade dödsfall höjde rekordåret 2023 andelen redan till 58 procent. Bland 15–19-åringar var andelen 59 procent och bland 20–24-åringar 63 procent. Detta vittnar om en förändring i strukturen när det gäller ungdomars dödsorsaker, vilket har lett

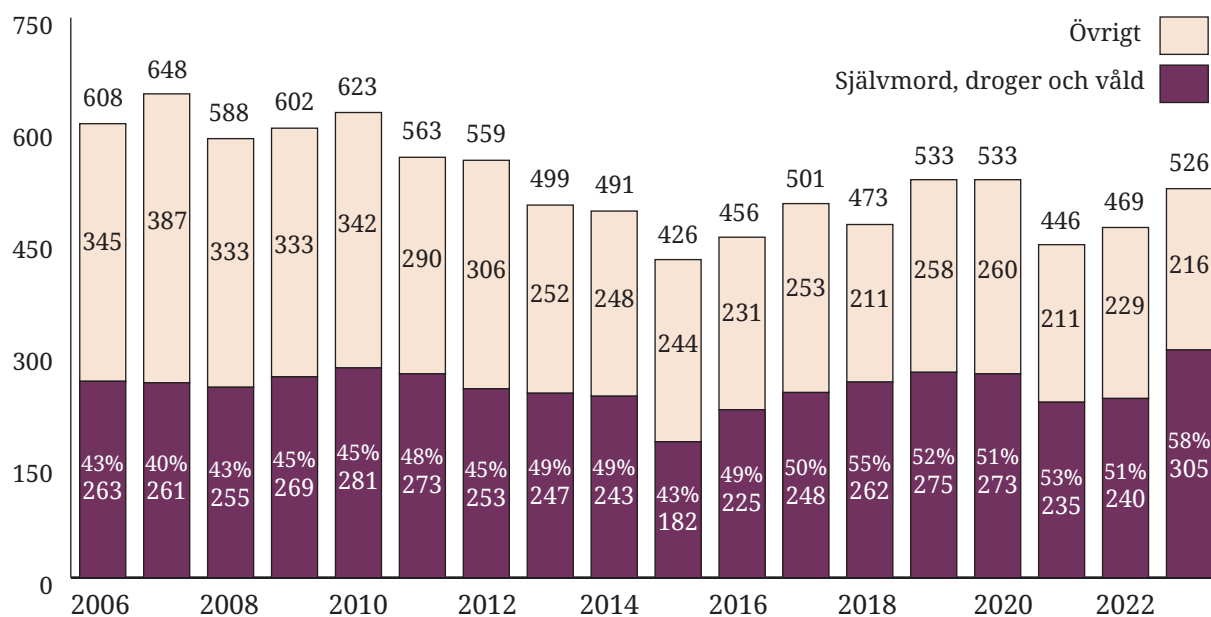
1 Case & Deaton, 2020

2 Statistikcentralen, 2024

3 Se <https://ulosepatoivosta.fi/>

4 Kivivuori m.fl., 2024

till att minskningen av dödsfall bland unga har avstannat. Orsakerna torde finnas i faktorer som påverkar de ungas välbefinnande och trygghet.

Figur 1. Andelen dödsfall på grund av droger, våld och självmord bland 15–29-åringar av dödsfallen 2006–2023. (Källa: Finlands officiella statistik (FOS): Dödsorsaker.)

Enligt psykiatriska bedömningar karakteriseras de ungas förtvivlan av hopplöshet, hjälplöshet, låg självaktning, ständig oro, ensamhet och en känsla av att inte bli älskad.⁵ Bakom dessa finns upprepade negativa händelser och upplevelser i livet samt problem med den psykiska och fysiska hälsan. Upplevelser av förtvivlan har konstaterats ha ett samband med självmordstankar och självmordsförsök samt användning av droger. Det kan också vara en faktor som leder till våldssituationer.

Förändringen i strukturen i fråga om ungas dödsorsaker kan förutse kommande trender. Om antalet drogrelaterade dödsfall fortsätter att öka kan dödsfallen på grund av förtvivlan leda till att dödligheten bland unga ökar. I USA hör drogrelaterade dödsfall till den största och snabbast växande dödsorsaken vid död av förtvivlan. Finland har den högsta andelen unga under 25 år som dör på grund av droger i Europa.⁶

Hopp och förtvivlan byggs upp i samverkan med andra människor och det omgivande samhället. Hoppet kan försvinna till exempel när den unga upplever sig vara oförmögen att uppfylla normförväntningarna i sin uppväxtmiljö och har svårt att hitta sin egen plats i sammanhanget.⁷ I förebyggandet av död av förtvivlan borde man kunna återge hoppet till dem som har förlorat det. Det är viktigt att främja detta vid alla möten på olika nivåer i samhället, kulturen och det sociala livet. Tröskeln för vård och stöd bör sänkas och samhällspolitiken bör främja sådana sociala tillvägagångssätt som uppmuntrar och inkluderar i stället för att utesluta. Det är viktigt att effektivt förebygga utsatthet.

⁵ Copeland m.fl., 2020

⁶ EUDA, 2025

⁷ Kataja, 2025

Forskningen identifierar både rekommenderade åtgärder och kunskapshål. Genom utbildning på andra stadiet, KiVa Skola-programmet, ankarverksamheten och polisens riktade intensivövervakning kan man minska våldet bland unga⁸, men det behövs mer forskningsdata⁹. Det nationella programmet för suicidprevention tillhandahåller grundläggande åtgärder för att förebygga självmord bland unga, men dessutom måste man beakta de ungas särskilda behov och förändringar i uppväxtmiljön, av vilka man fortfarande inte känner till konsekvenserna av till exempel sociala medier.¹⁰ Å andra sidan skapar de nya elektroniska miljöerna och webbtjänsterna lämpliga plattformar för ungdomarnas akuta servicebehov.¹¹ I arbetet med att förebygga drogrelaterade dödsfall bör skadereducerande arbete utvidgas, identifieringen av drogrelaterade problem och samarbetet med mentalvårdstjänsterna utvecklas, tillgången till missbrukarvård förbättras och missbrukartjänsterna för minderåriga även främjas, särskilt bland placerade unga.¹² En bättre hantering av situationen när det gäller droger skulle kräva en ny och modern riksomfattande drogstrategi som grundar sig på samarbete på ett brett plan.

Källor

Case, A. & Deaton, A. (2020). Deaths of despair and the future of capitalism. Princeton University Press.

Copeland, W., Gaydos, L., Hill, S., m.fl. (2020). Associations of despair with suicidality and substance misuse among young adults. JAMA Network, <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.8627>

European Union Drugs Agency (EUDA) (2025). European Drug Report 2025: Trends and developments. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en

Helfer, A., Kataja, K. & Pitkänen, T. (2025). When despair takes over: Suicide conversations in an online counseling chat service for youth. Child & Youth Services, 1–24. <https://doi.org/10.1080/0145935X.2024.2437758>

Kataja, K. (2025). Tracing the social frames of youth suicide. A theoretical meta-analysis. YOUNG 0(0). <https://doi.org/10.1177/11033088251356065>

Kivivuori, J., Tanskanen, M., Suonpää, K., m.fl. (2024). Comparing youth and adult homicide victimization in Finland 2002–2018: A latent class approach. Nordic Journal of Criminology 25(1), 1–17. <https://doi.org/10.1177/10439862241242868>

Pirkola, S., Nieminen, V., Kataja, K., m.fl. (2026). Miten nuorten itsemurhia voidaan ehkäistä? Lääkärilehti 81(1), 48–51.

Ratkaisuja tieteestä (2025a). Nuorten rikollisuuden vähentämiseen on vaikuttavaksi arvioituja keinoja. Webbtjänsten Ratkaisuja tieteestä, 12.2.2025. <https://ratkaisujatieteesta.fi/hyvinvointi-ja-yhdenvertaisuus/nuorten-rikollisuuden-vahentamiseen-on-vaikuttavaksi-arvioituja-keinoja/>

Ratkaisuja tieteestä (2025b). Ratkaisut nuorten rikollisuuden puuttumiseen on tehtävä vankan tutkimustiedon pohjalta. Webbtjänsten Ratkaisuja tieteestä, 12.6.2025. <https://ratkaisujatieteesta.fi/hyvinvointi-ja-yhdenvertaisuus/ratkaisut-nuorten-rikollisuuden-puuttumiseen-on-tehtava-vankan-tutkimustiedon-pohjalta/>

Rönkä, S., Konttinen, H., Häkkinen, M., m.fl. (2024). Nuorten huumemyrkytyskuolemien olosuhteet: Näkökulmia ehkäisyyn. Institutet för hälsa och välfärd, Forskning i korthet 24.

Statistikcentralen (2024) Rekordantal narkotikadödsfall år 2023. <https://stat.fi/sv/publikation/clmyrhswxmlxh0aun1y86ai3p>

8 Ratkaisuja tieteestä, 2025a

9 Ratkaisuja tieteestä, 2025b

10 Pirkola m.fl., 2026

11 Helfer m.fl., 2025

12 Rönkä m.fl., 2024

Vem lär sig i skolan idag?

Differentieringsutvecklingen utmanar jämlikheten inom utbildningen

Juhani Rautopuro, forskningsprofessor emeritus & Najat Ouakrim-Soivio, biträdande professor, Pedagogiska forskningsinstitutet (Jyväskylä universitet)

Inledning

Chocken över de finländska skolelevernars resultat sprider sig – ”Ett slutgiltigt nödrop till beslutsfattarna”

Kaupalehti 7.12.2023

Försämringen av inlärningsresultaten är ett obestridligt faktum, som vi har kunnat observera i Finland redan i nästan tjugo års tid. I inhemska medier har situationen ofta beskrivits som en chock, till och med en katastrof. Man kan även konstatera att det skett en ökning i polariseringen av inlärningsresultaten, eftersom skillnaderna i resultaten mellan eleverna har ökat och i synnerhet har andelen elever som klarar sig dåligt stigit. Dessutom har den sociala differentieringen blivit kraftigare, eftersom sambandet mellan föräldrarnas socioekonomiska bakgrund samt utbildning och inlärningsresultaten har stärkts. Den ökade barnfattigdomen är också en del av den finländska verkligheten. Skolframgången verkar vara allt mer kopplad till stabiliteten i levnadsförhållandena och hur man fungerar i hemmet.

Det har förekommit många olika slags spekulationer om orsakerna till de försämrade resultaten, man har sökt efter skyldiga och man har erbjudit förenklade lösningar på komplicerade problem. I den offentliga debatten har bland annat elever med invandrarbakgrund, pandemin, fenomenbaserat lärande, inkludering och självstyrning presenterats som eventuella orsaker till de försämrade resultaten.

I verkligheten förklarar inte hurdan framgång elever med invandrarbakgrund har nämnvärt variationen i inlärningsresultaten. Den eventuella effekten av fenomenbaserat lärande, inkludering

och självstyrning kan däremot inte verifieras med hjälp av material från utvärderingsundersökningar, utan det är fråga om "utomstående spekulationer utifrån materialet".

En granskning av utvecklingen av inlärningsresultaten enbart som ett internt problem i skolorna ger ett snävt perspektiv. Inlärningsresultaten påverkas också avsevärt av vad som händer i samhället utanför skolorna. Differentieringsutvecklingen har påverkats av bland annat minskningen av antalet barn i grundskoleåldern, nedläggningen och sammanslagningen av skolor inom grundläggande utbildningen samt det varierande ekonomiska läget i kommunerna. Det riksomfattande skolnätet har blivit glesare och detta försätter eleverna i en ojämlik ställning på olika håll i landet. Detta syns till exempel i hur mycket pengar kommunerna kan använda per elev, vilka valfria ämnen och språk som erbjuds, hur stora undervisningsgrupperna är samt hur långa skolresorna är¹.

I det här kapitlet granskar vi utvecklingen av inlärningsresultaten och faktorer som påverkar dem i Finland i ljuset av internationella utvärderingsundersökningar, eftersom de erbjuder tillförlitlig och jämförbar information om trender under en lång tidsperiod. En särskild betoning ligger på PISA-undersökningen, vars resultat i stor utsträckning också återspeglar förändringar och utmaningar i samhället².

Vi fokuserar på inlärningsresultaten i läskunnighet och matematiska färdigheter. Läskunnighet kan betraktas som en mänsklig rättighet och har ett starkt samband med inläringen av andra läroämnena³. Matematiska färdigheter är i sin tur nödvändiga inom många studie- och arbetsområden och en del av allmänbildningen. Enligt Hannu Korhonen fungerar de matematiska färdigheterna som nyckeln till att förstå den moderna världen⁴.

Jämlikhet som ledstjärna i utbildningssystemet

De grundläggande värderingarna och de centrala målen för det finländska utbildningssystemet i utbildningspolitiken, läroplansarbetet och skolornas vardag är utbildningsmässig jämlikhet, jämlikhet ifråga om utbildningsmöjligheter och likabehandling. Idealerna om jämlikhet härstammar i stor utsträckning från grundskolereformen på 1970-talet och uppbyggandet av en välfärdsstat, men deras historiska rötter sträcker sig till folkbildningstraditionen och folkskolelagen från 1866⁵.

Med utbildningsmässig jämlikhet avses i Finland den grundlagsenliga rätten till lika tillgång till undervisning samt avlägsnandet av hinder för lärande, till exempel att erbjuda stöd för lärande i olika inlärningsmiljöer. Kärnan i den utbildningsmässiga jämlikheten är att det inte får uppstå systematiska skillnader mellan grupperna på grund av elevernas bakgrund. Inlärningsresultaten ska inte påverkas av till exempel elevens kön, familjebakgrund, skolans läge eller undervisningsspråk⁶. Däremot är individuella skillnader i inlärningsresultaten naturliga och godtagbara. Jämlikhet inom utbildningen utvidgades tidigt vid sidan av grundskolereformen till att även

1 Bernelius & Huilla, 2021

2 Kelhä, 2023; Lehtikoinen m.fl., 2023

3 Hiltunen m.fl, 2023, s. 123–125; Lehtola m.fl., 2021

4 Korhonen, 2022

5 Välimaa, 2025

6 Jakku-Sihvonen, 2013

omfatta jämlikhet i fråga om utbildningsmöjligheter: alla barn och unga garanteras en offentligt finansierad utbildning och eleverna har en verklig möjlighet att skaffa sig en utbildning enligt sin egen förmåga⁷.

Likabehandling i utbildningen garanterar att alla får det stöd de behöver för att lära sig och för sin utbildningsväg. Enligt grundlagen omfattar likabehandling avgiftsfri grundläggande utbildning och utbildning på andra stadiet, differentiering av undervisningen enligt elevens behov samt ordnande av utbildningstjänster med beaktande av språkliga, regionala och individuella faktorer⁸. En utvärdering av likabehandlingen är särskilt central vid antagning till andra stadiet som grundar sig på vitsorden från den grundläggande utbildningen. Likabehandling betyder ändå inte ”samma för alla”. Med hjälp av faktisk, dvs. materiell jämlikhet strävar man efter att förbättra möjligheterna i synnerhet för dem som befinner sig i en svagare ställning⁹.

Tillgången till utbildning och utbildningens tillgänglighet har numera blivit allt viktigare närliggande begrepp i anslutning till jämlikhet och likabehandling inom utbildningen. Tillgång innebär att utbildningstjänsterna är regionalt och strukturellt tillgängliga – till exempel om det finns tillräckligt med utbildning i närområdet och om kvaliteten på undervisningen är enhetlig på olika håll i landet¹⁰. Tillgänglighet å sin sida hänför sig till hur lätt eleven kan delta i undervisningen utifrån sina egna utgångspunkter.

Utbildningens tillgänglighet kan granskas ur flera olika synvinklar. Den fysiska tillgängligheten hör ihop med skolbyggnadernas tillgänglighet, så att alla elever kan röra sig och agera jämlikt i dem. Ekonomisk tillgänglighet innebär att studierna är genuint avgiftsfria, vilket också förutsätter att kostnaderna för till exempel klassutfärder och skolresor beaktas. Den sociala tillgängligheten syns i sin tur som stöd och handledning för lärandet och ger varje elev möjlighet att fortskrida i sina studier enligt sina egna behov. Dessutom säkerställer den kulturella tillgängligheten att undervisningen lämpar sig för elever med olika språklig och kulturell bakgrund och stöder deras delaktighet och inlärningserfarenhet. Pirjo Kaitala konstaterar i sin bloggtext att främjandet av tillgängligheten gäller alla aktörer inom utbildningen och att det ska vara en bestående del av den dagliga verksamheten vid läroanstalterna¹¹.

Systemet för utvärdering av inlärningsresultaten i Finland

Det är viktigt att skilja utvärdering som sker på systemnivå från lärarnas bedömning av elevens lärande och färdigheter, som är en del av undervisningsarbetet och skolans vardag. Anu Räisänen¹² har sammanfattat utvärderingen av inlärningsresultaten på systemnivå enligt följande:

”Det centrala målet med utvärderingen av inlärningsresultaten är att utveckla utbildningen så att den alltid inom den aktuella tidsperioden tryggar en tillräckligt jämn kvalitet på utbildningen och säkerställer jämlikheten mellan dem som deltar i utbildningen.”

7 Ahonen, 2003

8 Mäkelä, 2013

9 Ibid., s. 16

10 Pitkälä, 2020

11 Kaitala, 2021

12 Räisänen, 2013, s. 7

På 1990-talet skedde en betydande förändring i styrsystemet för utbildningen i Finland: den centraliserade kontrollen och beslutsfattandet på 1970- och 1980-talen ändrades till "decentralisering av makten", det vill säga styrning. I praktiken innebar detta bland annat att de harmoniserade läroplanerna byttes ut mot de riksomfattande läroplansgrunderna och de kommun- och skolspecifika läroplanerna samt att systemet med skolinspektörer avskaffades. Övergången från kontroll till styrning innebar autonomi i skolornas förvaltning och ordnandet av undervisningen.

Övergången till autonomi innebar också ansvar: utbildningsanordnarna ålades att utvärdera sin egen verksamhet och delta i externa utvärderingar av sin verksamhet¹³. Denna skyldighet är lagstadgad och ingår förutom i lagen om grundläggande utbildning¹⁴ även i gymnasielagen¹⁵ och lagen om yrkesutbildning¹⁶. En oberoende extern utvärdering av inlärningsresultaten är en del av denna skyldighet.

I Finland är utvärderingarna av inlärningsresultaten utvärderingar på systemnivå, vars uppgift är att producera tillförlitlig information som stöd för utvecklingen av undervisningen och utbildningspolitiken. Utvärderingarna av inlärningsresultaten möjliggör bland annat uppföljning av hur jämlikheten inom utbildningen förverkligas¹⁷.

Det system för utvärdering av inlärningsresultaten som används i Finland är internationellt sett unikt och exceptionellt lätt. Till skillnad från Finland, använder till exempel Danmark, Norge, Sverige och Estland nationella standardiserade prov riktade till hela åldersklassen¹⁸. Till exempel i Sverige ordnas prov i tre centrala ämnen, svenska, matematik och engelska, i årskurs 6 och 9 i den grundläggande utbildningen. Proven innehåller både muntliga och skriftliga delar¹⁹.

I Finland genomförs inte standardiserade tester som omfattar hela åldersklassen och det finns inte heller längre några skolinspektörer. I Finland är utvärderingarna av inlärningsresultaten i huvudsak urvalsbaserade. Grundprinciperna för utvärderingarna är förutom ett representativt urval även noggrant utarbetade indikatorer, utprovning av dem samt statistiskt giltiga analyser av materialet. På detta sätt säkerställs att utvärderingsresultaten är generaliserbara och tillförlitliga²⁰.

I Finland kan skolorna koncentrera sig på undervisning och eleverna på lärande i stället för att förbereda sig för tester. Utvärderingarna av inlärningsresultaten som genomförs inom den grundläggande utbildningen är inte så kallade utvärderingar med höga insatser (high-stakes), som skulle ha en direkt inverkan på en enskild elevs vitsord eller möjligheter till fortsatta studier. Resultaten används inte heller för att bedöma lärarnas prestationer eller för att utarbeta rankinglistor mellan skolor. Målet med utvärderingarna är bland annat att följa upp hur målen som ställts upp i läroplanerna uppnås, vilket gör dem till en del av kvalitetssäkringen av utbildningen.²¹

---

13 Jakku-Sihvonen, 2013

14 Lagen om grundläggande utbildning 628/1998

15 Gymnasielagen 714/2018

16 Lagen om yrkesutbildning 531/2017

17 Jakku-Sihvonen, 2013; Vainikainen & Thuneberg, 2020

18 Kilpi m.fl., 2025

19 Skolverket, 2022

20 Nissinen m.fl., 2018

21 Rautopuro m.fl., 2023; Vainikainen & Thuneberg, 2020

I Finland genomförs både nationella och internationella utvärderingar av inlärningsresultaten i olika läroämnen. Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU), som grundades 2014, ansvarar för de nationella utvärderingarna. Tidigare ansvarade Utbildningsstyrelsens utvärderingsenhet för utvärderingsverksamheten. Finlands andel av de internationella jämförande utvärderingarna genomförs i regel av Pedagogiska forskningsinstitutet (Koulutuksen tutkimuslaitos, KTL), som är ett fristående institut vid Jyväskylän universitet. Vissa undersökningar har gjorts som konsortium med Tammerfors universitet och Helsingfors universitet.

Nationella utvärderingar av inlärningsresultaten

Beslutet om att börja utvärdera de nationella inlärningsresultaten fattades av Utbildningsstyrelsen i slutet av 1995 och de första utvärderingarna genomfördes 1998. Numera ordnas de nationella utvärderingarna av inlärningsresultaten i enlighet med den gällande Nationella planen för utbildningsutvärderingar. NCU utarbetar planen för en fyraårsperiod och den godkänns av undervisnings- och kulturministeriet²².

NCU utvärderar regelbundet enligt planen i synnerhet inlärningsresultaten i matematiska färdigheter samt modersmål och litteratur (finska, svenska, finska/svenska som andra språk). Man har strävat efter att utvärdera inlärningsresultaten i andra läroämnen åtminstone en gång under den tio år långa läroplansperioden²³. Syftet med NCU:s utvärderingar är att samla in information om hur målen i de riksomfattande läroplanerna för den grundläggande utbildningen har uppnåtts.

NCU utvärderar i regel inlärningsresultaten hos niondeklassare som avslutar den grundläggande utbildningen. NCU inledde 2018 en longitudinell utvärdering där man följer upp elevernas kompetensutveckling i två centrala läroämnen under den grundläggande utbildningen: matematiska färdigheter samt modersmål och litteratur (finska, svenska, finska/svenska som andra språk).

Internationella jämförande utvärderingar

Den mest kända utvärderingen både nationellt och internationellt är PISA-undersökningen (Programme for International Student Assessment), som koordineras av Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling OECD. Finland har deltagit i undersökningen sedan år 2000. PISA-programmet består av PISA-undersökningar som genomförs vart tredje år. Under varje undersökningsomgång bedöms läskunnigheten samt de matematiska och naturvetenskapliga färdigheterna – i tur och ordning är ett område undersökningens huvudområde. Ett innovativt utvärderingsområde som varierar under respektive omgång kan dessutom ingå som nationell option. I undersökningen 2012 var ämnesområdet, som varierar under respektive omgång, ekonomiskaper, 2022 kreativt tänkande och 2025 digitalt lärande.

PISA kartlägger 15-åriga ungdomars nyckelkompetenser, som är viktiga för framtiden. Med tanke på undersökningen är det inte viktigt var eller hur man har lärt sig kunskaperna och

22 Statsrådets förordning 1317/2013; lagen om Nationella centret för utbildningsutvärdering 1295/2013

23 Rautopuro m.fl., 2023

färdigheterna, utan det väsentliga är förmågan att tillämpa dessa i varierande kontexter. Målet med PISA-programmet är inte att mäta behärskandet av innehållet enligt läroplanerna. Därmed berättar PISA-resultaten inte direkt om den nationella utbildningspolitikens framgångar eller undervisningspraxis, utan beskriver på ett bredare plan de ungas kompetenspotential för framtida behov.

Internationella IEA-organisationens (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) undersökningar har en lång tradition i Finland. Samarbetet med IEA har pågått sedan slutet av 1950-talet. Utgångspunkten för IEA:s och också för NCU:s utvärderingar är att ta reda på vad man enligt läroplanen borde undervisa, vad man i verkligheten undervisar och vad eleverna har lärt sig. Därför är det i första hand fråga om att utvärdera inlärningsresultaten från det formella skolsystemet.²⁴

De mest kända IEA-utvärderingarna som Finland regelbundet deltar i är bland annat TIMSS-undersökningen (Trends in International Mathematics and Science Study), som utvärderar elevernas matematiska färdigheter och naturvetenskapliga färdigheter i årskurs 4 och 8, samt PIRLS-undersökningen (Progress in International Reading Literacy Study), som undersöker läskunnigheten bland elever i årskurs 4²⁵. Internationella utvärderingar av inlärningsresultaten görs på uppdrag och med finansiering av undervisnings- och kulturministeriet.

Allmänt om utvecklingen av inlärningsresultaten – vad visar undersökningarna

Det centrala orosmomentet för den senaste tidens utveckling av inlärningsresultaten är att inlärningsresultaten försämras och polariseras: det finns allt färre som har goda färdigheter och i synnerhet ökar andelen med svaga färdigheter. Dessutom är de med svaga färdigheter svagare än tidigare och de löper en verklig risk att marginaliseras när det gäller fortsatta studier och att fullvärdigt delta i samhället. I resultaten syns också ojämlikheten i samhället, eftersom skillnaderna i elevernas socioekonomiska bakgrund har ökat och det syns också i inlärningsresultaten. Även variationerna mellan och inom skolorna samt de regionala skillnaderna ökar.

Enligt PISA-undersökningen har de finländska 15-åringarnas inlärningsresultat sjunkit betydligt efter 2006 – sänkningen i resultaten motsvarar i värsta fall redan lärokursen för cirka två skolår. Även om Finland fortfarande placerar sig ganska bra i internationella jämförelser har inlärningsresultaten sjunkit kraftigare än i många andra länder.

Även de läroplansbaserade nationella och internationella utvärderingarna visar samma utvecklingsriktning som PISA-resultaten. Enligt undersökningarna PIRLS 2021 och TIMSS 2023 har läskunnigheten särskilt hos unga elever, såsom fjärdeklassare, försämrats oroväckande. I fråga om matematiska färdigheter har färdigheterna hos elever i årskurs fyra och åtta differentierats: andelen med svaga färdigheter har ökat.

²⁴ Rautopuro m.fl., 2023

²⁵ Jakku-Sihvonen, 2013; Rautopuro m.fl., 2023

Granskning av internationella inlärningsresultat

I detta kapitel ligger fokus särskilt på en granskning av PISA-undersökningen, eftersom dess resultat också i stor utsträckning återspeglar förändringar och utmaningar i samhället²⁶. Det finns goda skäl att också konstatera att PISA-undersökningen räddade den finländska grundskolan²⁷. PISA-undersökningens betydelse för utvärderingen av utbildningssystemet illustreras av att man har ställt upp resultatmål för PISA-resultaten i statens budgetproposition²⁸.

I de internationella utvärderingarna av inlärningsresultaten deltar ett stort antal länder och områden, vilket oundvikligen leder till en jämförelse. Tabell 1 presenterar de finländska ungdomarnas placeringar i PISA-undersökningen när det gäller läskunnighet och matematiska färdigheter 2000–2022. I tabell 1 ingår de år då läroämnena i fråga har varit huvudområden för undersökningen med nio års mellanrum.

Tabell 1. Finländska ungdomars placeringar i läskunnighet och matematiska färdigheter 2000–2022.

År	2003 (32)*		2003 (41)*		2009 (65)*		2012 (65)*		2018 (79)*		2022 (81)*	
	Läsning		Matematik		Läsning		Matematik		Läsning		Matematik	
	Alla	OECD	Alla	OECD	Alla	OECD	Alla	OECD	Alla	OECD	Alla	OECD
Läsning	1.	1.	1.	2.	3.	2.	6.	3.	3.–10.	1.–6.	13.–28.	7.–12.
Matematik	4.	4.	2.	1.	6.	2.	12.	6.	12.–18.	7.–13.	12.–23.	8.–20.

*antalet deltagande länder och områden

Som framgår av tabell 1 och som placeringarna visar inföll höjdpunkten i Finlands PISA-framgångar i början av 2000-talet. Därefter har både placeringarna bland deltagarländerna och inlärningsresultaten försämrats (se även Figur 1). I matematiska färdigheter började Finlands placering sjunka redan i undersökningen 2012, medan det först i undersökningen 2022 skedde en tydlig nedgång i läskunnigheten – där Finland traditionellt har varit ett av de ledande länderna.

I PIRLS-undersökningen som mäter fjärdeklassarnas läskunnighet placerade sig finländarna på andra plats 2011. Även om resultaten därefter har försämrats, låg placeringen ännu 2021 nära toppen (på platserna 4–7). På motsvarande sätt låg finländarna 2011 i topp tio i TIMSS-undersökningen som mäter de matematiska färdigheterna hos elever i årskurs fyra och åtta, men placeringarna 2023 visar en tydlig försämring.

Även om största delen av den offentliga uppmärksamheten riktas mot ländernas rankingplaceringar är dessa endast en biprodukt av utvärderingarna och forskningsmässigt sett sekundära²⁹. Jämförelsen av placeringarna ger ingen tillförlitlig bild av färdigheterna när man jämför länderna och lämpar sig inte alls för uppföljning av utvecklingen i det egna landet³⁰. Till exempel hölls

26 Kelhä, 2023; Lehtikoinen m.fl., 2023

27 Uusikylä, 2013

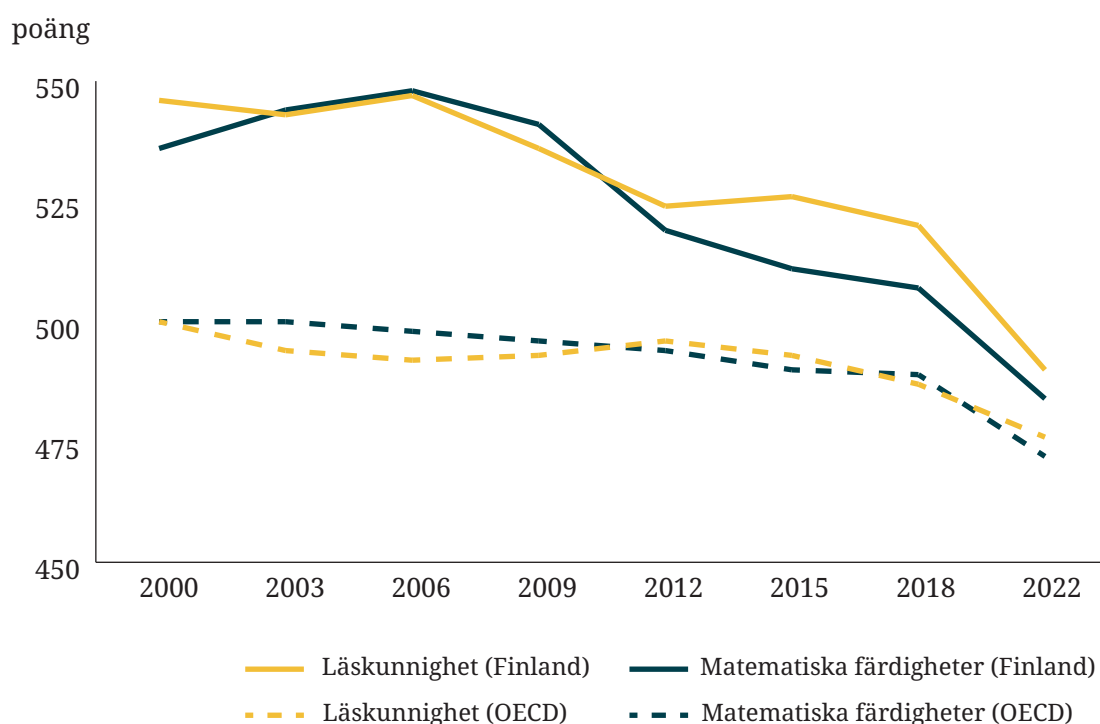
28 Statens budgetproposition, 2024

29 Nissinen m.fl., 2018; Rautopuro & Juuti, 2018

30 Meyer & Schiller, 2013

Estlands PISA-resultat i läskunnighet och matematiska färdigheter på en mycket stabil nivå 2012–2018 och sjönk till och med något 2022. I en internationell jämförelse placerar sig Estland emellertid fortfarande högt, vilket beror på att andra länders resultat har försämrats.³¹

Mer tillförlitlig information om trenderna i förändringarna i inlärningsresultaten får man genom att granska PISA-poängen som bildats av inlärningsresultaten. De grundar sig på en standardiserad skala där referensvärdet för år 2000 fastställdes till 500 poäng och standardavvikelsen till 100 poäng. Resultaten från olika år har skalats på denna skala. PISA-poängen är bedömningar baserade på statistiska modeller av elevernas färdigheter (s.k. plausible values), inte egentliga testresultat. När dessa bildas beaktas flera bakgrundsvariabler, som till exempel kön och socioekonomisk bakgrund. PISA erbjuder heltäckande och jämförbar information om fördelningen av elevernas färdigheter, men är inte avsedd för bedömning av enskilda elever³².

Figur 1. Utvecklingen av Finlands och OECD-ländernas PISA-poäng under hela undersökningsperioden.

Figur 1 visar utvecklingen av PISA-poängen för läskunnighet och matematiska färdigheter i Finland och OECD-länderna under hela undersökningsperioden. Utifrån resultaten började Finlands resultat sjunka efter 2006. I läskunnigheten stabiliserades resultaten 2012–2018, men i undersökningen 2022 inträffade en historiskt stor nedgång. I de matematiska färdigheterna var nedgången kraftigare än någonsin tidigare. Minskningen på cirka 30 poäng i de huvudsakliga utvärderingsområdena efter 2018 motsvarar uppskattningsvis lärokursen för ett år inom den grundläggande utbildningen.

31 Kilpi m.fl., 2025

32 Nissinen m.fl., 2018

Det är viktigt att notera att de försämrade inlärningsresultaten inte enbart gäller Finland, utan att det är fråga om ett globalt fenomen. OECD-ländernas medelvärden för läskunnighet och matematiska färdigheter sjönk märkbart efter 2018. År 2022, då matematiska färdigheter var huvudområde i undersökningen, sjönk poängmedelvärdet för de matematiska färdigheterna i 41 länder eller områden, varav 35 var OECD-länder. Även om Finlands resultat sjönk kraftigare än i många andra länder, ligger Finland fortfarande klart över OECD-ländernas medelvärde. Finlands resultat hotar ändå att fortsätta sjunka och närmar sig OECD:s medelvärde, vilket framgår av figur 1.

Inlärningsresultaten kan presenteras som prestationsnivåer som gör det lättare att tolka dem (tabell 2). I PISA-undersökningen indelas eleverna utifrån sina uppskattade kompetenspoäng i sex eller sju prestationsnivåer, av vilka den högsta representerar spetskompetens och den lägsta mycket svag kompetens, ändå utan att det innebär fullständig oförmåga att läsa eller räkna³³. Vid fastställandet av poänggränserna utnyttjas standard setting-metoden som är bekant från bedömningen av främmande språk³⁴.

Tabell 2. Beskrivning av PISA-undersökningens prestationsnivåer.

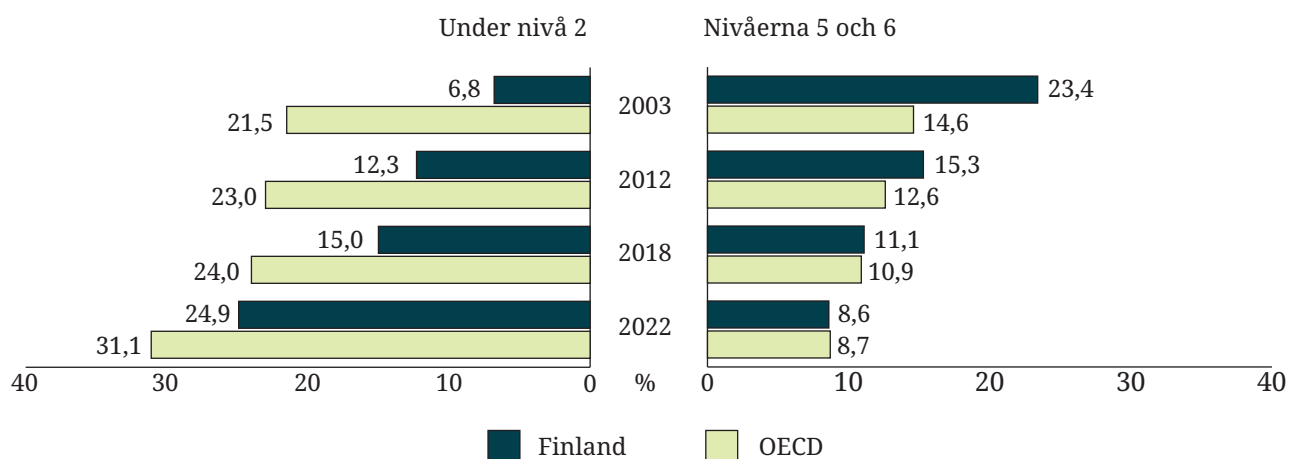
Prestationsnivå	Beskrivning
6	Spetskompetens
5	Utmärkt kompetens
4	God kompetens
3	Nöjaktig kompetens
2	Försvarlig kompetens
1 / 1a	Svag kompetens
1b + 1c	Mycket svag kompetens

Att underskrida försvarlig kompetens (prestationsnivå 2) betraktas som ett tecken på svag kompetens. Prestationsnivå 2 har allmänt ansetts vara ett minimikrav för att unga ska kunna fungera fullt ut i samhället och klara av studier på andra stadiet. Elever som når nivåerna 5 och 6 klassificeras som utmärkta eller högpresterande.³⁵ Förändringen i kompetensen enligt prestationsnivå presenteras för matematiska färdigheter i figurerna 2a–2b och för läskunnighet i figurerna 3a–3b.

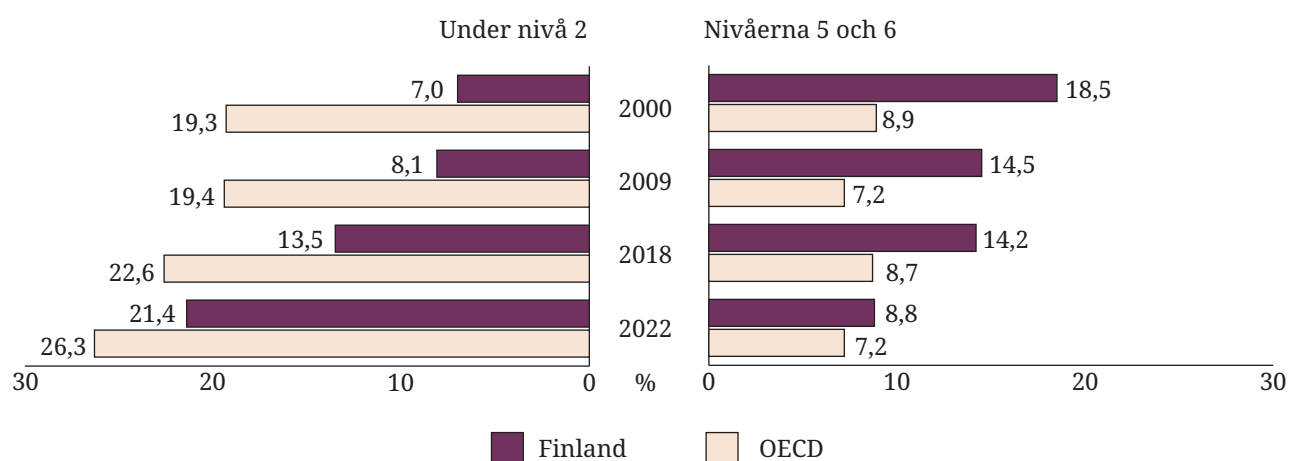
33 Nissinen m.fl., 2018

34 Olsen & Nilsen, 2017

35 Hiltunen m.fl., 2023

Figur 2a och 2b. Andelen elever som placerat sig under nivå 2 och på nivå 5 och 6 i matematiska färdigheter under olika år.

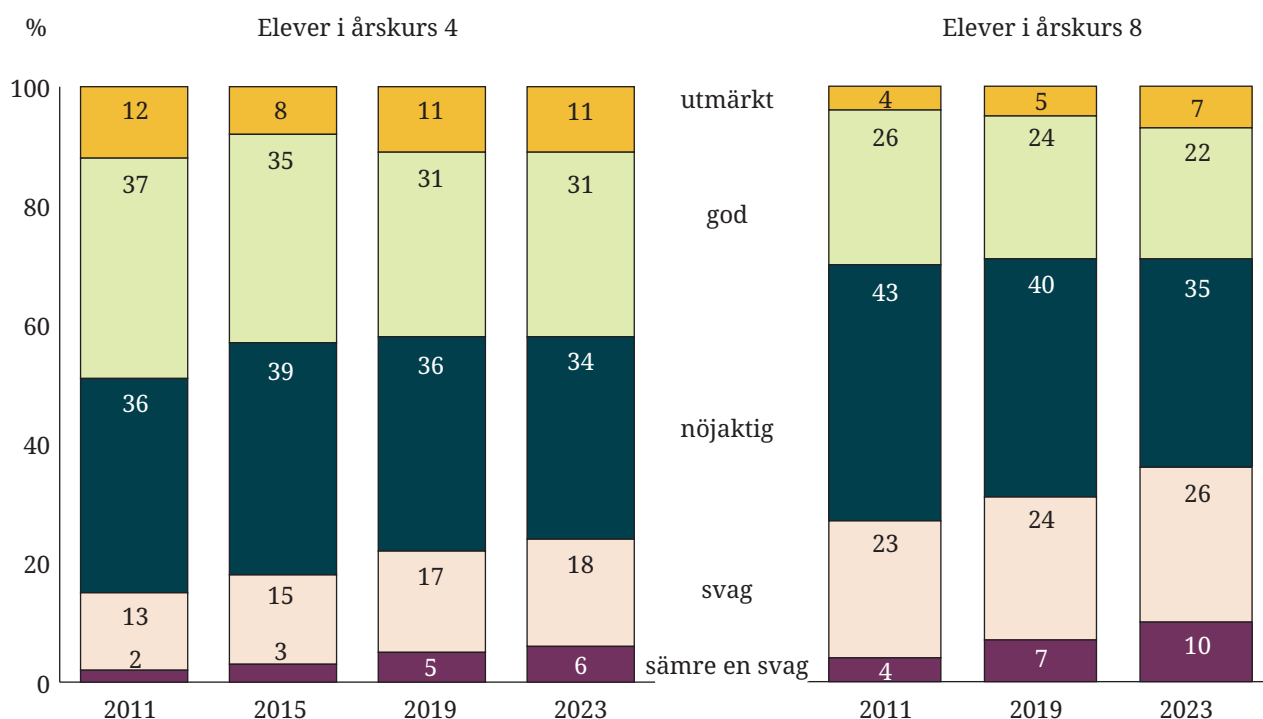

Figur 3a och 3b. Andelen elever som placerat sig under nivå 2 och på nivå 5 och 6 i läskunnighet under olika år.

Som man kan se i figurerna 3a och 3b har andelen svaga elever när det gäller läskunnighet ökat oroväckande efter 2018. Man har kunnat observera en liten ökning redan tidigare, men nu är förändringen exceptionellt stor. I undersökningen 2022 hade ungefär var fjärde elev svaga matematiska färdigheter, medan läskunnigheten var svag hos fler än var femte elev. I fråga om matematiska färdigheter ökade andelen svaga elever med nästan 10 procentenheter efter 2018, i läskunnighet med 8 procentenheter. Budskapet i de figurer som presenteras här är dystert även i fråga om de elever som är åtminstone utmärkta elever: färre än en av tio elever har både utmärkta matematiska färdigheter och utmärkt läskunnighet, medan nästan var sjunde ung person var åtminstone en utmärkt läsare 2018.

IEA:s läroplansbaserade undersökningar, såsom TIMSS (matematiska färdigheter) och PIRLS (läskunnighet), stöder den bild PISA-undersökningens ger av utvecklingen av inlärningsresultaten i Finland. Enligt TIMSS-undersökningen har andelen svaga elever i årskurs 4 och 8 ökat klart i de senaste undersökningarna både i fråga om matematiska och naturvetenskapliga färdigheter. Motsvarande utveckling kan ses i PIRLS-undersökningen för elever i årskurs 4.

2011 hade ungefär var sjunde (15 %) fjärdeklassare svaga eller mycket svaga matematiska färdigheter (figur 4). 2023 var motsvarande antal redan var fjärde (24 %). Resultaten från åttonde klass visar en liknande utveckling, vilket framgår av figur 5. Även om TIMSS inte är en longitudinell undersökning ger den en uppfattning om förändringen i åldersgruppens färdigheter: fjärdeklassarna 2019 var åttondeklassare 2023. Av figurerna 4 och 5 kan man se att cirka var femte (22 %) fjärdeklassare hade svaga eller mycket svaga matematiska färdigheter 2019; 2023 var de redan fler än var tredje (36 %) av åttondeklassarna³⁶. Även resultaten av PIRLS-undersökningen av läskunnigheten stöder den ovan beskrivna utvecklingen. 2011 och 2016 var andelen svaga och mycket svaga läsare 8–9 procent och 2021 hade andelen nästan fördubblats till 16 procent³⁷.

Figur 4 och 5. Placeringen av elever i årskurs 4 och 8 på olika prestationsnivåer i matematiska färdigheter i TIMSS-undersökningen.

Inlärningsresultaten differentieras – den utbildningsmässiga jämlikheten vacklar?

Härnäst granskar vi resultaten av de internationella utvärderingarna av inlärningsresultaten i förhållande till jämlikhetsindikatorerna: elevens kön, skolans undervisningsspråk, socioekonomisk bakgrund, skolans geografiska läge och invandrarbakgrund. Dessutom granskar vi variationen i inlärningsresultaten mellan och inom skolorna. När det gäller matematiska färdigheter och läskunnighet har de centrala resultaten enligt dessa indikatorer sammanställts i tabell 3.³⁸

³⁶ Hiltunen m.fl., 2024a

³⁷ Leino m.fl., 2023

³⁸ Hiltunen m.fl., 2023; 2024a; 2024b; Leino m.fl., 2023; Pulkkinen m.fl., 2024

Tabell 3. De centrala resultaten av utvärderingarna av inlärningsresultaten i matematiska färdigheter och läskunnighet i förhållande till de s.k. jämlikhetsindikatorerna.

Kön

PISA 2022 matematiska färdigheter och läskunnighet	I PISA 2022 passerade flickorna en aning pojkarna i de matematiska färdigheterna. I PISA-resultaten för läskunnighet har det skett en historiskt stor nedgång sedan 2018. Poängskillnaden mellan könen till förmån för flickor var jämfört med Finland större endast i Jordanien, Cypern och Palestina. I Finland hörde cirka 14 procent av flickorna till de svaga läsarna (under prestationsnivå 2) och mer än var fjärde (28 %) av pojkarna. Andelen svaga läsare har ökat betydligt sedan 2018. Andelen svaga läsare bland flickor har fördubblats på några år.
PIRLS 2021 läskunnighet	År 2021 var nästan var femte pojke (18 %) och var åttonde flicka (13 %) i fjärde klass en svag läsare. Nedgången är signifikant jämfört med 2016.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 4	Resultaten för de matematiska färdigheterna för pojkar i fjärde klass sjönk tydligt mellan 2011 och 2015. Därefter har resultaten hållits på samma nivå. Flickornas resultat har däremot börjat sjunka efter 2015 och 2023 låg pojkarna något före flickorna när det gäller de matematiska färdigheterna.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 8	Flickorna klarar sig bättre än pojkarna, men resultatet för båda grupperna försämrades från 2011 till 2023. Bland pojkarna har försämringen varit jämn, medan det bland flickorna skedde en märkbar nedgång efter 2019.

Socioekonomisk bakgrund

PISA 2022 matematiska färdigheter och läskunnighet	Vid en jämförelse av resultaten för matematiska färdigheter i PISA 2022-utvärderingen för finländska elever i den högsta och den lägsta socioekonomiska fjärdedelen var skillnaden mellan medelvärdet för den högsta och lägsta socioekonomiska fjärdedelen 83 poäng, vilket motsvarar cirka 2,5 års lärokurs i den grundläggande utbildningen. I PISA-utvärderingen 2012 var poängskillnaden 67 poäng: förändringen är statistiskt signifikant. Motsvarande skillnader kunde också observeras för läskunnigheten, där skillnaden mellan medelvärdena var 84 poäng.
PIRLS 2021 läskunnighet	Det genomsnittliga resultatet för läskunnigheten bland elever i årskurs fyra förbättrades systematiskt både som en följd av hemmets resurser och den socioekonomiska ställningen.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 4 och 8	Elever vars hem hade en hög socioekonomisk ställning klarade sig bättre i matematiska färdigheter än andra. När elevernas färdigheter granskades enligt vårdnadshavarnas utbildningsbakgrund hade färdigheterna försämrats kraftigast hos de elever vars vårdnadshavare hade den lägsta utbildningsbakgrunden.

Invandrarbakgrund

PISA 2022 matematiska färdigheter och läskunnighet	Elevernas prestationer försämrades statistiskt signifikant bland infödda elever samt bland första- och andra generationens elever med invandrarbakgrund mellan 2011 och 2022. En stor del av eleverna med invandrarbakgrund hade svaga färdigheter (under prestationsnivå 2), som inte är tillräckligt för att klara av fortsatta studier och arbetslivet. För elever med invandrarbakgrund var förändringarna i färdigheterna eller variationerna i färdigheterna ändå klart mindre än för infödda elever.
PIRLS 2021 läskunnighet	Poängen för läskunnigheten för elever födda utomlands, men som flyttat till Finland före 3 års ålder, skiljde sig statistiskt sett märkbart från resultatet för elever födda i Finland. I internationell jämförelse var resultatet ändå utmärkt. Däremot var medeltalet av poängen för elever som flyttat till Finland vid 3 års ålder eller som äldre betydligt sämre än i föregående grupp. Av dessa fjärdeklassare med invandrarbakgrund hade hela 51 procent enligt PIRLS-utvärderingen svag eller mycket svag läskunnighet.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 4	Resultaten för de matematiska färdigheterna för elever i årskurs fyra med invandrarbakgrund var i likhet med tidigare TIMSS-undersökningar statistiskt sett också betydligt sämre 2023 jämfört med eleverna som var födda i Finland. Däremot fanns det ingen statistiskt signifikant skillnad i färdigheterna mellan första och andra generationens elever med invandrarbakgrund. Det har inte skett en statistiskt signifikant förändring i de matematiska färdigheterna mellan 2015 och 2023 i någon elevgrupp, inte i grupper med infödda elever, första eller andra generationens elever med invandrarbakgrund.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 8	Statistiskt sett var färdigheterna hos infödda elever betydligt bättre än hos elever med invandrarbakgrund. Jämfört med 2011 hade skillnaden mellan elever födda i Finland och andra generationens elever med invandrarbakgrund minskat med 23 poäng i matematiska färdigheter. Jämfört med tidigare TIMSS-undersökningar var skillnaderna i matematiska färdigheter mellan infödda elever och andra generationens elever med invandrarbakgrund ganska lika stora, men skillnaden i färdigheterna mellan infödda elever och första generationens elever med invandrarbakgrund hade ökat sedan 2011.

Geografiska storområden

PISA 2022 matematiska färdigheter och läskunnighet	Den genomsnittliga nivån på färdigheterna hos eleverna i Norra Finland var i PISA-utvärderingen 2022 högre än i de övriga storområdena i Finland för alla utvärderingsområden. Inlärningsresultaten i huvudstadsregionen skiljde sig dock inte statistiskt signifikant från inlärningsresultaten i Norra Finland inom ett enda av utvärderingsområdena. Däremot var nivån på färdigheterna i Östra Finland statistiskt sett betydligt lägre för varje utvärderingsområde, åtminstone jämfört med resultatet i Norra Finland. I de matematiska färdigheterna var den största skillnaden mellan flickor och pojkar i Norra Finland, där flickornas färdigheter var något bättre än pojkarnas. I likhet med tidigare PISA-undersökningsresultat var nivån på flickornas läskunnighet betydligt bättre än pojkarnas i alla storområden i Finland i PISA-undersökningen 2022.
PIRLS 2021 läskunnighet	I alla PIRLS-undersökningar har skillnaderna mellan de geografiska områdena varit små i Finland och de har inte heller varit statistiskt signifikanta. I PIRLS-materialet 2021 uppnåddes de högsta poängen i Södra Finland och de lägsta i Östra Finland. Skillnaden mellan flickor och pojkar till förmån för flickor observerades i alla storområden, eftersom flickornas resultat var betydligt bättre än pojkarnas i alla andra områden än i Östra Finland, där skillnaden också var till fördel för flickorna, men inte betydande.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 4 och 8	TIMSS 2023-resultaten för fjärde- och åttondeklassare visar att de regionala skillnaderna i Finland fortfarande var små och inte statistiskt signifikanta.

Skillnader mellan skolorna

PISA 2022 matematiska färdigheter och läskunnighet	Även om de regionala skillnaderna i PISA-undersökningen ökar något, verkar ökningen av skillnaderna mellan skolorna i Finland från 2012 till 2022 komma från annat håll än från skolorna i huvudstadsregionen. I huvudstadsregionen, där variationen mellan skolorna redan länge har varit högre än i övriga Finland, hade skillnaden mellan skolorna inom den grundläggande utbildningen förblivit oförändrad från 2012 till 2022. På andra håll i Finland hade variationen mellan skolorna ökat och närmat sig nivån i huvudstadsregionen. Skillnaderna mellan de finländska skolorna inom den grundläggande utbildningen i de matematiska färdigheterna i PISA-undersökningen har ökat sedan 2003. I PISA-undersökningen 2022 hade skillnaderna mellan skolorna ökat, men skillnaderna är i praktiken mycket små.
PIRLS 2021 läskunnighet	Variationen mellan skolorna i läskunnigheten bland eleverna i årskurs 4 var i internationell jämförelse fortfarande mycket liten i Finland. Ett tecken på de små skillnaderna mellan finländska skolor är att över 90 procent av de deltagande skolorna hade ett genomsnittligt läsresultat mellan 500 och 600 poäng för eleverna i årskurs 4.

TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 4	Skillnaderna i de matematiska färdigheterna mellan skolorna har i allmänhet varit små i Finland, detta gäller även i resultaten för de matematiska färdigheterna hos eleverna i årskurs fyra. Det fanns inga skillnader i färdigheterna mellan skolorna beroende på om skolorna fanns på landsbygden, i en liten stad, i en lite större stad eller i en storstad.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 8	De matematiska färdigheterna i skolorna var som helhet synnerligen jämna och de systematiska skillnaderna i färdigheterna mellan skolorna var mycket små.

Skolornas interna skillnader, dvs. skillnader mellan eleverna inom skolan

PISA 2022 matematiska färdigheter och läskunnighet	De matematiska färdigheterna var på en relativt stabil nivå i skolorna inom den grundläggande utbildningen i Finland 2003–2018. Enligt PISA-materialet 2022 hade skillnaderna mellan eleverna inom skolorna ändå börjat öka kraftigt: skillnaderna i de matematiska färdigheterna mellan finländska elever var större 2022 än i någon tidigare PISA-undersökning. Skillnaderna inom skolorna ökade betydligt i skolorna inom grundläggande utbildningen utanför huvudstadsregionen, medan skillnaderna i huvudstadsregionen var oförändrade.
PIRLS 2021 läskunnighet	Skillnaderna inom skolan i fråga om läskunnighet har fördubblats sedan 2011. Skillnaderna mellan eleverna inom skolan verkar ha att göra med specialundervisningen och klasserna med intensifierad undervisning, som tillsammans förklarade nästan 80 procent av variationen. Variationen mellan klasserna inom den s.k. allmänna undervisningen var fortfarande liten.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 4	Skillnaderna i färdigheterna mellan eleverna i årskurs fyra ökade särskilt internt i skolorna. Vid jämförelsen av olika klasser observerades att variationen i klasserna inom specialundervisningen hade ökat kraftigt och den täckte cirka 70 procent av variationen mellan klasserna. Indirekt kan resultatet också vara kopplat till skillnader mellan skolorna, eftersom skolorna har klasser inom specialundervisningen i olika omfattning.
TIMSS 2023 matematiska färdigheter årskurs 8	Skillnaderna mellan undervisningsgrupperna inom skolorna var klart större än skillnaderna mellan skolorna. Skillnaderna i de matematiska färdigheterna hade ökat särskilt mellan eleverna, men också mellan undervisningsgrupperna.

Sambandet mellan kön och inlärningsresultat

Förutom att inlärningsresultaten har försämrats har skillnaden mellan flickornas och pojkarnas inlärningsresultat väckt livlig diskussion och oro. I den offentliga debatten har den största uppmärksamheten riktats mot de svagare inlärningsresultaten bland pojkar³⁹. Både undervisnings- och kulturministeriet (UKM) och Utbildningsstyrelsen har strävat efter att hitta lösningar på situationen. UKM inledde 2017 ett forskningsprojekt vars mål var att öka den forskningsbaserade förståelsen för fenomenet och hitta metoder för att minska skillnaderna i lärande mellan flickor och pojkar. Projektet genomfördes av Jyväskylä universitet och Helsingfors universitet⁴⁰. Även Utbildningsstyrelsen har behandlat pojkars inlärningsutmaningar i sin prognostiseringsworkshop⁴¹.

Skillnaden i läskunnighet mellan flickor och pojkar har kunnat observeras redan i årtionden och den syns redan bland elever i lågstadieåldern. Under de senaste åren har skillnaden emellertid minskat på ett oönskat sätt: resultaten för flickornas läskunnighet har försämrats snabbare än pojkarnas. I PISA 2022-utvärderingen av de matematiska färdigheterna passerade flickorna pojkarna marginellt, i resultaten i TIMSS 2023 klarade sig pojkarna i årskurs fyra något bättre än flickorna. I resultaten i TIMSS 2023 var flickornas resultat i årskurs åtta däremot något bättre än pojkarnas (Tabell 3). Skillnaderna i flickors och pojkars inlärningsresultat kan förklaras till exempel av familjebakgrund, motivation och planer för fortsatta studier. Majoriteten av pojkarna som avslutar den grundläggande utbildningen söker sig till yrkesutbildning, medan största delen av flickorna väljer gymnasiestudier.

Sambandet mellan socioekonomisk bakgrund och inlärningsresultat

Resultaten av utvärderingsundersökningarna visar att elevernas socioekonomiska bakgrund har ett allt starkare samband med inlärningsresultaten. I utvärderingsundersökningar, såsom PISA 2022, PIRLS 2021 och TIMSS 2023, har eleverna med högre socioekonomisk ställning klarat sig bättre i fråga om läskunnighet och matematiska färdigheter. I synnerhet har klyftan mellan den lägsta och högsta socioekonomiska fjärdedelen vuxit jämfört med tidigare undersökningar.

I internationella undersökningar mäts elevernas socioekonomiska ställning med hjälp av ESCS-indexet (PISA Index of Economic, Social and Cultural Status). I beräkningen har man beaktat bland annat föräldrarnas utbildning, yrkesställning och hemmets resurser. Den internationella klassificeringen beskriver inte situationen i Finland särskilt bra, eftersom nästan hälften (45 %) av eleverna i vårt land hör till den högsta internationella socioekonomiska klassen och endast under en procent hör till den lägsta klassen. I undersökningarna i Finland används därför nationella fjärdedelar för att beskriva den socioekonomiska ställningen⁴². Både i PISA-undersökningen och i IEA:s utvärderingsundersökningar beskrivs hemmets resurser bland annat med antalet böcker hemma. Det kan anses representera så kallat kulturellt kapital som är kopplat till hur utbildning uppskattas. Elever i vars hem det finns stora mängder böcker klarade sig bättre.

39 Paananen, 2023

40 Pöysä m.fl., 2018

41 Utbildningsstyrelsen, 2019

42 Hiltunen m.fl., 2023

Enligt PISA-resultaten 2022 hade familjens socioekonomiska ställning ett starkt samband med de matematiska färdigheterna och med läskunnigheten. Endast tre procent av eleverna med den lägsta socioekonomiska bakgrunden nådde en utmärkt prestationsnivå i matematiska färdigheter eller läskunnighet, medan nästan 20 procent av eleverna med den högsta socioekonomiska bakgrunden nådde denna nivå. På motsvarande sätt hade fler än var tredje elev med den lägsta socioekonomiska bakgrunden och cirka var tionde elev med den högsta socioekonomiska bakgrunden svaga matematiska färdigheter eller svag läskunnighet. Denna utveckling förklaras framför allt av att resultaten för elever med den svagaste socioekonomiska bakgrunden hade försämrats kraftigast.

När PISA-undersökningarna inleddes i början av 2000-talet var sambandet mellan föräldrarnas socioekonomiska bakgrund och inlärningsresultaten i Finland bland de lägsta i deltagarländerna, men för närvarande ligger effekten redan på medelnivå för OECD-länderna. Samtidigt har den grundläggande utbildningens förmåga att jämna ut elevernas olika bakgrunder börjat försämrats. Enligt Venla Bernelius och Heidi Huilla blir det finländska skolsystemet ojämnt och denna utveckling gäller särskilt de barn vars hembakgrund inte har tillräckliga resurser för att stödja lärandet⁴³.

I förhållande till de försämrade inlärningsresultaten har andelen barn som befinner sig under fattigdomsgränsen ökat i nästan samma takt. Enligt Självständighetsjubileets barnstiftelse (Itla) bodde nästan 120 000 barn i låginkomstfamiljer i Finland 2022⁴⁴, vilket i praktiken innebär vart nionde (12 %) barn. Enligt THL:s senaste uppskattning ökar regeringens sparåtgärder antalet minderåriga som faller under fattigdomsgränsen med cirka 30 000 barn.⁴⁵

Invandrabakgrund och inlärningsresultat

I internationella utvärderingar har färdigheterna hos elever med invandrabakgrund varit klart sämre i Finland än hos infödda elever⁴⁶. Till exempel i undersökningen TIMSS 2023 låg nästan hälften av eleverna med invandrabakgrund under en nöjaktig prestationsnivå i matematiska färdigheter, medan ungefär var femte infödd elev var på samma nivå. Utifrån resultaten verkar det ändå som om elevens invandrabakgrund i sig inte förutspår svaga färdigheter, utan brister i språkkunskaperna samt familjens låga socioekonomiska ställning är väsentliga faktorer.

En del av skillnaden förklaras av att eleverna i familjer med invandrabakgrund i genomsnitt har en lägre socioekonomisk ställning än elever födda i Finland. Till exempel i PISA 2022-undersökningen hörde drygt hälften (52 %) av första generationens elever med invandrabakgrund och 43 procent av andra generationens elever med invandrabakgrund till den lägsta socioekonomiska fjärdedelen⁴⁷. Som första generationens elev med invandrabakgrund definieras en elev som själv och vars föräldrar är födda utomlands. Som andra generationens elev med invandrabakgrund definieras en elev som själv är född i Finland men vars föräldrar är födda utomlands.

---

43 Bernelius & Huilla, 2021

44 Självständighetsjubileets barnstiftelse Itla, 2025

45 Institutet för hälsa och välfärd, 2025

46 Pulkkinen m.fl., 2024

47 Ibid.

Även brister i kunskaperna i testspråket, dvs. finska eller svenska, förklarar de observerade skillnaderna i färdigheterna⁴⁸. Enligt TIMSS 2023-undersökningen talade nästan var tredje (30 %) av första generationens elever med invandrarbakgrund och nästan var femte (17 %) av andra generationens elever med invandrarbakgrund aldrig undersökningens testspråk, dvs. finska eller svenska, hemma. Endast cirka var femte (21 %) av andra generationens elever med invandrarbakgrund och åtta procent av första generationens elever med invandrarbakgrund talade nästan alltid undersökningens testspråk hemma. De matematiska färdigheterna var klart svagare hos de elever som talade testspråket hemma endast sällan eller inte alls⁴⁹.

Man har även tidigare fäst uppmärksamhet vid skillnaderna i färdigheter mellan elever med invandrarbakgrund och infödda elever och man har konstaterat att dessa försämrar jämlikheten i fråga om utbildning⁵⁰. Även OECD har konstaterat samma sak och betonat att särskild uppmärksamhet ska fästas vid dem som har en svagare socioekonomisk ställning och befolkningsgrupper med invandrarbakgrund. Det bör ändå betonas att resultaten för elever med invandrarbakgrund inte har lett till att inlärningsresultaten i Finland har försämrats.

Även om skillnaderna i färdigheterna mellan elever som är födda i Finland och elever med invandrarbakgrund i genomsnitt är stora, förklarar invandrarbakgrunden endast en mycket liten del av variationen i färdigheterna i Finland i PISA-undersökningen som helhet. I PISA-undersökningen 2022 förklarade invandrarbakgrunden sex procent av variationen i läskunnigheten och fyra

---

48 Ibid.

49 Hiltunen m.fl, 2024a, s. 112

50 Kirjavainen & Pulkkinen, 2015

procent av variationen i de matematiska färdigheterna⁵¹. Till exempel den socioekonomiska bakgrunden förklarade 12 procent av variationen i de matematiska färdigheterna⁵².

De regionala skillnaderna och skillnaderna mellan skolorna är små, men de ökar

I Finland har de regionala skillnaderna vanligen varit små och i dem förekommer säsongsvariationer som beror på att antalet skolor i urvalet är litet från vissa områden. I internationella utvärderingar av inlärningsresultaten görs en regional jämförelse i Finland mellan geografiska storområden och enligt skolans omgivande miljö. Geografiskt delas materialet från Finland in i fem storområden: huvudstadsregionen, övriga Södra Finland, Västra Finland, Östra Finland och Norra Finland. I indelningen utgör städerna i huvudstadsregionen, Helsingfors, Esbo, Vanda och Grankulla, ett eget område och resten av Nyland hör till storområdet Södra Finland. Med omgivande miljö avses däremot en indelning i urbana kommuner och landsbygdskommuner samt tätortskommuner enligt Statistikcentralens kommunklassificering.

I PISA 2022-undersökningen fanns det relativt sett flest svaga elever bland pojkarna i Östra Finland i alla utvärderingsområden. Jämfört med 2018 hade andelen svaga elever ökat mer i Östra Finland än på andra håll i Finland. Samtidigt hade andelen elever med utmärkta färdigheter minskat i Östra Finland på alla innehållsområden. I materialet för Östra Finland fanns det emellertid få skolor jämfört med andra områden, så resultaten kan endast anses vara riktgivande⁵³.

Inga statistiskt signifikanta regionala skillnader har observerats i resultaten för de matematiska färdigheterna i TIMSS-undersökningen för fjärdeklassare under tidsperioden 2015–2023. När det gäller åttondeklassarna klarade sig eleverna i Södra Finland bäst 2019 jämfört med andra storområden. Därefter har resultaten för alla storområden blivit en aning sämre, men en statistiskt signifikant förändring har observerats endast i Södra Finland.

I PIRLS-undersökningen 2021 för fjärdeklassare uppnåddes de bästa inlärningsresultaten i Södra Finland och Norra Finland. De regionala förändringarna i resultaten har avvikit något från varandra. 2011–2016 var nivån på läskunnigheten stabil i Södra, Västra och Norra Finland, medan en försämring – om än inte statistiskt signifikant – observerades i Östra Finland och huvudstadsregionen.

Skillnaderna i inlärningsresultaten mellan skolorna har i internationell jämförelse traditionellt varit små i Finland. En betydande observation i de första PISA-undersökningarna var att det är möjligt att samtidigt uppnå både högklassiga inlärningsresultat och små skillnader mellan skolorna⁵⁴. Enligt den senaste PISA 2022-undersökningen har variationen mellan skolorna ändå ökat något jämfört med tidigare undersökningar, men man kan fortfarande inte se någon systematisk skillnad mellan skolorna.

51 Pulkkinen m.fl., 2024

52 Hiltunen m.fl., 2023

53 Ibid., s. 64

54 Rautopuro, 2023

I PISA-undersökningen 2018 förklarade skillnaderna mellan skolorna cirka sju procent av variationen i resultaten för läskunnighet, medan variationen i resultaten för de matematiska färdigheterna i undersökningen 2022 förklarades till cirka nio procent av skillnaderna mellan skolorna. Trots de ökade skillnaderna är skillnaderna mellan skolorna i Finland fortfarande bland de minsta i deltagarländerna – betydligt mindre än till exempel i Sverige och Estland, där skillnaderna mellan skolorna förklarade 16 procent av variationerna i inlärningsresultaten i matematiska färdigheter⁵⁵. I undersökningen 2022 låg drygt en tredjedel (37 %) av de finländska skolorna under OECD-ländernas medelvärde i de matematiska färdigheterna; tio år tidigare var detta fallet i cirka var femte skola och 2003 endast i fem procent av skolorna.

De stora skillnaderna i inlärningsresultaten mellan skolorna i huvudstadsregionen har observerats redan i tidigare PISA-undersökningar och 2022 medförde ingen betydande förändring i detta. Däremot har variationen mellan skolorna i övriga Finland ökat betydligt under de senaste tio åren och närmar sig nu nivån i huvudstadsregionen, där skillnaderna mellan skolorna är klart större än på andra håll i Finland. PISA-materialet möjliggör emellertid ingen noggrannare geografisk granskning, eftersom det inte finns tillräckligt med skolor från andra stora städer i materialet – för att inte tala om mindre orter⁵⁶.

Skolans omgivande miljö konstaterades ha ett samband med elevernas färdigheter. I alla utvärderingsområden för PISA-undersökningen uppnåddes de högsta medelvärdena i skolorna i de stora städerna. I dessa skolor observerades också de största andelarna elever med utmärkta färdigheter och de minsta andelarna elever med svaga färdigheter. På motsvarande sätt fanns det i genomsnitt färre utmärkt presterande elever i skolor på landsbygden, i glesbygden och i tätorterna och på motsvarande sätt fler elever med svaga färdigheter.

Variationen inom skolorna är stor

Med variation inom skolorna avses skillnader i färdigheterna mellan eleverna inom samma skola. Enligt PISA-undersökningarna var denna variation relativt stabil i skolorna inom den grundläggande utbildningen i Finland 2003–2018. Enligt materialet för 2022 har variationen ändå ökat betydligt: skillnaderna mellan eleverna i till exempel de matematiska färdigheterna var större än i någon tidigare PISA-undersökning.

Den interna variationen i skolorna i Finland var också exceptionellt stor internationellt sett. I undersökningen 2022 förklarade den interna variationen i skolorna 90 procent av variationen i poängen för de matematiska färdigheterna, vilket är klart mer än i OECD-länderna i genomsnitt. Regionalt sett har den interna variationen sedan 2012 förblivit oförändrad i huvudstadsregionen, men den har ökat betydligt på andra håll i landet.

Upplägget för urvalet i PIRLS- och TIMSS-undersökningarna gör det också möjligt att granska skillnaderna mellan undervisningsgrupperna utöver skillnaderna mellan skolorna och eleverna. I PIRLS-undersökningen 2021 och TIMSS-undersökningen 2023 ökade den totala variationen

---

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

i inlärningsresultaten, men variationen mellan skolorna förblev liten (2–7 %). Största delen av variationen förklarades fortfarande av individuella skillnader (cirka 70–75 %).

Skillnaderna mellan undervisningsgrupperna förklarade i PIRLS-undersökningen över en femtedel (22 %) av variationerna i resultaten för läskunnighet, i TIMSS-undersökningen något mindre i fråga om de matematiska färdigheterna hos fjärdeklassare (18 %) och i fråga om de matematiska färdigheterna hos åttondeklassare nästan en tredjedel (31 %). En högre förklaringsgrad visar att resultaten för elever i samma klass är mer likartade än för elever i olika klasser. I de matematiska färdigheterna har skillnaderna mellan klasserna ökat, medan de i fråga om läskunnighet har förblivit oförändrade.

I PIRLS- och TIMSS-undersökningarna valdes slumpmässigt olika typer av klasser (allmän undervisning, specialundervisning och intensifierad undervisning). Resultaten visar att inlärningsresultaten varierade mycket mellan dessa klasser: i klasserna med intensifierad undervisning var resultaten i genomsnitt bättre, i klasserna med specialundervisning sämre.

Variationen mellan klasserna med specialundervisning och intensifierad undervisning förklarade variationen mellan fjärdeklassarnas undervisningsgrupper i matematiska färdigheter med hela 89 procent 2023, vilket är betydligt mer än 2019 (61 %). Variationerna i grupperna med specialundervisning förklarade 71 procent av detta (38 % 2019). Bland åttondeklassarna förklarades 55 procent av variationen mellan undervisningsgrupperna av variationerna i grupperna med specialundervisning och tillsammans med klasserna för den intensifierade undervisningen förklarades 76 procent (2019 på motsvarande sätt 48 %). Liknande resultat kom också fram i PIRLS-undersökningen.

Man kan entydigt konstatera att variationerna i färdigheterna i specialundervisningsgrupperna i allt större utsträckning förklarar största delen av variationerna mellan undervisningsgrupperna. Variationen mellan grupperna inom den allmänna undervisningen är däremot liten.

Resultaten från de svenskspråkiga skolorna är något mer uppmuntrande

Inlärningsresultaten har försämrats både i de finsk- och svenskspråkiga skolorna, men i de svenskspråkiga skolorna har nedgången i inlärningsresultaten varit mindre. I utvärderingen av läskunnigheten hos fjärdeklassare (PIRLS) 2021 hade båda språkgruppernas resultat försämrats, men det fanns ingen statistiskt signifikant skillnad i de genomsnittliga resultaten. Man observerade inte heller skillnader i kompetensnivåerna, andelarna svaga och utmärkta läsare var nästan de samma i båda språkgrupperna. Situationen har inte förändrats jämfört med undersökningen 2016. I utvärderingarna av de matematiska färdigheterna bland elever i årskurs 4 och 8 observerades 2023 inte heller några betydande skillnader mellan språkgrupperna.

PISA-resultaten för 2022 var däremot intressanta trots försämringen: de svenskspråkiga skolorna gick upp i täten i Norden i fråga om matematiska färdigheter. Trots att resultaten hade försämrats var resultaten i de svenskspråkiga skolorna i Finland statistiskt sett betydligt bättre än i de finskspråkiga skolorna. Resultaten var också bättre jämfört med Island, Norge, Sverige och Danmark.

Ännu 2012 var de svensk- och finskspråkiga skolorna jämnstarka. I de svenskspråkiga skolorna har andelen elever med svaga matematiska färdigheter inte ökat lika kraftigt som i de finskspråkiga skolorna.

I fråga om läskunnighet har de finskspråkiga skolorna traditionellt varit klart bättre än de svenskspråkiga under hela den tid som PISA-undersökningarna har gjorts. Undersökningen 2022 medförde dock en historisk förändring: språkgruppernas genomsnittliga inlärningsresultat var exakt desamma. Även denna jämlighet förverkligades emellertid på ett oönskat sätt, eftersom de finskspråkiga skolornas försämrade resultat jämfört med 2018 motsvarar cirka ett läsårs lärokurs. I de svenskspråkiga skolorna var nedgången mindre än hälften av detta.

Om elevernas attityder, föreställningar och välmående

Som en del av utvärderingarna av de internationella inlärningsresultaten samlar man in information av eleverna genom bakgrundsenkäter om bland annat deras motivation och attityder till lärande och lärandemiljöer. I PISA-undersökningen samlas också bakgrundsinformation in från skolornas rektorer, i IEA:s undersökningar dessutom från lärare och föräldrar. Med hjälp av enkäterna kan man granska sambandet mellan olika bakgrundsvariabler och inlärningsresultaten. Forskning visar att faktorer i anknytning till attityder och motivation gällande ett visst läroämne förutspår inlärningsresultaten bättre än allmänna attityd- och motivationsfaktorer⁵⁷.

De första resultaten av den riksomfattande utvärderingen av att lära sig att lära sig, som publicerades våren 2025, bekräftar observationen, som presenterats redan tidigare, att kunskapsnivån hos elever inom den grundläggande utbildningen har sjunkit. Resultaten erbjuder också intressant information om finländska niondeklassares skolattityder. Utvärderingen genomfördes 2024 i 82 skolor på olika håll i Finland, i samma skolor eller samma skolor inom samma bostadsområden, och är en fortsättning på utvärderingarna som gjordes 2001, 2012 och 2017.⁵⁸

Resultaten av att lära sig att lära sig visar att elevernas övertygelseprofil har förändrats i en mer negativ riktning: både prestationsorienteringen (strävan efter att lyckas bra i skolan) och inställningen till skolgången (betydelsen av och intresset för det som man lär sig i skolan samt skolan som lärmiljö) har försämrats jämfört med undersökningen 2017. Samtidigt som inställningen till skolan blev mer negativ än tidigare stärktes elevernas tro på slumpens betydelse som förklaring till skolframgången betydligt, särskilt bland pojkar⁵⁹.

Resultaten av den senaste enkäten Hälsa i skolan⁶⁰ som Institutet för hälsa och välfärd (THL) genomfört samt den senaste Ungdomsbarometern⁶¹ som publicerats av statens ungdomsråd och Ungdomsforskningssällskapet beskriver delvis liknande farhågor om de ungas välmående och attityder. Även om en stor del av finländarna i årskurs 8–9 fortfarande är nöjda med sitt liv, har andelen som är nöjda minskat sedan 2021. Andelen som förhåller sig positivt till skolgången har

57 Pulkkinen m.fl., 2018; Pulkkinen & Hiltunen, 2021

58 Vainikainen m.fl., 2025

59 Ibid., s. 12

60 Helenius & Kivimäki, 2023

61 Happonen & Kiilakoski, 2025

minskat. Ungefär en fjärdedel av de unga upplever depressionssymptom och symptomen är särskilt vanliga bland unga som sköter om sin närstående och hos vilka även utmattning och inlärningssvårigheter i skolgången framträder.⁶²

Enligt Ungdomsbarometern har de ungas framtidstro, dvs. tron på sin egen och samhällets framtid, försvagats jämfört med tidigare år. Allt färre unga tror att deras liv kommer att vara bättre än deras föräldrars liv. Ungdomarna bekymrar sig över bland annat klimatförändringen, den ekonomiska osäkerheten och internationella kriser. Även utmaningar i de ungas psykiska hälsa är fortfarande vanliga och de unga behöver mer stöd särskilt i övergångsskedena mellan utbildning och arbetsliv. Enligt Ungdomsbarometern har ungdomarnas tillfredsställelse med livet minskat något, särskilt bland unga kvinnor. Åldern för när de unga blir självständiga har stigit och allt fler bor längre hos sina föräldrar. Orsaker är bland annat ökade boendekostnader och en osäker arbetsmarknad.⁶³

---

62 Helenius & Kivimäki, 2023

63 Happonen & Kiilakoski, 2025

Reflektioner

Diskussionen om den finländska grundläggande utbildningen och utbildningssystemet har kritiserats bland annat för att den har ett snävt fokus på individpsykologiska, pedagogiska och didaktiska perspektiv samt en övertolkning av PISA-resultaten⁶⁴. Även den vetenskapliga nivån på PISA-undersökningen, liksom på andra utvärderingar av inlärningsresultat, har ifrågasatts⁶⁵.

Den vetenskapliga kritiken är delvis motiverad, eftersom IEA eller OECD egentligen inte producerar vetenskap: rapporterna är snarare utredningar utan betydande vetenskaplig teoribakgrund. I de internationella undersökningarna samlas emellertid ett stort antal forskare på hög nivå från olika vetenskapsområden till olika expert- och styrgrupper. I all verksamhet i anslutning till undersökningar utnyttjas högklassig akademisk expertis, dvs. I allt från att utarbeta uppgifter till att analysera slutliga data och tolka resultat. Alla metodiska lösningar uppfyller även de striktaste kriterierna för vetenskaplig forskning.⁶⁶

Internationella utvärderingar av inlärningsresultaten producerar tillförlitlig och jämförbar information om trender inom den internationella referensramen, men utifrån dem finns det mycket begränsade möjligheter att dra slutsatser om landets utbildningspolitik eller om vad skolorna gör rätt eller fel. Utvärderingarna av inlärningsresultaten omfattar inte heller det faktum att resultaten i hög grad påverkas av vad som händer i samhället utanför skolorna. Skolframgången har ett starkt samband med stabiliteten i levnadsförhållandena och hur man fungerar i hemmen. Skolan har sitt sociala ansvar, men många problem i hemmet och samhället som återspeglas via barnen i skolan är sådana som skolan och lärarna inte kan påverka eller lösa⁶⁷.

Internationella utvärderingar av inlärningsresultaten visar att det bakom de försämrade inlärningsresultaten och polariseringen finns många faktorer som gäller både elevernas bakgrund och skolans och samhällets strukturer. Den socioekonomiska differentieringen anses vara en särskilt viktig faktor: elevernas föräldrars utbildning och socioekonomiska ställning påverkar inlärningsresultaten allt mer, vilket visar att utbildningssystemet inte helt kan kompensera effekterna av hemförhållandena. Resultaten visar också att de svagaste eleverna har ökat i antal, vilket tyder på att polariseringen är ett mer omfattande och systematiskt fenomen.

Även skillnaderna mellan könen i inlärningsresultaten är utbildningspolitiskt sett ett betydande fenomen, eftersom de återspeglas både i individernas utbildningsvägar och i den samhällsliga jämlikheten i vidare bemärkelse. Flickor har sedan länge klarat sig bättre i läskunnighet och detta har lett till att pojkarna blivit föremål för särskild granskning, men utvecklingen under de senaste åren visar också att flickornas resultat har försämrats. Dessutom är utbildningsvalen kopplade till slutvitsorden i den grundläggande utbildningen och kan stärka differentieringen av inlärningsresultaten. Sålunda är det inte bara fråga om en utmaning för pojkar, utan i större utsträckning fråga om utbildningssystemets förmåga att svara på förändringar i lärandet. Skillnaderna mellan könen måste därför betraktas som strukturella fenomen, inte som individuella problem.

---

64 Simola & Rinne, 2024

65 Kivinen & Hedman, 2017

66 Nissinen m.fl., 2018

67 Meyer & Schiller, 2013; Salminen m.fl., 2025

Den nuvarande utvecklingen försämrar den utbildningsmässiga jämlikheten: även om alla elever i princip har lika möjligheter har de som har det sämst ställt färre möjligheter i praktiken. Föräldrarnas socioekonomiska bakgrund och utbildning har ett allt starkare samband med barnens och ungdomarnas inlärningsresultat. Låg utbildningsbakgrund kan vara förknippad med svag motivation för skolgången och svag utbildningsorientering. Även barnfattigdom är ett verkligt fenomen i Finland, som har omfattande följder. "Fattigdom är en brist på möjligheter", var Lauri Mäkinens och hans kollegors träffande beskrivning av deras forskning om barnfattigdom⁶⁸. Enligt den visade sig fattigdomens sociala dimension som utanförskap och bristfälliga möjligheter att delta i aktiviteter som är vanliga för andra, som till exempel hobbyer. Emotionellt orsakade fattigdomen skam, sorg, avundsjuka och stress.

Tillräckliga grundläggande färdigheter möjliggör individens utveckling, utbildning och delaktighet i samhället⁶⁹. Familjebakgrunden, såsom utbildning och inkomstnivå, kan direkt förutspå barnets utbildningsväg. Barn med hög socioekonomisk bakgrund får bättre vitsord, söker sig oftare än andra till gymnasiet, hamnar mer sällan utanför utbildningen och de flyttas minst ofta till den individualiserade undervisningen. Tiina Ristikari & co. citerar den svenska utbildningssociologen Donald Broady: "Det enda på något vis säkra sättet att lyckas i skolan är att välja välutbildade föräldrar med höga inkomster."⁷⁰

Risken för utslagning i fråga om utbildning och samhälle förutspås förutom av föräldrarnas låga utbildning och inkomstnivå även av deras anspråkslösa förväntningar på sitt barns utbildningsnivå. Till riskgruppen hör också de barn i vars hem man inte regelbundet talar skolans undervisningsspråk, som hade svaga tidiga färdigheter före den grundläggande utbildningen eller som hade upplevt upprepad mobbning. Det är fråga om en hopad utsatthet.⁷¹

I den offentliga debatten har det i Finland börjat synas symptom av PISA-chocken, som har förekommit i flera länder, där man erbjuder kortsiktiga utbildningspolitiska lösningar på komplicerade problem. Det finns emellertid ingen orsak till PISA-panik, eftersom grunden för den grundläggande utbildningen fortfarande är stabil. I Finland behövs en bred diskussion om den grundläggande utbildningens framtid. I praktiken handlar det om ifall vi fortfarande förbinder oss till den utbildningsmässiga jämlikheten med idealiska principer om närskolor och ett utbildningssystem som erbjuder lika utbildningsmöjligheter för alla. Utbildningssystemet är en stark samhällelig institution som kan stänga eller öppna framtida möjligheter för såväl medborgarna, näringslivet som hela samhället. Därför måste alla samhällsaktörer integreras i diskussionen om det finländska utbildningssystemets framtid i stället för att enbart tänka framåt en valperiod i taget.

---

68 Mäkinen m.fl., 2024

69 Sivista, 2024, s. 1

70 Ristikari ym.fl., 2018

71 Jussila, 2024; Salminen m.fl., 2025

Källor

Ahonen, S. (2003). Yhteinen koulu: Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä. Vastapaino.

Bernelius, V. & Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet (Jämlikhet inom utbildningen, regional och social differentiering och möjligheterna med positiv särbehandling, svenskspråkig sammanfattning). Statsrådets publikationer 2021:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>

Fishkin, J. (1983). Justice, equal opportunity and the family. Yale University Press.

Gymnasielagen 714/2018.

Happonen, K. & Kiilakoski, T. (2025). Nuoruuden kolme vuosikymmentä: Nuorisobarometri 2024. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2025/03/nuorisobarometri-2024.pdf>

Helenius, J. & Kivimäki, H. (2023). Vålbefinnandet bland barn och unga – Enkäten Hälsa i skolan 2023: Mer än en tredjedel av flickorna och var femte pojke upplever sitt hälsotillstånd som medelmåttigt eller dåligt. Institutet för hälsa och välfärd, Statistikrapport 49/2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230913124228>

Hiilamo, H. (2024). Edistä lapsiperheiden sosioekonomista tilannetta – köyhyys on riskitekijä lapsen kehitykselle. Parempaa lastensuojelua 13.12.2024. <https://www.parempaastensuojelua.fi/fi/uutinen/edista-lapsiperheiden-sosioekonomista-tilannetta-koyhyys-on-riskitekija-lapsen-kehitykselle>

Hiltunen, J., Ahonen, A., Hienonen, N., m.fl. (2023). PISA 2022 ensituloksia (PISA 2022 första resultaten, sammanfattning på svenska). Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2023:49, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3>

Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., m.fl. (2024a). Perustaidoilla kohti tasa-arvoisempia mahdollisuuksia: neljännen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Tutkimuksia / Pedagogiska forskningsinstitutet (41). <https://doi.org/10.17011/ktl-t/41>

Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., ym. (2024b). Haasteena eriytyvä osaaminen: kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Tutkimuksia / Pedagogiska forskningsinstitutet (42). <https://doi.org/10.17011/ktl-t/42>

Institutet för hälsa och välfärd (2025). THL:s nya beräkningsmodell ger en tydligare bild av socialskyddsbeskrivningarnas effekter [meddelande]. <https://thl.fi/sv/-/thl-s-nya-berakningsmodell-ger-en-tydligare-bild-av-socialskyddsbeskrivningarnas-effekter>

Jakku-Sihvonen, R. (2010). Oppimistulosten arviointitiedon puntarointia. Hallinnon Tutkimus 29(4), 317–324. <https://www.sayfes.fi/reference/binary/file/-/id/11/fid/31/index.pdf>

Jakku-Sihvonen, R. (2013). Oppimistulosten arviointijärjestelmistä ja niiden kehittämishaasteista. I verkett A. Räisänen (red.) Oppimisen arvioinnin kontekstit ja käytännöt, s. 13–36. Utbildningsstyrelsen, Rapporter och utredningar 2013:3.

Kaitala, P. (2021). Saavutettavuuden edistäminen koulutuksessa on meidän kaikkien yhteinen tehtävä. HAMK, Oppijan oikeus -blogi 3.2.2021. https://blog.hamk.fi/oppijanoikeus/saavutettavuuden-edistaminen-koulutuksessa-on-meidan-kaikkien-yhteinen-tehtava/?utm_source=chatgpt.com

Kalalahti, M. & Varjo, J. (2012). Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoittumisessa ja valikoitumisessa. Kasvatus & Aika 6(1), 39–55. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68311/29338>

Kelhä, M. (2023). Resultaten från PISA-undersökningen återspeglar förändringar på samhällsnivå. Utbildningsstyrelsens blogg 11.12.2023. <https://www.oph.fi/sv/blogg/resultaten-fran-pisa-undersokningen-aterspeglar-forandringar-pa-samhallsniva>

- Kilpi, N., Ouakrim-Soivio, N., Minkkinen, L. & Söyrinki, S. (2025). Oppimistuloskehitys ja koulutuspoliittiset toimet Pohjoismaissa ja Virossa 2010-luvulta 2020-luvun alkuun. Pedagogiska forskningsinstitutet, Raportteja ja työpapereita (13).
- Kirjavainen, T. & Pulkkinen, J. (2015). Tuloksellisuustarkastuskertomus: Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 12/2015. <https://vtv.fi/wp-content/uploads/2025/08/maahanmuuttajaoppilaat-perusopetuksen-tuloksellisuus.pdf>
- Kivinen, O. & Hedman, J. (2017). Moniselitteiset PISA-tulokset ja niiden koulutuspoliittiset tulkinat. *Politiikka* 59(4), 250–263.
- Korhonen, H. (2022). Totuudesta ja matematiikanopetuksesta. *Dimensio* 6/2022. <https://dimensiolehti.fi/totuudesta-ja-matematiikanopetuksesta/>
- Lag om Nationella centret för utbildningsutvärdering 1295/2013.
- Lagen om grundläggande utbildning 628/1998.
- Lagen om yrkesutbildning 531/2017.
- Lehikoinen, A., Kalenius, A. & Bernelius, V. (2023). PISA-lasku haastaa koulun ja yhteiskunnan. *Statsrådets kolumn* 28.12.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/pisa-lasku-haastaa-koulun-ja-yhteiskunnan>
- Lehtola, P., Hiltunen, J. & Pulkkinen, J. (2021). Tehtävien ominaisuuksien ja lukutaidon yhteys matematiikan tehtävien ratkaisuprosenttien muutoksiin PISA-tutkimuksessa. I verkett K. Leino, J. Rautopuro & P. Kulju (red.) *Lukutaito – tie tulevaisuuteen: PISA 2018 Suomen pääraportti*, s. 135–165. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia (82). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7411-16-2>
- Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K. & Puhakka, E. (2023). Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus. *Tutkimuksia / Pedagogiska forskningsinstitutet* (37). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9620-8>
- Meyer, H.-D. & Schiller K. (2013). Gauging the role of non-educational effects in large-scale assessments: socio-economics, culture and PISA outcomes. I verkett H.-D. Meyer & A. Benavot (red.) *PISA, Power and Policy: the emergence of global educational governance*. Symposium Books.
- Mäkelä, M. (2013). Yhdenvertainen oikeus sivistykseen: Tutkimus sivistyksellisen yhdenvertaisuuden perusoikeuden sisällöstä erityisesti yhdenvertaisessa oikeudessa perusopetukseen, taiteen perusopetukseen ja kuntien kulttuuripalveluihin. *Acta Universitatis Tamperensis* 1804. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9041-5>
- Mäkinen, L., Virmasalo, I., Hirvonen, M. & Valoisat-ryhmä. (2024). ”Köyhyys on mahdollisuuksien puutetta” – kanssatutkimus lapsuudessa koetusta köyhyydestä ja köyhyydessä pärjäämisestä. *Itlas rapporter och utredningar* 2024:1. <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/05/Kanssatutkimus-lapsuudessa-koetusta-koyhyydesta.pdf>
- Nissinen, K., Rautopuro, J. & Puhakka, E. (2018). PISA-tutkimuksen metodologiasta. I verkett J. Rautopuro & K. Juuti (red.) *PISA pintaa syvemältä: PISA 2015 Suomen pääraportti*, s. 345–378. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 77. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-5401-82-0>
- Olsen, R. V. & Nilsen, T. (2017). Standard setting in PISA and TIMSS and how these procedures can be used nationally. I verkett S. Blömeke & J. E. Gustafsson (red.) *Standard setting in education: the Nordic countries in an international perspective*. Springer.
- Paananen, V. (2023). Miksi pojat jäivät jälkeen? *Helsingin Sanomat* 14.8.2023. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009743899.html>
- Pitkälä, A. (2020). Koulutuksen saatavuus ja saavutettavuus erilaistuvissa kunnissa – esiselvitys. *Kommunförbundet*. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2020/2035-koulutuksen-saatavuus-ja-saavutettavuus-erilaistuvissa-kunnissa-esiselvitys>

- Pulkkinen, J. & Hiltunen, J. (2021). Opiskeluasenteiden, sukupuolen ja matematiikan osaamisen yhteydet PISA-tutkimuksessa. *Psykologia* 56(6), 584–599.
- Pulkkinen, J., Kauppinen, H., Hiltunen, J., ym. (2024). Tukea tasa-arvoiselle koulutiellet: maahanmuuttajataustaisten nuorten osaaminen PISA 2022 -tutkimuksessa. *Pedagogiska forskningsinstitutet, Tutkimuksia* (39). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0232-3>
- Pöysä, S., Pesu, L., Pulkkinen, J., m.fl. (2018). Flickor och pojkar i skolan: Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? (Hur kan man besegra pojkarnas låga inlärningsresultat i grundskolan?) Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 36/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-541-9> (rapporten är på finska, svenskspråkig sammanfattning).
- Rautopuro, J., Ouakrim-Soivio, N. & Välimaa, J. (2023). Peruskoulua oppimassa: oppimistulosten arvioinnit koulutusta kehittämässä. *Kasvatus & Aika* 17(4), 5–22. <https://doi.org/10.33350/ka.119753>
- Repo, J. (2024). Worst of the times, best of the times: Assessing pandemic impact on adolescents. *Turun yliopiston julkaisuja B 707*. <https://www.utupub.fi/handle/10024/179349> (rapporten är på engelska, finskspråkig sammanfattning).
- Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., m.fl. (2018). Suomi lasten kasvu ympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. (Finland som uppväxtmiljö för barn: 18 års uppföljning av personer födda 1997.) Institutet för hälsa och välfärd, Rapport 7/2018 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2> (rapporten är på finska, svenskspråkigt sammandrag).
- Räisänen, A. (2013). Inledning i verket A. Räisänen (red.) Oppimisen arvioinnin kontekstit ja käytänteet. Utbildningsstyrelsen, Uppföljningsrapporter för utbildningen 2013.
- Salminen, T., Rautopuro, J. & Niilo-Rämä, M. (2025). Heikko lukutaito – riski tulevaisuudelle. I verket M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro & M. Vauras (red.) Koulun resilienssi, s. 112–133. Santalahti-kustannus.
- Simola, H. & Rinne, R. (2024). Neljä teesiä peruskoulupolitiikan rapautumisesta ja synteesi koulun pelastamiseksi. *Koulu ja menneisyys LXI – Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja*, s. 142–165.
- Självständighetsjubileets barnstiftelse Itla. (2024). Lapsiperheköyhyys datana. <https://itla.fi/lapsiperhekoehyys-datana/>
- Skolverket, 2022 Nationella prov i grundskolan. <https://www.skolverket.se/prov-och-bedomning/nationella-prov>
- Statistikcentralen (2025). Grundskolor, gymnasier, yrkesläroanstalter och folkhögskolor med uppmätt storlek på läroanstalter, 2005-2024. https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin__kjarj/statfin_kjarj_pxt_125k.px
- Statsrådets budgetproposition (2024). https://budjetti.vm.fi/tae/frame_year.jsp?year=2024&lang=sv
- Statsrådets förordning 1317/2013.
- Utbildningsförvaltningens statistiktjänst Vipunen. <https://vipunen.fi/fi-fi>
- Utbildningsstyrelsen (2019). Poikien oppimishaasteet ja -ratkaisut vuoteen 2025: OPH 2.0 -ennakoinnin kehittämisohjelman pilotointi. Utbildningsstyrelsen, Rapporter och utredningar 2019:9. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/poikien-oppimishaasteet-ja-ratkaisut-vuoteen-2025>
- Uusikylä, K. (2013). Pisa-hysteria on turhaa. *Suomen Kuvalehti* 13.12.2013. <https://suomenkuvalehti.fi/mielipide/pisa-hysteria-turhaa/>

Vainikainen, M.-P. & Thuneberg, H. (2020). Arviointi suomalaisessa koulussa. I verket O.-T. Kankkunen (red.) Arvioinnin ulottuvuudet. Tampereen yliopiston normaalikoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1501-6>

Vainikainen, M.-P., Lintuvuori, M., Mergianian, C., m.fl. (2024). Koronapandemia peruskoulussa – koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi kouluyhteisöissä 2020–2022. Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimuskeskus REALin julkaisuja 2024:1. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/155454>

Vainikainen, M.-P., Saarnio, M., Asikainen, M., m.fl. (2025). Valtakunnallinen oppimaan oppimisen arviointi 2024 – Ensituloksia. Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimuskeskus REALin julkaisuja 2025:1. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3823-7>

Vettenranta, J., Hiltunen, J., Kotila, J., m.fl. (2020). Tulevaisuuden avaintaidot puntarissa: Kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen: kansainvälinen TIMSS 2019 -tutkimus Suomessa. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8474-8>

Välimaa, J. (2025). Historical development of teacher education in Finland. Emerald Publishing.

Utvecklingen av den nationella lagstiftningen 2022–2025 mot bakgrund av genomförandet av FN:s konvention om barnets rättigheter

Merike Helander, jurist, barnombudsmannens byrå

Utgångspunkter för granskningen av uppföljningsperioden 2022–2025

I detta kapitel granskas de centrala ändringarna i den nationella lagstiftningen om barn under åren 2022–2025 med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter¹. Kapitlet presenterar en översikt av i vilken mån man genom lagstiftningsåtgärderna har svarat på de rekommendationer som FN:s kommitté för barnets rättigheter gav Finland sommaren 2023 i sina slutsatser om den periodiska rapporteringen om konventionen om barnets rättigheter (nedan slutsatserna 2023).² Perspektivet i denna text grundar sig på kommitténs rekommendation (punkt 33), som ingår i slutsatserna, enligt vilken finska staten ska vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att alla rekommendationer genomförs till alla delar.

Finland lämnade sin kombinerade femte och sjätte periodiska rapport om genomförandet av konventionen om barnets rättigheter och om läget i fråga om välfärden bland barn till kommittén sommaren 2019. Samtidigt lämnades en rapport om verkställandet av det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter (nedan det första fakultativa protokollet). Följande år lämnade staten ännu en separat periodisk rapport om verkställandet av det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi (nedan det andra fakultativa protokollet). Utöver staten lämnade organisationer och oberoende myndigheter som övervakar barnets rättigheter in sina rapporter till kommittén i juli 2022.³ På grund av coronapandemin

1 FördrS 59–60/1991, nedan konventionen om barnets rättigheter, barnkonventionen

2 CRC/C/FIN/CO/5–6 och CRC/C/OPSC/FIN/CO/1

3 Barnombudsmannen, riksdagens justitieombudsman tillsammans med Människorättscentret, SOS-barnbyarna rf, Centraförbundet för Barnskydd och Rädda Barnen rf lämnade in sin egen rapport och representerade barnskyddsorganisationernas koalition samt Ålands Rädda Barnen rf tillsammans med Ålands barnombudsman.

och överbelastningen i kommitténs arbete inleddes behandlingen av rapporterna i kommittén först hösten 2022 vid en förberedande session där de instanser som lämnat in rapporten deltog. Kommittén godkände slutsatserna vid sin 93:e session i maj 2023 och de publicerades den 2 juni 2023.

Kommittén gav Finland många rekommendationer om att utveckla lagstiftningen och även om många andra åtgärder som förbättrar genomförandet av konventionen om barnets rättigheter. Kommittén identifierade särskilt sex rekommendationer som kräver brådskanie åtgärder. Dessa var rekommendationen om att minska diskriminering av barn (punkt 16), rekommendationen om att förebygga våld mot barn (punkt 23), rekommendationen om att respektera asylsökande, flykting- och invandrarbarns rättigheter (punkt 39) samt rekommendationen om att utveckla rättsskipningen i fråga om barn i straffrättssystemet (punkt 41).

Den första delen av den uppföljningsperiod som behandlas i denna riksdagsberättelse infaller i slutet av statsminister Marins regeringsperiod. Sommaren 2023 började man verkställa statsminister Orpos regeringsprogram Ett starkt och engagerat Finland (nedan regeringsprogrammet).⁴ Under pågående regeringsperiod har man vidtagit omfattande ekonomiska anpassningsåtgärder som syns särskilt som ändringar i lagstiftningen om social trygghet. Likaså har man gjort många ändringar i utlänningslagstiftningen. Även inom andra förvaltningsområden har man vidtagit många större och mindre åtgärder för att utveckla lagstiftningen. I skrivande stund är ett stort antal ändringar ännu under beredning eller under behandling i riksdagen. Nästan utan undantag har alla ändringar som görs direkta eller indirekta konsekvenser för barnens rättigheter och välfärd.

Barnombudsmannen har under uppföljningsperioden gett nästan 200 utlåtanden om regeringens propositioner i deras olika beredningsskeden. Ungefär hälften av utlåtandena har getts till riksdagens utskott. Som en allmän observation av lagberedningen under uppföljningsperioden kan man konstatera att den har präglats av en enorm brådska. Regeringsprogrammet har genomförts en bit i taget och i synnerhet förslagen om anpassning av ekonomin har framskridit i förväg och i snabb takt ända till riksdagen. Under remissbehandlingen i beredningsskedet har remisstiderna ofta varit betydligt kortare än vad anvisningarna rekommenderar och det har inte reserverats tillräckligt med tid för behandlingen av remissvaren. Till följd av detta har kvaliteten på lagberedningen lidit och besluten har fattats utifrån bristfälliga konsekvensbedömningar. Barnombudsmannens uppfattning får stöd bland annat av justitiekanslerns utlåtanden⁵ och av observationer av rådet för bedömning av lagstiftningen⁶.

Texten i detta kapitel hänvisar med ett riksdagssignum till regeringens propositioner och de utlåtanden och betänkanden från riksdagsutskotten som utarbetats vid behandlingen av propositionerna samt riksdagens svar. Med hjälp av det hittar man uppgifterna om behandlingen av regeringspropositionerna och de nämnda handlingarna på riksdagens webbplats riksdagen.fi. Hänvisningarna till rekommendationerna i slutsatserna från 2023 följer formen (punkt nn).

Ändringarna i lagstiftningen har följts upp fram till 26.10.2025.

4 Statsrådet, 2023

5 Se t.ex. OKV/2615/21/2023 (på finska).

6 Rådet för bedömning av lagstiftningen, 2024; 2025

Bedömning av barnkonsekvenserna vid beredningen av lagstiftning

Genom att bedöma konsekvenserna för barnets rättigheter kan man förutspå hur all politik, lagstiftning, alla bestämmelser, budgetar och andra förvaltningsbeslut som har föreslagits påverkar barnen och hur deras rättigheter tillgodoses.⁷ Bedömningen av barnkonsekvenserna grundar sig på artikel 3.1 i konventionen om barnets rättigheter, som föreskriver om att barnets bästa ska komma i första hand. Konventionsstaten är skyldig att säkerställa att barnets bästa har beaktats som primär prövningsgrund i all lagstiftning. Skyldigheten gäller all tillbörlig lagstiftning, inte bara lagar som särskilt gäller barn. Hit hör också att det av lagberedningshandlingarna ska framgå hur barnets bästa har granskats och bedömts och vilken betydelse det har fått när beslutet om lagstiftningsalternativet fattades.⁸ Även om barnets bästa inte alltid går före alla andra intressen eller det allmänna intresset, borde man trots det hitta en lösning där man försöker balansera och hitta en kompromiss mellan de motsatta intressena. Barnets bästa har ändå en högre prioritet än de andra, så det perspektiv som bäst tjänar barnet måste ges större vikt.⁹

Riksdagens social- och hälsovårdsutskott betonade i sitt betänkande om barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2022 betydelsen av barnkonsekvensbedömningen som en del av alla besluts- och ändringsprocesser som gäller barn och unga (ShUB 8/2022 rd). Såsom man då också konstaterade i berättelsen ska lagberedningen särskilt satsa på att barnkonsekvensbedömningen görs utifrån forskningsdata och beakta resultaten av bedömningen så att lagstiftningen stöder att barnets bästa tillgodoses, det vill säga att barnens rättigheter tillgodoses, på bästa möjliga sätt. Utskottet efterlyste att man säkerställer att det finns kompetens att bedöma konsekvenserna och skapar förfaringssätt vid ministerierna, att lagberedningen och sektorforskningsinstituterna har ett nära samarbete samt att tillgången till samlad information om barn, unga och barnfamiljer är tillräcklig.

FN:s kommitté för barnets rättigheter uppmanade i sina slutsatser 2023 (punkt 7)

Finland att vidta åtgärder för att stärka konsekvensbedömningen av barnets rättigheter.

Barnkonsekvensbedömningen har redan länge utvecklats och anvisningar har utarbetats för lagberedare och bland annat för beslutsfattare i kommuner och välfärdsområden, men det finns fortfarande utvecklingsbehov. Min observation är att regeringens propositioner allt oftare innehåller en punkt som uttryckligen handlar om konsekvenserna för barn, men bedömningarna ger inte innehållsmässigt sett tillräckligt med information om hur förslagen påverkar barn. Förslagen upprepar vanligtvis propositionens mål och man konstaterar att bestämmelsen som föreslås är förenlig med barnets bästa utan att precisera vad påståendet grundar sig på. De negativa konsekvenserna får liten uppmärksamhet. Som stöd för bedömningen presenteras knappt några statistiska uppgifter eller forskningsdata. Utifrån propositionerna kan man inte heller försäkra sig om att beredningen har omfattat en bedömning av olika alternativa bestämmelser med syfte att tillgodose barnets rättigheter och att man valt det alternativ som bäst tillgodoser barnets bästa.

7 CRC/C/GC/14, punkt 99

8 CRC/C/GC/14, punkt 14 och punkt 31

9 CRC/C/GC/14, punkt 39

Under denna uppföljningsperiod har regeringspropositioner också behandlats där de konsekvenser för barnen som beskrivs i praktiken är enbart negativa och i propositionerna konstateras också tydligt att förslagen strider mot barnets bästa.¹⁰ Den enda motiveringen till att avvika från lösningar som är förenliga med barnets bästa är att propositionerna förverkligar det som skrivits i regeringsprogrammet. Bedömningarna av barnkonsekvenserna har således inte haft någon betydande inverkan på slutresultatet.

Min tredje observation är att det under uppföljningsperioden har gjorts många ändringar som separata regeringspropositioner, i synnerhet i fråga om den sociala tryggheten, utan att propositionernas sammantagna konsekvenser har bedömts, eller så har de bedömts först när propositionen redan har överlämnats till riksdagen eller först i efterhand när lagändringarna redan har trätt i kraft. De negativa konsekvenserna av propositionerna har i betydande grad riktats till barnfamiljer som har den svagaste ekonomiska ställningen. I efterhand har bedömningar visat att de negativa konsekvenserna för barnfamiljer är betydande och större än vad som presenterades i bedömningarna i ett tidigare skede.¹¹

Min fjärde observation är att det fortfarande är sällsynt att ta reda på barnens åsikter och att beakta dem som en del av lagberedningen och barnkonsekvensbedömningen, även om hörandet av barnen utgör en fast del när beslut fattas i enlighet med barnets bästa.¹² Utifrån lagberedningshandlingarna verkar det som om barnens åsikter ganska sällan har utretts och använts i beredningen. Det finns emellertid några exempel på hur man har undersökt barnens åsikter i samband med lagberedning. Till exempel i beredningen av klimatlagen (423/2022) och lagen om ändring av lagen om grundläggande utbildning som gäller förebyggande av mobbning och skolfred (163/2022) genomfördes höranden av barn och unga. I den förstnämnda beredningen hördes barn och unga redan i samband med beredningen och deras åsikter kunde utnyttjas i beredningen. I beredningen av den andra lagen berättade barn och unga om sina åsikter om utkastet till regeringens proposition och utifrån dem omformulerades regeringens proposition också i viss mån. Även i dessa exempel förblev det delvis oklart hur barnens åsikter har använts i barnkonsekvensbedömningen. Att utreda och beakta barnens åsikter eller utnyttja forskningsdata om barnens åsikter i lagberedningen är ännu inte något som sker regelbundet och följaktligen bör man fästa allt större uppmärksamhet vid detta.

Barnbudgetering

Kommittén rekommenderade också i sina slutsatser 2023 (punkt 9) att staten inkluderar ett tillvägagångssätt som grundar sig på barnets rättigheter i statens budgeteringsprocesser och förverkligar ett system med vilket man följer upp allokeringen, användningen och övervakningen av resurser riktade till barn och bedömer hur de investeringar som gjorts tjänar barnets bästa.

Barnkonsekvensbedömning och barnbudgetering är nära förknippade med varandra. Jag kan konstatera att det är en positiv utveckling att en sektion om barnbudgetering har ingått

10 Bl.a. RP 103/2025 rd, RP 131/2025 rd

11 11 SHM, 2025a

12 CRC/C/GC/14, punkt 43

i statens budgetpropositioner sedan 2022. Även i välfärdsområdena och kommunerna har man börjat använda barnkonsekvensbedömning och barnbudgetering i allt större utsträckning. Barnbudgeteringen bör vidareutvecklas så att även de indirekta ekonomiska konsekvenserna för barn kan identifieras bättre än tidigare och i mån av möjlighet bör de ekonomiska konsekvenserna för barn bedömas noggrannare än tidigare.

Barnbudgeteringen och barnkonsekvensbedömningen bör etableras i allt tidigare skeden av planeringen av de offentliga finanserna. När barnkonsekvenserna bedöms redan då olika alternativa lösningar övervägs, kan de också faktiskt beaktas när beslut fattas och verkställs, även när budgetar utarbetas och i lagberedningsåtgärder. Om barnkonsekvenserna bedöms först när man har valt ett alternativ för genomförandet, är det delvis en slump om besluten är förenliga med barnets bästa. På statlig nivå ligger fokus för planeringen och verkställandet av de offentliga finanserna på regeringsprogrammet samt den plan för de offentliga finanserna som görs upp för varje valperiod och som styr utarbetandet av de årliga budgetpropositionerna. I regeringsprogrammet och planen för de offentliga finanserna bör barnkonsekvenserna bedömas både för varje förvaltningsområde och som en helhet med tanke på de offentliga finanserna.

Allmänna kommentarer av kommittén för barnets rättigheter

Kommittén för barnets rättigheter styr genomförandet och tolkningen av konventionen om barnets rättigheter med allmänna kommentarer i vilka man enskilt behandlar en viss artikel eller ett tema som gäller barnets rättigheter. I den allmänna kommentaren om de allmänna åtgärderna för genomförande av konventionen om barnets rättigheter¹³ betonar kommittén att "det väsentliga är att säkerställa att den nationella lagstiftningen i sin helhet är helt förenlig med konventionen och att principerna och bestämmelserna i konventionen kan tillämpas direkt och genomföras på tillbörligt sätt". De allmänna kommentarerna tar således också ställning till lagstiftningens innehåll och utveckling. Vid sidan av utvecklingen av lagstiftningen är syftet med de allmänna genomförandeåtgärderna att främja ett fullständigt utövande av alla rättigheter enligt konventionen bland alla barn genom att inrätta både statliga och oberoende samordnings- och kontrollorgan, genom att samla in omfattande uppgifter, öka medvetenheten och erbjuda utbildning samt genom att utveckla och genomföra lämplig politik och lämpliga tjänster och program.

Hittills har 26 allmänna kommentarer getts och barnombudsmannen har översatt de allmänna kommentarerna till finska. Inofficiella översättningar finns fritt tillgängliga på barnombudsmanens webbplats lapsiasia.fi, där det också finns en länk till de svenskspråkiga allmänna kommentarerna som publicerats av barnombudsmannen i Sverige.

Under uppföljningsperioden har en ny allmän kommentar publicerats. Den allmänna kommentaren nr 26 om barnets rättigheter och miljön samt i synnerhet om klimatförändringen¹⁴ publicerades 2023. Den allmänna kommentaren fokuserar på klimatförändringen, men kommittén påminner om att tillämpningen av kommentaren inte ska begränsas till ett visst miljöproblem.

¹³ CRC/C/GC/2003/5

¹⁴ CRC/C/GC/26

I framtiden är det möjligt att det uppkommer nya miljöproblem, till exempel i och med den tekniska och ekonomiska utvecklingen och samhällsförändringarna.¹⁵

FN:s kommitté för barnets rättigheter inledde beredningen av en ny allmän kommentar vid sin session i januari 2024. Temat för den allmänna kommentaren nr 27 är barnets rätt till rättsskydd och effektiva rättsskyddsmedel och avsikten är att kommentaren publiceras i maj 2026.

Översikt av lagstiftningen

Allmänna principer

Kommittén för barnets rättigheter har definierat följande fyra artiklar i konventionen om barnets rättigheter som allmänna principer. Utvecklingen av barnets rättigheter ska följa dessa för att effektivt genomföra konventionen: rätt till icke-diskriminering (artikel 2), rätt till liv, överlevnad och fulla förutsättningar för utveckling (artikel 6), barnets bästa i första hand (artikel 3.1) samt respekt för barnets åsikter (artikel 12).¹⁶ Enligt kommittén ska konventionen om barnets rättigheter alltid tolkas som en helhet, men de allmänna principerna ska i synnerhet alltid beaktas vid tillämpningen av andra punkter i konventionen. Det är således fråga om övergripande principer för att tillgodose barnets rättigheter. Varje allmän princip är också en självständig rättighet som uttryckligen ska tillgodoses.

Rätt till icke-diskriminering (artikel 2)

I sina slutsatser 2023 lyfte kommittén inte fram uttryckliga behov av att ändra lagstiftningen om diskriminering, även om staten på många punkter uppmanas att vidta ”alla nödvändiga åtgärder” för att skydda i synnerhet barn som särskilt riskerar att bli utsatta för diskriminering samt att skydda deras rättigheter. Kommittén uttryckte sin djupa oro över kontinuerlig diskriminering och mobbning av barn och unga på grund av kön, ålder, språk, nationellt eller etniskt ursprung, invandrarbakgrund, funktionsnedsättning, intersexualitet, könsidentitet eller sexuell identitet (punkt 16). Kommittén rekommenderade att staten effektiviserar bekämpningen av diskriminering och stärker sina försök att eliminera diskriminering av barn i hela samhället och i alla åldersgrupper, även bland barn och unga. Dessutom bör man öka åtgärder och kommunikation som syftar till att ändra människors förfarande och beteende och därigenom sådana sociala normer som främjar diskriminering. Kommittén uppmanade att dessa åtgärder vidtas i brådskande ordning.

Förbudet mot diskriminering enligt diskrimineringslagen (1325/2014, 8 §) gäller utöver direkt och indirekt diskriminering även trakasserier, vägran att göra rimliga anpassningar samt anvisningar eller befallningar att diskriminera. Man har fäst allt större uppmärksamhet vid likabehandling, men under uppföljningsperioden har man gjort ändringar i olika lagar som har försämrat ställningen för de barn som redan är i den svagaste ställningen. Även om man inte alltid är medveten

¹⁵ CRC/C/GC/26, punkt 5

¹⁶ CRC/GC/2003/5, punkt 12

om förändringar och inte nödvändigtvis direkt kan tolka dem som diskriminerande, kan de ändå leda till att barnens rätt till likabehandling försämrats. Man bör fästa uppmärksamhet vid likabehandling redan i början av lagberedningen. Det viktiga är att i beredningen utnyttja barnkonsekvensbedömningen som ett hjälpmedel för att identifiera situationer där det kan förekomma ojämlik eller diskriminerande behandling mellan barn eller barngrupper eller mellan barn och vuxna.

I Finland har man under uppföljningsperioden aktivt diskuterat förebyggande av diskriminering och främjande av likabehandling. Våren 2024 publicerade regeringen ett åtgärdsprogram för att bekämpa rasism och främja likabehandling.¹⁷ Utifrån ändringarna i lagstiftningen blir jag inte helt övertygad om att främjandet av likabehandling kommer att framskrida föredömligt inom alla delområden.

Som exempel kan jag nämna ändringar i jämställdhets- och likabehandlingsplanerna inom småbarnspedagogiken och i utlänningslagstiftningen samt ändringar som ännu är under planering. Till diskrimineringslagen fogades 2023 i enlighet med dåvarande regeringsprogram en skyldighet att utarbeta planer för likabehandling inom småbarnspedagogiken som var specifika för verksamhetsställena. Till lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män (609/1986) fogades en bestämmelse om åtgärder för att främja jämställdheten inom småbarnspedagogiken (5 b §). Syftet var att föreskriva om jämställdhets- och likabehandlingsplaner på olika utbildningsstadier på ett förpliktande och enhetligt sätt.¹⁸ I regeringens proposition om ändring av diskrimineringslagen konstaterades bland annat att planeringen av likabehandling i bästa fall bekämpar diskriminering och hjälper till att lättare upptäcka diskriminerande attityder och strukturer (RP 148/2022 rd). Övergångsperioden för utarbetandet av planen fastställdes att pågå till den 1 juni 2025 och den hann inte sluta när man beslutade slopa skyldigheten att utarbeta planen från och med den 1 januari 2025 som en del av avvecklingen av normerna enligt regeringsprogrammet (RP 105/2024 rd). Genom denna lagändring slopades inte skyldigheten att utarbeta likabehandlingsplaner för småbarnspedagogiken helt, men utarbetandet av planen förflyttades längre bort från barnen och barnens vardag. Ursprungligen föreskrev man om skyldigheten att utarbeta en plan för att stärka en planmässig planering av likabehandling och för inkludera barnen i likabehandlingen. I och med att skyldigheten har slopats kan arbetet minska i fråga om att i vardagen främja likabehandling tillsammans med barn och föräldrar och att barnen verkligen deltar i främjandet av likabehandling.

Barnets bästa i första hand (artikel 3.1)

Kommittén uttryckte i sina slutsatser 2023 (punkt 17) sin tillfredsställelse över att barnets bästa inkluderas i flera lagar, men var samtidigt bekymrad över att principen inte tillämpas konsekvent. Kommittén uppmanade Finland att garantera en korrekt och systematisk tillämpning av principen om barnets bästa inom alla områden där barnets rättigheter skyddas med iakttagande av den allmänna kommentaren om barnets rätt att hans bästa beaktas i första hand.

Barnombudsmannen upprepar sitt förslag från riksdagsberättelsen 2022, enligt vilket en bestämmelse om att barnets bästa i första hand ska beaktas ska föreskrivas på samma nivå som de

¹⁷ Statsrådet, 2024

¹⁸ Statsrådet, 2019, s. 169

grundläggande rättigheterna i grundlagen. Social- och hälsovårdsutskottet konstaterade då i sitt betänkande om berättelsen att det inte hör till utskottets ansvarsområde att bedöma ändringar i grundlagen, men utskottet ansåg ändå att det är motiverat att utreda om beaktandet av barnets bästa borde inkluderas i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna samt om en ändring skulle främja beaktandet av barnets bästa vid verkställandet av lagstiftning som gäller barn (ShUB 8/2022 rd). Hittills känner vi inte till om att några åtgärder har vidtagits för att främja detta.

Många författningar på lägre nivå än grundlagen föreskriver för närvarande om barnets bästa, men bestämmelserna är inte heltäckande och inte alltid särskilt konsekventa eller ens tydliga. Om det inte finns någon förpliktande bestämmelse i substanslagen om att agera i enlighet med barnets bästa, bedöms eller beaktas barnets bästa inte nödvändigtvis heller när lagen verkställs. Högsta domstolen, högsta förvaltningsdomstolen, riksdagens justitieombudsman och justitiekanslern tillämpar i dag artikel 3.1 i konventionen om barnets rättigheter och hänvisar ofta också till kommitténs allmänna kommentar om den, men i lagberedningen samt i beslutsfattandet på lägre nivå och i annan verksamhet som gäller barn syns principen ofta inte.

Utifrån lagberedningshandlingar eller beslut som gäller barn kan jag konstatera att principen om att i första hand beakta barnets bästa inte tillämpas på rätt sätt och inte heller i tillräcklig omfattning. I handlingarna kan man endast mycket sällan läsa om hur barnets bästa har bedömts, vilka omständigheter som har påverkat bedömningen eller vilken betydelse barnets bästa har fått och hur barnets bästa har vägts i förhållande till andra viktiga intressen i ärendet i fråga. I utlåtandena om regeringens propositioner finns det upprepade gånger ett behov av att påpeka att barnets bästa

inte förklaras tillräckligt i beredningsdokumenten och att dokumenten inte innehåller någon heltäckande barnkonsekvensbedömning, som kunde säkerställa att den valda lagstiftningslösningen på bästa möjliga sätt tillgodoser barnets bästa. Särskilt oroväckande är att man gör ändringar trots att man har konstaterat att de har enbart negativa konsekvenser för barnens rättigheter och barnens välfärd.

Att inkludera en bestämmelse om att barnets bästa ska beaktas i första hand i grundlagens (731/1999) bestämmelser om de grundläggande rättigheterna är ett viktigt steg mot en mer barnvänlig lagstiftning och rättskipning. En bestämmelse på grundlagsnivå säkerställer bättre än tidigare att barnets bästa beaktas konsekvent när lagstiftning som direkt eller indirekt riktar sig till barn verkställs, dvs. även när substanslagen inte särskilt föreskriver om det. Dessutom skulle det i allt högre grad förplikta lagberedare och andra som fattar beslut som gäller barn att se till att konsekvenser som påverkar barn bedöms.

Rätt till liv och utveckling (artikel 6)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 18) att Finland effektiviserar sina strävanden att förebygga självmord bland barn, men föreslog inte uttryckligen lagstiftningsåtgärder för att främja denna rekommendation. Kommittén nämnde här särskilt barn med funktionsnedsättning, barn som inte upplever sig tillhöra det kön som de fick vid födseln, transsexuella barn samt asylsökande barn som kommit till landet utan vårdnadshavare. Även genomförandet av rekommendationerna om bland annat våld mot barn, familjemiljö och vård utom hemmet samt utbildning främjar barnets rätt till liv och utveckling. Lagändringar som gäller dessa barngrupper och ämnesshelheter behandlas närmare i detta kapitel under andra underrubriker. I denna berättelse finns en separat översikt författad av Hakkarainen som behandlar död av förtvivlan (s. XX).

Respekt för barnets åsikter (artikel 12)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 19) att Finland godkänner nödvändiga lagstiftningsändringar som säkerställer att alla barn, oberoende av ålder, har möjlighet att uttrycka sin åsikt och bli hörda i allt beslutsfattande som gäller dem, i domstolar och i förvaltningsförfarande utan krav på samtycke av föräldern eller vårdnadshavaren. Kommittén uppmanade att särskild uppmärksamhet fästs vid beslutsfattande som gäller invandring och asyl, vårdnad, boende och kontakter, genomförande av skyddsåtgärder inom vården utom hemmet, socialservice och familjevåld. Rekommendationen grundade sig på kommitténs observationer om att barnens åsikter inte systematiskt beaktas i beslutsfattandet som gäller dem själva och att barnskyddslagen (417/2007) föreskriver att endast barn som fyllt 12 år officiellt har möjlighet att bli hörda.

Det finns redan ganska omfattande bestämmelser om att respektera barnets åsikter, men i praktiken finns det fortfarande ofta utrymme för förbättringar i tillämpningen av bestämmelserna. Under uppföljningsperioden behandlades barnets deltagande i beslutsfattandet i flera lagberedningsdokument. Ovan i punkten om barnkonsekvensbedömning nämns exempel på insamling av barnens åsikter i samband med lagberedningen. Barnens faktiska deltagande i beslutsfattande som gäller dem bör främjas, förutom genom lagstiftning, även genom utbildning och genom att rikta

tillräckliga resurser både till lagberedningen och verkställandet. Många myndigheter upplever att de inte har tillräcklig kompetens för att höra barnen och ta reda på deras åsikter och att det därför upplevs som en svår och arbetsdryg åtgärd. Ofta är det också fråga om brådska: den tid som är tillgänglig gör det inte möjligt att höra barnen. Den brådska som präglar lagberedningen under den pågående regeringsperioden bidrar inte till att öka barnens deltagande i beredningsåtgärderna.

Barns och ungas deltagande i beslutsfattandet har utvecklats på olika håll, både på statlig och kommunal nivå och inom organisationerna. Som exempel kan nämnas justitieministeriets webbtjänst digiraati.fi som produceras i samarbete med undervisnings- och kulturministeriet, den nationella barnstrategin, Tammerfors universitets forskningsprojekt ALL-YOUTH, Kompetenscentret för delaktighet på ungdomsområdet och Finlands Röda Kors. På webbtjänsten kan barn och unga under 29 år delta i diskussionen om aktuella ämnen. Syftet med digirådet är att ge barn och unga en jämlik möjlighet att få sin röst hörd i samhällsfrågor. Den nationella barnstrategin har publicerat en handbok för lagberedare för hörande av barn.¹⁹

Definition av barn (artikel 1)

I artikel 1 i konventionen om barnets rättigheter definieras varje människa under 18 års ålder som barn, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för barnet. I den nationella lagstiftningen iaktas idag gränsen för 18 års ålder. Det är endast möjligt för en myndig person att ingå äktenskap och vårdnaden om barnet upphör när barnet fyller aderton år.

Under föregående uppföljningsperiod förbjöds äktenskap bland minderåriga och i äktenskapslagen infördes dessutom bestämmelser (27 a–b §) om upphävande av äktenskap som ingåtts genom tvång. Samtidigt skärptes också inställningen till äktenskap som ingåtts utomlands som minderårig i situationer där maken/makan har bott i Finland vid tidpunkten för vigseln. Under denna uppföljningsperiod kompletterades bestämmelserna genom att kriminalisera tvångsäktenskap (RP 65/2024 rd). Enligt strafflagen (39/1889, 25 kap. 3 §) kan försättande i tvångsäktenskap eller därmed jämförbart förbund i fortsättningen betraktas som en straffbar gärning i form av människohandel.

Medborgerliga rättigheter och friheter

Medborgarskap (artikel 7–8)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 20) att man godkänner pågående ändringar i lagstiftningen som gäller förebyggande och minskning av statslöshet samt förfaranden i anslutning till dessa. Kommittén oroade sig för att risken för statslöshet ökar om statens tjänstemän inte säkerställer att barn registreras som födda i en konventionsstat innan de avlägsnas ur landet. Risken att barnet inte är registrerat är framför allt förknippad med papperslösas rätt att få hälso- och sjukvårdstjänster. Lagändringar i anslutning till det sistnämnda behandlas nedan i punkten Hälso- och sjukvård och socialvård.

---

¹⁹ Statsrådets kansli, 2021

Medborgarskapslagen (359/2003) revideras som bäst i tre faser i enlighet med regeringsprogrammet. Den första ändringen trädde i kraft i oktober 2024 (RP 27/2024 rd). Genom ändringen skärptes förutsättningarna för att förvärva medborgarskap genom att förlänga kraven på boendetid. I regel förlängdes kravet på boendetid från fem år till åtta år och i undantagsfall är förlängningen ett år jämfört med det tidigare kravet. Detta gäller till exempel ett barn som fyllt 15 år och som ansöker om medborgarskap ensam. Barnombudsmannen kritiserade ändringsförslaget i sitt utlåtande till förvaltningsutskottet bland annat för att förlängningen av kravet på boendetid för föräldrarna fördröjer och försvårar processen att få medborgarskap även för hela familjen. Barnets medborgarskap är bundet till att hens vårdnadshavare får medborgarskap och barnets medborgarskap kan fastställas självständigt endast i undantagsfall.²⁰ Medborgarskapslagen stöder åtminstone inte i tillräcklig omfattning barnets självständiga rättsliga ställning, som tryggas bland annat i artikel 24.2 i konventionen om barnets rättigheter.

Riksdagen godkände i oktober 2025 en annan regeringsproposition om revideringen av medborgarskapslagen, som fastställer att utgångspunkten för att förvärva medborgarskap är att det krävs bevis på en lyckad integration i samhället (RP 19/2025 rd). Ändringarna träder i kraft 17.12.2025. Barn förvärvar oftast medborgarskap som medsökande i samband med sina föräldrars ansökan, så konsekvenserna för barnen är i huvudsak ändringar som gjorts i förutsättningarna för föräldrarnas naturalisation.²¹ Sökandens skyldighet att utreda sin egen identitet ökar. Följderna av att göra sig skyldig till brott blir allt mer kännbara, även när det är fråga om ett barn som överskridit åldern för straffrättsligt ansvar. I fråga om försörjningen är en tryggad försörjning i fortsättningen ett villkor. Enligt regeringens proposition innebär ändringen att vårdnadshavare som huvudsakligen är beroende av utkomstskydd för arbetslösa och utkomststöd i regel inte kan få medborgarskap, vilket betyder att inte heller ett barn som är medsökande får medborgarskap. Försörjningsvillkoret enligt 17 § i medborgarskapslagen är strikt: sökanden ska lämna tillförlitlig information om att han eller hon under de två senaste åren inte har tytt sig till arbetslöshetsförmån eller utkomststöd i över tre månader. Dessutom betonas betydelsen av bedömningen av den nationella säkerheten när det gäller att förvärva medborgarskap. Risker är till exempel att vårdnadshavare som önskar förvärva medborgarskap inte ansöker om utkomststöd, även om det skulle vara nödvändigt för att trygga barnens välfärd. Grundlagsutskottet betonade därför också i sitt utlåtande att barnets bästa ska beaktas vid bedömningen av försörjningsvillkoren och förutsatte att det också ska antecknas på lagnivå (GrUU 25/2025 rd). Förvaltningsutskottet gjorde denna ändring i lagförslaget (FvUB 19/2025 rd) och riksdagen godkände regeringens proposition i enlighet med betänkandet (RSv 96/2025).

Förutsättningarna för naturalisation skärps ytterligare i fortsättningen genom att man inför ett medborgarskapsprov i vilket endast myndiga personer förutsätts bli godkända. Konsekvenserna för barnen skulle också vara indirekta. Avsikten är att överlämna denna proposition till riksdagen i december 2025.

---

²⁰ LAPS/36/2025

²¹ I detta sammanhang ändrades inte medborgarskapslagens bestämmelse (24 §), enligt vilken ett barn kan förvärva medborgarskap ensam, om det söks av en vårdnadshavare som är finsk medborgare och barnet bor hos den eller om det annars finns sådana vägande skäl för naturalisation som hör samman med barnets bästa.

Strängare förutsättningar för naturalisation drabbar barnen framför allt genom att det blir svårare för vårdnadshavarna att förvärva medborgarskap. Bestämmelserna om naturalisation av ett ensamt barn (24 §) ändrades inte i detta avseende. Även om det i sig kan anses vara eftersträvensvärt att hela familjen beviljas medborgarskap samtidigt, kan det ur barnets synvinkel vara problematiskt att det blir svårare att förvärva medborgarskap. Att inte ha medborgarskap är till exempel inte ett direkt hinder för att delta i småbarnspedagogik eller undervisning, men om barnet dessutom inte har en permanent hemkommun kan rätten till småbarnspedagogik och undervisning äventyras. Om familjen inte får medborgarskap eller om det drar ut på tiden har osäkerheten och föräldrarnas psykiska belastning som följer av detta oundvikligen direkta och indirekta konsekvenser för barnens välfärd.

Rätt till integritet och tillgång till relevant information (artikel 13–17)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 21) att staten effektiviserar sin reglering och skyddspolitik för att skydda barnens rättigheter och säkerhet i den digitala miljön och säkerställer att bestämmelserna om tillgång till information och den digitala miljön skyddar barnen mot skadligt innehåll och material samt risker som förekommer på nätet.

De digitala miljöernas skadlighet och riskerna för barn har diskuterats mycket under de senaste åren. Det krävs många olika slags åtgärder för att skydda barnens rättigheter och säkerhet. Barnen och deras föräldrar behöver kunskaper och färdigheter med vilka de kan agera tryggt och ålderssenligt i digitala miljöer. Digital kompetens ingår i grunderna för läroplanerna för småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen. Flera organisationer har producerat anvisningar om medie- och digital säkerhet.

I Finland tillämpas åldersgränsen 13 år på tillhandahållandet av informationssamhällets tjänster för barn (dataskyddslagen 1050/2018, 5 §). EU:s allmänna dataskyddsförordning (EU 2016/679) tillåter att åldersgränsen fastställs till 16 år. Under den senaste tiden har man också diskuterat en höjning av den nationellt fastställda åldersgränsen.²² I februari 2024 trädde EU:s förordning om digitala tjänster (EU 2022/2065) i kraft. Förordningen förutsätter att leverantörer av förmedlingstjänster, såsom webbplattformar och marknadsplatser, sörjer för transparensen i reklamen och rekommendationssystemen och beaktar sina minderåriga användare. Leverantörer av webbplattformar ska i sina tjänster trygga minderåriga användares integritet och säkerhet och beakta minderåriga användare redan i planeringen av webbtjänsterna. Bestämmelser om nationella bestämmelser som kompletterar förordningen finns i lagen om tillsyn över förmedlingstjänster på nätet (18/2024). Lagen föreskriver bland annat om tillsynen över iakttagandet av förordningen om digitala tjänster, som har ålagts Transport- och kommunikationsverket Traficom, konsumentombudsmannen och dataombudsmannen.

I enlighet med regeringsprogrammet trädde en ändring av lagen om grundläggande utbildning (628/1998, 29 § 3 mom.) i kraft i augusti 2025 enligt vilken en elev inte får använda telefon eller någon annan mobil enhet under lektionerna, med undantag för användning med lärarens tillstånd i inlärnings syfte eller, med rektorns eller lärarens tillstånd, för sin personliga hälsovård eller som

22 Se t.ex. Yle, 2025.

sådant hjälpmedel som behövs som elevspecifik stödåtgärd (RP 212/2025 rd). Skolorna ska i sina ordningsregler bestämma om användningen och förvaringen av telefon eller annan mobil enhet under arbetsdagen. Med ordningsreglerna är det alltså också möjligt att begränsa användningen av mobila enheter under rasterna. Målet med lagändringen är att stärka och förbättra elevernas koncentration på undervisningen och skolans övriga verksamhet samt att stärka rätten till en trygg studiemiljö för dem som deltar i undervisningen. De preliminära erfarenheterna av lagändringen som presenterats i offentligheten har varit både positiva och negativa. Lektionerna har i många fall blivit lugnare, men å andra sidan försöker man också ständigt kringgå eller regelbundet ifrågasätta användningsförbudet.

I skrivande stund är också rekommendationerna för fritidsanvändning av digitala enheter, som Institutet för hälsa och välfärd och Utbildningsstyrelsen utarbetat för 0–13-åringar, på remiss. I samband med att rekommendationerna utarbetas ombeds även barn och föräldrar ge synpunkter på dem. Målet med de första nationella rekommendationerna är att främja barns och ungas välfärd och lärande och att förebygga skadliga följder av användningen av digitala enheter och exponering för skadligt innehåll.²³ Avsikten är att rekommendationerna ska vara klara i december 2025.

Familjemiljö (artikel 5, 9–11, 18.1–18.2)

Kommittén rekommenderade inga uttryckliga lagstiftningsåtgärder gällande familjemiljön i sina slutsatser 2023. Kommittén rekommenderade emellertid (punkt 25) bland annat att stödet till familjer ska effektiviseras, såsom medlingstjänster vid skilsmässor och separationer mellan sambor och främjande av gemensam vårdnad efter skilsmässa och separation mellan sambor.

Föräldraskapslagen (775/2022) som trädde i kraft 2023 förtydligade och förenhetligade fastställandet av moderskap och faderskap och därmed säkerställer lagen också barnets rätt till två föräldrar oberoende av familjeform. Reformen av lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) trädde i kraft redan under föregående uppföljningsperiod i december 2019. Riksdagen godkände i samband med detta fem uttalanden, av vilka en del gällde stöd för verkställigheten av lagen och anvisningar (RSv 175/2018 rd). I fråga om lagstiftningsåtgärderna förutsatte riksdagen att regeringen så snart som möjligt utreder och bedömer konsekvenserna av växelvist boende och behovet av ändringar i lagstiftningen om förmåner och tjänster samt bereder utan dröjsmål de lagstiftningsändringar som behövs för att överlämnas till riksdagen. Dessutom bör man bedöma behovet av att fastställa behörighetsvillkor för en utredning av omständigheterna som görs för domstolsbehandling av ett ärende som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt. Slutligen förutsatte riksdagen att regeringen noggrant följer upp verkställandet av reformen av lagen om vårdnad om barn och umgängesrätt.

De åtgärder som riksdagen har krävt har i viss mån främjats under uppföljningsperioden. Uppföljningen av verkställandet av lagstiftningsreformen inleddes 2025 och torde bli klar under våren 2026.²⁴ Åtgärder i anslutning till växelvist boende gjordes redan under föregående uppföljningsperiod²⁵ och de har fortsatt. Till exempel har justitieministeriet 2023 gett en anvisning om

23 Se närmare Institutet för hälsa och välfärd, 2025a.

24 Se Helsingfors universitet, 2025.

25 Se t.ex. SHM, 2021b.

underhållsbidrag för växelvist boende barn.²⁶ Undervisnings- och kulturministeriet publicerade 2024 sin egen utredning där man granskade praxis för ersättning av kostnader för småbarnspedagogik som ordnas av en annan kommun, konsekvenserna av växelvist boende för transportförmånen inom förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen samt följderna av en eventuell utvidgning av närskoleprincipen.²⁷ En central ändring, som man önskat, är möjligheten att bekräfta två officiella adresser för barnet, men detta har emellertid inte förverkligats. I samband med beredningen av den nya lagen om hemkommun har man kommit fram till att det inte går att möjliggöra två jämlika bostadsorter för växelvist boende barn och inte heller för andra människor som bor i Finland. Däremot bör ställningen för barn som bor växelvis förbättras genom att utveckla förmånslagstiftningen och annan speciallagstiftning. Avsikten är att regeringens proposition om en ny lag om hemkommun ska överlämnas till riksdagen i februari 2026.²⁸

Som en åtgärd i den nationella barnstrategin har man gjort en utredning om krävande skilsmässosituationer och servicesystemet. Utredningen färdigställdes våren 2025.²⁹ Den innehåller också många förslag till ändringar i lagstiftningen, av vilka största delen har som mål att uttryckligen stärka barnets rättigheter och skydd i krävande skilsmässosituationer. I utredningen föreslås bland annat bestämmelser om barnfridsbrott, om vilket det också har lämnats in ett lagmotion i riksdagen (LA 41/2024 rd). Med barnfridsbrott avses situationer där ett barn som står gärningsmannen eller offret nära utsätts för brottet, dvs. ser, hör eller är närvarande när brottet sker. Enligt justitiedepartementet granskas ärendet i samband med verkställandet av åtgärder för att bekämpa våld mot kvinnor och våld i hemmet.³⁰ De förslag till ändring av lagstiftningen som ingår i utredningen kräver utredningar och lagberedning på helt annan nivå, så det är uppenbarligen fortfarande oklart hur de framskrider antingen som en del av andra lagprojekt eller som separata projekt.

Social trygghet (artikel 27.1–27.3)

Kommittén för barnets rättigheter rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 35) att undvika nedskärningar i de sociala förmånerna som påverkar barn som riskerar fattigdom och marginalisering. Kommittén uppmanade också till en effektivare politik som syftar till att säkerställa en tillräcklig levnadsstandard för alla barn, bland annat genom att förbättra den ekonomiska situationen och öka de sociala förmånerna för barn med funktionsnedsättning, asylsökande barn och barn som vistas olagligt i landet.

I enlighet med regeringsprogrammet har flera lagändringar som försämrar den sociala tryggheten genomförts under uppföljningsperioden och fler ändringar som syftar till att anpassa ekonomin är under beredning. Ändringarna gäller på många sätt barnfamiljer och deras försörjning. Också utlänningslagstiftningen har genomgått förändringar som försämrar försörjningen för asylsökande familjer och barn. Tyvärr har ändringarna i lagstiftningen nästan i regel försvårat den ekonomiska situationen för de barnfamiljer som redan har den svagaste ekonomiska ställningen. Riktningen är klart den motsatta till vad kommittén har rekommenderat i sina slutsatser.

---

²⁶ JM, 2023

²⁷ UKM, 2024

²⁸ Se FM125:00/2021

²⁹ SHM, 2025

³⁰ JM, 2025

Under uppföljningsperioden har det bland annat föreskrivits om frysning av indexjusteringar för vissa förmåner och belopp som är bundna till folkpensionsindexet och levnadskostnadsindexet 2024–2027 (RP 37/2023 rd), skärpning av rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner enligt folkpensionslagen (RP 60/2023 rd), förtydligande och skärpning av bestämmelserna om beaktande av boendeutgifter i lagen om utkomststöd (RP 58/2023 rd), skärpning av villkoren för att få allmänt bostadsbidrag (RP 74/2023 rd, RP 125/2024 rd) och avveckling av flitfällor inom utkomstskyddet för arbetslösa (RP 73/2023 rd). Regeringens propositioner om reformen av allmänt stöd och av utkomststödet behandlas i skrivande stund av riksdagen (RP 112/2025 rd, RP 116/2025 rd).

De lagändringar som hittills gjorts har skärpt villkoren för att få social trygghet och sänkt nivån på den sociala tryggheten. Målet med propositionerna är i och för sig välkommet, dvs. att balansera statsfinanserna genom att öka sysselsättningen och avveckla flitfällor, men barnombudsmannens ståndpunkt har varit att lagstiftningsändringar som genomförs på detta sätt ofta till och med i orimlig utsträckning försämrar barnfamiljernas ekonomiska situation. Förändringarna gäller de barnfamiljer som redan har det sämst ställt, såsom de familjer som omfattas av sociala förmåner, där antingen den ena föräldern eller båda föräldrarna är arbetslösa, och familjer som oberoende av att föräldrarna arbetar måste förlita sig på olika stödformer. Enligt olika bedömningar har konsekvenserna särskilt för familjer med en förälder varit speciellt negativa. Barnombudsmannen har i sina utlåtanden upprepade gånger påpekat att förändringar i den sociala tryggheten bör bedömas som en helhet och genomföras så att de inte ytterligare försämrar situationen för barnfamiljer som lever på eller under fattigdomsgränsen. Barnombudsmannen har ansett det tvivelaktigt och stå i strid även med regeringsprogrammet att det i regeringens propositioner upprepade gånger konstateras att den som råkar i en svår ekonomisk situation har möjlighet att ty sig till utkomststöd.

Barnfamiljernas ekonomiska ställning påverkas också av höjningarna av maximibeloppen för klientavgifterna inom social- och hälsovården, vilka trädde i kraft den 1 januari 2025. Avgifterna inom primärvården höjdes i regel med 22,5 procent och avgifterna för den specialiserade sjukvården med 45 procent.³¹ Följderna av höjningarna av klientavgifterna drabbar barnens föräldrar, så även här är följderna för barnen indirekta. Samverkan med förändringarna som riktas mot den sociala tryggheten kan emellertid vara betydande. Hälsoproblem och svårigheter med försörjningen hör ofta ihop. Hälso problemen kan försämma familjens ekonomiska situation och en svag ekonomisk situation kan för sin del förlänga eller försvåra föräldrarnas hälsoproblem, vilket syns i deras förmåga att sörja för både barnens underhåll och barnens välfärd.

Riksdagen behandlar i skrivande stund dessutom en regeringsproposition som föreslår en höjning av maximiavgiften som kan tas ut för social- och hälsovårdstjänster som en klient inte har använt eller annullerat (RP 117/2025 rd). Enligt lagen om klientavgifter inom social- och hälsovården (734/1992, 3 §) får avgiften inte tas ut hos en klient som är under 18 år och inte heller om uttaget av avgiften anses oskäligt. Därmed har förändringen inga direkta konsekvenser för barn. För att avgiften inte ska tas ut krävs att patienten/klienten, i praktiken barnets vårdnadshavare, utreder orsaken till att tjänsten inte har använts. Det är uppenbart att tjänster blir oanvända och inte

---

31 Se SHM, 2024.

annulleras av dem som i större utsträckning lider av hälsoproblem och sociala problem och som ofta också har sämre resurser än andra att utreda sådana orsaker och kräva att avgifter inte tas ut.

Ändringarna som gäller rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenning gäller direkt även barn. Lagen om Folkpensionsanstaltens rehabiliteringsförmåner och rehabiliteringspenningförmåner (566/2005) har ändrats flera gånger under uppföljningsperioden. Nivån på minimibeloppet för rehabiliteringspenningen för unga och rehabiliteringspenningen för tiden för yrkesinriktad rehabilitering sänktes. Folkpensionsanstaltens rehabiliteringspenning har nu ett minimibelopp och endast en beräkningsformel för rehabiliteringspenningar som överskrider minimibeloppet (RP 60/2023 rd). Följande ändringar i lagen som gäller barn behandlades 2024 (trädde huvudsakligen i kraft 1.1.2025, RP 123/2024 rd). Då avlägsnades överlappningarna som uppstått till följd av förlängningen av läroplikten. En central förändring var att förutsättningarna för att bevilja yrkesinriktad rehabilitering för unga preciserades så att den på ett ändamålsenligt sätt och i rätt tid riktas till unga som står utanför studier och arbetsliv eller annars riskerar att marginaliseras. Genom en separat regeringsproposition höjdes åldersgränsen för rehabiliteringspenning till 18 år från och med början av 2025 (RP 125/2024 rd). På motsvarande sätt höjdes åldersgränsen också i fråga om folkpension, garantipension och sjukdagpenning. Undantag gällande utbetalning av arbetslöshetsförmån till personer under 18 år begränsades ytterligare. Handikappförmånen indelades i handikappförmån för barn under 18 år och handikappförmån för vuxna för personer från och med 18 år, men dessa ändringar träder i kraft först den 1 januari 2027. Förutom en höjning av läropliktsåldern motiverades ändringarna med att föräldrarnas underhållsskyldighet fortsätter fram till 18 års ålder.

Ovan nämnda lagändringar ledde till en situation där 16–17-åringar som insjuknat i cancer eller andra allvarliga sjukdomar inte omfattades av sjukdagpenningen och rehabiliteringspenningen för unga, som tidigare hade utgjort deras utkomst under långa vårdperioder som ofta även kräver sjukhusvård. I samband med lagändringarna ändrades inte åldersgränsen för specialvårdspenning, utan den betalas fortfarande endast till föräldrar vars barn är under 16 år (sjukförsäkringslagen 1224/2004, 10 kap. 2 §). Dessa unga uppfyller inte heller nödvändigtvis villkoren för handikappförmånen för unga. Barnombudsmannen tillsammans med Sylva rf skrev till social- och hälsovårdsministeriet våren 2025 om denna lucka i lagen och föreslog att åldersgränsen för specialvårdspenningen höjs till 18 år, men tills vidare har nödvändiga lagstiftningsåtgärder inte vidtagits.

Man har försökt stärka barnfamiljernas ekonomiska situation till exempel genom att höja barnbidraget. Barnbidragslagen (796/1992) ändrades från och med början av 2024 så att barnbidraget för fjärde och femte barnet samt för ännu fler barn, ensamförsörjartillägget till barnbidraget och barnbidraget för barn under tre år (från och med den 1 april 2024) höjdes (RP 75/2023 rd). Förändringarna går i rätt riktning, men i fråga om beloppen i euro är de mycket små för enskilda familjer. De räcker inte till för att kompensera följderna av nedskärningarna i den sociala tryggheten. Barnfamiljer som får utkomststöd drar inte nytta av höjningar av barnbidraget, eftersom barnbidraget beaktas som inkomst vid beräkningen av beloppet för utkomststödet. De skärpningar som riktas mot barnfamiljer har delvis kompenserats genom att avgifterna för småbarnspedagogiken har sänkts. Ett lagförslag som går i en annan riktning gäller höjningarna av maximivgifterna

för morgon- och eftermiddagsverksamheten, vilket kan leda till att barn i de mest utsatta familjerna låter bli att delta i verksamheten (RP 103/2025 rd). Morgon- och eftermiddagsverksamheten ska vara genuint tillgänglig för alla yngre barn inom den grundläggande utbildningen, oberoende av barnets och familjens socioekonomiska ställning. Avsikten med höjningarna är att kompensera de minskningar som gjorts i kommunernas statsandelar, så ändringen görs på rent ekonomiska grunder.³²

Ändringarna i systemet med underhållsstöd har beretts vid social- och hälsovårdsministeriet i enlighet med regeringsprogrammet. Regeringens proposition om nödvändiga lagändringar lämnades till riksdagen i september 2025 (RP 115/2025 rd). I propositionen föreslås bland annat att en underhållsskyldig förälder har handlingskyldighet i situationer där det kan antas finnas grunder för att höja beloppet på underhållsbidraget. Velfärdsområdet är också skyldigt att utreda om en ändring av underhållsbidraget ska anses skälig och vid behov ska velfärdsområdet vidta åtgärder för att ändra avtalet eller beslutet. Förändringarna kan förbättra den ekonomiska situationen för de barnfamiljer som får underhållsstöd/underhållsbidrag och vars underhållsbidrag har varit för lågt. Förändringarna förtydligar också situationer där det råder oklarhet om underhållsförmågan eller där det förekommer konflikter mellan föräldrarna.

Som det framgår ovan har den sociala tryggheten stramats åt på många olika sätt och även om åtstramningarna i huvudsak gäller vuxna har de betydande konsekvenser även för barnen via deras vårdnadshavare. Konsekvensbedömningar, som delvis gjorts i efterhand, visar att konsekvenserna för barn och barnfamiljer som har en svag ekonomisk ställning har varit klart negativa. Social- och hälsovårdsministeriet publicerade i september 2025 tre promemorior där man bland annat granskar konsekvenserna av ändringarna i den sociala tryggheten och beskattningen 2024–2025 och följderna av totalreformen av utkomststödet för hushållens användning av utkomststöd och för inkomstfördelningen. Granskningen omfattade även konsekvenserna av de ändringar i den sociala tryggheten och social- och hälsovårdstjänsterna som presenteras som budgetlagar enligt människogrupp med utgångspunkt i de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.³³ Utarbetandet av dessa grundar sig på riksdagens krav på uppföljning och bedömning av de sammanlagda konsekvenserna av de lagändringar som redan gjorts. Riksdagen har också förutsatt att statsrådet vid behov börjar åtgärda de problem som observerats (bl.a. RSv 83/2023 rd, RSv 64/2023 rd).

Social- och hälsovårdsministeriets bedömningar visar att de tidigare bedömningarna är alltför optimistiska. Enligt färskare bedömningar har de ändringar som redan gjorts, i synnerhet ändringarna i utkomstskyddet, ökat andelen personer som löper risk för fattigdom och även ökat inkomstskillnaderna. Andelen personer som löper risk för fattigdom har ökat särskilt bland barnfamiljer och icke-sysselsatta. Lagändringarna 2024–2025 och reformen av utkomststödet 2026 bedöms höja andelen personer som löper risk för fattigdom bland hela befolkningen med 2,2 procentenheter och för barnens del med 3 procentenheter. I praktiken hamnar 31 000 barn under fattigdomsgränsen och det totala antalet ökar till 151 000 barn. I bedömningarna konstateras också att "även om den offentliga ekonomins svaga tillstånd i princip utgör en godtagbar grund för att sänka nivån på förmåner, är de nedskärningar som nu riktas och som redan tidigare riktats mot den sociala

32 Se närmare LAPS/125/2025.

33 Se SHM062:00/2025.

tryggheten – i synnerhet indexfrysningarna 2024–2027 och i sista hand nedskärningarna av det ekonomiska stödet, dvs. utkomststödet – inte problemfria i ljuset av skyldigheterna i anslutning till de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna, när man beaktar de sammantagna konsekvenserna av nedskärningarna. För de människor som drabbas av nedskärningarna ter sig nedskärningarna som en försämring av skyddet av rättigheterna, även om de i sig skulle vara tillåtna med tanke på systemet för de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.”³⁴

Hälso- och sjukvård och socialvård

Social- och hälsovårdstjänster (artikel 6, 18.3, 24, 26, 27.1–27.3 och 33)

Kommittén uppmanade i sina slutsatser 2023 (punkt 31) att inom hälso- och sjukvårdstjänsterna fästa särskild uppmärksamhet vid barn i svag ställning och utslagna barn, såsom barn i vård utom hemmet, barn som lever i fattigdom, samiska barn samt asylsökande barn och flyktingbarn, barn som inte upplever sig höra till det kön som de fick vid födseln samt barn som har blivit eller riskerar att bli utan sina föräldrars omsorg. Kommittén rekommenderade att alla, även papperslösa, barn och gravida kvinnor erbjuds social- och hälsovårdstjänster och att man säkerställer att barnens självbestämmanderätt och rätt att delta beaktas på ett övergripande sätt inom alla social- och hälsovårdssektorer.

Lagen om ordnande av social- och hälsovård (612/2021) och lagen om ordnande av social- och hälsovård och räddningsväsendet i Nyland (615/2021) trädde i kraft den 1 januari 2023. Enligt 1 § i lagarna är syftet att främja och upprätthålla befolkningens välfärd och hälsa samt säkerställa jämlika, samspelade och kostnadsnyttoeffektiva social- och hälsovårdstjänster i hela landet. Velfärdsområdena (21 st.) och Helsingfors stad ansvarar för att ordna social- och hälsovårdstjänster. Dessutom ansvarar HUS-sammanslutningen för ordnandet av den specialiserade sjukvården i Nyland. Institutet för hälsa och välfärd (THL) publicerade i oktober 2025 en expertbedömning av ordnandet av social- och hälsovården.³⁵ i slutsatserna i expertbedömningen konstaterades bland annat att förändringen i befolkningsstrukturen förutsätter att tjänsterna för barn och unga anpassas till behoven bland åldersklasserna som minskar i omfattning. I många områden har det förekommit personalbrist och därför har barn, unga och familjer kunnat bli utan de tjänster för förebyggande och tidigt stöd som de behöver eller så har de hänvisats till tjänster som varit oändamålsenliga. Antalet barnskyddsanmälningar har ökat, men allt mer sällan leder de till en klientrelation inom barnskyddet. Placeringarna utom hemmet inom barnskyddet har inte minskat. Trots allt har verksamheten i velfärdsområdena till många delar startat bra. Den ekonomiska utvecklingen har gått i en positiv riktning i flera områden, men i synnerhet i områden där befolkningen minskar uppvisar ekonomin ett underskott och situationen är fortfarande utmanande.

Lagstiftningen om rätten till hälso- och sjukvårdstjänster för papperslösa personer och för personer som är i en situation som motsvarar situationen för en papperslös har ändrats två gånger under uppföljningsperioden. De papperslösas rätt till icke-brådskande hälso- och sjukvård förbättrades genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 2023 (RP 112/2022 rd). Papperslösa barn har lika rätt till hälso- och sjukvårdstjänster som barn som har sin hemkommun i Finland. Tjänster i anslutning till graviditet och förlossning betraktas också som nödvändig vård. Social- och hälsovårdsutskottet konstaterade i sitt betänkande om regeringens proposition att de ekonomiska konsekvenserna av att ge eller låta bli att ge nödvändig vård kan vara dubbelriktade. De utvidgade tjänsterna kan medföra direkta kostnader, men å andra sidan kan behovet av dyrare specialiserad sjukvård öka till följd av att patienten lämnas utan vård. Även de indirekta kostnaderna kan öka genom att människornas välfärd försämras. Utskottet ansåg det vara viktigt att både kostnaderna som följer av ändringarna och eventuella besparingar följs upp (ShUB 26/2022 rd).

Den uppföljning som social- och hälsovårdsutskottet förutsatte hann knappt göras när man redan började återkalla förbättringarna av de papperslösas rättigheter (RP 50/2025 rd). Enligt regeringens proposition grundar sig ändringen på de migrationspolitiska skrivningarna i regeringsprogrammet med vilka man försöker effektivisera återresan för och avlägsnandet av personer som vistas olagligt i landet samt på ett bättre sätt trygga den allmänna ordningen och säkerheten. Propositionen hänvisar inte ens till den uppföljning och bedömning som social- och hälsovårdsutskottet anser vara nödvändig. Grundlagsutskottet beslutade i sitt utlåtande till social- och hälsovårdsutskottet att förorda förslaget genom ett omröstningsbeslut (GrUU 40/2025 rd), under förutsättning att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning regleras på lagnivå när det är fråga om bedömning av en persons behov av icke-brådskande vård. Social- och hälsovårdsutskottets behandling pågår fortfarande i skrivande stund. Det positiva med regeringens proposition är att tjänsterna i anslutning till graviditet och förlossning och barns rätt till hälso- och sjukvårdstjänster förblir

---

35 THL, 2025c

oförändrade. Det är ändå bra att notera att målet med bestämmelsen är att minska olaglig vistelse i Finland och uppmuntra människor att lämna landet, vilket kan hindra barnfamiljer från att söka vård eller åtminstone fördröja det. Detta kan ha både direkta och indirekta negativa konsekvenser för ett barns hälsa och välfärd.

Bestämmelser om barnets självbestämmanderätt finns i lagen om patientens ställning och rättigheter (785/2021, patientlagen), lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000, klientlagen) och lagen om behandling av kunduppgifter inom social- och hälsovården (703/2023, lagen om kunduppgifter). Lagen om kunduppgifter har alltså stiftats under denna uppföljningsperiod och till den överfördes bestämmelserna i patientlagen och klientlagen om barnets rätt att förbjuda att hens uppgifter lämnas ut till vårdnadshavarna under de förutsättningar som föreskrivs i lagen. Barnombudsmannen ingrep i sitt utlåtande till social- och hälsovårdsutskottet om lagförslaget i förslaget i grundlagsutskottets utlåtande om att begränsa barnets rätt att förbjuda att uppgifter om barnets hälso- och sjukvård lämnas ut till barnets vårdnadshavare.³⁶ Grundlagsutskottet föreslog att social- och hälsovårdsutskottet bör överväga en begränsning av barnets förbuds rätt i situationer inom hälso- och sjukvården där det klart strider mot den minderårigas intresse att inte lämna ut uppgifter till vårdnadshavaren på samma sätt som motsvarar det som skrivits för socialvårdens del (GrUU 89/2022 rd). Barnombudsmannen ansåg att en sådan begränsning avsevärt skulle ändra den gällande lagstiftningen och att det skulle förutsätta en omsorgsfull och tillräckligt omfattande lagberedning inklusive konsekvensbedömningar. Barnombudsmannen ansåg det vara mer motiverat att bevara förbuds rätten i nuvarande omfattning. Social- och hälsovårdsutskottet beaktade barnombudsmannens kommentarer i sitt betänkande och lagförslaget ändrades inte till denna del (ShUB 48/2022 rd). En begränsning av barnets förbuds rätt på det föreslagna sättet skulle på ett betydande sätt ändra principen om skydd för berättigade förväntningar inom hälso- och sjukvården. I nuläget bör man fästa allt större uppmärksamhet vid att barnets rätt att besluta om sin vård och lämna ut sina uppgifter i praktiken förverkligas jämlikt på det sätt som lagen förutsätter.

Under uppföljningsperioden har lagen om könsfastställelse stiftats ((295/2023, translagen). I translagen inkluderades inte den minderårigas rätt till juridiskt fastställande av könstillhörighet, även om många aktörer, såsom barnombudsmannen och bland annat kommittén för barnets rättigheter, har uttryckt en åsikt som stöder detta.³⁷ Lagutskottet konstaterade i sitt utlåtande att för att ett juridiskt fastställande av könstillhörighet ska bli möjligt för minderåriga förutsätter det en noggrann utredning och avvägning och att en sådan utredning bör inledas så snabbt som möjligt (LaUU 29/2022 rd). Även grundlagsutskottet ansåg att om minderåriga helt och hållet utesluts från fastställandet av könstillhörigheten innebär det i praktiken att barnens möjlighet att påverka frågor som gäller dem själva i enlighet med deras utvecklingsnivå inte nödvändigtvis genomförs enligt 6 § 3 mom. I grundlagen. Utskottet ansåg det vara klart att slopandet av den absoluta åldersgränsen för fastställande av könstillhörighet är en betydande lagstiftningslösning som förutsätter grundlig lagberedning och övervägande av olika alternativa bestämmelser (GrUU 77/2022 rd). Social- och

36 LAPS/9/2023

37 Gemensamt yttrande av FN:s kommitté för barnets rättigheter, FN:s kommitté mot tortyr, FN:s oberoende experter, Amerikanska kommissionen för mänskliga rättigheter samt Afrikanska människorättskommissionens ledamot Lawrence Murugu Mute och Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter Nils Muižnieks på den internationella dagen mot homofobi, transfobi och bifobi (17.5.2017): "Embrace diversity and protect trans and gender diverse children and adolescents".

hälsovårdsutskottet föreslog i sitt betänkande ett uttalande om detta (ShUB 42/2022 rd), som även riksdagen godkände i sitt svar (RSv 259/2022 rd).

Barnskydd och vård utom hemmet (artikel 20, 21, 25 och 27.4)

Kommittén gav i sina slutsatser 2023 (punkt 27) flera rekommendationer om barnskyddet och vården utom hemmet. De behandlade i första hand verkställandet av barnskyddet, såsom nödvändiga personal- och finansieringsresurser, principer för barnskyddet, rätt till information för barn i vård utom hemmet, rätt att uttrycka sina åsikter och rätt att få det sociala, utbildningsmässiga och övriga ändamålsenliga stöd de behöver. I punkten om psykisk hälsa (32) rekommenderade kommittén dessutom en reform av barnskyddslagen.

Barnombudsmannen har flera gånger under årens lopp lyft fram behovet av en totalreform av barnskyddslagen. Barnskyddslagen har ändrats flera gånger under dess giltighetstid, vilket innebär att bestämmelserna har blivit splittrade och lagen har blivit mycket svårbegriplig. Reformen av barnskyddslagen kräver också en ny granskning av den övriga socialvårdslagstiftningen till exempel i samarbete med den arbetsgrupp som för tillfället bereder servicereformen inom socialvården.³⁸

Reformen av barnskyddslagstiftningen inleddes redan under den föregående uppföljningsperioden och i enlighet med statsminister Orpos regeringsprogram indelades reformen i två faser. Den första fasen³⁹ har omfattat beredning av en regeringsproposition som innehåller förslag till inrättande av en integrerad och sluten rehabiliteringstjänst för minderåriga på en anstalt samt förslag till åtgärder för barns olovliga frånvaro från platsen för vård utom hemmet (RP 149/2025 rd). Propositionen innehåller bestämmelser för att förtydliga gränsen mellan fastställandet av de gränser som ingår i fostran och i begränsningsåtgärderna och för att inrätta de serviceenheter inom barnskyddet som samordnar kompetensen inom barnskyddet och psykiatrin. Propositionen överlämnades till riksdagen i oktober 2025 och behandlingen av den pågår fortfarande i skrivande stund. I den andra fasen förnyas lagstiftningen med beaktande av särskilt skrivningen i regeringsprogrammet om att främja en servicestruktur som betonar tidigt stöd, multiprofessionellt arbete med barnfamiljer och öppenvårdstjänster inom barnskyddet. Dessutom slutförs skrivningen i regeringsprogrammet enligt vilken det i barnskyddslagen föreskrivs om de lagstiftningsändringar som behövs för att trygga barn, med hjälp av vilka brottsspiralen kan brytas för barn som är under åldern för straffrättsligt ansvar på grund av brott.⁴⁰

Utöver ovan nämnda lagberedning har även andra ändringar gjorts i barnskyddslagen under uppföljningsperioden. Lagändringarna om personaldimensioneringen inom barnskyddet trädde i kraft i början av 2022, men begränsningen trädde i kraft i olika skeden. Den socialarbetare som ansvarar för barnets angelägenheter fick ansvara för högst 35 barn 2022–2023 och för högst 30 barn från och med 2024 (RP 170/2021 rd). Åldersgränsen för ordnande av eftervård höjdes till 25 år från och med början av 2020 (RP 71/2019 rd). Ändringen hann inte vara i kraft länge. Enligt regeringsprogrammet sänktes åldersgränsen för ordnande av eftervård till 23 år från och med början av 2024 (RP

38 SHM107:00/2023

39 STM009:00/2024

40 STM057:00/2025

56/2023 rd). Social- och hälsovårdsutskottet ansåg i sitt betänkande att det är viktigt att särskild uppmärksamhet fästs vid att avsluta eftervården systematiskt och att vid behov hänvisa den unga till tjänster inom vuxensocialarbetet och annan socialservice. Som avslutning på behandlingen krävde riksdagen att statsrådet följer upp konsekvenserna av sänkningen av åldersgränsen för eftervården och servicesystemets förmåga och resurser att svara på de individuella behoven hos de unga som är föremål för systemet (RSv 79/2023 rd).

I samband med barnskyddet har man också diskuterat behovet av att ändra systemet för beslutsfattande och ändringssökande som är av mycket stor betydelse med tanke på barnets och familjens rättsskydd. I och med lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019), som trädde i kraft i början av 2020, ändrades rätten att överklaga förvaltningsdomstolens beslut så att rätten att överklaga till högsta förvaltningsdomstolen kräver besvärstillstånd, men besvär över förvaltningsdomstolens beslut om omhändertagande av barn och vård utom hemmet lämnades utanför praxisen för besvärstillstånd (RP 71/2019 rd). I detta sammanhang krävde riksdagen att regeringen inleder en bedömning av behovet av att förnya systemet för beslutsfattande och ändringssökande inom barnskyddet samt vidtar nödvändiga lagstiftningsåtgärder (RSv 80/2019 rd). Bedömningen blev klar i januari 2025 och i den presenterades alternativa genomförandesätt utan att sätta dem i någon prioritetsordning.⁴¹ Utgångspunkten i alla alternativ är att möjligheten att anföra besvär antingen hos förvaltningsdomstolen (FD) eller högsta förvaltningsdomstolen (HFD) i dessa ärenden ska bevaras och rätten att anföra fortsatta besvär hos HFD ska kräva tillstånd endast när beslutsfattaren i det första skedet har varit en tjänsteinnehavare eller välfärdsområdets multiprofessionella organ, vars beslut kan överklagas hos förvaltningsdomstolen. Utifrån de alternativ som presenteras i bedömningen bereds en ändring av systemet för beslutsfattande och sökande av ändring inom barnskyddet som en del av den andra fasen i reformen av barnskyddslagstiftningen. Härvid beaktas även förslagen från Arbetsgruppen för att stärka rättsstaten och utveckla rättsväsendet.⁴²

Psykisk hälsa och missbrukarvård (artiklarna 24, 26 och 33)

Kommittén presenterade ett flertal rekommendationer i sina slutsatser 2023 (punkterna 32–33) i anknytning till psykiska problem hos barn och unga och missbrukarvård. Rekommendationerna gäller inte uttryckligen lagstiftningsåtgärder, även om lagstiftningen kan behövas för att stödja genomförandet av vissa rekommendationer. Kommittén rekommenderade bland annat att staten effektiviserar mentalvårdstjänsterna och -programmen för barn bland annat genom att säkerställa att alla barn och unga vid behov har tillgång till terapijänster. Kommittén rekommenderade att man satsar på förebyggande åtgärder och säkerställer att barnens perspektiv beaktas i utvecklingen av tjänster avsedda för dem för att lösa psykiska problem. Kommittén rekommenderade också en effektivisering av strävandena att förhindra användning av narkotika, alkohol och tobak bland unga och att man ingriper i detta särskilt i skolorna. Dessutom ska man säkerställa att unga som behöver vård identifieras i ett tidigt skede och att dessa unga hänvisas till lämplig vård. Kommittén rekommenderade också att man säkerställer att barn och unga med spelstörningar, spelberoende och andra former av nätberoende får den hjälp och det stöd de behöver.

41 SHM, 2025c

42 OM012:00/2023

Lagändringarna om reformen av mentalvårds- och missbrukartjänsterna trädde i kraft i början av 2023 (RP 197/2022 rd). I reformen överfördes regleringen av mentalvårds- och missbrukartjänsterna för socialvårdstjänsternas del till socialvårdslagen och för hälso- och sjukvårdens del till hälso- och sjukvårdslagen. Bestämmelser om vård oberoende av patientens vilja och om verksamheten vid statens mentalsjukhus finns fortfarande i mentalvårdslagen och lagen om missbrukarvård. Utifrån barnombudsmannens utlåtande konstaterade social- och hälsovårdsutskottet i sitt betänkande att genomförandet av, tillgången till och kvaliteten på mentalvårds- och missbrukartjänster för barn och unga följs upp särskilt noggrant och att man vid behov vidtar lagstiftningsåtgärder om de nu föreslagna ändringarna inte leder till en tydlig och effektiv förbättring (ShUB 24/2022 rd).

Lagstiftningen om terapigarantin för barn och unga trädde i kraft i maj 2025 (RP 131/2024 rd). Terapigarantin garanterar att barn och unga under 23 år har tillgång till vissa mentalvårdstjänster senast inom en månad efter att behovet konstaterades.⁴³ Korttidspsykoterapi eller strukturerad och tidsbegränsad psykosocial behandling som grundar sig på psykologisk interaktion ska inledas inom primärvården inom 28 dygn från det att behovet av sådan behandling konstaterades. Inom socialvården ska som service inom mentalvårdsarbete ordnas psykosocialt stöd där ovannämnda psykosociala metoder används i tillämpliga delar. Service ska ordnas inom en månad från det att behovet av stöd konstaterades. I regeringens proposition antecknades som mål att ”stärka tillgången till förebyggande och behandling av psykiska störningar hos barn och unga samt stöd för psykisk hälsa inom primärvården och socialvårdens tjänster på basnivå. – - målet är att svara på barns och ungas ökade psykiska symptom i ett tidigt skede och på ett effektivt sätt”. När riksdagen godkände lagen förutsatte den att statsrådet följer upp genomförandet av terapigarantin för barn och unga samt utvecklar den nationella styrningsstrukturen, förebyggandet av psykiska problem och tjänsterna för tidigt stöd för psykisk hälsa och vidtar vid behov korrigerande åtgärder (RSv 163/2024 rd). Statsrådet måste lämna en utredning om genomförandet av terapigarantin till social- och hälsovårdsutskottet senast den 1 maj 2027. Det är ännu för tidigt att bedöma hur man med lagstiftningen har kunnat förbättra barns och ungas psykiska hälsa och välfärd.

Utöver ovan nämnda ändringar i barnskyddslagen och lagändringar som gäller reformen av mentalvårds- och missbrukartjänsterna har inga andra lagstiftningsåtgärder vidtagits för att lösa missbruksproblem hos barn och unga och behandlingen av dem. Som en åtgärd i den nationella barnstrategin bereddes 2023 en åtgärdsplan för att stödja barn och unga med missbrukssymptom⁴⁴, men det är oklart hur åtgärderna i den ska främjas. Däremot inleddes i augusti 2025 Programmet för att förebygga narkotikadödsfall bland unga 2025–2027.⁴⁵ Enligt projektsidorna stärks yrkespersonernas kunskaper om missbruk och beroende, delaktigheten för dem som använder narkotika förbättras inom tjänsterna och stigmat som riktas mot dem minskar. Dessutom har de som testat och använder narkotika bättre information om riskerna med användningen och om de vård- och servicealternativ som finns att tillgå. Ytterligare kan yrkespersonerna genast agera bättre i olika miljöer. Finansiering på 10,9 miljoner euro har reserverats för programmet för åren 2025–2027.

43 Se även Hietanen-Peltolas och Hiilamos artiklar i denna berättelse

44 STM, 2023

45 STM079:00/2025

Under uppföljningsperioden har tillgången till rusmedel ökat genom ändringar i både alkohollagen och tobakslagen. Ändringarna stöder inte på något sätt kommitténs ovan nämnda rekommendationer. Tillgången till alkohol har utvidgats flera gånger under uppföljningsperioden. Efter diverse vändningar trädde en ändring av alkohollagen (1102/2017) i kraft sommaren 2024. Enligt lagändringen får man i tillståndspliktig detaljhandel utöver alkoholdrycker som innehåller högst 5,5 volymprocent etylalkohol även sälja genom jäsning tillverkade alkoholdrycker som innehåller högst 8,0 volymprocent etylalkohol. Social- och hälsovårdsutskottet föreslog i sitt betänkande (ShUB 5/2024 rd) att regeringens proposition förkastas, eftersom utskottet ansåg att förslagen var motstridiga med tanke på alkohollagens mål och målet att främja hälsan. Utskottet ansåg det sannolikt att en utvidgning av tillgången på alkohol också skulle öka de direkta och indirekta skadorna för barn och unga, trots att försäljning av alkohol till minderåriga är förbjuden. Riksdagen godkände tyvärr inte en lösning i enlighet med social- och hälsovårdsutskottets betänkande, utan understödde att lagförslaget godkänns och remitterade ärendet till stora utskottet. Stora utskottet understödde att lagförslaget godkänns (SuVM 1/2024 rd) och lagen trädde i kraft. I riksdagens svar krävdes att statsrådet följer upp följderna av ändringarna i alkohollagen särskilt för familjer och barn samt alkoholdödligheten och vid behov vidtar åtgärder för att korrigera observerade problem med social- och hälsovårdspolitiska samt skattepolitiska medel (RSv 40/2024 rd).

När detta skrivs behandlar riksdagen ett förslag till ändring av alkohollagen som gör det möjligt för Oy Alko Ab och aktörer som har detaljhandelstillstånd för alkoholdrycker att idka näthandel med alkoholdrycker samt andra detaljhandelskoncept som grundar sig på distribution och avhämtning, såsom leverans av alkoholdrycker. Till lagen fogas dessutom bestämmelser om gränsöverskridande distansförsäljning av alkoholdrycker (RP 131/2025 rd). Avsikten är att ändringarna ska träda i kraft i början av 2026.

Enligt enkäten Hälsa i skolan 2025 har alkoholkonsumtionen bland barn, positivt nog, minskat ytterligare.⁴⁶ På ett allmänt plan har alkoholkonsumtionen minskat, men samtidigt har antalet alkoholrelaterade dödsfall åter börjat öka. Sannolikt har storkonsumenterna av alkohol inte minskat sitt bruk. Dessa följder drabbar de barn vars föräldrar är riskanvändare och som därför ofta också på annat sätt befinner sig i en svagare social och ekonomisk ställning.

Barnombudsmannen har ansett att det inte bör göras några ändringar i alkohollagstiftningen som äventyrar den långsiktiga positiva utvecklingen av ungas alkoholkonsumtion, det vill säga den ökade andelen helt nyktra unga och det minskade regelbundna drickandet i berusningssyfte.⁴⁷ Lagstiftningsändringarna bör också bedömas noggrannare än tidigare med tanke på barn som har föräldrar med missbruksproblem. Då barnets bästa inte beaktas i tillräckligt hög grad återspeglar detta även i vidare bemärkelse den finländska alkoholpolitiken, som varken omfattar att barnet får komma till tals eller barnets perspektiv.

Nikotinpåsar inkluderades i tobakslagens (549/2016) tillämpningsområde från och med den 1 augusti 2025 (RP 221/2024 rd). Försäljning är tillåten med iakttagande av reglerna för nikotinpåsar som syftar till att förebygga användning bland unga, gråimport och olaglig handel samt att

46 THL, 2025b

47 T.ex. LAPS/20/2024

bekämpa organiserad brottslighet. I samband med lagförslaget godkände riksdagen tre uttalanden (RSv 48/2025 rd). Dessa förutsatte bland annat att statsrådet följer upp hur de nu föreslagna bestämmelserna fungerar, särskilt med tanke på minskningen av gråimporten, främjandet av folkhälsan, minskningen av skillnaderna i välfärd och hälsa samt förebyggandet av användningen bland unga. Vid behov ska statsrådet snabbt vidta åtgärder för att ändra bestämmelserna. För det andra ska statsrådet följa upp lagstiftningen i de övriga nordiska länderna och grannländerna i fråga om nikotinhalten i produkterna, åldersgränserna samt smak- eller tillsatsämnesbegränsningarna och vid behov snabbt vidta åtgärder för att förenhetliga lagstiftningen. För det tredje förutsattes att statsrådet följer upp användningen av nikotinpreparat och effekterna av användningen särskilt hos personer under 20 år och vid behov vidtar åtgärder för att höja åldersgränserna för tobaks- och nikotinprodukter. Riksdagen krävde slutligen att statsrådet främjar drogfrihet även i fråga om tobaks- och nikotinprodukter i idrottsföreningar och fritidsverksamhet för barn och unga.

Barnombudsmannen och många aktörer inom hälso- och sjukvården ansåg att lagstiftningen går i rätt riktning, men påpekade att de föreslagna bestämmelserna är otillräckliga och att de också strider mot målen i tobakslagen. Lagen bör inte tillåta några sådana smaker som lockar ungdomar, som mint- och mentolsmakerna nu gör.⁴⁸ Dessa smaker är förbjudna i vissa tobaksprodukter, särskilt eftersom man har konstaterat att de lockar i synnerhet ungdomar. Även utifrån ovan nämnda uttalanden av riksdagen kan man se hur motstridig den godkända lagstiftningen är i förhållande till tobakslagens mål och främjandet av drogfrihet. Lagändringar görs också trots att forskningen visar att det finns en stor risk för att de skadliga effekterna på barns och ungas hälsa konkretiseras.

Riksdagen behandlar som bäst regeringens proposition om ett nytt penningspelssystem (RP 16/2025 rd). I regeringens proposition har man identifierat reformens tydliga negativa konsekvenser för barn. Även om det finns en åldersgräns på 18 år för att skydda minderåriga mot skadliga verkningar av penningspel, spelar en del barn och unga penningspel. När tillgången till penningspel underlättas och marknadsföringen utökas, ökar sannolikt också de ungas spelande. I regeringens proposition konstateras att regelbundet penningspel som inletts i tidig ungdom ökar risken för att problem med penningspel och rusmedelsberoende utvecklas i vuxen ålder.⁴⁹ Även föräldrarnas skadliga penningspelande har negativa effekter på barnen. Grundlagsutskottet förutsatte i sitt utlåtande (GrUU 31/2025 rd) att förvaltningsutskottet bland annat preciserar bestämmelsen om marknadsföring i förslaget, enligt vilken penningspel, innehavare av ensamrättstillstånd och innehavare av penningspelstillstånd får marknadsföras om marknadsföringen till sin mängd, omfattning, synlighet och upprepning är "måttlig". Även bestämmelserna om till exempel förbjudna marknadsföringsmetoder och -sätt måste preciseras. Kulturutskottet ansåg i sitt utlåtande till förvaltningsutskottet att följderna av reformen för barn och unga ska bedömas noggrant och att en höjning av åldersgränsen för att tillåta penningspel också kan övervägas (KuUU 3/2025 rd). Social- och hälsovårdsutskottet ansåg för sin del att det är viktigt att statsrådet följer upp hur den nya regleringen av penningspel påverkar barn och barnfamiljer och vid behov vidtar åtgärder för att precisera regleringen för att trygga barnens välfärd och rättigheter (StUU 5/2025 rd).

---

48 LAPS/1/2025

49 Se även LAPS/46/2025.

Även ekonomiutskottet betonade att konsekvenserna av reformen är förknippade med betydande osäkerhetsfaktorer och ansåg det viktigt att följa upp hur målen för regleringen uppnås och bedöma eventuella ändringsbehov (EkUU 12/2025 rd). Behandlingen av propositionen är i skrivande stund fortfarande på hälft i förvaltningsutskottet som utarbetar betänkandet.

Utbildning (artikel 28–29)

Kommittén uttryckte i sina slutsatser 2023 (punkt 36) sin oro över ojämlikheten bland barn i fråga om tillgången till utbildning och de stora skillnaderna i färdigheterna mellan barn med invandrarbakgrund och andra barn. Kommittén rekommenderade att alla barn i svag ställning garanteras jämlika möjligheter att få en högklassig utbildning bland annat genom att erbjuda barn med invandrarbakgrund coachning av god kvalitet i den grundläggande utbildningen. Kommitténs rekommendationer gällde i huvudsak andra åtgärder än lagstiftningsåtgärder och handlade bland annat om att minska avhoppet från skolan och att förebygga diskriminering och våld i skolorna.

Under uppföljningsperioden genomfördes en reform av stödet för lärande, som trädde i kraft i början av höstterminen 2025 (RP 114/2024 rd). Reformen gäller förskoleundervisningen, undervisningen inom den grundläggande utbildningen samt gymnasieutbildningen och yrkesutbildningen. Målet med reformen är att förtydliga stödet för lärande och förenhetliga stödkedjan för lärande från småbarnspedagogiken till andra stadiet. Genom ändringen stärks elevens rätt att få tillräckligt med stöd för lärande och skolgång som motsvarar elevens behov. Stödets tyngdpunkt flyttades till tidigt stöd. Eftersom reformen bara har varit i kraft i några månader och en del av de nya bestämmelserna gäller övergångsperioden som sträcker sig till augusti 2026, är det för tidigt att bedöma hur väl barnens rätt till tillräckligt stöd i studierna förverkligas av den nya regleringen.

Lagförslaget om rätt till förberedande undervisning för barn med invandrarbakgrund behandlas som bäst i riksdagen och alla förslag som ingår i det är inte förenliga med kommitténs ovan nämnda rekommendation. Regeringens proposition (RP 103/2025 rd) föreslår att barnet i fortsättningen ska ha möjlighet till påbyggnadsundervisning i den förberedande undervisningen som pågår högst ett år i enlighet med elevens individuella situation och behov. Enligt en uppskattning i propositionen hänvisas elever som har svaga läs- och skrivfärdigheter, en bristfällig skolhistoria eller som har kommit till landet först i högstadieåldern sannolikt till påbyggnadsundervisning. Möjligheten till påbyggnadsundervisning är en positiv förändring. Däremot kan man ifrågasätta förslaget om att begränsa den förberedande undervisningen och påbyggnadsundervisningen i anslutning till den enbart till barn som är födda utomlands. Barnombudsmannen ansåg i sitt utlåtande till kulturutskottet att förslaget kränker barnens rätt till undervisning och deras jämlikhet som en följd av barnets födelseland. Att lämna ett barn utanför den förberedande undervisningen är också ur mänsklig synvinkel mycket tvivelaktigt, eftersom den förberedande undervisningen för sin del kan hjälpa till att undvika många andra problem som barn kan träffa på som en följd av bristfälliga språkliga färdigheter när det gäller skolgången eller annars i livet. Att lösa dessa problem kan bli klart dyrare än att ordna förberedande undervisning. I denna regeringsproposition är det dessutom problematiskt att man inte alls har bedömt hur den ovan nämnda begränsningen påverkar barnen.

Skydd av barn mot våld (artikel 19, 28.2, 34, 37a och 39)

Kommittén gav i sina slutsatser 2023 många rekommendationer (punkt 23) om förebyggande av våld mot barn och hur man reagerar på det. Kommittén uttryckte sin djupa oro över den stora mängden våld som riktas mot barn. I rekommendationerna behandlades huvudsakligen verkställighetsåtgärder och behovet av forskningsdata, men delvis även utveckling av lagstiftningen. Kommittén fastställde att dessa rekommendationer är brådskande.

Bland annat olika åtgärdsplaner som gäller dessa frågor svarar på åtgärderna för genomförande och en ökad mängd forskningsdata. En fortsättning på åtgärdsplanen En barndom utan våld, som färdigställdes 2019, har beretts för åren 2026–2033. Den nya omfattande handlingsplanen publiceras i december 2025. I den nya handlingsplanen ingår i fortsättningen uppföljning och utvärdering av genomförandet av Lanzarotekonventionen (Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuellt utnyttjande, FördrS 87–88/2011) och arbetet enligt Barnhusstandarderna.⁵⁰ En ny genomförandeplan 2026–2033 för Europarådets s.k. Istanbulkonvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (FördrS 52–53/2015) är likaså under beredning.

I fråga om lagstiftningen rekommenderade kommittén bland annat att man säkerställer en rättslig grund för koordineringen av sektorsövergripande och barnvänliga Barnhus-tjänster. Beredningen av lagen om enheter inom social- och hälsovården som bistår vid utredningen av brottsmisstankar som gäller barn pågår i skrivande stund vid social- och hälsovårdsministeriet som en del av

⁵⁰ Se närmare SHM, 2025d.

Barnahus-utvecklingsarbetet.⁵¹ i lagstiftningsprojektet förnyas den gällande lagen om ordnande av utredningar av sexual- och misshandelsbrott mot barn (1009/2008). Avsikten är att överlämna regeringens proposition till riksdagen i slutet av januari 2026. Utkastet till propositionen är i skrivande ännu inte tillgängligt.

Under uppföljningsperioden har ett flertal förändringar gjorts i strafflagen (39/1889) som främjar skyddet av barn mot våld. Totalreformen av bestämmelserna om sexualbrott i strafflagen trädde i kraft i början av 2023. I den nya regleringen av rekvisitet för sexualbrott är en central aspekt huruvida föremålet för den sexuella gärningen har deltagit frivilligt i gärningen (RP 13/2022 rd). Gärningar mot barn och vuxna bedöms delvis utifrån olika utgångspunkter och man beaktar gärningarnas särdrag och hur klandervärda de är i olika grad. Benämningarna, rekvisiten och straffskalorna för sexualbrott mot barn ändrades så att de bättre motsvarar karaktären på gärningarna och deras klandervärdhet. När riksdagen godkände lagen förutsatte den att funktionaliteten, tillämpningen och konsekvenserna av reformen följs upp på bred front och noggrant och att detta rapporteras till lagutskottet senast inom fem år efter att lagen trätt i kraft (RSv 88/2022 rd). I det godkända uttalandet betonades att särskild uppmärksamhet ska fästas vid tillämpningen av straffbestämmelserna om sexualbrott mot barn och vid konsekvenserna av straffpraxis.

Barnombudsmannen lade i november 2022 fram ett initiativ för justitieministeriet om att vidta lagberedningsåtgärder för att kriminalisera innehav och spridning av material som innehåller allvarligt våld mot barn.⁵² Barnombudsmannen ansåg i sitt initiativ att man borde överväga att kriminalisera allt innehav av material som beskriver våld som allvarligt äventyrar barnets psykiska eller fysiska hälsa och utveckling. Initiativet föreslog dessutom att man överväger att utvidga straffbarheten för spridning av våldsskildringar riktade mot barn så att även den på ett enhetligt sätt gäller alla våldsbeskrivningar som allvarligt äventyrar barnets psykiska eller fysiska hälsa och utveckling. När detta skrivs behandlar riksdagen en regeringsproposition som föreslår att innehav av bildmaterial som föreställer rått våld ska vara straffbart och att innehav av bilder som på ett sexuellt sätt visar barn ska regleras som en grov gärningsform (RP 61/2025 rd).

Sommaren 2025 (RP 219/2024 rd) föreskrevs om att användning av en person under 15 år som redskap för att begå ett uppsåtligt brott var straffbart som ett separat brott. I samband med ovan nämnda initiativ fastställdes samtidigt att straffskärpningsgrunden var att brott mot liv, hälsa eller frihet begicks på ett särskilt förödmjukande sätt. Brott mot barn är allt oftare förknippade med att brottet, till exempel misshandel och förödmjukelse i samband med det, fotograferas och sprids antingen direkt eller senare som en inspelning antingen för en begränsad grupp eller offentligt i olika kommunikationstjänster eller i sociala medier. Ofta är gärningsmannen också minderårig i dessa brott. Följderna för barnoffren kan vara mycket långvariga.

I kommitténs rekommendationer om det andra fakultativa protokollet lyfte man fram behovet av att skydda barn mot sexuella övergrepp på nätet även med hjälp av lagstiftning (punkt 24). Sedan 2022 har man berett Europeiska kommissionens förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om regler för förebyggande och bekämpning av sexuella övergrepp mot barn (COM(2022) 209

51 STM163:00/2024

52 LAPS/81/2022

final). Bekämpningen av material om sexuellt våld mot barn grundar sig för närvarande på frivillig praxis hos tillhandahållare av elektroniska kommunikationstjänster, som den temporära förordningen föreskriver om (EU 2021/1232).⁵³ Trots flera försök har man inte nått enighet om kommissionens förslag. Målet att effektivt skydda barn mot sexuella övergrepp på nätet har ett omfattande stöd, men i beredningen har man inte hittat någon lösning som uppfyller kraven på skyddet av sekretess i kommunikationen.⁵⁴

Kommittén rekommenderade också i sina slutsatser 2023 (punkt 23) att man vidtar åtgärder, inklusive lagstiftningsåtgärder, för att bekämpa all slags mobbning. Lagändringarna som gäller den grundläggande utbildningen och läroanstalter på andra stadiet trädde i kraft i augusti 2022. Lagändringarna preciserade bestämmelserna om disciplinära åtgärder vid läroanstalter. Målet var att ingripa i mobbning, trakasserier och våld i rätt tid, stärka elevens rättsliga ställning och säkerställa en trygg lärmiljö för alla som arbetar i skolan (RP 127/2021 rd). År 2024 förtydligades ställningen för förvägran av undervisning som en säkerhetsåtgärd i stället för en disciplinär åtgärd genom att en ny 36 c § stiftades. Ändringen ingick i ovan nämnda regeringsproposition som begränsar användningen av mobila enheter vid läroanstalter (RP 212/2024 rd). Ett av målen med propositionen var också att minska mobbningen i skolan.

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser om det andra fakultativa protokollet (punkt 26) att staten definierar försäljning av ett barn och fastställer att detta är straffbart i alla dess former. Bestämmelserna i strafflagen om människohandel (25:3 och 25:3a) och olaglig adoption (25:3b och 25:3c) motsvarar för sin del denna rekommendation. För att det inte ska finnas några luckor i lagstiftningen kan det i fortsättningen vara nödvändigt att göra en omfattande detaljerad utredning.

Skadliga traditionella sedvänjor (artikel 24.3)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 24) att effektivisera åtgärderna för att förebygga könsstympning av kvinnor. Kommittén rekommenderade också att man säkerställer att onödigt läkemedelsbehandling och kirurgisk behandling av intersexuella barn skjuts upp på ett säkert sätt tills barnen själva kan ge sitt samtycke, baserat på information och kunskap. Könsstympning och förberedelse till könsstympning av kvinnor föreskrevs som brott (strafflagen 21:6 och 21:7) från och med början av 2025. Däremot har situationen för intersexuella barn inte framskridit.

Avsikten var att den tjänstemannaarbetsgrupp som ursprungligen beredde translagen skulle lägga fram förslag till bestämmelser även för att stärka intersexuella barns självbestämmanderätt utifrån skrivningen i Marins regeringsprogram. Förslaget omfattade emellertid inte att translagen förbjuder icke-brådskande, medicinskt icke-nödvändiga åtgärder som formar intersexuella barns kropp. Motsvarande skrivelse ingår inte i regeringsprogrammet som nu är i kraft. SHM har som svar på barnombudsmannens förfrågan sommaren 2025 meddelat att ministeriet ännu inte har fattat beslut om vilka åtgärder som eventuellt vidtas utifrån arbetsgruppens förslag och att man inte

⁵³ Läs mer i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2021/1232.

⁵⁴ Närmare information om hur beredningen framskrider finns i statsrådets skrivelse U 69/2022 rd.

heller har kommit överens om åtgärderna i regeringsprogrammet. Ärendet framskrider alltså inte under denna regeringsperiod, vilket ska anses vara en beklaglig brist med tanke på att tillgodose barnets rättigheter.

I detta sammanhang kan man också se det som en brist att beredningen av lagstiftningen om icke-medicinsk omskärelse av pojkar fortfarande inte har inletts. Högsta domstolen har i sin egen avgörandep Praxis tydligt konstaterat att bristen på lagstiftning är problematisk. Social- och hälsovårdsministeriets anvisning i frågan⁵⁵ är inte tillräcklig om åtgärden måste bedömas i domstol. Barnombudsmannen har upprepade gånger betonat behovet av lagstiftning. Till exempel i sitt utlåtande till lagutskottet om kriminalisering av könsstympning av kvinnor föreslog barnombudsmannen att ”lagstiftningen också ska trygga unga pojkars rätt till fysisk integritet. Barnombudsmannen anser att en ung pojke ska ha en verklig möjlighet att själv påverka om en icke-medicinsk omskärelse ska utföras eller inte. Åtgärden kan således utföras tidigast när barnet självt kan ge ett informerat samtycke till åtgärden.”⁵⁶

Barn med funktionsnedsättningar (artikel 23)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 (punkt 30) att man fastställer åtgärder genom vilka man säkerställer att barn med funktionsnedsättning inkluderas i den allmänna undervisningen och förhindrar och minskar långvarig placering av barn med funktionsnedsättningar på anstalter. Dessutom rekommenderade kommittén att staten säkerställer att barn med funktionsnedsättning har rätt att få den information de behöver för att bilda sina åsikter, att bli hörda och att få ändamålsenligt stöd för kommunikation i allt beslutsfattande som gäller dem. Kommittén fastställde att rekommendationerna för barn med funktionsnedsättning är brådskande. Barn med funktionsnedsättning nämns i flera andra rekommendationer som en sårbar ställning.

Reformen av stödet för lärande behandlades redan ovan. Lagändringen för stödet trädde i kraft i augusti 2025. Syftet med ändringen är också att främja att barn med funktionsnedsättning har möjlighet att delta i den allmänna undervisningen. Den nya lagen om funktionshindersservice (675/2023) trädde i kraft i början av 2025. Lagstiftningen av den nya lagen väckte mycket diskussion i beredningsskedet och även under riksdagsbehandlingen gjordes många ändringar i regeringens proposition (RP 191/2022 rd), även med grundlagsutskottets medverkan. Grundlagsutskottet betonade i sitt utlåtande bland annat barnets rätt att uttrycka sin åsikt när beslut fattas som gäller barnets boende samt de kulturella rättigheterna för barn som bor utom hemmet (GrUU 79/2022 rd).

Social- och hälsovårdsutskottet kompletterade lagförslaget så att bestämmelserna bättre tryggar barnets rätt att påverka boendelösningar som gäller barnet självt, rätten att hålla kontakt med sina närstående och barnets kulturella rättigheter (ShUB 52/2022 rd). Utskottet konstaterade att ett barn med funktionsnedsättning som bor utom hemmet har en annan ställning än när barnet placeras utom hemmet i en situation då barnet blir omhändertaget. Det är ändå motiverat att trygga rättigheterna för ett barn med funktionsnedsättning, som är i en sårbar ställning, på motsvarande sätt som i barnskyddssituationer. Barnombudsmannen påminde i sitt utlåtande till utskottet om att

55 SHM/242/2015

56 LAPS/78/2024

det med tanke vardagen för de barn som har en funktionsnedsättning har en stor inverkan på hur småbarnspedagogiken, den grundläggande utbildningen och utbildningen på andra stadiet samt barnens hobby- och andra fritidsaktiviteter kan säkerställa barnens lärande, utveckling och deltagande på lika villkor som andra barn.⁵⁷ i samband med att lagförslaget godkändes krävde riksdagen att statsrådet följer upp effekterna av ändringarna på hur rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses och vid behov vidtar lagstiftningsåtgärder. Dessutom ska en uppföljning göras om hur åtgärderna i fråga om personlig assistans och hur särskilt stöd för delaktighet med tanke på likabehandling genomförs. Lagstiftningsåtgärder ska likaså vid behov vidtas för att avlägsna begränsningen av resurser, om likabehandlingen inte förverkligas (RSv 328/2022 rd).

Asylsökande och flyktingbarn (artikel 9, 10, 22 och 30)

I sina slutsatser fastställde kommittén att rekommendationerna om asylsökande och flyktingbarn (punkt 39) är brådskande och betonade dem ytterligare genom att framföra dem i form av ett krav. Kommittén krävde att man säkerställer att asylsökande, flykting- och invandrabarns rättigheter till alla delar respekteras genom många olika åtgärder. I fråga om lagstiftningen krävde kommittén att man överväger att inkludera utredningen av barnets bästa i migrationslagstiftningen. Dessutom bör lagstiftningen säkerställa att alla barn som söker asyl och åtnjuter tillfälligt skydd har möjlighet att snabbt få psykosociala och integrationsfrämjande stödtjänster till rimligt pris och av god kvalitet samt hälso-, social- och utbildningstjänster, inklusive dagvårdstjänster. Alla barn som anländer till landet utan vårdnadshavare ska beviljas asyl och alternativa arrangemang för deras omsorg ska göras. De rättsliga och inkomstrelaterade hindren för familjeåterförening ska undanröjas för alla flykting- och asylsökande barn, och asylsökande och invandrabarn ska inte längre tas i förvar. Asylsökande och flyktingbarn nämns i flera andra rekommendationer som en barngrupp som är i en sårbar ställning.

Bestämmelserna om barnets bästa och barnets delaktighet har redan inkluderats mycket väl i utlänningslagstiftningen. Till exempel enligt utlänningslagen (301/2004, 6 §), lagen om mottagande av personer som söker internationellt skydd och om identifiering av och hjälp till offer för människohandel (746/2011, 5 §) och lagen om främjande av integration (681/2023, 4 §) ska särskild uppmärksamhet fästas vid barnets bästa samt vid omständigheter i anslutning till barnets utveckling och hälsa när beslut som gäller personer under 18 år fattas. Ett barn har rätt att uttrycka sin åsikt och få den beaktad på det sätt som åldern och utvecklingsnivån förutsätter i ärenden som gäller barnet. Enligt utlänningslagstiftningen har en åldersgräns på tolv år fastställts för barnets rätt att bli hörd vid beslutsfattande.

Under uppföljningsperioden har ett flertal ändringar gjorts i utlänningslagstiftningen. Enligt regeringsprogrammet skärps asylpolitiken så att den motsvarar den nordiska nivån. Härnäst behandlas endast en del av de skärpningar och andra ändringar i utlänningslagstiftningen som gjorts och pågår under uppföljningsperioden. Huvudfokus ligger på de lagändringar som gäller kommitténs ovan nämnda rekommendationer. I sin helhet är det fråga om flera ändringsförslag, som utgör en svårhanterlig lagstiftningshelhet. Barnkonsekvensanalysen av förändringarna bör göras som en

---

57 LAPS/14/2022

helhet med beaktande av bland annat social- och hälsovårdstjänsterna som ingår i sakhelheten. Under följande uppföljningsperiod är det sannolikt möjligt att göra en sammanfattning av helhetens inverkan på barnets rättigheter.

Asylsökande och flyktingbarn har i regel samma rättigheter till social- och hälsovårdstjänster samt undervisning som barn som har sin hemkommun i Finland.⁵⁸ Rätten till småbarnspedagogik gäller under vissa förutsättningar även barn som inte har en hemkommun i Finland (lagen om småbarnspedagogik 540/2018, 6 §). Som ovan konstaterades är avsikten inte att försvaga papperslösa barns rätt till hälso- och sjukvårdstjänster genom den regeringsproposition som för närvarande behandlas i riksdagen. Ett ändringsförslag som begränsar hälso- och sjukvårdstjänsterna för papperslösa kan ändå ha indirekta konsekvenser för barnet om föräldrarnas hälsotillstånd försämras till följd av bristfällig tillgång till vård. Likaså behandlades ovan redan regeringens proposition om rätt till förberedande undervisning för barn med invandrarbakgrund och påbyggnadsundervisning i anslutning till den. Behandlingen av propositionen pågår fortfarande i riksdagen. Avsikten är alltså att begränsa den förberedande undervisningen enbart till invandrare som är födda utomlands. Detta kan försämra rätten till undervisning för barn som är födda i en invandrarfamilj i Finland.

Asylsökande barn som kommit till Finland utan vårdnadshavare får inte asyl i alla situationer, men största delen av besluten är positiva. Till exempel fattades 188 positiva beslut om asylansökningar av barn som kommit utan vårdnadshavare 2024 medan 15 ansökningar förföll och en lämnades utan prövning.⁵⁹ Lagstiftningen om ombudssystemet är fortfarande inte uppdaterad. De brister som konstaterades under föregående uppföljningsperiod är i huvudsak fortfarande aktuella. Det finns inga bestämmelser i lagen om den utbildning, kompetens eller introduktion som krävs av ombudet eller om antalet barn som ombudet ansvarar för.

Lagändringarna som gäller förvärvande av medborgarskap behandlades redan ovan. I början av augusti 2024 minskades tillfälligt grundbeloppet på mottagningspenningen som betalas till asylsökande, brukspenningen och den kompletterande mottagningspenningen för barn som kommit utan vårdnadshavare (RP 28/2024 rd). Ursprungligen var avsikten att ändringen i fråga skulle gälla fram till den 31 december 2025, men i riksdagen pågår behandlingen av en regeringsproposition genom vilken tidsfristen flyttas fram till den 11 juni 2026, då lagändringarna om det nationella genomförandet av EU:s migrations- och asylkonvention träder i kraft. I denna s.k. pakt bereds de nationella författningsändringar som behövs för att verkställa pakten nationellt. Syftet är att i detta sammanhang minska mottagningspenningen till det minimum som grundlagen och EU:s mottagningsdirektiv tillåter. Avsikten är att överlämna regeringens proposition till riksdagen i början av våren 2026. I skrivande stund är utkastet till regeringens proposition inte tillgängligt.

Av Migrationsverkets enkäter till förläggningarna i början av året och hösten 2025 framgår att sänkningen av mottagningspenningen har försämrat den ekonomiska situationen för barnfamiljerna och till följd av detta har arbetsmängden inom socialservicen ökat och karaktären på klientarbetet förändrats. Klienterna behöver allt mer ekonomisk rådgivning. Barn och barnfamiljer står inför många slags ekonomiska utmaningar som kräver mer resurser och stöd för att trygga deras välfärd. Den låga mottagningspenningen leder till ökad skuldsättning och andra ekonomiska

58 Se t.ex. STM, 2025f; UKM, 2025.

59 Migrationsverket, 2024

problem. Klienterna upplever att pengarna inte räcker till de grundläggande utgifterna och de känner i synnerhet oro över att inte ha tillräckligt med mat. Kompletterande mottagningspenning söks oftare än tidigare och beviljas i stor utsträckning för olika behov, särskilt för barnens behov och matkostnader. Utifrån det som konstaterats ovan kan man säga att det ekonomiska stödet och tjänsterna ska granskas och utvecklas för att förbättra klienternas välfärd.⁶⁰

Lagändringarna för att förhindra att inresebestämmelserna kringgås trädde i kraft i september 2024. Förutsättningarna för familjeåterförening skärptes sommaren 2025 (RP 11/2025 rd) och bestämmelserna om uppehållstillstånd skärptes i september 2025 (RP 26/2024 rd). Ändringarna gäller huvudsakligen indirekt barn, men de innehåller också bland annat bestämmelser som syftar till att förhindra att barn används som redskap för inresa i landet och försvåra familjeåterförening. Det är klart att det inte är önskvärt att ett barn används som redskap för inresa, men när beslut fattas ska tillgodoseendet av barnets rättigheter bedömas särskilt noggrant. En skärpning av kraven på boendetid och en återställning av förutsättningen till försörjning för minderåriga referenspersoner försämrar i själva verket deras möjligheter till familjeåterförening. Barnombudsmannen framförde i sina utlåtanden om lagförslagen i fråga också sin djupa oro över att skyddet av barnens familjeliv försämrar.⁶¹

I september 2024 trädde lagändringarna om det s.k. gränsförfarandet i kraft (RP 30/2024 rd). Målet med ändringarna var att effektivisera behandlingen av sannolikt ogrundade asylansökningar. Ändringarna gällde också till stor del barn, även om de var mer begränsade än för vuxna. Grundlagsutskottet betonade i sitt utlåtande att vid tillämpningen av den föreslagna regleringen ska barnets bästa beaktas till fullo i enlighet med de internationella människorättsskyldigheterna och med vederbörlig tillämpning av den föreslagna regleringen (GrUU 17/2024 rd). Förvaltningsutskottet betonade också att barnets bästa ska beaktas i gränsförfarandet och även i alla asyلفörfaranden (FvUB 10/2024 rd). Gränsförfarandet förlängdes fram till 31.12.2026 med en lagändring som godkändes sommaren 2025 (RP 18/2025 rd).

De skärpta bestämmelserna om tagande i förvar och ändringarna av inreseförbud i utlänningslagen gjordes i maj 2025 (RP 143/2025 rd). Ändringarna i tiderna för tagande i förvar gällde också barn som tas i förvar tillsammans med vårdnadshavaren. Även om maximitiden i dessa situationer är kortare än den allmänna maximitiden, motsvarar den inte kommitténs rekommendation att helt och hållet frånga att barn tas i förvar.

Barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet (artikel 37)

Kommittén rekommenderade i sina slutsatser 2023 att aktivt främja åtgärder utanför domstolarna som riktas till barn som åtalats för brott, såsom alternativa avgörandeförfaranden för rättegång, medling, rådgivning och terapitjänster.

Hösten 2025 gjordes en ändring i lagen om medling vid brott och i vissa tvister (1015/2005) enligt vilken våld i nära relationer endast får medlas i lindriga brott som en minderårig har riktat mot sin vårdnadshavare eller sin släkting (RP 130/2024 rd). Medling får inte ske i brott som innehåller

⁶⁰ Migrationsverket 2025a; 2025b.

⁶¹ Se t.ex. LAPS/55/2024.

våld och inte heller i till exempel sexualbrott, olaga hot eller förföljelse, om brottet riktar sig mot en närstående till den som misstänks för brottet. Riksdagens lagutskott gjorde ovan nämnda begränsning i propositionen gällande minderåriga. Motiveringen var bland annat att minderåriga i allmänhet inte har någon maktposition i förhållande till en närstående vuxen och därför finns det i dessa situationer inget särskilt behov av att skydda offret mot eventuella påtryckningar (JaUB 10/2024 rd). Utskottet betonade att undantaget endast gäller lindriga brott och i alla situationer är det viktigt att noggrant bedöma att de allmänna förutsättningarna för medling enligt 2 § i medlingslagen uppfylls och att det inte finns påtryckningar bakom brottet och att brottet inte är förknippat med till exempel hedersrelaterat våld. Barnombudsmannen framförde i sitt utlåtande till lagutskottet sin åsikt om att det med tanke på barnets rättigheter inte är helt problemfritt att avstå från medling vid våld i nära relationer och ansåg det vara viktigt att konsekvenserna av lagändringen följs upp och bedöms uttryckligen med tanke på barn som fallit offer för våld i nära relationer samt minderåriga misstänkta.⁶² Riksdagen godkände lagutskottets förslag till utlåtande, enligt vilket regeringen ska följa upp tillämpningen, funktionen och effekterna av förbudet mot medling vid våld i nära relationer samt lämna en utredning i ärendet till lagutskottet före utgången av 2028. I utlåtandet nämndes också separat behovet av att följa upp konsekvenserna för barn (RSv 153/2024 rd).

Justitieministeriet har berett ett arbetsgruppsbetänkande om att utveckla ungdomsstraffet.⁶³ Målet är att förslaget förtydligar ungdomsstraffets ställning i påföljdssystemet, öka användningen av ungdomsstraff och förbättra ungdomsstraffets effekt genom att utveckla dess innehåll. Arbetsgruppens betänkande är på remiss fram till den 3 december 2025.

I barnombudsmannens årsberättelse 2024 ingick ett ställningstagande ”Allvarligt våldsamma och självdestruktiva barn behöver hjälp av hybridenheter”.⁶⁴ Barnombudsmannen ansåg att man för att hjälpa allvarligt våldsamma och självdestruktiva barn bör inrätta hybridenheter som sammanför kompetensen inom barnskyddet samt barn- och ungdomspsykiatri. När åldern för straffansvar uppfylls löper dessa barn stor risk att göra sig skyldiga till brott, varvid brottspåföljdssystemet inträder parallellt med social- och hälsovårdstjänsterna. Såsom konstaterades i punkten Barnskydd och vård utom hemmet ingår barnombudsmannens förslag i de lagändringar som görs i den första fasen av ovan nämnda barnskyddslag.

---

62 LAPS/138/2024

63 JM161:00/2023

64 Barnombudsmannen, 2024

Sammanfattning

Under uppföljningsperioden har lagstiftningsarbetet varit livligt och man har ofta gjort arbetet enligt en mycket brådskande tidtabell. Under uppföljningsperioden har man gjort många lagändringar som är positiva med tanke på främjandet av barnets rättigheter, men tyvärr har man också gjort flera ändringar som försämrar barnets rättigheter. Brådskan som präglat lagberedningen har syns i kvaliteten på lagberedningen, vilket kommer fram till exempel i bristfälliga barnkonsekvensbedömningar. Bedömningen av konsekvenserna för barn utvecklas långsamt i positiv riktning, men fortfarande förblir bedömningen ofta på samma nivå som beskrivningen av målen i lagförslagen. Tyvärr har man fört lagändringarna vidare även när man har konstaterat att propositionerna har tydliga negativa konsekvenser för barnens rättigheter och välfärd.

Detta kapitel har granskat de åtgärder för utveckling av lagstiftningen som man har vidtagit under uppföljningsperioden särskilt i ljuset av de rekommendationer som FN:s kommitté för barnets rättigheter har presenterat i sina slutsatser 2023. Rekommendationerna grundar sig på periodiska rapporter som staten och andra aktörer producerat för kommittén. Man har således identifierat många av de behov av att ändra lagstiftningen som nämns i rekommendationerna i Finland redan innan rekommendationerna gavs, och de skulle sannolikt ha framskridit i vilket fall som helst. Det oaktat är det positivt att rekommendationerna som förutsätter lagstiftningsåtgärder har besvarats i synnerligen stor utsträckning. Samtidigt måste man komma ihåg att en del av lagändringarna klart strider mot rekommendationerna. Det är alltså skäl att inte heller i fortsättningen glömma bort kommitténs rekommendationer, utan målet ska fortfarande vara att lagstiftningen utvecklas för att stärka barnens rättigheter och välfärd, med barnets bästa som prioritet.

Källor

Barnombudsmannen (2024). Förverkligas barnets rätt till hälsa? Barnombudsmannens årsberättelse 2023. Barnombudsmannens byrås publikationer 2024:3. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-895-2>

CRC/C/FIN/CO/5–6 (2023). Slutsatserna från FN:s kommitté för barnets rättigheter om Finlands kombinerade femte och sjätte rapport. 2.6.2023.

CRC/C/GC/14 (2013). Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3, 1 punkten).

CRC/C/GC/26 (2023). Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 26 om barnets rättigheter med hänsyn till miljö och klimatförändringar.

CRC/C/OPSC/FIN/CO/1 (2023). Slutsatserna från FN:s kommitté för barnets rättigheter om Finlands rapport, som gavs i enlighet med artikel 12.1 i det fakultativa protokollet till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.

CRC/GC/2003/5 (2003). Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5: Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44 punkt 6)

EU 2021/1232. Europaparlamentets och rådets förordning om ett tillfälligt undantag från vissa bestämmelser i direktiv 2002/58/EG vad gäller användning av teknik hos tillhandahållare av nummeroberoende interpersonella kommunikationstjänster för behandling av personuppgifter och andra uppgifter i syfte att bekämpa sexuella övergrepp mot barn på nätet. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX:32021R1232>

Helsingfors universitet (2025). Lapsenhuoltolain uudistuksen seuranta. <https://researchportal.helsinki.fi/fi/projects/lapsenhuoltolain-uudistuksen-seuranta>

JM (2023). Underhållsbidrag vid växelvist boende. Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2023:25. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-595-1>

JM (2025). Genomförandet av direktivet om bekämpning av våld mot kvinnor inleds – samtidigt bereds bestämmelser om s.k. barnfridsbrott i strafflagen. Pressmeddelande 7.4.2025.

LAPS/14/2022. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulain ja siihen liittyviksi laeiksi. 11.11.2022.

LAPS/81/2022. Lapsiasiavaltuutetun aloite oikeusministeriölle lainvalmistelutoimiin ryhtymisestä lapsiin kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapidon ja levittämisen kriminalisoimiseksi. 3.11.2022.

LAPS/9/2023. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä sekä siihen liittyviksi laeiksi. 13.2.2023.

LAPS/62/2023. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvioesityksestä sosiaaliturvan muutosten yhteisvaikutusten sekä hoitoon pääsyn (ml. mielenterveyspalvelut) näkökulmasta. 23.10.2023.

LAPS/20/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muuttamisesta. 3.4.2024.

LAPS/36/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta. 13.5.2024.

LAPS/42/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028. 7.5.2024.

LAPS/55/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi ulkomaalaislain sekä kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain 2 §:n muuttamisesta. 6.6.2024.

LAPS/78/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. 13.9.2024.

LAPS/115/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle yhdenvertaisuuslain 6 a §:n muuttamisesta. 14.10.2024.

LAPS/138/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä. 12.11.2024.

LAPS/1/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta laiksi tupakkalain muuttamisesta (nikotiinipussit). 13.1.2025.

LAPS/46/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystoimikunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle uutta rahapelijärjestelmää koskevaksi lainsäädännöksi. 5.5.2025.

LAPS/60/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtiovarainvaliokunnalle koskien valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2026–2029. 19.5.2025.

LAPS/125/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. 29.9.2025.

Migrationsverket (2024). Statistik. Asylansökningar. Beslut 2024. <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330?l=sv>

Migrationsverket (2025a). Raportti perusvastaanottorahan alentamisen vaikutuksista. Tidpunkt för besvarande av enkäten 16.1–6.2.2025.

Migrationsverket (2025b). Raportti perusvastaanottorahan alentamisen vaikutuksista vuosi alennuksen jälkeen. Tidpunkt för besvarande av enkäten 27.8–20.9.2025.

OKV/2615/21/2023. Justitiekanslerns utlåtande: ändring av lagen om utkomstskydd för arbetslösa (på finska). 18.1.2024. <https://oikeuskansleri.fi/-/tyottomyysturvalain-muuttaminen>

Rådet för bedömning av lagstiftningen (2024). Rådet för bedömning av lagstiftningen – årsöversikt 2023. Statsrådets publikationer 2024:4. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-223-7>

Rådet för bedömning av lagstiftningen (2025). Rådet för bedömning av lagstiftningen – årsöversikt 2024. Statsrådets publikationer 2025:3. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-308-1>

RP 103/2025 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om grundläggande utbildning och till vissa lagar som har samband med den.

RP 131/2025 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av alkohollagen.

SHM (2021a). Kotovirta, E., m.fl. Päihde- ja riippuvuusstrategia: Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. (Rusmedels- och beroendestrategi: Gemensamma riktlinjer fram till 2030, svenskspråkig sammanfattning) Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2021:17. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9891-9>

SHM (2021b). Toimenpidesuunnitelma lainsäädännön ja toimintatapojen uudistamiseksi vuoroasuvien lasten tilanteissa. (Åtgärdsplan för revidering av lagstiftningen och rutinerna för situationer för barn som bor växelvist, svenskspråkig sammanfattning). Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2021:34 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8344-1>

SHM (2023). Välitä, sitoudu, suojele: Toimintasuunnitelma päihteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi. (Omsorg, engagemang och skydd: Handlingsplan för att stödja barn och unga som uppvisar symtom genom missbruk, svenskspråkig sammanfattning). Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2023:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7154-7>

SHM (2025a). Vaitomaa, J., m.fl. Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä: Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. (Utredning om krävande skilsmässorfall och servicesystemet: Åtgärd 12 i nationella barnstrategin, svenskspråkig sammanfattning). Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2025:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4237-0>

SHM (2025b). Toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveystalvelulainsäädännön 2024–2026 muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. (Sammanfattning om de sammantagna konsekvenserna av ändringarna i lagstiftningen om utkomstskydd och social- och hälsovårdstjänster 2024–2026 för tillgodoseendet av olika gruppers grundläggande och mänskliga rättigheter). https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/63ed29f6-a891-4229-9755-7fb579ae4219/b735e2ce-26a9-423f-9781-335ff17c7a51/MUISTIO_20250922095602.PDF

SHM (2025c). Huhtanen, R. Lapsen huostaanottoa ja kiireellistä sijoitusta koskeva päätöksenteko- ja muutoksenhakujärjestelmä: Oikeudellinen arviointi (Systemet för beslutsfattande och ändringssökande gällande omhändertagande och brådskanie placering av barn: Rättslig bedömning, svenskspråkig sammanfattning). Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2025:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8665-7>

SHM (2025d). Våld mot barn och förebyggande av våld mot barn.
<https://stm.fi/sv/vald-mot-barn-och-forebyggande-av-vald-mot-barn>

SHM (2025e). Våld i nära relationer och inom familjen. <https://stm.fi/sv/forebyggande-av-vald-i-nara-relationer>

SHM (2025f). Social trygghet och tjänster för personer som söker eller får internationellt skydd i Finland.
<https://stm.fi/sv/social-trygghet-och-tjanster-for-asylsokande-i-finland>

Statsrådet (2023). Ett starkt och engagerat Finland: Regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023. Statsrådets publikationer 2023/59. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-795-9>

Statsrådet (2024). Ny fart på arbetet för likabehandling i Finland: Statsrådets handlingsprogram för att bekämpa rasism och främja likabehandling. Statsrådets publikationer 2024/41.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-965-6>

Statsrådets kansli (2021). Stenvall, E., m.fl. Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille. (Handbok i hörande av barn för lagberedare, svenskspråkig sammanfattning). Statsrådets kanslis publikationer 2021:6.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-405-7>

STM/242/2015. SHM:s anvisning om icke-medicinsk omskärelse av pojkar. 20.1.2015.

STM107:00/2023. Lagstiftningsprojekt: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av socialvårdslagen och till lagar som har samband med den.

STM009:00/2024. Lagstiftningsprojekt: Regeringens proposition med förslag till reform av barnskyddslagstiftningen, fas 1

STM163:00/2024. Lagstiftningsprojekt: Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om social- och hälsovårdsenheter som bistår vid utredning av misstänkta brott som gäller barn.

STM057:00/2025. Lagstiftningsprojekt: Regeringens proposition med förslag till reform av barnskyddslagstiftningen, fas 2

STM062:00/2025. SHM's bedömning av de sammantagna konsekvenserna.
<https://stm.fi/sv/projekt?tunnus=STM062:00/2025>

THL (2025a). Lasten ja nuorten digitaalinen hyvinvointi ja turvallisuus. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/lasten-ja-nuorten-digitaalinen-hyvinvointi-ja-turvallisuus>

THL (2025b). Välbefinnandet bland barn och unga – Enkäten Hälsa i skolan 2025: Allt fler upplever deras hälsa som god och många kan ofta diskutera med sina föräldrar om sina ärenden. Institutet för hälsa och välfärd, Statistikrapport 45/2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025091596214>

THL (2025c). Knape, N., m.fl. (2025). Ordnanande av social- och hälsovård i Finland: Riksomfattande expertbedömning, hösten 2025. Institutet för hälsa och välfärd, Stöd för beslut 41/2025.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-601-1>

UKM (2024). Aihinen, T., ym. Vuoroasumista koskeva selvitys (Utredning gällande arrangemang med växelvist boende, svenskspråkig sammanfattning). Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2024:26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-739-0>

UKM (2025). Utbildning för invandrare. <https://okm.fi/sv/utbildning-for-invandare>

VM125:00/2021. Totalrevisionen av lagen om hemkommun. <https://vm.fi/sv/projekt?tunnus=VM125:00/2021>

Yle (2025). Nippu kansanedustajia kannattaa somen kieltämistä alle 15-vuotiailta – asiantuntija varoittaa: ”Pelkkä ikärajan nosto ei riitä”. Nyhet 29.6.2025. <https://yle.fi/a/74-20170146>

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN